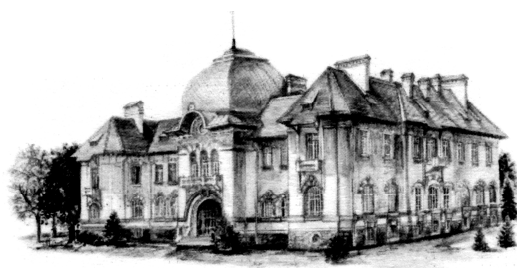

COMPLEXUL MUZEAL JUDEȚEAN NEAMȚ

MEMORIA
ANTIQUITATIS
XXXIII-XXXIV
(2017-2018)

Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț
2018

COLEGIUL EDITORIAL

Acad. Victor Spinei – Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

Dr. Virgil Mihăilescu-Bîrliba – Institutul de Arheologie, Iași

Prof. univ. dr. Marin Cârciumaru – Universitatea „Valahia”, Târgoviște

Prof. univ. dr. John Chapman – Durham University, Durham

Dr. Olivier Weller – Centre National de la Recherche Scientifique, Paris

COLEGIUL DE REDACȚIE

Dr. Ciprian-Dorin Nicola – redactor responsabil

Dr. Constantin Preoteasa – secretar de redacție

Dr. Alexandru Gafincu, Dr. Vasile Diaconu, Dr. Mihaela-Cristina Verzea – membri

MEMORIA ANTIQUITATIS

– *Acta Musei Petrodavensis* –

Revista Muzeului de Istorie și Arheologie
Piatra-Neamț

Correspondența se va trimite pe adresa:

MUZEUL DE ISTORIE

ȘI ARHEOLOGIE

Str. Mihai Eminescu, nr. 10

610029 Piatra-Neamț

România

Tel. / Fax: 04-0233-217496

E-mail: muzeupn@yahoo.com

MEMORIA ANTIQUITATIS

– *Acta Musei Petrodavensis* –

Revue du Musée d'Histoire et Archéologie
Piatra-Neamț

Toute correspondance sera envoyé à l'adresse:

MUZEUL DE ISTORIE

ȘI ARHEOLOGIE

10 Mihai Eminescu

610029 Piatra-Neamț

Roumanie

Tel. / Fax: 04-0233-217496

E-mail: muzeupn@yahoo.com

ISSN: 1222-7528

Editura „Constantin Matasă”

Piatra-Neamț

CUPRINS

SOMMAIRE – CONTENTS

ARHEOLOGIE

CONSTANTIN PREOTEASA, VASILE DIACONU

Noi date privind exploatarea preistorică a sării

în microzona Lunca - Oglinzi (județul Neamț) 7

Nouvelles données concernant l'exploitation préhistorique du sel

dans la micro-zone de Lunca - Oglinzi (Département de Neamț) 12

CONSTANTIN APARASCHIVEI, ALINA-ELENA APARASCHIVEI

Noi descoperiri de plastică antropomorfă și zoomorfă

aparținând culturilor Precucuteni și Cucuteni

în situl Mihoveni-Cahla Morii (județul Suceava) 25

New finds related to anthropomorphic and zoomorphic representations

in the Precucuteni and Cucuteni cultures at Mihoveni-Cahla Morii site

(Suceava County) 32

VASILE DIACONU

O nouă așezare cucuteniană descoperită în Târgu Neamț.

Observații preliminare 37

A new cucutenian settlement discovered in Târgu Neamț.

Preliminary observations..... 42

VASILE DIACONU, IGOR CETVERIKOV

A new type of prehistoric scepter ? 47

Un nou tip de sceptru preistoric ? 51

COSTIN CROITORU, GEORGE DAN HÂNCEANU

Două lămpi romane inedite aflate în colecția Muzeului de Istorie Roman .. 55

Two unpublished roman lamps in the collection

of the History Museum of Roman 61

GEORGE DAN HÂNCEANU

Piese de joc și fragmente de amfore cu semne

dintr-un complex al dacilor liberi de la Roșiori (județul Neamț) 65

Board game pieces and marked amphorae fragments

from an archaeological complex of the free dacians in Roșiori

(Neamț County) 70

GEORGE DAN HÂNCEANU

Vârfuri de lance medievale

descoperite la Buruienesti - Doljești (județul Neamț) 77

Medieval spearheads discovered at Buruienesti - Doljești (Neamț County) 80

SILVIU-CONSTANTIN CEAUȘU, ALEXANDRU GAFINCU,

VASILE DIACONU, CONSTANTIN PREOTEASA

Cercetări arheologice de suprafață în comuna Ghindăoani (județul Neamț) . 85

Surface archaeological researches in Ghindăoani commune (Neamț County) .. 98

ALEXANDRU GAFINCU, SILVIU-CONSTANTIN CEAUȘU,

VASILE DIACONU, CONSTANTIN PREOTEASA

Cercetări arheologice de suprafață în comuna Bîra (județul Neamț) 117

Surface archaeological researches in Bîra commune (Neamț County) 134

ISTORIE

VASILE DIACONU

Dincolo de arheologie. Date istorice despre cea mai veche exploatare

de apă sărată din Europa: Lunca-Poiana Slatinei 165

Beyond archaeology. Historical data on the earliest salt-water exploitation

in Europe: Lunca-„Poiana Slatinei” 173

FLORENTINA BUZENSCHI

Medicina populară din județul Neamț în secolul al XIX-lea.

Studiu de caz: Chestionarul Dr. Nicolae Leon 177

19th century popular medicine in Neamț County.

A case study: The questionnaire of Dr. Nicolae Leon 189

CĂTĂLIN I. NICOLAE, VASILE DIACONU

Un lot de fotografii necunoscut cu Cetatea Neamț 191

An unknown set of photos of the Neamț Fortress 201

CERCETĂRI PLURIDISCIPLINARE

FLORENTINA CARMEN OLENIUC

Food preferences of the human communities

from Vorniceni (Botoșani County),

analysed through the description of the slaughtering traces obvious

on faunal remains of wild mammals 209

Preferințele alimentare ale comunităților umane

de la Vorniceni (județul Botoșani),

analizate prin descrierea urmelor evidente de măcelarire

de pe resturile faunistice ale mamiferelor sălbatice 222

OTILIA MIRCEA, ION SANDU,

VIORICA VASILACHE, ANDREI VICTOR SANDU

Restaurarea unor monede descoperite în cimitirul medieval

de la Piatra-Neamț - Dărmănești 243

Restoration of few coins discovered in the medieval cemetery

of Piatra-Neamț - „Dărmănești” 251

MUZEOGRAFIE

DAN MIHĂILESCU

Constantin Matasă – fondatorul colecției numismatice

a Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț 263

Constantin Matasă – createur de la collection numismatique

du Musée d'Histoire et d'Archéologie de Piatra-Neamț 268

LOREDANA GAFINCU

Aurel Buzilă – o viață dedicată artei restaurării 271

Aurel Buzilă – a life devoted to the art of restoration 278

RECENZII

DANIEL GARVĂN, SILVIU-CONSTANTIN CEAUȘU, GEORGE DAN HÂNCEANU, VASILICA-MONICA GROZA, LUCIAN MUNTEANU, <i>Cimitirul medieval de la Piatra Neamț-Dărmănești. Cercetările preventive din anul 2012</i> , Biblioteca Mousaios, 12, Editura „Cetatea de Scaun”, Buzău, 2015, 134 p., 72 fig. (LUDMILA BACUMENCO-PÎRNĂU)	285
ALIN FRÎNCULEASA, ANGELA SIMALCSIK, BIANCA PREDA, DANIEL GARVĂN, <i>Smeeni-Movila Mare: Monografia unui sit arheologic regăsit</i> , Biblioteca Mousaios, 13, Editura „Cetatea de Scaun”, Târgoviște, 2017, 518 p. (ALEXANDRU GAFINCU)	292
LUCIAN MUNTEANU, <i>Moneda în așezările Daciei Romane</i> , Bibliotheca Classica Iassiensis, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2017, 352 p. + CD (LOREDANA GAFINCU)	297
DAN GH. TEODOR, <i>Contribuții arheologice la problema etnogenezei românești</i> , Casa Editorială „Demiurg”, Iași, 2018, 187 p., 37 fig. (GEORGE DAN HÂNCEANU)	301
COSTIN CROITORU, CRISTINA BODLEV (eds.), <i>Despre începutul cercetărilor arheologice la Dunărea de Jos (I). Contribuțiile lui Mircea Petrescu-Dîmbovița</i> , Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, 2018, 634 p. (VASILE DIACONU)	306
LISTA AUTORILOR	309

NOI DATE PRIVIND EXPLOATAREA PREISTORICĂ A SĂRII ÎN MICROZONA LUNCA - OGLINZI (JUDEȚUL NEAMȚ)

Constantin Preoteasa,
Vasile Diaconu

***Cuvinte-cheie:** preistorie, neolitic, Starčevo-Criș, Subcarpații Moldovei, Depresiunea Neamț (Ozana - Topolița), microzona Lunca - Oglinzi, depunere antropică, punct de exploatare a sării.*

Introducere

Cercetările arheologice efectuate în ultimele decenii în arealul est-carpatic, inclusiv în zona subcarpatică a Moldovei, au permis identificarea mai multor izvoare de apă sărată, precum și a unor situri arheologice legate de exploatarea acestei importante resurse minerale de-a lungul timpului (Dumitroaia, 1994, p. 7-82; Alexianu *et alii*, 2007, 206 p.; Weller *et alii*, 2007, p. 121-190; 2010, p. 437-504; Weller, Brigand, 2016, p. 145-252).

Recent, în septembrie 2017, cu prilejul unor cercetări arheologice neinvazive întreprinse în microzona Lunca - Oglinzi (județul Neamț), acolo unde sunt cunoscute mai multe izvoare sărate (Dumitroaia, 1994, p. 7-82; Weller *et alii*, 2007, p. 122, 157-162, fig. 1, 25-29), a fost identificată o nouă depunere antropică preistorică, datând din neolitic, respectiv din cultura Starčevo-Criș, ce poate fi pusă în legătură cu emergența salină de la Oglinzi-Slătior (fig. 1, 2). Anterior, în apropierea acesteia Gheorghe Dumitroaia evidențiasse existența unei alte depuneri antropice, constând în fragmente

ceramice moderne (Dumitroaia, 1992, p. 85), iar în primăvara anului 2018, la aproximativ 200 m în aval de izvor, pe malul stâng al pâraului, au fost identificate de către Vasile Diaconu fragmente ceramice corodate, de mici dimensiuni, care – după calitatea pastei și trăsăturile morfologice – pot fi atribuite bronzului timpuriu.

În prezent punctul de exploatare a sării de la Oglinzi-*Slătior* este inclus într-un proiect internațional de cercetare arheologică interdisciplinară, derulat de Complexul Muzeal Județean Neamț și Universitățile din Regensburg (Germania) și Rzeszów (Polonia), alături de celelalte situri arheologice cu vestigii neolitice (Starčevo-Criș și ceramică liniară) din Depresiunea Neamț (Ozana - Topolița) a Subcarpaților Moldovei, respectiv așezările de la Grumăzești-*Deleni* și Târpești-*Râpa lui Bodai*, precum și punctele de exploatare a sării de la Țolici-*Hălăbutoaia*, Lunca-*Poiana Slatinei* și Oglinzi-*Băi*.

Situl arheologic

Depunerea antropică nou-descoperită este situată la aproximativ 50 m spre sud-est de izvorul sărat *Slătior* și la 1 km spre vest de satul Oglinzi (comuna Răucești) (fig. 2). Deși acest areal a mai fost cercetat anterior, mărturiile arheologice preistorice nu au putut fi identificate probabil datorită condițiilor din teren. Artefactele aparținând culturii Starčevo-Criș, constând în fragmente ceramice (fig. 5/1-8; 6/1-6; 7/1-8; 8/1-6; 9/1-6; 10/1-3) – alături de care au fost observate și urme de arsură – se aflau pe malul drept al pâraului Sărata, în liziera pădurii, într-o zonă afectată de alunecări de teren. Din observațiile noastre, am putut constata că depunerea antropică neolitică nu este foarte consistentă, aceasta fiind suprapusă în prezent de un strat argilos aluvionar, cu grosimea de aproximativ 1 m (fig. 3/1, 2).

Izvorul *Slătior* este situat în apropiere, pe partea stângă a pâraului Sărata, într-o zonă mlăștinoasă, afectată de alunecări de teren. Emergența salină a fost captată relativ recent printr-o amenajare modernă, de formă relativ cubică, cu latura de cca. 0,80 m, realizată din scânduri de lemn, fixate pe un cadru din corniere de fier (fig. 4/1). Aceasta a înlocuit un buduroi de lemn, de formă cilindrică, cu diametrul de aproximativ 1 m (Weller *et alii*, 2007, p. 161, fig. 29) (fig. 4/2). În preajma captării moderne se găsesc numeroase resturi lemnoase care indică posibile amenajări mai vechi (Weller *et alii*, 2007, p. 161, fig. 29) (fig. 4/1, 2). În anul 2004 a fost stabilită și compoziția chimică a izvorului de apă sărată de aici (Weller *et alii*, 2007, p. 124, 125, fig. 2) (tab. 1).

Artefactele descoperite

În urma cercetărilor efectuate în anul 2017 au fost recuperate câteva fragmente ceramice, de diferite forme și dimensiuni (în general, grosimea pereților este de aproximativ 1 cm), destul de corodate, provenite de la vase aparținând exclusiv culturii Starčevo-Criș, ce au fost folosite probabil în procesul de recristalizare a sării.

Aceste artefacte prezintă unele analogii cu descoperirile anterioare din punctele de exploatare a sării de la Lunca-Poiana Slatinei și Oglinzi-Băi, precum și cu cele din așezarea de la Grumăzești-Deleni, materiale aflate în prezent în colecțiile Complexului Muzeal Județean Neamț.

Toate artefactele se încadrează în categoria ceramicii fine și semifine, pasta din care au fost confecționate vasele fiind amestecată cu nisip, pietricele și chiar pleavă (fig. 5/1-8; 6/1-6; 7/1-8; 8/1-6; 9/1-6; 10/1-3).

Arderea este exclusiv oxidantă, însă neuniformă, culorile fragmentelor ceramice fiind diferite, respectiv gălbui-roșiatic, roșu-cărmiziu sau brun-roșiatic (fig. 5/1-8; 6/1-6; 7/1-8; 8/1-6; 9/1-6; 10/1-3). Unele dintre acestea prezintă urme de ardere secundară, caz în care culoarea lor a devenit cenușie-negricioasă (fig. 7/1).

În ceea ce privește formele și decorurile vaselor, analiza noastră are în vedere cele 37 de fragmente ceramice determinabile, respectiv 22 de buze (59,5%) (fig. 5/1-8; 6/1-6; 7/1-8), 9 pereți din corpurile ce păstrează torțile sau decorurile (24,3%) (fig. 8/1-6; 10/1-3) și 6 funduri (16,2%) (fig. 9/1-6).

Datorită gradului ridicat de fragmentare al ceramicii sunt imposibil de intuit formele inițiale ale recipientelor. Dintre cele 22 de fragmente ceramice provenite de la partea superioară a recipientelor (fig. 5/1-8; 6/1-6; 7/1-8), 14 au buzele drepte (63,6%) (fig. 5/4-7; 6/2, 4-6; 7/1-3, 6-8), iar alte 8 sunt evazate (36,4%) (fig. 5/1-3, 8; 6/1, 3; 7/4, 5). În cazul a 2 fragmente ceramice provenite de la pereții vaselor (fig. 8/1, 2) se păstrează parțial (1 exemplar) (fig. 8/2) sau integral (1 exemplar) (fig. 8/1) torțile, ambele fiind perforate orizontal. Dintre cele 7 fragmente ceramice provenite de la partea inferioară a recipientelor (fig. 9/1-6), 6 au fundurile drepte (85,7%) (fig. 9/1-5), iar unul este profilat și concav (14,3%) (fig. 9/6).

Dintre cele 37 de fragmente ceramice determinabile (fig. 5/1-8; 6/1-6; 7/1-8; 8/1-6; 9/1-6; 10/1-3), 16 sunt lipsite de decor (43,2%) (fig. 5/1-8; 8/1, 2; 9/1-6), iar 21 sunt decorate (56,8%) (fig. 6/1-6; 7/1-8; 8/3-6; 10/1-3). Un număr de 4 artefacte sunt lustruite (10,8%) (fig. 5/2, 5; 6/2, 6). Decorurile constau în alveole pe buze (11 exemplare – 52,3%) (fig. 6/4-6; 7/1-8) și pe corp (1 exemplar – 4,8%) (fig. 8/4), linii circulare simple incizate sub buze (2 exemplare – 9,5%) (fig. 6/2, 3), grupe de linii unghiulare incizate pe corp (2 exemplare – 9,5%) (8/5, 6) sau dispuse în rețea (1 exemplar – 4,8%) (fig. 6/1), proeminență conică pe corp (1 exemplar – 4,8%) (fig. 8/3) și pictură pe corpul vaselor (3 exemplare – 14,3%) (fig. 10/1-3). Dintre cele trei fragmentele ceramice pictate (14,3%) (fig. 10/1-3), unul prezintă urmele fondului roșu pe exterior (fig. 10/2), iar alte două sunt decorate cu benzi negre pe fond roșu (fig. 10/1), respectiv alb (fig. 10/3), atât în interior, cât și pe exterior.

Concluzii

În ceea ce privește depunerea antropică nou-descoperită, datorită gradului ridicat de fragmentare și corodare a ceramicii, precum și a lipsei un eșantion reprezentativ de analiză, în stadiul actual al cercetărilor ne este imposibil să precizăm cu exactitate cărei perioade de evoluție a culturii Starčevo-Criș îi aparține aceasta, dintre cele care au fost atestate în spațiul est-carpatic, respectiv fazele III (etapele A și B) și IV (etapele A și B).

Din punctul de vedere al cronologiei absolute, în sens larg, considerăm că izvorul sărat de aici a fost exploatat în același interval de timp ca și cele de la *Băi* și *Poiana Slatinei*, respectiv în perioada 6050-5500 BC, așa cum indică datele radiocarbon calibrate obținute pentru depunerea Starčevo-Criș de la Lunca (Weller, Dumitroaia, 2005, p. 3, fig. 6).

Situl arheologic de la Oglinzi-*Slătior* se încadrează în rândul punctelor de exploatare a sării, acesta ne reprezentând caracteristicile unei așezări.

Considerăm că în cazul de față avem de-a face cu o situație similară celor bine-cunoscute de la Oglinzi-*Băi* (punct de exploatare a sării situat la aproximativ 4 km spre sud-est) și Lunca-*Poiana Slatinei* (punct de exploatare a sării situat la cca. 0,5 km spre sud) (fig. 1), în sensul că în preajma izvorului de apă sărată ar putea exista mai multe depuneri antropice disparate, datând din epoci diferite. Vestigiile neolitice aparținând culturii Starčevo-Criș atestă faptul că – alături de Țolici-*Hălăbutoaia* – acestea sunt cele mai vechi exploatări de sare din lume, conform datelor arheologice deținute în prezent.

Cea mai apropiată așezare cu vestigii aparținând în mod cert culturii Starčevo-Criș, ale cărei comunități umane ar fi putut exploata în neolitic slatinele din Depresiunea Neamț (Ozana - Topolița), este cea de la Grumăzești-*Deleni*, situată la cca. 6 km spre nord-vest de Țolici-*Hălăbutoaia*, precum și spre sud-est de microzona Lunca - Oglinzi, la aproximativ 9 km de Oglinzi-*Băi*, 12,5 km de Lunca-*Poiana Slatinei* și 13 km de Oglinzi-*Slătior* (fig. 1).

Deși anterior în literatura de specialitate s-a invocat inclusiv posibilitatea existenței unei așezări Starčevo-Criș în apropierea acestor izvoare de apă sărată, respectiv la Oglinzi-*Cetățuia* (Dumitroaia, 1994, p. 72), cercetările de suprafață întreprinse recent nu au confirmat această informație, singurele vestigii descoperite de noi aici datând din eneolitic și aparținând culturii Cucuteni. De asemenea, trebuie menționat faptul că investigațiile similare efectuate în ultimii ani în cuprinsul Depresiunii Neamț (Ozana - Topolița) (Diaconu, 2012, 306 p.) nu au confirmat mențiunile anterioare referitoare la presupusele așezări Starčevo-Criș de la Agapia și Văratec (comuna Agapia, județul Neamț) (Ursulescu, 1984, p. 42, 72, nr. 1, 143; Văleanu, 2003, p. 15, 87, nr. 196).

Bibliografie

- Alexianu, M.; Weller, O.; Brigand R. (2007)**, *Izvoarele de apă sărată din Moldova Subcarpatică. Cercetări etnoarheologice*, Casa Editorială „Demiurg”, Iași, 206 p.
- Diaconu, V. (2012)**, *Depresiunea Neamț. Contribuții arheologice*, *Bibliotheca memoriae Antiquitatis*, XXVIII, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, 306 p.
- Dumitroaia, Gh. (1992)**, *Materiale și cercetări arheologice din nord-estul județului Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XVIII, p. 63-143.
- Dumitroaia, Gh. (1994)**, *Depunerile neo-eneolitice de la Lunca și Oglinzi, județul Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XIX, p. 7-82.
- Ursulescu, N. (1984)**, *Evoluția culturii Starčevo-Criș pe teritoriul Moldovei*, Supliment, III, Suceava, 94 p., 45 pl.
- Văleanu, M.C. (2003)**, *Așezări neo-eneolitice din Moldova*, Editura Helios, Iași, 232 p., 120 pl.
- Weller, O.; Brigand, R. (2016)**, *Recherches systématiques autour des sources salées de Moldavie. Bilan 2011-2013 et synthèse de 10 ans de prospections*, în *Memoria Antiquitatis*, XXXI-XXXII (2015-2016), p. 145-252.
- Weller, O.; Brigand, R.; Alexianu, M. (2007)**, *Cercetări sistematice asupra izvoarelor de apă sărată din Moldova. Bilanțul explorărilor din anii 2004-200 efectuate în special în județul Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XXIV, p. 121-190.
- Weller, O.; Brigand, R.; Alexianu, M. (2010)**, *Recherches systématiques autour des sources salées de Moldavie. Bilan des prospections 2008-2010*, în *Memoria Antiquitatis*, XXV-XXVI (2008-2009), p. 437-504.
- Weller, O.; Dumitroaia, Gh. (2005)**, *The earliest salt production in the world: an early Neolithic exploitation in Poiana Slatinei - Lunca, Romania*, în *Antiquity*, vol. 79, nr. 306, decembrie 2005, p. 1-4.
<http://www.antiquity.ac.uk/projgall/weller306/>

**NOUVELLES DONNÉES
CONCERNANT L'EXPLOITATION PRÉHISTORIQUE DU SEL
DANS LA MICRO-ZONE DE LUNCA - OGLINZI
(DÉPARTEMENT DE NEAMȚ)**

Mots-clés: *préhistoire, néolithique, Starcevo-Criș, Sous-Carpates de la Moldavie, Dépression de Neamț (Ozana - Topolița), micro-zone de Lunca - Oglinzi, dépôt anthropique, exploitation du sel.*

Résumé

En 2017, suite à une recherche archéologique en surface dans la micro-zone de Lunca - Oglinzi (Département de Neamț), a été découvert un dépôt anthropique préhistorique remontant au néolithique (culture de Starcevo-Criș), à proximité de la source d'eau salée de Oglinzi-„Slătior” (dont la composition chimique avait été déterminée en 2004), là où d'autres vestiges avaient été identifiés, antérieurement modernes et ultérieurement des matériaux attribués à l'Âge du Bronze.

Au présent, l'exploitation du sel de Oglinzi-„Slătior” est inclus dans un projet international de recherche archéologique interdisciplinaire non-invasive déroulé par le Complexe Muséal du Département de Neamț et les Universités de Regensburg (Allemagne) et de Rzeszów (Pologne), à côté des autres sites archéologiques comprenant des vestiges néolithiques (Starcevo-Criș et la céramique rubannée) de la Dépression de Neamț (Ozana - Topolița) des Sous-Carpates de Moldavie, à savoir les établissements de Grumăzești-„Deleni” et Târpești-„Râpa lui Bodai”, ainsi que les points d'exploitation du sel de Țolici-„Hălăbutoaia”, Lunca-„Poiana Slatinei” et Oglinzi-„Băi”.

Le point d'exploitation du sel de Oglinzi-„Slătior” présente des similitudes avec ceux renommés de Oglinzi-„Băi” et Lunca-„Poiana Slatinei”, situés aux alentours.

Avec Țolici-„Hălăbutoaia”, ils constituent les plus anciennes exploitations de sel du monde, selon les données archéologiques dont on dispose au présent.

Il est probable que toutes ces sources d'eau salée ont été exploitées par les communautés humaines de la culture Starcevo-Criș de l'établissement de Grumăzești-„Deleni” entre 6050-5500 BC, conformément aux datations radiocarbone calibrées obtenues pour le dépôt anthropique néolithique de Lunca.

LÉGÈNDE DU TABLEAU

Tab. 1. *Oglinzi-„Slătior”. Résultats de l’analyse chimique de la source d’eau salée (apud Weller et alii, 2007, p. 124, 125, fig. 2).*

LÉGÈNDES DES FIGURES

- Fig. 1.** *Dépression de Neamț (Ozana - Topolița). Sites archéologiques avec des vestiges Starčevo-Criș liés à l’exploitation du sel (établissement – marqué en rouge; points d’exploitation du sel – marqué en jaune): 1 – Grumăzești-„Deleni”; 2 – Țolici-„Hălăbutoaia”; 3 – Oglinzi-„Băi”; 4 – Lunca-„Poiana Slatinei”; 5 – Oglinzi-„Slătior” (map: Google Earth, 2018).*
- Fig. 2.** *Oglinzi-„Slătior”. La source d’eau salée (marqué en jaune) et le dépôt anthropique Starčevo-Criș récemment découvert (marqué en rouge) (photo: V. Diaconu).*
- Fig. 3.** *Oglinzi-„Slătior”. Images du dépôt anthropique Starčevo-Criș: 1 – vue générale; 2 – détail (1, 2 – photo: V. Diaconu).*
- Fig. 4.** *Oglinzi-„Slătior”. Vues générales sur la source d’eau salée: 1 – en 2017; 2 – en 2011 (1, 2 – photo: V. Diaconu).*
- Fig. 5.** *Oglinzi-„Slătior”. Poterie Starčevo-Criș découverte en 2017: 1-8 – bords des vases (1-8 – dessins: S. Trăistariu).*
- Fig. 6.** *Oglinzi-„Slătior”. Poterie Starčevo-Criș découverte en 2017: 1-6 – bords des vases (1-6 – dessins: S. Trăistariu).*
- Fig. 7.** *Oglinzi-„Slătior”. Poterie Starčevo-Criș découverte en 2017: 1-8 – bords des vases (1-8 – dessins: S. Trăistariu).*
- Fig. 8.** *Oglinzi-„Slătior”. Poterie Starčevo-Criș découverte en 2017: 1-6 – corps des vases (1-6 – dessins: S. Trăistariu).*
- Fig. 9.** *Oglinzi-„Slătior”. Poterie Starčevo-Criș découverte en 2017: 1-6 – bases des vases (1-6 – dessins: S. Trăistariu).*
- Fig. 10.** *Oglinzi-„Slătior”. Poterie Starčevo-Criș découverte en 2017: 1-3 – corps des vases peints (extérieur – profil – intérieur) (1-3 – photo: C. Preoteasa).*

ANIONI					CATIONI			
F (mg / l)	Br (mg / l)	Cl (g / l)	NO ₃ (mg / l)	SO ₄ (g / l)	Ca (g / l)	Na (g / l)	Mg (g / l)	K (g / l)
10	30	106	0	6,29	1,06	66	0,64	0,12

Tab. 1. *Oglinzi-„Slătior”. Rezultatele analizei chimice a izvorului de apă sărată (apud Weller et alii, 2007, p. 124, 125, fig. 2).*

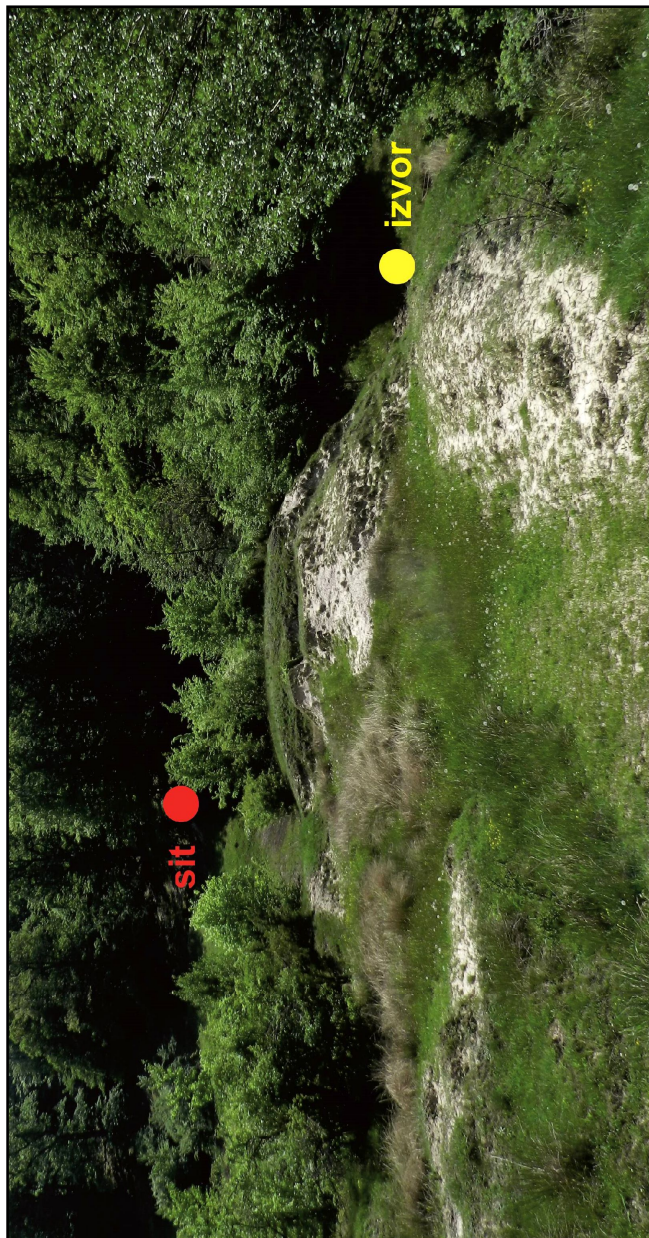
Fig. 1. Depresiunea Neamț (Ozana - Topolița).

Situri arheologice cu vestigii Starčevo-Criș legate de exploatarea sării
(așezare – marcată cu roșu; puncte de exploatare a sării – marcate cu galben):

1 – Grumăzești-„Deleni”; 2 – Țolici-„Hălăbutoaia”; 3 – Oglinzi-„Băi”;
4 – Lunca-„Poiana Slatinei”; 5 – Oglinzi-„Slătior”

(hartă: Google Earth, 2018).

Fig. 2. Oglinzi-„Slătior”. Izvorul de apă sărată (marcat cu galben) și depunerea antropică Starčevo-Criș nou-descoperită (marcată cu roșu) (foto: V. Diaconu).

1

2

Fig. 3. Oglinzi-„Slătior”. Imagini ale depunerii antropice Starčevo-Criș:
1 – vedere generală; 2 – detaliu
(1, 2 – foto: V. Diaconu).

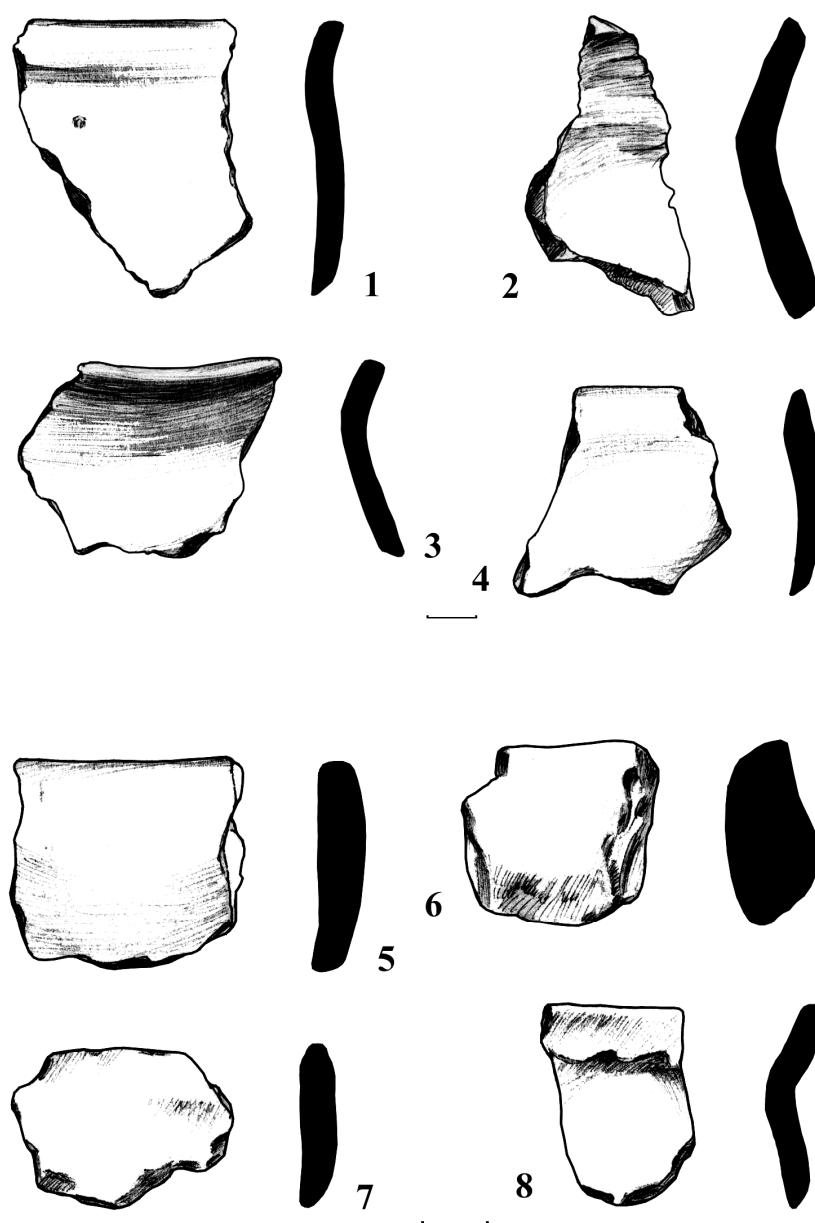

1

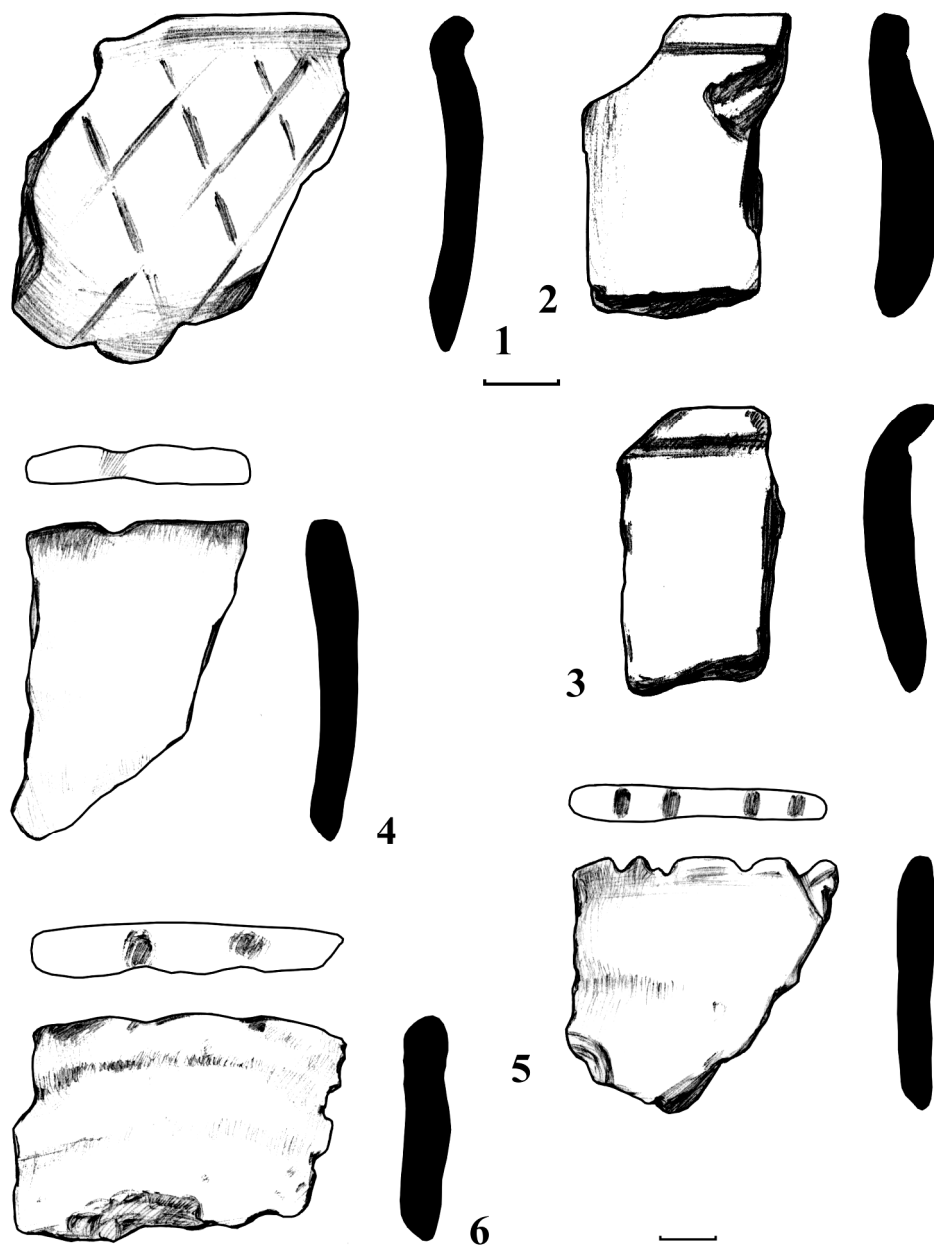

2

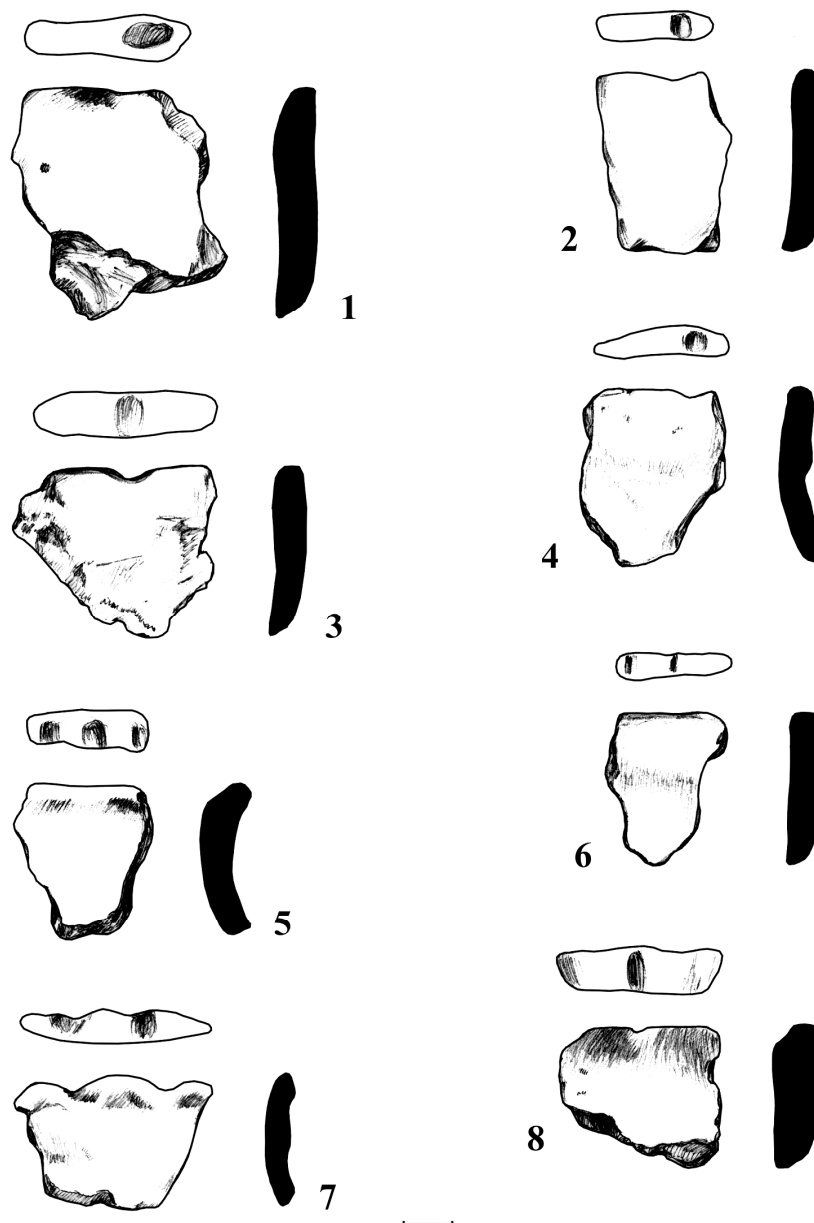
Fig. 4. *Oglinzi-„Slătior”*. *Vederi generale asupra izvorului de apă sărată:*
1 – în anul 2017; 2 – în anul 2011
(1, 2 – foto: V. Diaconu).

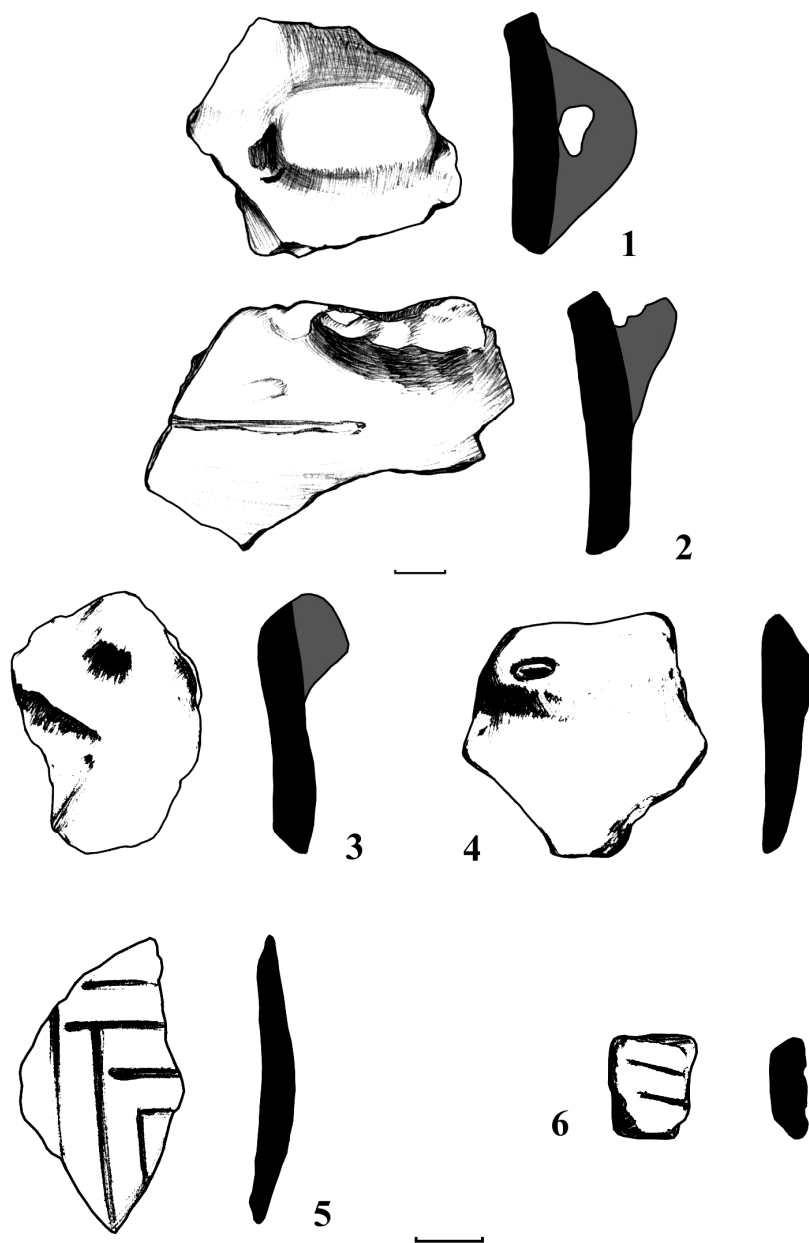
Fig. 5. Oglinzi-„Slătior”. Ceramică Starčevo-Criș descoperită în anul 2017:
1-8 – buze de vase
(1-8 – desene: S. Trăistariu).

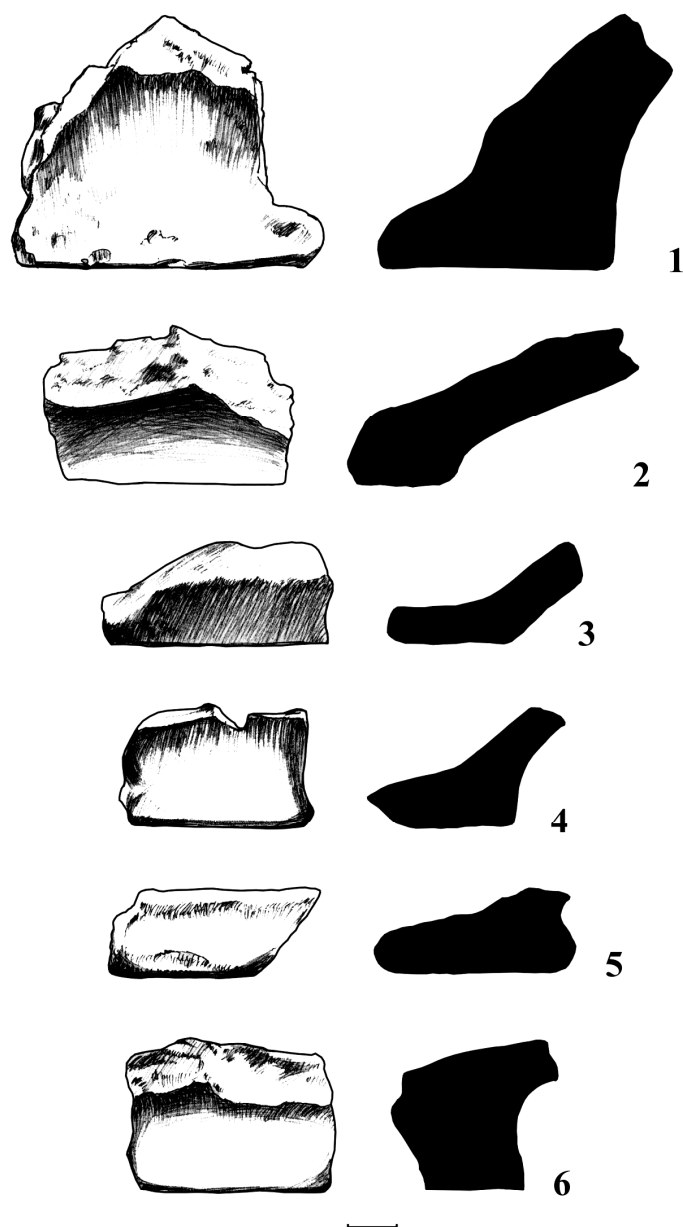
Fig. 6. Oglinzi-„Slătior”. Ceramică Starčevo-Criș descoperită în anul 2017:
 1-6 – buze de vase
 (1-6 – desene: S. Trăistariu).

Fig. 7. Oglinzi-„Slătior”. Ceramică Starčevo-Criș descoperită în anul 2017:
 1-8 – buze de vase
 (1-8 – desene: S. Trăistariu).

Fig. 8. *Oglinzi-„Slătior”*. Ceramică Starčevo-Criș descoperită în anul 2017:
 1-6 – pereți de vase
 (1-6 – desene: S. Trăistariu).

Fig. 9. Oglinzi-„Slătior”. Ceramică Starčevo-Criș descoperită în anul 2017:
 1-6 – funduri de vase
 (1-6 – desene: S. Trăistariu).

Fig. 10. *Oglinzi-„Slătior”. Ceramică Starčevo-Criș descoperită în anul 2017:
1-3 – pereți de vase decorați cu pictură (exterior – profil – interior)
(1-3 – foto: C. Preoteasa).*

**NOI DESCOPERIRI DE PLASTICĂ
ANTROPOMORFĂ ȘI ZOOMORFĂ
APARTINÂND CULTURILOR
PRECUCUTENI ȘI CUCUTENI
ÎN SITUL MIHOVENI - *CAHLA MORII*
(JUDEȚUL SUCEAVA)**

**Constantin Aparaschivei,
Alina-Elena Aparaschivei**

Cuvinte-cheie: *Precucuteni, Cucuteni, plastică antropomorfă, plastică zoomorfă, Mihoveni-„Cahla Morii”.*

Cunoscutul sit arheologic pluristratificat de la Mihoveni-*Cahla Morii* este situat pe partea dreaptă a drumului județean (DJ 178A), care leagă două localități învecinate, Șcheia și Mihoveni (fig. 1/1). Comunitățile preistorice au ales să-și amplaseze așezările în acest punct datorită existenței unei terase înalte, fortificată natural pe trei laturi, fiind mărginită la nord-est de lunca râului Suceava, la sud și est de albia Pârâului Hușleag, afluent de dreapta al acestuia, ceea ce asigură o poziție ușor de apărat și condiții prielnice vieții (Ursulescu, Batariuc, 1978, p. 89; Batariuc, Ursu, 2009, p. 107).

De la descoperirea sa în anul 1971 au fost efectuate numeroase periegeze, dar și câteva campanii de cercetări arheologice sistematice. Au fost scoase la lumină mărturii sigure ale viețuirii omului, care acoperă un interval

cronologic amplu, de la neolitic (cultura ceramicii liniare) și până în evul mediu. Unele rezultate ale cercetărilor au fost deja publicate, facilitând buna cunoaștere a sitului de către specialiști (Ursulescu, Batariuc, 1978; Batariuc *et alii*, 2001; Batariuc *et alii*, 2003; Batariuc, Ursu, 2009).

Având în vedere configurația terasei, care are o formă alungită, existând zone mai late, care alternează cu cele înguste, dar și pentru că este fragmentat de două drumuri, situl a fost împărțit, convențional, în sectoare (Ursulescu, Batariuc, 1978, p. 89). Astăzi s-a ajuns la un număr de cinci, respectiv A-E, acest fapt facilitând plasarea în plan a materialelor descoperite cu diverse ocazii.

În urma cercetărilor perieghetice efectuate de către semnatarii acestui studiu, au fost descoperite noi elemente de plastică antropomorfă și zoomorfă aparținând culturilor Precucuteni și Cucuteni. Credem că este necesară introducerea lor în circuitul științific, pentru o mai bună cunoaștere a vieții spirituale a creatorilor celor două civilizații preistorice care au viețuit aici. Pentru descrierea statuetelor antropomorfe am utilizat tipologia propusă de Constantin-Emil Ursu (Ursu, 2014).

În continuare vom face o prezentare a descoperirilor care fac subiectul studiului nostru:

1. Statuetă antropomorfă feminină fragmentară (fig. 1/2).

Descoperită în zona C a sitului (fig. 1/1), în profilul erodat de pârâul Hușleag, în perimetrul unui complex menajer adâncit, aceasta reprezintă o statueta antropomorfă de mici dimensiuni. A fost modelată din pastă semifină, rezultată din amestecul argilei cu nisip cu granulație mică și cioburi pisate, având aplicat un strat fin de angobă, exfoliat zonal din cauza condițiilor din mediul de zacere. Arderea inegală s-a făcut în atmosferă slab oxidantă, rezultând nuanțe de gălbui, roșiatic și cenușiu pe partea ventrală și în secțiune transversală, și negru, cenușiu și gălbui pe partea dorsală.

Este vorba de o reprezentare feminină în poziție șezândă, având fesele, șoldurile și pântecul proeminente. Capul și mâinile au fost modelate schematic, iar picioarele, care au fost modelate separat, lipsesc, fiind rupte încă din vechime.

Statueta a fost ornamentată cu incizii fine pe mare parte din corp, având indicate în acest mod o amuletă la gât, un obiect vestimentar începând de sub mâini, un romb împărțit în patru sectoare de un „X” pe pântec, o cingătoare la brâu având atașată sub forma unui fragment ceramic de mici dimensiuni ceea ce pare a fi *piatra nașterii*¹, și spirale pe fese.

Piesa de îmbrăcăminte, care începe de sub mâini, rombul, incizia în „V” de sub acesta și cingătorea de la brâu sunt continuate pe partea dorsală a statuetei cu incizii care par a marca existența unei vestimentații complexe, cu

---

¹ Idee sugerată de Dr. C.-E. Ursu, căruia îi mulțumim și pe această cale.

mai multe elemente suprapuse. Statueta prezintă analogii morfologice și decorative cu descoperiri din așezările de la Târpești (Marinescu-Bîlcu, 1974, p. 257, fig. 76/1, 4; 1981, p. 305, fig. 108/1), Cărbuna I (Pogoșeva, 1985, p. 156, fig. 227), Lencăuți, Bernovo Luka (Збенович, 1989, p. 116, fig. 74/4, 7) și poate fi atribuită din punct de vedere cultural și cronologic culturii Precucuteni.

Dimensiuni: înălțimea – 6,8 cm; diametrul maxim – 3,3 cm.

2. *Statuetă antropomorfă feminină fragmentară (fig. 2/1).*

A fost descoperită în zona C a sitului (fig. 1/1), la suprafața așezării, fiind scoasă la lumina zilei de lucrările agricole. Este o statueta de mici dimensiuni, modelată din pastă fină, rezultată din amestecul argilei cu nisip cu granulație mică, arsă inegal în atmosferă slab oxidantă, prezentând nuanțe de cărămiziu, gălbui și cenușiu la exterior, și cenușiu în secțiune transversală.

Reprezentare feminină în poziție șezândă, statueta are fesele, șoldurile și abdomenul proeminente. Sâni sunt modelați sub forma unor mici pastile aplicate, fesele sunt marcate și printr-o incizie, picioarele sunt separate, iar degetele de la piciorul păstrat sunt marcate prin două mici incizii verticale. Din păcate, lipsesc capul, gâtul și jumătatea inferioară a piciorului drept (care păstrează în secțiune transversală detalii cu privire la modul în care a fost modelată statueta), din cauza șocurilor mecanice suferite, spărturile fiind de dată recentă.

Foarte interesant este faptul că statueta păstrează urme ale ornamenticii, care a constat în aplicarea unui decor pictat cu roșu pe fondul constituit de o angobă gălbuie, care s-au desprins aproape în totalitate, din cauza condițiilor din mediul de zacere. Statueta prezintă analogii morfologice și ornamentale cu piesele din așezările de la Târpești (Marinescu-Bîlcu, 1974, p. 259, fig. 78/1; p. 260, fig. 79/7), Poduri (Monah *et alii*, 2003, p. 107), Sabatinovka II (Ursu, 2014, pl. VII.4) și poate fi atribuită, din punct de vedere cultural și cronologic, culturii Precucuteni.

Dimensiuni: înălțimea – 5,8 cm; diametrul maxim – 3,4 cm.

3. *Statuetă antropomorfă masculină (fig. 2/2).*

Piesa a fost descoperită în zona C (fig. 1/1), într-un perimetru erodat de Pârâul Hușleag. Modelată din pastă fină, având nisip cu granulație mică în compoziție, a fost arsă inegal în atmosferă slab oxidantă, prezentând nuanțe de gălbui și cenușiu pe întreaga suprafață. Figurina de mici dimensiuni are corpul arcuit, capul modelat stilizat, picioarele unite, nediferențiate. În zona mediană a fost aplicat un *phallus* supradimensionat, comparativ cu dimensiunile figurinei, de circa 0,5 cm lungime. Suprafața figurinei este aspră, deteriorată și nedecorată. Statueta nu poate fi atribuită cu certitudine din punct de vedere cultural, reprezentând un unicat. Deși în profilul în care a fost descoperită apar multe materiale aparținând culturii ceramicii liniare, înclinăm să atribuim

această figurină mediului Precucuteni (deoarece pasta și arderea ar corespunde celor caracteristice acestei culturi), chiar dacă nu avem analogii pentru o astfel de piesă în mediul precucutenian.

Dimensiuni: înălțimea – 3 cm; diametrul maxim – 1,2 cm.

4. *Statuetă antropomorfă fragmentară (fig. 3/1).*

Artefactul a fost descoperit pe suprafața așezării, în zona C (fig. 1/1), în asociere cu fragmente de vatră. Modelată din pastă fină, având nisip cu granulație mică în compoziție, cu suprafața aspră, deteriorată de arderea secundară, prezentând nuanțe de negru, cenușiu și cărămiziu la exterior și în secțiune transversală.

Fragmentul păstrat are formă tronconică și reprezintă terminația picioarelor unite ale unei statuete, separate de incizii verticale pe ambele fețe, cu baza aplatizată. Statueta poate fi atribuită, din punct de vedere cultural și cronologic, culturii Precucuteni, având analogii în așezarea de la Isaiia (Ursulescu, Tencariu, 2006, p. 89).

Dimensiuni: înălțimea – 1,3 cm; diametrul maxim – 1,2 cm.

5. *Statuetă antropomorfă fragmentară (fig. 3/2).*

Piesa provine tot din zona C (fig. 1/1), fiind identificată în profilul erodat de Pârâul Hușleag, în extremitatea sudică a sitului. Statueta, păstrată în stare fragmentară, a fost modelată neglijent din pastă grosieră, având nisip și cioburi pisate în compoziție, a fost arsă în atmosferă slab oxidantă, având o culoare brun-roșiatică la exterior, iar în secțiune transversală este neagră-cenușie.

Artefactul păstrat are formă conică aplatizată și reprezintă picioarele unite ale figurinei, separate de o șanțuire verticală, superficială. Suprafața sa este aspră, deteriorată și nedecorată. Deoarece fragmentul de figurină prezintă bune analogii morfologice în așezările precucuteniene de la Izvoare (Vulpe, 1957, p. 104, fig. 79/2) și Târpești (Marinescu-Bîlcu, 1981, p. 307, fig. 110/7) sau în cea cucuteniană de la Hăbășești (Monah, 2012, p. 292, fig. 18/3), acesta nu poate fi atribuit cu exactitate din punct de vedere cultural, luând în calcul și faptul că în zona de descoperire apar materiale ceramice caracteristice ambelor culturi.

Dimensiuni: înălțimea – 3,5 cm; diametrul maxim – 3,2 cm.

6. *Statuetă antropomorfă fragmentară (fig. 3/3).*

Artefactul a fost descoperit în zona E a sitului (fig. 1/1), în profilul din stânga drumului de balastieră care permite accesul spre albia râului Suceava. Modelat din pastă fină, având nisip cu granulație mică în compoziție, a fost ars inegal în atmosferă oxidantă incompletă, prezentând nuanțe de cărămiziu și cenușiu la exterior, și roșu în secțiune transversală.

Este vorba de un fragment de statueta în poziție verticală, de formă tronconică, reprezentată cu picioarele unite, nediferențiate. A fost decorată pe cele două laterale cu câte două șiruri verticale de împunsături, iar suprafața este angobată, fină. Statueta poate fi atribuită din punct de vedere cultural și cronologic culturii Cucuteni, având analogii în descoperirile din „Moldova” (Monah, 2012, p. 439, fig. 165/10) și de la „Frumușica” (Monah, 2012, p. 444, fig. 170/1).

Dimensiuni: înălțimea – 3 cm; diametrul maxim – 2 cm.

7. *Figurină zoomorfă fragmentară (fig. 4/1).*

Descoperită în zona C (fig. 1/1), la suprafața așezării, ca urmare a efectuării lucrărilor agricole. Modelată din pastă fină, cu nisip având granulație mică în compoziție, cu suprafața aspră, arsă inegal în atmosferă slab oxidantă, prezentând nuanțe de cărămiziu și cenușiu. Corpul stilizat, alungit (reprezentând un bovid ?) are capul orientat spre dreapta, nediferențiat de trunchi, prezintă coarne de dimensiuni mici, arcuite spre înapoi, iar coada și picioarele sunt scurte. Lipsesc membrele anterioare, cel posterior stâng, botul și vârfurile coarnelor.

Dimensiuni: înălțimea – 2,4 cm; lungimea – 5 cm.

8. *Figurină zoomorfă fragmentară (fig. 4/2).*

Descoperită în zona A, pe suprafața așezării (fig. 1/1). Statueta zoomorfă fragmentară, reprezentând o ovină stilizată (?) (după tipologia existentă la Batariuc *et alii*, 2000-2001), a fost modelată din pastă fină, cu nisip cu granulație mică în compoziție, cu suprafața aspră, arsă în atmosferă bună, oxidantă, având culoarea roșie. Corpul statuetei este scurt și masiv, capul nediferențiat de trunchi cu botul prelung, prezintă coarne scurte, orientate spre lateral, iar picioarele sunt schematizate. Lipsesc membrele anterioare, posteriorul drept, coada și vârfurile coarnelor. Statueta poate fi atribuită, din punct de vedere cultural și cronologic, culturii Cucuteni.

Dimensiuni: înălțimea – 3,9 cm; lungimea – 5,2 cm.

Concluzii

Fără să avem la bază descoperiri din contexte arheologice sigure, prezentarea noastră nu permite o analiză mai aprofundată cu privire la comportamentul omului preistoric față de aceste obiecte legate de sfera vieții spirituale. Cu toate acestea, avem ocazia să adăugăm noi informații la baza de date cu privire la tipologia, ornamentica și simbolistica reprezentărilor antropomorfe și zoomorfe ale culturilor Precucuteni și Cucuteni. Prin urmare, subliniem următoarele elemente:

- statueta feminină de la fig. 1/2 este ornamentată cu elemente de decor diverse, cu mare încărcătură simbolică, ca amuleta de la gât, spiralele de pe fese, romburi incizate de pe pânze, reprezentând, posibil, *tăblița destinelor* (Eliade, 1992, p. 74), sau simbol al feminității și gravidității (?), dar și posibilul brâu cu *piatra nașterii*, care se regăsește în miturile antice, ca atribut al zeițelor Inanna și Ishtar (Ursu, 2014, p. 154, 155);
- statueta feminină de la fig. 2/1 a fost ornamentată prin pictare cu roșu pe fond gălbui, reprezentând un uncat pentru situl de la Mihoveni, și se adaugă celor, nu foarte numeroase, deja cunoscute în literatura de specialitate (Ursu, 2014);
- statueta de la fig. 2/2, reprezentarea antropomorfă masculină, este un uncat pentru mediul cultural precucutenian. Credem că se poate adăuga categoriei de reprezentări antropomorfe preistorice care sunt asemănate zeițărilor antice, ca „Venus” de la Dumești-Între Pârâie (Alaiba, 2007, p. 6), „Adonis” de la Ruginoasa-Dealul Drăghici (Lazarovici, Lazarovici, 2012, p. 342, fig. VIII/46) și „Prometeu” de la Tărtăria-Gura Luncii (Luca, 2016, p. 191, fig. 214-217), putând fi un strămoș al lui „Priap” de la Mihoveni-Cahla Morii.

Statuetele și figurinele antropomorfe sau zoomorfe sunt prezente în majoritatea civilizațiilor neo-eneolitice, având un rol practic, fiind folosite în cadrul ritualurilor magico-religioase specifice comunităților preistorice. Acestea sunt interpretate în vasta literatură de specialitate dedicată lor, ca fiind reprezentări ale Zeiței Vieții și a Morții, stăpâna animalelor, dătătoare de fertilitate și fecunditate.

Bibliografie

- Alaiba, R. (2007),** *Complexul cultural Cucuteni-Tripolie. Meșteșugul olăritului*, Editura Junimea, Iași, 200 p.
- Batariuc, P.-V.; Ignătescu, S.; Niculică, B. P. (2001),** *Plastica antropomorfă de la Mihoveni-Cahla Morii*, în *Suceava*, XXVI-XXVII-XXVIII (1999-2000-2001), p. 109-143.
- Batariuc, P.-V.; Haimovici, S.; Niculică, B. (2003),** *Plastica zoomorfă cucuteniană de la Mihoveni-Cahla Morii*, în *Arheologia Moldovei*, XXIII-XXIV, p. 259-271.
- Batariuc, P.-V.; Ursu, C.-E. (2009),** *Small finds dating from the Pre-Cucuteni culture, from Mihoveni-Cahla Morii*, în **Cotiugă, V.; Tencariu, F. A.; Bodi, G. (eds.),** *Itinera in praehistoria. Studia in honorem magistri Nicolae Ursulescu quinto et sexagesimo anno*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 107-114.
- Eliade, M. (1992),** *Istoria credințelor și ideilor religioase. De la epoca de piatră la misterele din Eleusis*, vol. 1, Editura Universitas, Chișinău, 496 p.

- Lazarovici, C.-M.; Lazarovici, Gh. (2012),** *Ruginoasa-Dealul Drăghici. Monografie arheologică, Bibliotheca Archeologica Moldaviae, XX*, Editura „Karl A. Romstorfer”, Suceava, 432 p.
- Luca, S.A. (2016),** *Tărtăria Rediviva, Bibliotheca Brukenthal, LXXI*, Editura Altip, Alba Iulia, 332 p.
- Marinescu-Bîlcu, S. (1974),** *Cultura Precucuteni pe teritoriul României, Biblioteca de Arheologie, XXII*, Editura Academiei Române, București, 274 p.
- Marinescu-Bîlcu, S. (1981),** *Tîrpești. From Prehistory to History in Eastern Romania, British Archaeological Reports, International Series, 107*, Oxford, 364 p.
- Monah, D. (2012),** *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, ed. a II-a, *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XXVII*, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, 554 p.
- Monah, D.; Dumitroaia, Gh.; Monah, F.; Preoteasa, C.; Munteanu, R.; Nicola, D. (2003),** *Poduri-Dealul Ghindaru. O Troie în Subcarpații Moldovei, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XIII*, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, 248 p.
- Pogoșeva, A.P. (1985),** *Die Statuetten der Tripolje-Kultur, Beiträge zur allgemeinen und vergleichenden Archäologie, Kommission für Allgemeine und Vergleichende Archäologischen Instituts, Band 7*, München - Bonn.
- Ursu, C.-E. (2014),** *Plastica antropomorfă a culturii Precucuteni*, teză de doctorat, Institutul de Arheologie, Iași, 312 p.
- Ursulescu, N.; Batariuc, P.-V. (1978),** *Cercetările arheologice de la Mihoveni (Suceava) – 1973, în Suceava, V*, p. 89-106.
- Ursulescu, N.; Tencariu, F.A. (2006),** *Religie și magie la est de Carpați acum 7000 de ani. Tezaurul cu obiecte de cult de la Isaiia, Seria Archaeologia Interdisciplinaris, 2*, Casa Editorială „Demiurg”, Iași, 168 p.
- Vulpe, R. (1957),** *Izvoare. Săpăturile din 1936-1948*, Editura Academiei Române, București, 396 p.
- Збенович, В.Г. (1989),** *Ранний этап Трипольской культуры на территории Украины*, Наукова Думка, Киев, 224 p.

**NEW FINDS RELATED
TO ANTHROPOMORPHIC AND ZOOMORPHIC REPRESENTATIONS
IN THE PRECUCUTENI AND CUCUTENI CULTURES
AT MIHOVENI - CAHLA MORII SITE (SUCEAVA COUNTY)**

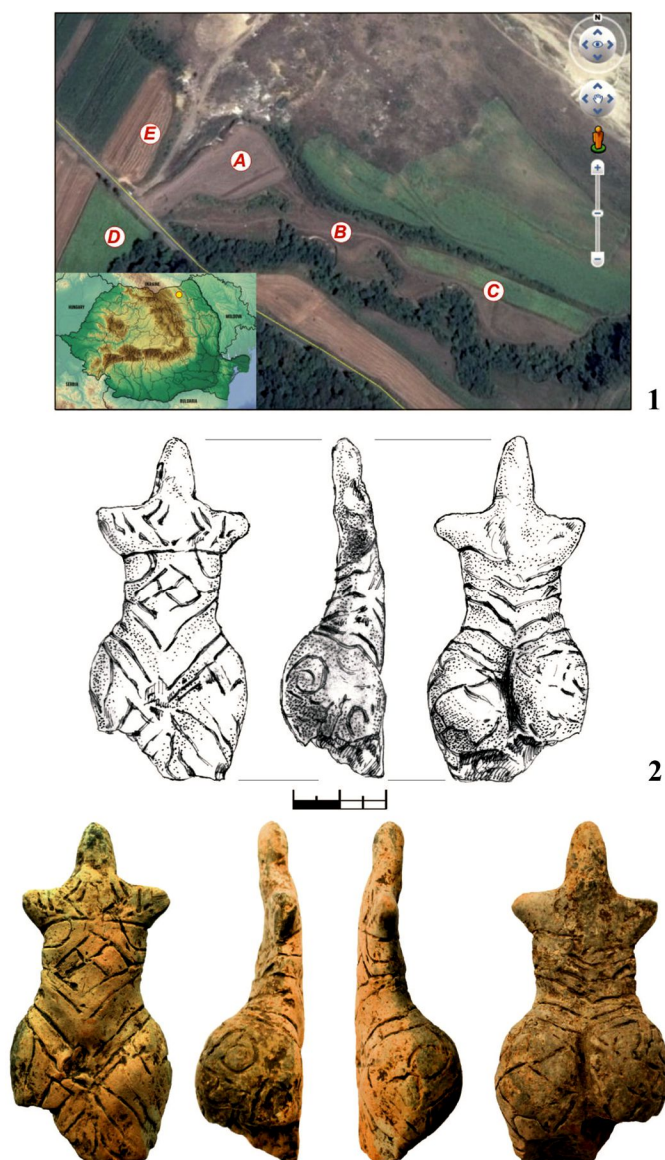
Keywords: *Precucuteni, Cucuteni, anthropomorphic representations, zoomorphic representations, Mihoveni-„Cahla Morii”.*

Abstract

In this short paper, the authors aim at presenting new scientific information related to some archaeological discoveries from the Mihoveni-„Cahla Morii” site. During the field survey conducted at the site, six anthropomorphic statuettes and two zoomorphic figurines, belonging to Precucuteni and Cucuteni cultures, were found; the discoveries add up to form a more complete picture of the spiritual life of these cultures from Eneolithic.

LIST OF ILLUSTRATIONS

- Fig. 1.** *Mihoveni-„Cahla Morii”: 1 – map of the location and sector division of the site; 2 – fragmentary feminine anthropomorphic statuette (1 – map: Google Earth, 2018; apud <http://www.toptours.ro/about-romania/>, accessed: 27.03.2018; 2 – drawing: I. Țibulcă; photo: M. Moraru).*
- Fig. 2.** *Mihoveni-„Cahla Morii”: 1 – fragmentary feminine anthropomorphic statuette; 2 – male anthropomorphic statuette (1, 2 – drawings: I. Țibulcă; photo: M. Moraru).*
- Fig. 3.** *Mihoveni-„Cahla Morii”: 1-3 – fragmentary anthropomorphic statuettes (1-3 – drawings: I. Țibulcă; photo: M. Moraru).*
- Fig. 4.** *Mihoveni-„Cahla Morii”: 1, 2 – fragmentary zoomorphic figurines (1, 2 – drawings: I. Țibulcă; photo: M. Moraru).*

Fig. 1. Mihoveni-„Cahla Morii”:

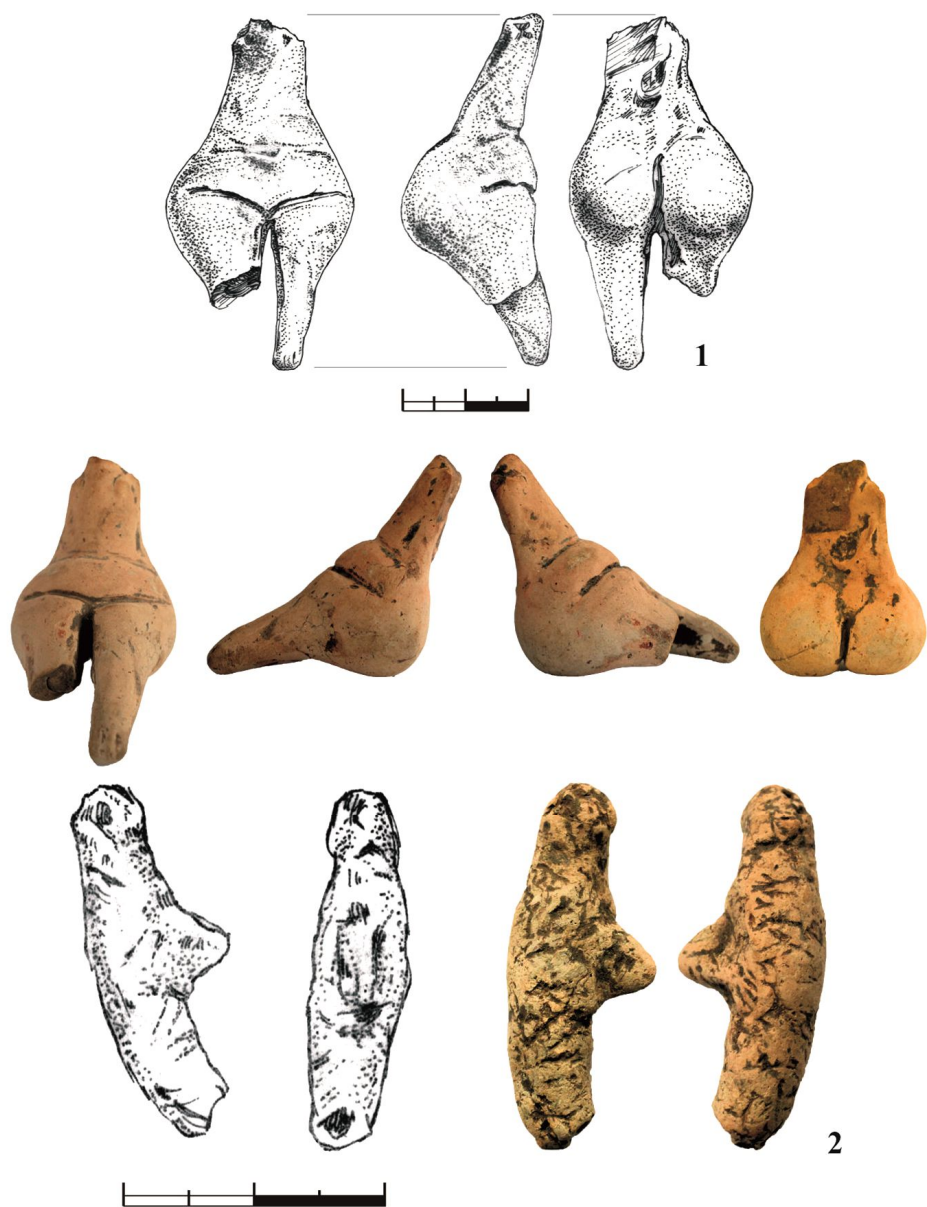
1 – harta cu amplasarea și împărțirea în sectoare a sitului;

2 – statueta antropomorfă feminină fragmentară

(1 – map: Google Earth, 2018; apud <http://www.toptours.ro/about-romania/>;

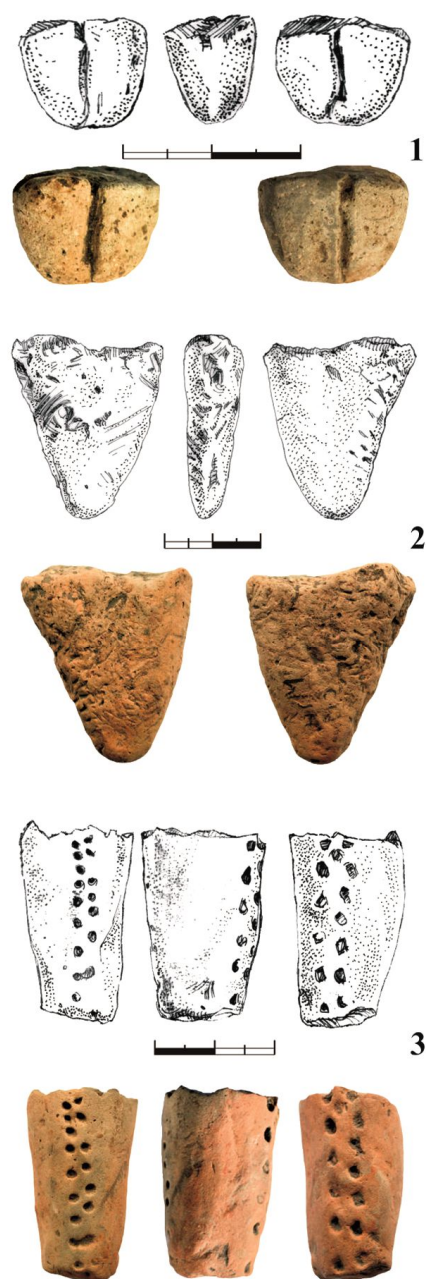
2 – desen: I. Țibulcă; foto: M. Moraru).

Fig. 2. Mihoveni-„Cahla Morii”:

1 – statueta antropomorfă feminină fragmentară; 2 – statueta antropomorfă masculină
(1, 2 – desene: I. Țibulcă; foto: M. Moraru).

Fig. 3. Mihoveni-„Cahla Morii”: 1-3 – statuete antropomorfe fragmentare
(1-3 – desene: I. Țibulcă; foto: M. Moraru).

Fig. 4. Mihoveni-„Cahla Morii”: 1, 2 – figurine zoomorfe fragmentare
(1, 2 – desene: I. Țibulcă; foto: M. Moraru).

O NOUĂ AȘEZARE CUCUTENIANĂ DESCOPERITĂ ÎN TÂRGU NEAMȚ. OBSERVAȚII PRELIMINARE

Vasile Diaconu

Cuvinte-cheie: *așezare, eneolitic, Cucuteni, Târgu Neamț, ceramică, utilaj litic.*

Introducere

Primele vestigii cucuteniene din perimetrul orașului Târgu Neamț au fost identificate în perioada interbelică de către preotul Constantin Matasă. Este vorba despre semnalarea siturilor de la Târgu Neamț-*Dealul Gol* și Târgu Neamț-*Dealul Pometea*, în acest din urmă punct fiind realizat, în 1938, un sondaj, împreună cu Radu Vulpe (Matasă, 1940, p. 126; Monah, Cucos, 1985, p. 152, 153). Ulterior, în 1973, Ilie Untaru a făcut un nou sondaj în așezarea de pe *Dealul Pometea*, prilej cu care au fost descoperite bogate materiale eneolitice, dar și medievale târzii (Cucos, 1976, p. 303; 1992, p. 54; Monah, Cucos, 1985, p. 152, 153;). La peste trei decenii distanță, situl a fost cercetat preventiv, fiind puse în evidență importante vestigii din ultima fază a culturii Cucuteni (Dumitroaia *et alii*, 2004, p. 349-351; Preoteasa *et alii*, 2007, p. 293-327; Diaconu, 2012, p. 43, 44; Preoteasa *et alii*, 2018, p. 214, 215).

Recentele cercetări de suprafață desfășurate în zona orașului Târgu Neamț au dus la descoperirea unui nou sit arheologic atribuit culturii Cucuteni (Diaconu, 2016, p. 505), care completează repertoriul stațiunilor eneolitice din zona subcarpatică a Moldovei.

Așezarea de la Târgu Neamț-Cimitirul Evreiesc

Aflată în marginea estică a localității, așezarea ocupă un bot de terasă de pe partea stângă a Râului Neamț (Ozana), în vecinătatea Cimitirului Evreiesc (fig. 1/1). Într-un perimetru de aproximativ 1000 m² au fost identificate materiale arheologice care argumentează existența unei stațiuni de mici dimensiuni, adaptată condițiilor topografice. În acest sens merită să amintim că respectivul segment de terasă, cu o altitudine relativă de 5-7 m față de lunca râului, este mărginit pe trei laturi de pante abrupte. Limita nord-vestică a așezării coincide cu traseul unui posibil șanț, ale cărui extremități adâncite se observă foarte bine în teren (fig. 2/2). Spre est, situl este delimitat de albia unui curs de apă semipermanent – Pârâul Ursului, afluent de stânga al Râului Neamț (Ozana) (fig. 1/2). Chiar dacă nu dispune de o altitudine prea mare comparativ cu zona învecinată, amplasamentul așezării este unul deosebit, în sensul că se afla aproape de intrarea în Depresiunea Neamț și beneficia de o bună vizibilitate asupra unui sector al acesteia, dar și asupra culoarului ce face legătura cu Valea Moldovei (fig. 2/1).

De pe suprafața sitului au fost recuperate o serie de materiale arheologice, cu precădere ceramică, dar și mai multe artefacte de piatră cioplită și șlefuită.

Resturile de olărie sunt puternic corodate, dar au fost recuperate mai multe fragmente care permit reconstituirea grafică a unor tipuri de vase (fig. 3). Predomină recipientele de dimensiuni medii (amfore, vase sferice, vase-suport, străchini), lucrate în general din pastă grosieră, care conține o cantitate mare de degresanți (cioburi pisate, pietricele). Sunt întâlnite însă și fragmente care provin de la recipiente confecționate din lut de bună calitate, deși ponderea lor este scăzută comparativ cu cele din prima categorie.

Utilajul litic este constituit atât din piese confecționate din roci locale (marne, menilite, gresii), dar și din silex. Cu toate că nu a fost recuperat un lot reprezentativ de artefacte, putem afirma că sunt documentate cele mai importante grupe tipologice. Dintre produsele de debitaj amintim mai multe piese lamelare (retușate și neretușate), răzuitoare și deșeuri de prelucrare (fig. 4/1-9). În grupa extinsă a artefactelor cu tăiș, lucrate prin șlefuire, includem mai multe fragmente de topoare și dălți, majoritatea aflate în diverse stadii de prelucrare (fig. 4/10-13). Acestea au fost confecționate exclusiv din marne locale. Tipurilor de piese amintite anterior li se mai adaugă și fragmente de râșnită și un percutor lucrat din menilit.

Pe baza resturilor ceramice pe care le-am inclus în analiza noastră, deși nu mai păstrează urme de pictură, care să permită o încadrare cronologică precisă, considerăm că tipurile de recipiente identificate permit plasarea acestei locuiri în faza Cucuteni A.

Discuții

După această prezentare a sitului, considerăm utilă o succintă analiză privitoare la dinamica așezărilor din faza Cucuteni A în cadrul Depresiunii Neamț, pentru a putea stabili un eventual model care poate fi urmărit și în alte subunități geografice similare.

Deși nu dispunem de elemente de cronologie absolută care să permită eventuale sincronizări ale siturilor, considerăm necesară evidențierea unor aspecte legate de tipologia așezărilor din spațiul geografic la care am făcut referire.

În prezent cunoaștem cu certitudine zece stațiuni din faza Cucuteni A: Săcălușești-Dealul Valea Seacă (Diaconu, 2007, p. 93-97; 2012, p. 30), Vânători-Neamț - La Izvoare (Monah, Cucos, 1985, p. 164, 165; Dumitroaia, 1986; 1992, p. 98; Popovici, 2000, p. 178), Ghindăoani-Dealul Ivașcu (Dumitroaia, 1992, p. 71; 1994, p. 517; Popovici, 2000, p. 156; Diaconu, 2012, p. 34), Bălțătești-La Școală (Dumitroaia, 1992, p. 71; Diaconu, 2012, p. 31), Valea Seacă-Ferma de Vaci (Dumitroaia, 1992, p. 72; Popovici, 2000, p. 156; Diaconu, 2012, p. 31), Valea Seacă-Dealul Ciritei (Dumitroaia, 2001, p. 558; Diaconu, 2012, p. 34), Netezi-La Țintirim (Cucos, 1992, p. 32, 33; Monah, Cucos, 1985, p. 123; Popovici, 2000, p. 167; Diaconu, 2012, p. 38), Topolița-La Arminici (Dumitroaia, 1992, p. 80; Popovici, 2000, p. 167), Târpești-Râpa lui Bodai (Marinescu-Bîlcu, 1981) și Târgu Neamț-Cimitirul Evreiesc.

În ceea ce privește amplasamentul acestor așezări, se poate constata că majoritatea dintre ele sunt situate pe zone înalte, care domină anumite sectoare ale Depresiunii Neamț, dar sunt cunoscute și unele situații când comunitățile cucuteniene s-au stabilit pe pantele line ale unor dealuri sau pe terasele medii ale unor cursuri de apă. Aceste din urmă cazuri sunt însă mai rare.

Tot în legătură cu factorii naturali, constatăm că majoritatea așezărilor din prima fază cucuteniană se află în bazinul hidrografic al Topoliței, acolo unde terasele sunt mai bine dezvoltate decât pe afluenții Râului Neamț (Ozana).

Prin raportare la specificul topografic al sub-unității geografice la care am făcut referire, siturile cucuteniene nu au ocupat suprafețe mari (maximum 2 ha), iar unele dintre acestea au avut chiar perimetre restrânse, așa cum este cazul stațiunii de la Valea Seacă-Dealul Ciritei, a cărui areal nu atinge 1 ha. În acest context și numărul locuințelor era destul de scăzut, așa cum o indică rezultatele cercetărilor de la Târpești (Marinescu-Bîlcu, 1981, p. 51), deci, implicit și comunitățile umane erau reduse numeric. Pornind de la aceste realități, s-a presupus că fiecare așezare putea gestiona un teritoriu agricol de aproximativ 10-13 ha, în care era inclusă atât suprafața cultivabilă, cât și pășunea (Preoteasa, 2015, p. 121).

Un alt amănunt care credem că are importanță pentru ceea ce înseamnă dinamica locuirilor cucuteniene din Depresiunea Neamț este acela că unele situri se aflau în apropierea unor surse de apă sărată. Prin amplasamentul lor

respectivele aşezări puteau controla anumite emergente saline, iar situația aceasta se poate presupune în cazul siturilor de la Bălătești-*La Școală* și Valea Seacă-*Dealul Ciritei*.

Nu în ultimul rând, trebuie să luăm în considerare faptul că unele dintre siturile din spațiul geografic analizat au avut caracter sezonier și probabil gravitau în jurul unor aşezări mai importante. În acest context putem presupune o relație de interdependență între aşezarea de la Răucești-*Dealul Munteni*, aflată pe o poziție dominantă și stațiunea de la Târgu Neamț-*Cimitirul Evreiesc*. Distanța dintre cele două situri este de aproximativ 4 km și ambele aveau capacitatea de a controla zone geografice importante.

Concluzii

Deși aşezările cucuteniene sunt printre cele mai numeroase situri arheologice preistorice din zona est-carpatică, cercetările de suprafață îmbogățesc în mod constant repertoriul acestor descoperiri.

În cadrul de față am făcut referire la o aşezare recent identificată pe teritoriul orașului Târgu Neamț, care – prin amplasamentul ei și prin faptul că este posibil să fi beneficiat și de un sistem defensiv antropic – considerăm că îndeplinea un anumit rol strategic, controlând intrarea în Depresiunea Neamț de pe valea râului omonim. Situația expusă este oarecum comparabilă cu ceea ce reprezenta aşezarea de la Petricani-*Râpa lui Răvaru* (Monah, Cucos, 1985, p. 128), adică o „poartă” de intrare în depresiune de pe Valea Topoliței.

Bibliografie

- Cucos, Șt. (1976), *Săpăturile arheologice din județul Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, IV-V (1972-1973), p. 301-304.
- Cucos, Șt. (1992), *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XVIII, p. 5-62.
- Diaconu, V. (2007), *Recunoașteri arheologice de suprafață în zona orașului Târgu Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XXIV, p. 87-120.
- Diaconu, V. (2012), *Depresiunea Neamț. Contribuții arheologice*, *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*, XXVIII, Editura „Constantin Matasă”, Piatra Neamț, 306 p.
- Diaconu, V. (2016), *Cronica cercetărilor arheologice din județul Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XXXI-XXXII (2015-2016), p. 493-515.
- Dumitroaia, Gh. (1986), *Sondajul arheologic de la Vânători-Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XII-XIV (1980-1982), p. 15-30.
- Dumitroaia, Gh. (1992), *Materiale și cercetări arheologice din nord-estul județului Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XVIII, p. 63-144.
- Dumitroaia, Gh. (1994), *Săpături și cercetări arheologice de suprafață în județul Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XIX, p. 509-522.

- Dumitroaia, Gh.; Preoteasa, C.; Munteanu, R.; Nicola, D.; Josanu, V. (2004),** *Târgu Neamţ, jud. Neamţ, punct: Dealul Pometea*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din Romania. Campania 2003*, XXXVIII, p. 349-351.
- Marinescu-Bîlcu, S. (1981),** *Tîrpeşti. From Prehistory to History in Eastern Romania, British Archaeological Reports, International Series*, 107, Oxford, 188 p., 260 fig.
- Matasă, C. (1940),** *Cercetări din preistoria judeţului Neamţ*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, 97 (1938), p. 97-133.
- Monah, D.; Cucos, Şt. (1985),** *Aşezările culturii Cucuteni din România*, Editura Junimea, Iaşi, 220 p.
- Popovici, D.N. (2000),** *Cultura Cucuteni. Faza A. Repertoriul aşezărilor (I)*, *Biblioteca Memoriae Antiquitatis*, VIII, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamţ, 356 p.
- Preoteasa, C.; Munteanu, R.; Nicola, D.; Dumitroaia, Gh. (2007),** *Cercetările arheologice de la Târgu Neamţ-Dealul Pometea*, în *Memoria Antiquitatis*, XXIV, p. 293-328.
- Preoteasa, C. (2015),** *The habitat of the Cucuteni culture within the Neamţ Depression (Ozana-Topoliţa) in Moldavian Sub-Carpathians, Romania*, în **Diacenko, A.; Menotti, F.; Ryzhov, S.; Bunytyan, K.; Kadrow, S. (eds.),** *The Cucuteni-Trypillia Cultural Complex and its Neighbours: Essays in memory of Volodymyr Kruts / Kulturniy kompleks Kukuteni-Trypillya ta yogo susidy. Zbirka naukovikh prats pamyati Volodymyra Krutsa*, Editura Astrolabe, Lvov, p. 111-128.
- Preoteasa, C.; Diaconu, V.; Gafincu, Al.-M.; Ceaşu, S.-C. (2018),** *Târgu Neamţ, jud. Neamţ, punct: Dealul Pometea*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, campania 2017*, LII, p. 214, 215.

A NEW CUCUTENIAN SETTLEMENT DISCOVERED IN TÂRGU NEAMȚ. PRELIMINARY OBSERVATIONS

Keywords: settlement, Eneolithic, Cucuteni, Târgu Neamț, pottery, lithic tools.

Abstract

The article brings into attention a new cucutenian settlement, recently discovered on the territory of Târgu Neamț (Neamț County, Romania). The site has a small size and occupies a perimeter of the terrace on the left side of the Neamț (Ozana) River. From the observations made on the ground it seems that on the north-east side of the settlement existed a defense ditch, which delimited the inhabited area from the rest of the plateau.

The archaeological materials recovered from the surface of the settlement, especially ceramics, determined us to consider that the site belongs chronologically to the Cucuteni A phase.

The author also discusses the territorial dynamics of the Cucuteni A settlements in the Neamț Depression, where the newly discovered settlement is located.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Târgu Neamț-„Cimitirul Evreiesc”: 1, 2 – location of the Cucuteni site (1 – topographic map 1 : 50.000; 2 – map: Google Earth).

Fig. 2. Târgu Neamț-„Cimitirul Evreiesc”: 1 – location of the site at the north-east border of the Neamț Depression; 2 – eastern view of the settlement (2 – photo: V. Diaconu).

Fig. 3. Târgu Neamț-„Cimitirul Evreiesc”: 1-7 – pottery (1-7 – photo, drawings: V. Diaconu).

Fig. 4. Târgu Neamț-„Cimitirul Evreiesc”: 1-13 – lithic tools (1-13 – drawings: V. Diaconu).

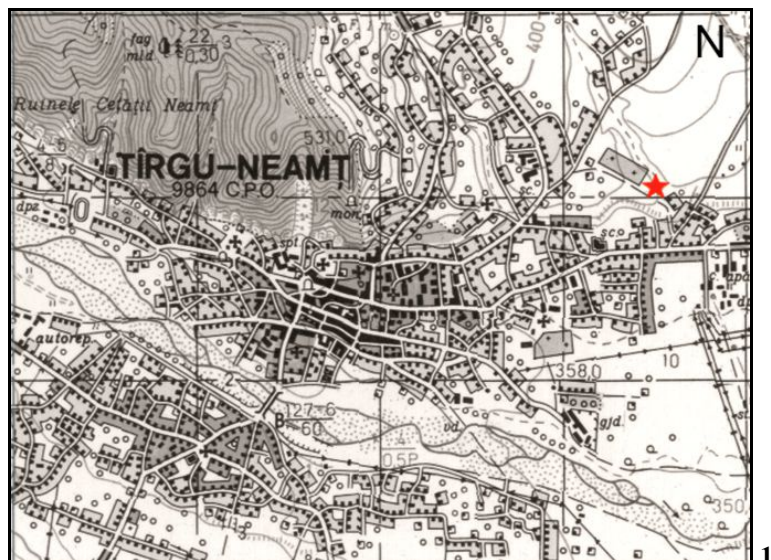
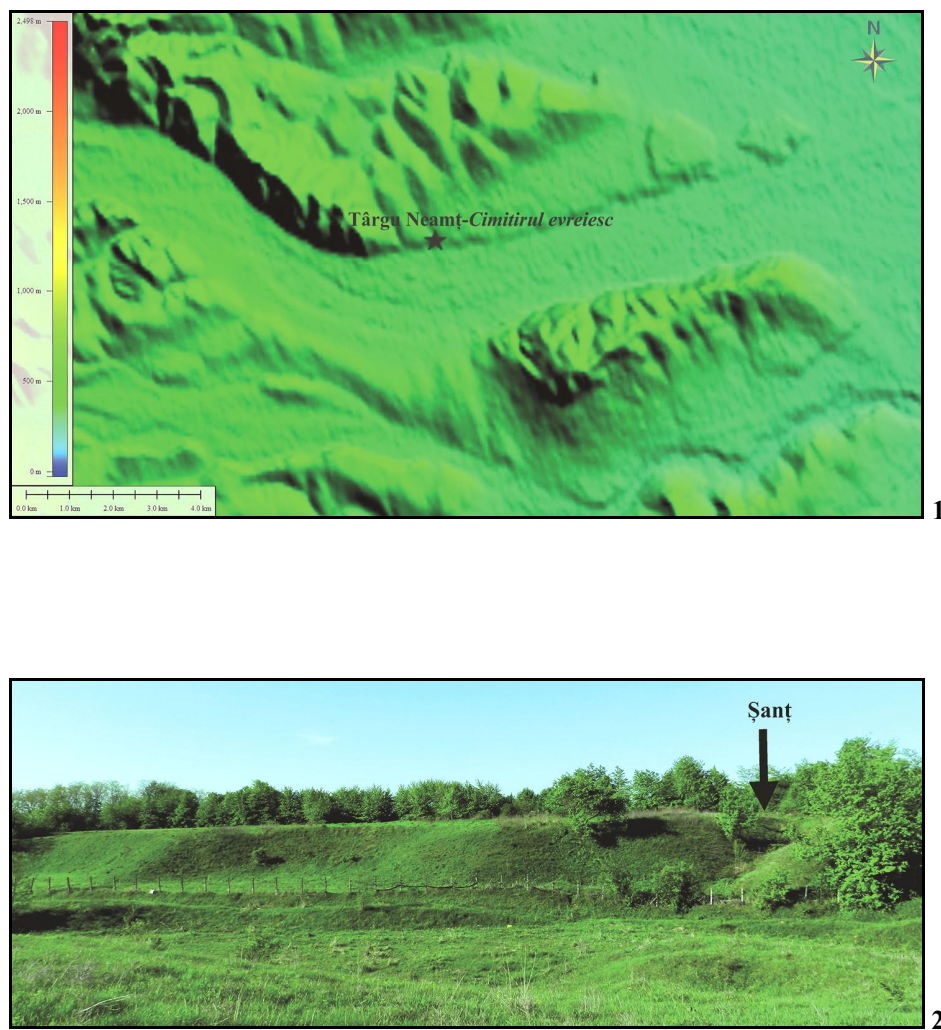

Fig. 1. Târgu Neamț-„Cimitirul Evreiesc”: 1, 2 – amplasarea sitului cucutenian (1 – harta topo 1 : 50.000; 2 – hartă: Google Earth).

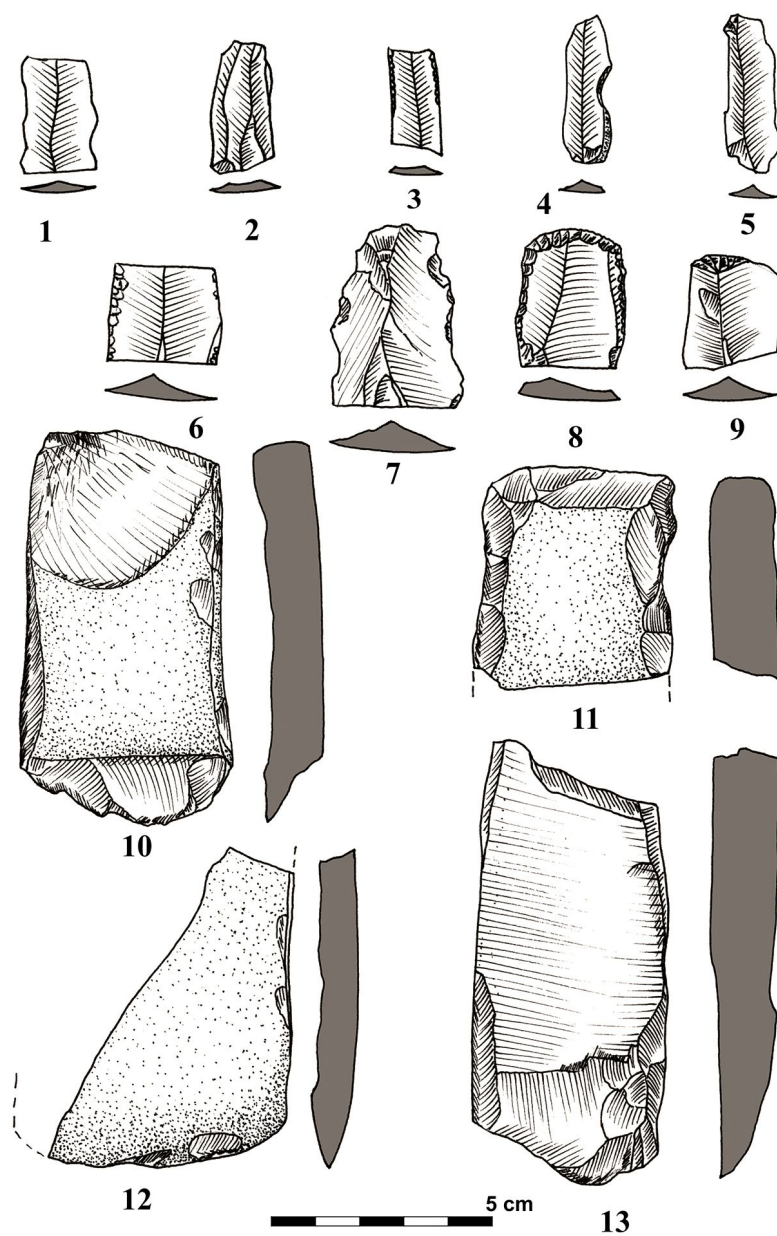

Fig. 2. Târgu Neamț-„Cimitirul Evreiesc”: 1 – amplasarea sitului la limita de nord-est a Depresiunii Neamț; 2 – vedere dinspre est asupra așezării (2 – foto: V. Diaconu).

Fig. 3. Târgu Neamț-„Cimitirul Evreiesc”: 1-7 – ceramică
(1-7 – foto, desene: V. Diaconu).

Fig. 4. *Târgu Neamț-„Cimitirul Evreiesc”*: 1-13 – unelte de piatră
(1-13 – drawings: V. Diaconu).

A NEW TYPE OF PREHISTORIC SCEPTER ?

Vasile Diaconu,
Igor Cetverikov

Keywords: *stone scepter, Nezavertailovka, Lișcoteanca, north-western Black Sea, prehistory.*

Social symbols in prehistory embraced different forms from one age to another and from one cultural entity to another, but also in relation to the various hierarchies that existed within communities. Beginning with the Neolithic period, some stone artifacts, beyond their own functionality (as tools or weapons), may have represented signs of social distinction, either through the quality of the materials they were made of, through their aesthetics or through the symbolism known by the populations in which they were present.

In the archaeological literature there are numerous studies and even monograph works dedicated to social symbols made of stone (Govedarica, Kaiser, 1996; Boroffka, Sava, 1998; Ursu, Mitrea, 2001; Govedarica, 2004; 2006; 2009; Dergačev, 2007; Irimia, 2008; Niculică, 2008 a; 2008 b; 2009; Diaconu, Istina, 2011; Schuster *et alii*, 2015), but some new discoveries, or the reinterpretation of older artifacts increase the typological repertoire of this category of objects.

In this note we present two stone artifacts discovered in the Northwest Pontic area and which, by their peculiar form, could possibly indicate a new type of prehistoric scepter. Unfortunately, only one of the two artifacts comes from an archaeological context, and there are some suspicions about its proper cultural framing. Although at this time there are not known very good analogies for these objects, due to their form and the way they were made, we propose to include them in the wider category of social symbols.

Artifact no. 1.

In 2009, at the site of Nezavertailovka V (Slobozia District, Republic of Moldova), located on the left bank of the Dniester, a small stone artifact was identified, with the top part finished with a hemispherical cap. The base is flat and well emphasized, and the medial area of the artifact is much narrower than its extremities (Sinika *et alii*, 2016, p. 66, fig. 51). The macroscopic observations indicate that the artifact was made of a volcanic rock¹, black, with a very carefully polished surface.

Dimensions: height – 4,75 cm; diameter of the base – 5,5 cm; diameter of the upper extremity – 5,2 cm.

Considered a scepter or pestle, the artifact was attributed to the Babino or Mnogovalikovaia culture. The presented item comes from a surface survey, therefore a very precise cultural framing must be reticently regarded. The archaeological materials discovered at Nezavertailovka V range chronologically from the 10th/3rd century BCE to the 1st millennium CE.

Artifact no. 2

Initially published as a „mace”, the object comes from the site of Lișcoteanca-Moș Filon (Brăila County, Romania), with the mention that it was identified in the Gumelnița archaeological level (Vernescu, 2005, p. 212, fig 2/2; 5/2). The data from the inventory register of the museum that owns the object show that it was discovered after the campaign from 1973 in the section S. 5-6². The object has a bitronconical shape with the medial area narrower than the extremities. The top of the item has the shape of a well-profiled button, and the base is slightly convex. The item is made of a hard brown-gray rock, probably of volcanic origin, and it has been carefully polished, but it also has some splinters on its surface.

The object is in the collection of the „Carol I” Museum of Brăila, inventory no. 14598.

Dimensions: height – 4,4 cm; maximum diameter – 5,5 cm.

Although M. Vernescu, when publishing about this artifact (Vernescu, 2005, p. 212), referred to a study by N. Harțușe, there is no reference to this artifact in the cited author’s work (Harțușe, 1987, p. 18), which raises certain suspicions about the real context in which the stone artifact was identified.

---

¹ Due to an error, the artifact has been published as being made of clay, although it is obvious it was made of stone.

² We thank Dr. Costin Croitoru for providing us these data.

Discussions

The existence of these uncertainties for the Lișcoteanca artifact, and the accidental discovery of the similar item from Nezavertailovka, does not ensure a very accurate chronological framing for the two objects. In addition, the lack of precise analogies in the Bronze Age sites in the Northwest Pontic area is another impediment to an approximate dating of the two possible scepters.

Although they were discovered in somewhat different areas, the two stone artifacts present several common typological elements: they are small in size, the shape is bitronconical, the upper part exhibits a button, and they are made of hard rocks and are very neatly worked.

Starting from the morphological features mentioned above, we consider that the two artifacts could not have a practical function, if for no other reason, then due to the small dimensions. A careful analysis reveals that we are not dealing with other types of re-used artifacts (axes, other scepters), and that the two objects have been specially made in this manner, to fulfill a rather symbolic role.

Even though there are no other similar items at the moment, we believe that the two objects can be included in the category of miniature scepters. From a typological point of view, there are some similarities between the two stone artifacts and a bronze artifact, finished with a hemispherical button, identified in the Vărvăreuca deposit (Republic of Moldova) (Dergačev, 2002, fig. 39/7). Certain similarities can be observed in some stone artifacts, generically called „polishers” in the Russian language literature („utiojki”) (Šarafutdinova, 1982, p. 134, fig. 54/4-6), although their particular form does not necessarily indicate such a functionality. One could imagine that these artifacts were simple accessories in practices that surpassed the usual sphere of everyday life.

As we already mentioned, from the chronological point of view, our proposal can only be orientative. About the item from Lișcoteanca it was written that it can be attributed to the Gumelnița culture, while the item from Nezavertailovka V was attributed to the Mnogovalikovaia culture. Starting from the fact that the two items have morphological similarities with the tronconic scepters specific to Late Bronze Age, we think that they can be framed in a chronological level that corresponds to this stage. We rather believe that the Nezavertailovka V piece belongs to the Sabatinovka culture, while the Lișcoteanca artifact could be connected with the Noua-Coslogeni cultural context, especially since for this site remains have been noted nearby, attributed to the Late Bronze Age (Harțuche, 1987, p. 7, 8; Vernescu, 2013, p. 77, 78, fig. 6).

The lack of a greater number of such artifacts raises some issues related to both their functionality and their precise chronological framing. Therefore, based on similarities with the tronconical stone scepters, we will include them, with some reservations, in the group of miniature scepters, pieces that can be attributed to the Bronze Age.

Acknowledgements

For the writing of this article we have benefited from the support of our colleagues Costin Croitoru, Mirela Vernescu, Mariana Sîrbu, Alexandru Gafincu and Vitalii Sinika. The text was translated by Alexandru Kovács, to whom we thank.

Bibliography

- Boroffka, N.; Sava, E. (1998)**, *Zu den steinernen „Zeptern / Stössel-Zeptern“, „Miniatursäulen“ und „Phali“ der Bronzezeit Eurasiens*, in *Archäologische Mitteilungen Aus Iran und Turan*, Bd. 30, p. 17-113.
- Dergačev, V.A. (2002)**, *Die äneolithischen und bronzezeitlichen Metallfunde aus Moldavien, Prähistorische Bronze Funde*, XX / 9, Stuttgart.
- Dergačev, V.A. (2007)**, *O schipetrah, o lošadiakh, o vojne. Etjudy v zaščitu migracionnoj koncepcii M. Gimbutas*, Sankt-Petersburg.
- Diaconu, V.; Istina, E.L. (2011)**, *Un sceptru de piatră atribuit epocii bronzului provenit de la Măgura, județul Bacău*, in *Carpica*, XL, p. 53-62.
- Govedarica, B.; Kaiser, E. (1996)**, *Die äneolithischen abstrakten und zoomorphen Steinzepter Südost- und Osteuropas*, in *Eurasia Antiqua*, 2, p. 59-104.
- Govedarica, B. (2004)**, *Zepterträger - Herrscher der Steppen. Die frühen Ockergräber des Äneolithikums im karpatenbalkanischen Gebiet und im Steppenraum Südost- und Osteuropas*, Mainz am Rhein.
- Govedarica, B. (2006)**, *Die Kreuzförmigen Steinkeulen in der frühen Kupferzeit Südost- und Osteuropas*, in **Tasić, N.; Grozdanov, C. (eds.)**, *Homage to Milutin Garašanin*, Belgrad, p. 415-431.
- Govedarica, B. (2009)**, *Kamennye krestovidnye bulavy mednogo veka na territorii iogo-vostočnoj i vostočnoj Evropy*, in *Stratum Plus*, 2, (2006-2006), p. 419-447.
- Hartuche, N. (1987)**, *Cercetările arheologice de la Lișcoteanca. Așezarea „Movila Olarului” (1970-1976)*, in *Istros*, V, p. 7-91.
- Irimia, M. (2008)**, *Sceptre de piatră inedite din județul Constanța și unele considerații privind legăturile zonei vest-pontice cu spațiul egeean în Bronzul târziu*, in *Pontica*, 41, 2008, p. 79-117.
- Niculică, B.P. (2008 a)**, *Noi date despre sceptrele cruciforme eneolitice descoperite pe teritoriul Moldovei*, in *Arheologia Moldovei*, XXXI, 2008, p. 23-42.
- Niculică, B.P. (2008 b)**, *Sceptre cruciforme eneolitice descoperite la răsărit de Carpați*, în **Maxim, Z.; Bindea, D.; Săsăran, L.S. (eds.)**, *Arheometrie în România*, vol. 3 (1991-2008), Cluj-Napoca, p. 133-148.

- Niculică, B.P. (2009)**, *Sceptres cruciforme en pierre de l'énéolithique découverts sur le territoire de la Moldavie*, in **Cotiugă, V.; Tencariu, F. A.; Bodi, G. (eds.)**, *Itinera in praehistoria. Studia in honorem magistri Nicolae Ursulescu*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 179-192.
- Sinika, V.S.; Razumov, S.N.; Tel'nov, N.P. (2016)**, *Arheologiceskoe naslednie Pridnestrov'ja*, Tiraspol.
- Schuster, C.; Mecu, L.; Mirea, P.; Tuțulescu, I.; Gavrilă, E. (2015)**, *The Bronze Age mace-heads from Southern Romania – tools, weapons and / or distinction signs ?*, in **Schuster, C.; Tulugea, C.; Terteci, C. (eds.)**, *Buridava, XII/1, Symposia Thracologica, X. Volum dedicat profesorului Petre I. Roman la cea de-a 80-a aniversare*, Râmnicu Vâlcea, p. 186-234.
- Ursu, C.E.; Mitrea, I. (2001)**, *Considerații asupra sceptrelor tronconice din piatră descoperite pe teritoriul României*, in *Suceava, XXVI-XXVII-XXVIII (1999-2000-2001)*, p. 159-171.
- Vernescu, M. (2005)**, *Piese litice din perioada de tranziție și epoca bronzului aflate în colecțiile Muzeului Brăilei*, in *Istros, XII*, p. 211-221.
- Vernescu, M. (2013)**, *Bărăganul în preistorie (circa 3500-1200 a. Chr.). Perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului și epoca bronzului*, Editura Istros, Brăila.

UN NOU TIP DE SCEPTRU PREISTORIC ?

Cuvinte cheie: sceptru de piatră, Nezavertailovka, Lișcoteanca, nord-vestul Mării Negre, preistorie.

Rezumat

Autorii articolului aduc în discuție două artefacte din piatră, cu o formă deosebită, identificate la Nezavertailovka V (raionul Slobozia, Republica Moldova) și Lișcoteanca-„Moș Filon” (județul Brăila, România). Primul exemplar provine dintr-o cercetare de suprafață și a fost încadrat în cultura Mnogovalikovaia, iar cea de a doua piesă a fost identificată într-un sit în care există niveluri de locuire eneolitice, fiind atribuită culturii Gumelnița.

Cele două exemplare au dimensiuni mici, partea superioară se prezintă ca un buton puțin convex, zona mediană este îngustă, iar baza este ușor tronconică și plată. Ambele piese au fost realizate din roci dure, de origine vulcanică.

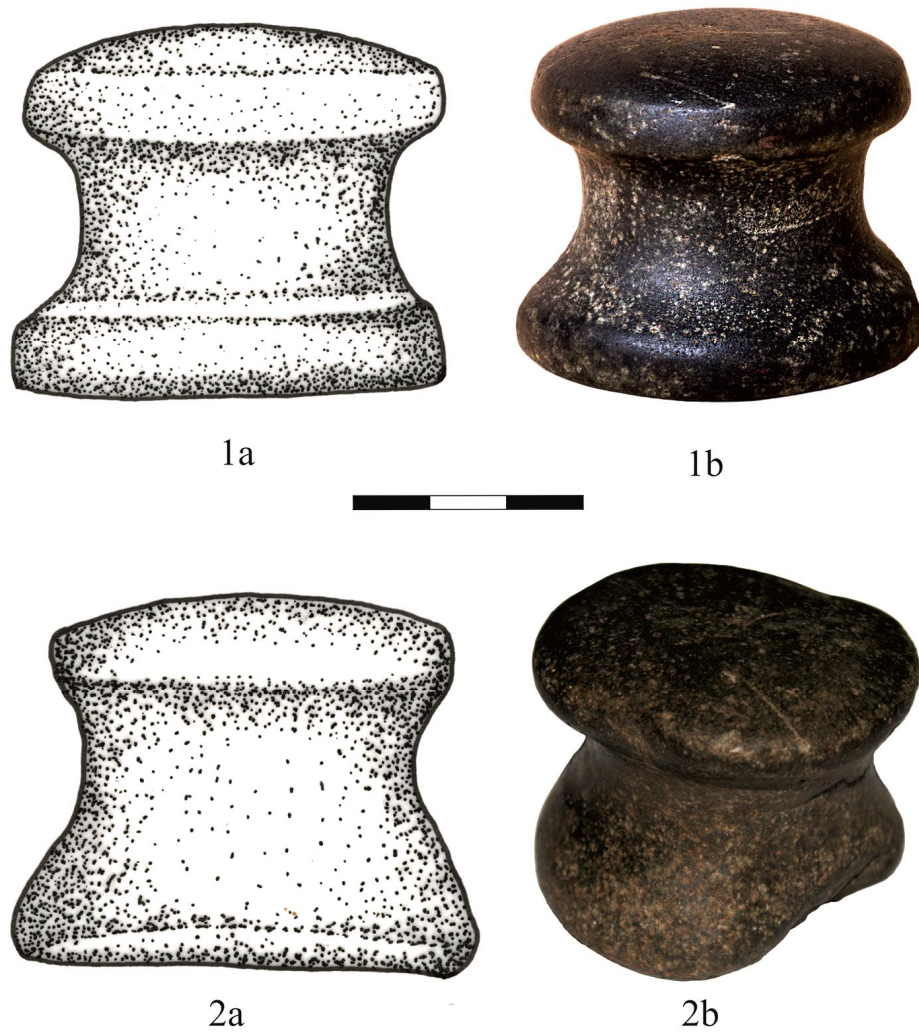
Având în vedere forma lor, dar și lipsa unor analogii foarte bune în culturile eneolitice, considerăm că cele două piese aparțin mai degrabă epocii bronzului, poate chiar perioadei târzii, dacă ne gândim la unele similitudini cu sceptrele tronconice de piatră, sau cu alte obiecte identificate în mediile culturale ale acestei perioade.

Chiar dacă până în prezent nu avem suficiente argumente, o raportate la forma acestor artefacte, la calitățile materiei prime din care au fost confecționate, la modul deosebit de îngrijit în care au fost lucrate, ne determină să le considerăm obiecte cu valoare socială.

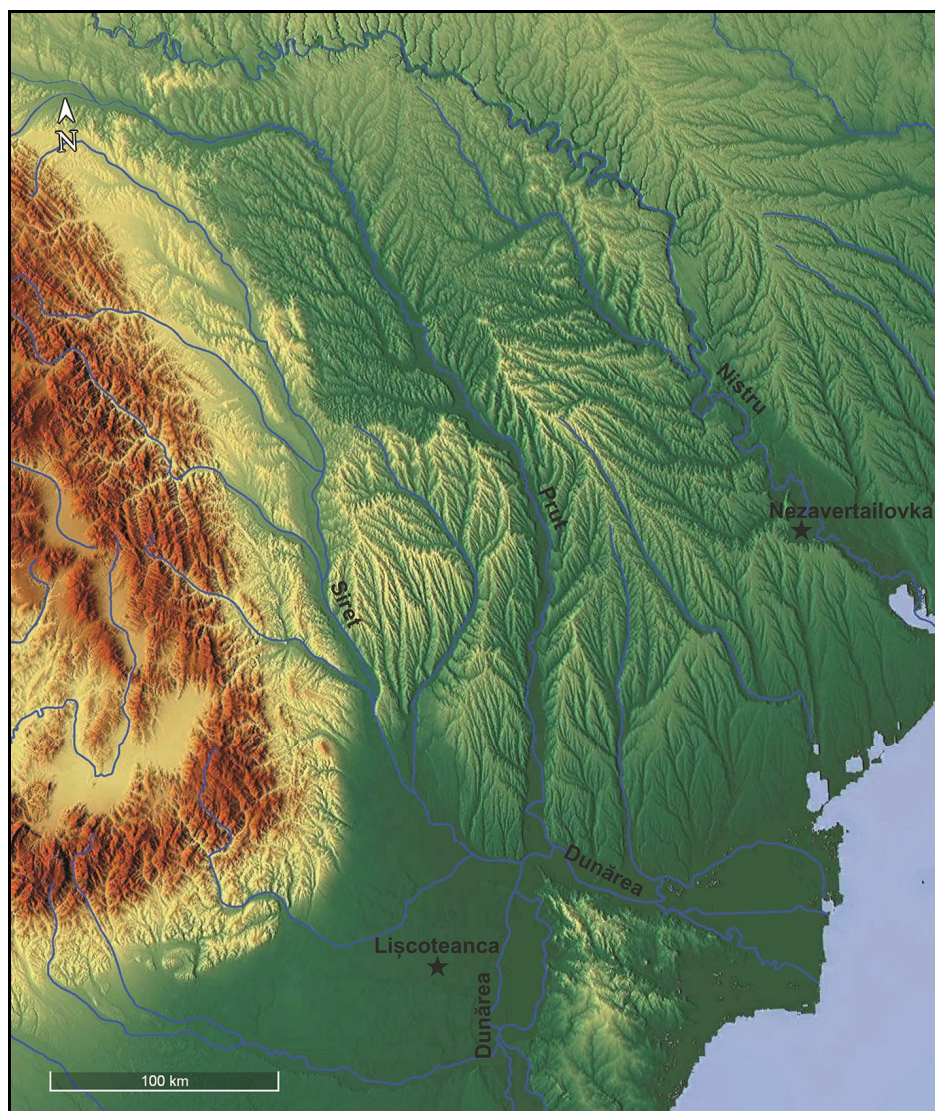
LISTA ILUSTRAȚIILOR

Fig. 1. Piese de piatră: 1 – Nezavertailovka; 2 – Lișcoteanca.

Fig. 2. Harta răspândirii obiectelor de piatră.

Fig. 1. Stone items: 1 – *Nezavertailovka*; 2 – *Lișcoteanca*.

Fig. 2. Map indicating the distribution of the stone items.

DOUĂ LĂMPI ROMANE INEDITE

AFLATE ÎN COLECȚIA

MUZEULUI DE ISTORIE ROMAN

Costin Croitoru,
George Dan Hânceanu

Cuvinte-cheie: lămpi romane, donație, Muzeul de Istorie Roman.

Lămpile antice aflate în colecțiile muzeale de pe teritoriul Moldovei nu au făcut obiectul vreunui studiu special, din varii motive, unele obiective. Pe de o parte este vorba despre numărul mic de exemplare al acestui tip de artefacte ce se mai regăsesc, ici și colo, în patrimoniul unor instituții, pe de alta, lipsa informațiilor esențiale legate de locul și contextul descoperirii, cele mai multe dintre ele fiind rezultatul unor achiziții sau donații petrecute cu decenii în urmă.

În ceea ce privește lămpile descoperite (cu certitudine sau doar prezumtiv) în situri de pe teritoriul cuprins între Carpați și Prut, trebuie spus că, după toate aparențele, astfel de produse apar mai curând ca rarități în perioada imediat ulterioară organizării provinciei *Dacia*. Desigur că, uzual, la „dicii liberi”, oficiul de lămpi îl aveau alte tipuri de vase, dar absența celor de tradiție „greco-romană” ne surprinde, din două motive. Pe de o parte, anterior cuceririi romane, în zonă erau bine-cunoscute astfel de artefacte [vezi descoperirile de la Barboși (Sanie, Sanie, 1992, p. 90, 91, pl. XII/1-6; XIII/1-6; Croitoru, 2011, p. 83, 84, nr. 1113-1123, fig. 43/1113-1123), Poiana (Teodor, 1994, p. 97, 98, nr. 90-96, fig. 10/1-6, 8; Vulpe, Teodor, 2003, p. 331, nr. 882-888, fig. 242/1-6, 8; Croitoru, 2011, p. 103, 107, 109, 116, nr. 1371, 1423, 1450, 1544-1547, fig. 54/1371; 57/1423, 58/1450; 62/1544, 1545; 63/1546, 1547) sau Răcățau (Căpitanu, 1994, p. 91-93, fig. 1, 2; Croitoru,

2011, p. 46, nr. 481, fig. 15/481), pe de altă parte, după organizarea provinciei, în *Barbaricum* est-carpatic se constată un flux apreciabil de importuri romane (Croitoru, 2011, *passim*), dintre cele mai diverse categorii, mai puțin cele la care ne referim (Ursachi, 1978, p. 147-185; Hânceanu, 2010, p. 32-65; 2016 a, p. 61-88; 2016 b, p. 169-201). Desigur acesta poate fi doar un stadiu al cercetărilor, dar în momentul de față nu cunoaștem nici măcar o excepție clară care să o confirme deși, așa cum am arătat cu altă ocazie, cronologia unor piese fără context arheologic poate fi coborâtă spre nivelul „dacilor liberi” (Croitoru, 2016, p. 243-250).

În rândurile următoare vom introduce în circuitul științific două lămpi ce se conservă în patrimoniul Muzeului de Istorie Roman. Fac parte din aceeași categorie îngrată a artefactelor fără loc de descoperire cunoscut – ceea ce le scade considerabil valoarea „morală” – dar, așa cum se va arăta în rândurile următoare, sunt deosebit de interesante morfologic, originale, fără analogii apropiate în literatura care ne-a fost accesibilă.

1. Primul exemplar se conservă sub numărul de inventar 24.067 și este rodul donației doamnei profesor O. Lazăr de la Școala nr. 7 (astăzi Școala de Artă „Sergiu Celibidache”), efectuate în anul 1992. Înscrisurile din registrul de inventar al muzeului romașcan nu păstrează indicii relative la locul de descoperire al piesei.

Este vorba despre o lampă *monolychnis* (fig. 1), completă, modelată cu roata din pastă fină de culoare cărămidă, compactă, grea, cu particule de calcar și mică în compoziție, acoperită cu angobă maron-roșcată deschisă, ușor uzată, folosită. Bazinul este rotund, ciocul „tras”, cu orificiul pentru fitil rotund, discul rotund, concav, nedelimitat de bordura lată, convexă, orificiul de alimentare central, mic, rotund, toarta în formă de rulou cu orificiu orizontal, baza profilată, rotundă și plată.

Are următoarele dimensiuni: înălțimea – 25 mm; lungimea – 52 mm; diametrul discului – 38 mm; diametrul bazei – 18 mm; diametrul toartei – 15 mm; diametrul orificiului buzei – 8 mm; diametrul orificiului central – 5mm.

Din punct de vedere morfologic, piesa pe care o discutăm se apropie de profilul celor numite „opaițe cu cioc tubular, lanceolat” (Elefterescu, 2017, p. 126-130), datate în general în intervalul cuprins între secolele III-V p. Chr. (Ivanyi, 1935, nr. 4168, 4198; Menzel, 1969, p. 85, 86; Kuzmanov, 1981, p. 19; Goethert, Werner, 1997, nr. 122-124) și răspândite cu precădere în provinciile *Moesia Inferior*, *Scythia* și *Moesia Secunda* (Petolescu, 1971, p. 669, nr. 15, pl. II/8; Mușățeanu, Elefterescu, 1983, p. 122, nr. 61, pl. 4; Baumann, 2009, nr. 126, fig. 15, pl. 10; Kuzmanov, 1992, nr. 351-355). Insolită este descoperirea unui exemplar la Boldești-Grădiștea (jud. Prahova), dacă acesta este cu adevărat locul său de proveniență (Topoleanu, 2012, p. 210, 211, nr. 125). În orice caz,

date fiind exemplarele mai numeroase cunoscute la Izvoarele (*Sucidava*), probabil aici ar trebui căutate și atelierele care le-au confecționat (Elefterescu, 2017, p. 126-130).

Lampa din colecția Muzeului de Istorie Roman, fără analogii „perfecte” în cadrul tipului amintit, ar putea fi chiar și o încercare de imitare locală.

2. Cel de-al doilea exemplar se conservă sub numărul de inventar 41.355 și reprezintă donația arheologului Vasile Ursachi, fostul director al muzeului, efectuată în anul 2004. Înscrisurile din registrul de inventar al muzeului românesc nu consemnează și indicii relative la locul de descoperire al piesei, iar donatorul nu poate oferi informații suplimentare.

Este vorba despre o lampă *monolychnis* (fig. 2), completă, cu spărturi pe bazin și pe bază. Are un aspect grosolan, fiind modelată cu un tipar rudimentar, uzat, din pastă grosieră cu pietricele, granule de calcar și mică în compoziție; a beneficiat de o finisare neglijentă; este uzată, folosită, cu urme de ardere secundară. Culoarea pastei variază de la negru-cenușiu la maroniu. Nu se observă urme de firnis. Corpul este piriform, discul rotund, larg, concav, mărginit de un umăr proeminent, ornamentat cu o cruce simplă, în relief (posibil deasupra crucii să fie figurată litera „Γ”); are în zona mediană două orificii de umplere, rotunde, mici, plasate lateral, sub brațul scurt al crucii, simetric, de o parte și de alta a celui lung. Bordura lată, înclinată, nu prezintă urme de decor. Ciocul este proeminent cu orificiul pentru fitil rotund; toarta este în formă de rulou; baza inelară.

Are următoarele dimensiuni: înălțimea – 35 mm; lungimea – 110 mm; diametrul discului – 50 mm; diametrul bazei – 30 mm; diametrul toartei – 25 mm; diametrul orificiului bazei – 12 mm; diametrele orificiilor centrale – 3 mm; dimensiunile crucii – 40 mm x 30 mm.

Originea, caracteristicile și vehicularea acestui tip de lămpi romane târzii au fost deseori abordate în istoriografia de specialitate. Rând pe rând au fost desemnate drept opaițe „bizantine” (Menzel, 1969, p. 59), „balcanice” (Viteli, 1982, p. 196; Curta, 2017, p. 159-240), „iustiniane” (Iconomu, 1986, p. 100-104) ori „dunărene” (Diaconescu, 1995, p. 270-274). Acestea se disting ca tip prin aspectul piriform al corpului, cu ciocul masiv, în prelungire, biconvex în secțiune și pereții groși. Decorul redat pe capac este de o varietate remarcabilă; simboluri creștine sau geometrice apar mai ales pe disc, dar și pe bordură. Cum se știe, prototipurile acestor lămpi sunt de origine microasiatică, produse începând cu secolul V p. Chr., în special la *Efes* și *Milet* (Chrzanowski, 2004, nr. 99). În veacul următor devin cele mai populare lămpi ale epocii în *Schythia Minor* și *Moesia Secunda* (Topoleanu, 2012, p. 193), cu o prezență deosebită în *Thracia* (Hayes, 1992). În alte zone sunt destul de rare, apărând mai curând ca excepții, așa cum se întâmplă, de exemplu, pe teritoriul fostei provincii *Dacia*

(Diaconescu, 1995, p. 274). Un *terminus post quem* acceptat îndeobște pentru producerea și vehicularea tipului de lămpi pe care îl discutăm ar fi anul 625 / 626 p. Chr., fixat pe baza monedelor descoperite pe epava de la Yassi Ada (Fagerlie, 1982, p. 146).

Deși nu cunoaștem analogii apropiate pentru decorul piesei aflate în colecția Muzeului de Istorie din Roman, putem sugera proveniența ei din cadrul provinciei *Schythia Minor*, acolo unde astfel de exemplare sunt bine-cunoscute, în special în siturile de la *Halmyris* (Topoleanu, 2000, p. 182-189, 205-207, pl. LVII-XL, XLV-XLVI), *Capidava* (Opriș, 2003, p. 165, 168-172, nr. 395-424, pl. 59-62) sau *Tropaeum Traian* (Gămureac, 2009, p. 269, 270, nr. 123-130, pl. 15).

Acestea sunt succintele considerații pe care le putem emite în cazul celor două artefacte care se conservă în colecția de arheologie a Muzeului de Istorie Roman. Faptul că nu deținem indicii asupra provenienței lor, cum am spus, le scade valoarea științifică, în schimb morfologia originală chiar și în cadrul tipurilor cărora le aparțin și decorul deosebit al celei secunde, în cadrul bibliografiei care ne-a fost accesibilă, ne-au îndemnat spre demersul de față. Nu în cele din urmă mulțumim donatorilor și domnului Dan Spătariu, desenatorul Muzeului de Istorie Roman, pentru reprezentarea grafică a lămpilor.

Bibliografie

- Baumann, V.H. (2009)**, *Lucerele de la Noviodunum*, în *Peuce*, Serie Nouă, 7, p. 217-310.
- Căpitanu, V. (1994)**, *O lucernă romană descoperită la Răcățău*, în *Mousaios*, IV / 1, p. 91-93.
- Chrzanowski, L. (2004)**, *Texte commissaire scientifique, Lumière! L'éclairage dans l'antiquité. Une exposition du Musée romain de Nyon, Suisse*, Lyon, Éditions Et, Milan.
- Croitoru, C. (2011)**, *Roman discoveries in the East Carpathian Barbaricum (1st century B.C. - 5th century A.D.)*, Editura Istros, Brăila.
- Croitoru, C. (2016)**, *On the lamps discovered in the east-Carpathian Barbaricum*, în **Bârcă, V. (ed.)**, *Orbis Romanus and Barbaricum. The Barbarians around the Province of Dacia and Their Relations with the Roman Empire*, Mega Publishing House, Cluj-Napoca, p. 243-250.
- Curta, Fl. (2017)**, *Observații cu privire la opaițele din lut din peninsula Balcanică în decursul secolului al VI-lea și începutul secolului al VII-lea*, în **Nuțu, G.; Ailincăi, S.-C.; Micu, C. (eds.)**, *Omul, Fluviul și Marea. Studii de Arheologie și Istorie în onoarea lui Florin Topoleanu la a 65-a aniversare*, Editura Mega, Cluj Napoca, p. 159-240.
- Diaconescu, A. (1995)**, *Lămpi romane târzii și paleobizantine din fosta provincie Dacia*, în *Ephemeris Napocensis*, V, p. 255-299.

- Elefterescu, D. (2017)**, *Opaițele romane și romano-bizantine de la Izvoarele (Sucidava), jud. Constanța*, în **Nuțu, G.; Ailincăi, S.-C.; Micu, C. (eds.)**, *Omul, Fluviul și Marea. Studii de Arheologie și Istorie în onoarea lui Florin Topoleanu la a 65-a aniversare*, Editura Mega, Cluj Napoca, p. 99-142.
- Fagerlie, J.M. (1982)**, *The Coins*, în **Bass, G.F.; von Doornink jr., F.H. (eds.)**, *Yassi Ada, I. A Seventh Century Bizantine Shipwreck*, A & M University Press, Texas, p. 145-154.
- Gămureac, Em. (2009)**, *Edificiul B1 din sectorul B al cetății Tropaeum Traiani. Considerații preliminare privind cercetările din 2005-2008*, în *Pontica*, 42, p. 243-299.
- Goethert, K.; Werner, K. (1997)**, *Römische Lampen und Leuchter. Auswahlkatalog des Rheinischen Landesmuseums Trier*, Rheinisches Landesmuseum Trier, Trier.
- Hayes, J.W. (1992)**, *Excavations at Saraçhane in Instabul, II. The Pottery*, Princeton University Press, Princeton.
- Hânceanu, G.D. (2010)**, *Obiecte romane în situl dacic de la Roșiori-Neamț*, în *Carpica*, XXXIX, p. 32-65.
- Hânceanu, G.D. (2016 a)**, *O locuință cu fragmente de amfore romane din așezarea dacilor liberi de la Roșiori-Neamț*, în **Ciupercă, B. (coord.)**, *Arheologia Mileniului I p. Chr. Identități și schimburi culturale*, V, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, p. 61-88.
- Hânceanu, G.D. (2016 b)**, *Roman Imports in the settlement of the Free Dacians at Roșiori (Neamț County)*, în **Bârcă, V. (ed.)**, *Orbis Romanus and Barbaricum. The Barbarians around the Province of Dacia and Their Relations with the Roman Empire*, Mega Publishing House, Cluj Napoca, p. 169-201.
- Iconomu, C. (1986)**, *Un capitol al producției și al schimbului de mărfuri în zona Dunării de Jos, lucernele (sec. I-VII e.n.)*, teză de doctorat, *manuscris*, București.
- Iványi, D. (1935)**, *Die pannonischen Lampen: eine typologisch-chronologische Übersicht*, Sárkány-Nyomda, Budapest.
- Kuzmanov, Gh. (1981)**, *Sur la production de lampes d'argile en Mésie Inférieure et en Thrace (Ie - IVes.) d'après les données du Musée archéologique national, Sofia*, în *Arheologija Sofia*, 23, 1-2, p. 10-20.
- Kuzmanov, Gh. (1992)**, *Anticni lampi. Kolekcija na Nacionalnija arheologiceski muzej*, Izdatelstvo na Blgarskata Akademia na Naukite / Verlag der Bulgarischen Akademie der Wissenschaften, Sofia.
- Menzel, H. (1969)**, *Antike Lampen in Römisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz*, Römisch-Germanisches Zentralmuseum zu Mainz, Katalog, 15, Mainz.

- Mușeteanu, Cr.; Elefterescu, D. (1983)**, *Lampes romaines de Durostorum*, în *Dacia*, Nouvelle Série, 27, p. 109-128.
- Mușeteanu, Cr.; Elefterescu, D. (2008)**, *Les ateliers de lampes de Durostorum*, în **Avram, Al.; Lungu, V.; Neagu, M. (eds.)**, *ΦΙΛΑΣ XAPIN. Mélanges à la mémoire de Niculae Conovici*, Editura Daim PH SRL, București - Călărași.
- Opriș, I. (2003)**, *Ceramica romană târzie și paleobizantină de la Capidava în contextul descoperirilor de la Dunărea de Jos (sec. IV-VI p. Chr.)*, Editura Enciclopedică, București.
- Petolescu, C. (1971)**, *Opaițe romane din Dobrogea*, în *Apulum*, 9, p. 665-672.
- Sanie, S.; Sanie, Ș. (1992)**, *Cetățuia geto-dacică de la Bărboși. IV. (D. Importuri elenistice și romane. a. amfore – a₁. amfore anepigrafe, a₂. amfore cu inscripții; b. Ceramică de lux; c. Opaițe; d. Mărgelile și vase de sticlă; e. Obiecte de metal)*, în *Arheologia Moldovei*, XV, p. 71-96.
- Teodor, S. (1994)**, *Ceramica de import din așezarea geto-dacică de la Poiana, jud. Galați*, în *Carpica*, XXV, p. 73-122.
- Topoleanu, Fl. (2000)**, *Ceramica romană și romano-bizantină de la Halmyris (sec. I - VII d. Chr.)*, Tulcea.
- Topoleanu, Fl. (2012)**, *Lămpile antice din colecțiile Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova-Ploiești*, Editura „Oscar Print”, Ploiești, 264 p., 22 pl.
- Ursachi, V. (1978)**, *Elemente și influențe romane la est de Carpați în secolele II-III e.n.*, în *Hierasus*, I, p. 147-185.
- Vitelli, K. (1982)**, *The Lamps*, în **Bass, G.F.; von Doornink jr., F.H. (eds.)**, *Yassi Ada, I. A Seventh Century Bizantine Shipwreck*, A & M University Press, Texas, p. 189-201.
- Vulpe, R.; Teodor, S. (2003)**, *Piroboridava. Așezarea geto-dacică de la Poiana*, *Bibliotheca Thracologica*, XXXIX, București.

**TWO UNPUBLISHED ROMAN LAMPS
IN THE COLLECTION OF THE HISTORY MUSEUM OF ROMAN**

Keywords: *Roman Lamps, donation, History Museum of Roman.*

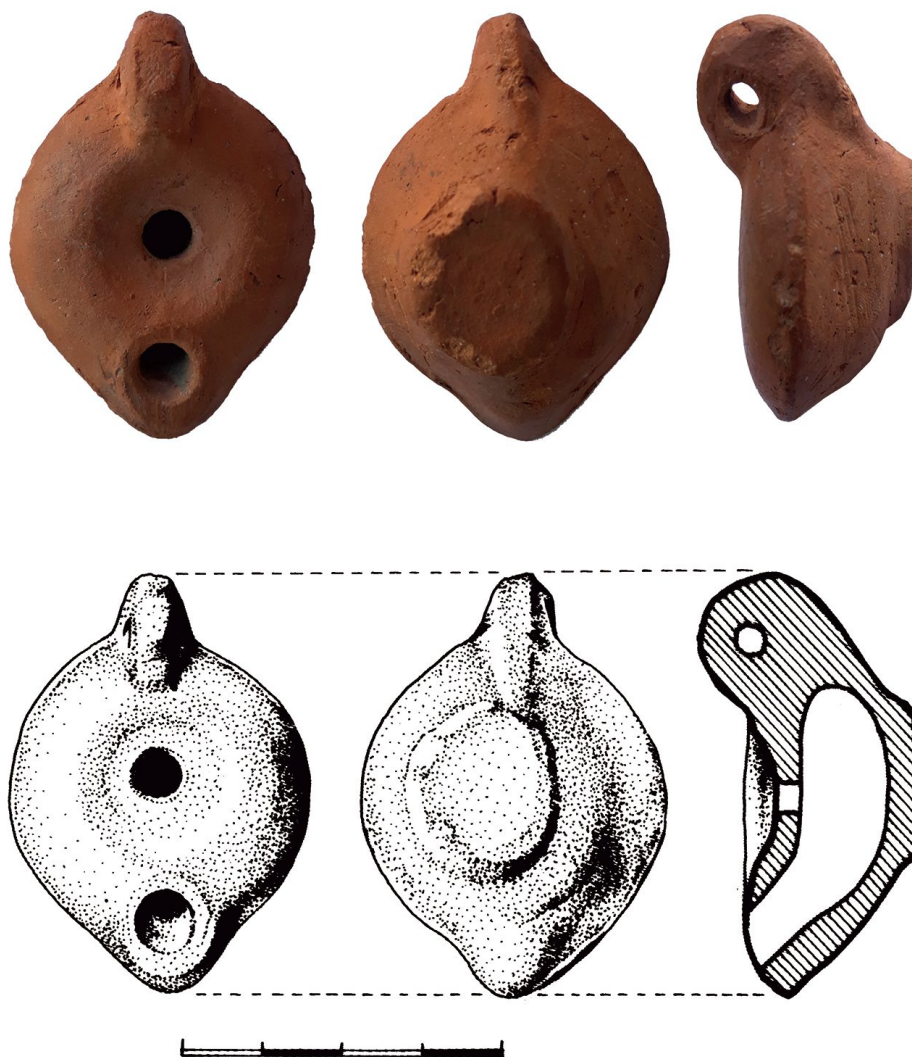
Abstract

In this short intervention the authors make some remarks on the two unpublished roman lamps belonging to the collection of the History Museum of Roman. Even if their discovery place it is not known they are still important mainly because of their general morphology and especially in the case of the second one, because of the original decoration from the disk. The main reason for their publication was that both of them have original shapes even within the types the authors associated with.

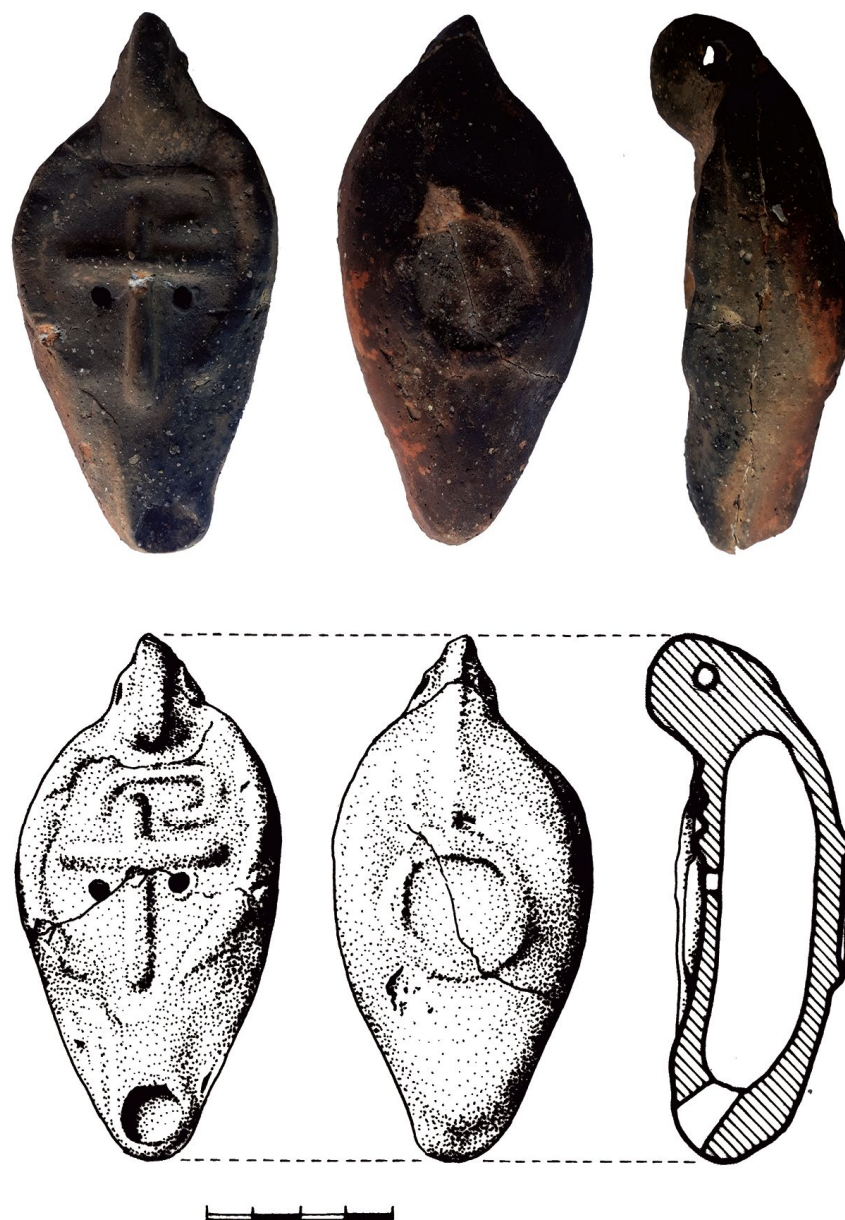
LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. *Roman lamp from the collection of the History Museum of Roman (nr. inv. 24067) (photo: G.D. Hânceanu; drawing: D. Spătariu).*

Fig. 2. *Roman lamp from the collection of the History Museum of Roman (nr. inv. 41355) (photo: G.D. Hânceanu; drawing: D. Spătariu).*

Fig. 1. *Lampă romană din colecția Muzeului de Istorie Roman (nr. inv. 24067)*
(foto: G.D. Hânceanu; desen: D. Spătariu).

Fig. 2. *Lampă romană din colecția Muzeului de Istorie Roman (nr. inv. 41355)*
(foto: G.D. Hânceanu; desen: D. Spătariu).

PIESE DE JOC ȘI FRAGMENTE DE AMFORE CU SEMNE DINTR-UN COMPLEX AL DACILOR LIBERI DE LA ROȘIORI (JUDEȚUL NEAMȚ)

George Dan Hânceanu

Cuvinte cheie: piese de joc, jetoane, amfore cu semne, daci liberi, groapă menajeră, Roșiori.

În campania anului 2017, spre latura nordică a sitului de pe malul Moldovei, a fost identificată, în profilul nordic al secțiunii IX (pl. I/1), o groapă menajeră (notată Gr. 3) (pl. I/2), care, prin materialul conținut, dovedește că a fost utilizată de unii membrii ai comunității dacilor liberi. Spre deosebire de alte campanii de săpături, locuirea din secolele II-III p. Chr. s-a dovedit destul de slab reprezentată în această parte a sitului, unde mai degrabă am dat peste o densitate a locuirii romanice.

În pofida unui material bogat cantitativ și calitativ, din strat ori din complexe, inventarul gropii menajere s-a dovedit a fi redus numeric, însă deosebit prin descoperirea primelor jetoane din așezarea dacilor liberi. Obiecte similare au fost găsite în alte situri contemporane, precum cele de la Cucorăni – Mihai Eminescu (punctul *Medeleni*) (Teodor, 1975, p. 152, fig. 61/8; Ioniță, Șovan, 2014, p. 145, 146, 149, n. 11-14, fig. 1/3)¹, Băiceni - Cucuteni (punctul

---

¹ Piesă sub forma unei calote aplatizate, cu marginile rotunjite (înălțimea – 6,2 mm; diametrul – 18 mm), descoperită în inventarul locuinței romanice L. 19, dar considerată pastilă din sticlă verzuie, iar ulterior mărgică (vezi prima trimitere

Siliște) (Ioniță, 1982, p. 62; Ioniță, Șovan, 2014, p. 145, 149, n. 8-10, fig. 1/2, 6)², Botoșani (punctul *Groapa lui Ichim*) (Ioniță, Șovan, 2014, p. 146, 149, n. 16, fig. 1/4)³, fiind lucrate îndeosebi din lut ori sticlă, mai rar din piatră sau os. Dacă jetoanele din sticlă sunt piese de import, cu siguranță pe celelalte le putem considera reproduceri locale, imitații dacice. De altfel, practica este mai veche, jetoane din sticlă fiind găsite și în cetățile geto-dacice de pe malul Siretului, precum cele de la Poiana - Nicorești (punctul *Cetățuie*) (Vulpe, Vulpe, 1933, p. 325, fig. 105/31; Teodor, Chiriac, 1994, p. 191, 205, pl. VIII/3, 4; Vulpe, Teodor, 2003, p. 99, 347, fig. 255/3, 4; Boțan, Chiriac, 2011, p. 158, 167, fig. 8/3, 4; Chiriac, Boțan, 2011, p. 556, 566, fig. 8/3, 4; Ioniță, Șovan, 2014, p. 147, 149, fig. 1/9, 10; Boțan, 2015, p. 138, 139, 325, 331, 339, 347, pl. XXXVI/3, 4; XLII/10-12; L/8; LVIII/4-6) și Brad - Negri (punctul *La Stâncă*) (Ursachi, 1995, p. 224, 498, 560, pl. 202/3; 325/2; Boțan, Chiriac, 2011, p. 172, fig. 13/3; Chiriac, Boțan, 2011, p. 571, fig. 13/3; Ioniță, Șovan, 2014, p. 147, 149, fig. 1/12; Boțan, 2015, p. 314, 333, pl. XXVI/12; XLIV/14).

Geto-dacii din cetățile amintite au imitat jetoanele de import producând obiecte din lut, os, bronz sau piatră, cu același scop (Ioniță, Șovan, 2014, p. 147, 149, fig. 1/5, 11, 13-19). Atât piesele de sticlă din epoca „dacică clasică”, cât și cele ulterioare, din perioada dacilor liberi, își găsesc asemănări (ca formă, dimensiune, culoare) în multe situri ale Imperiului Roman (Ioniță, Șovan, 2014, p. 146, n. 18-20). În privința imitațiilor locale, din secolele II-III p. Chr., celor cunoscute le adăugăm și piesele recent găsite în situl de la Roșiori - Dulcești (punctul *Țarina Veche*).

Descrierea complexului și a inventarului arheologic

Groapa menajeră, de formă ușor conică (Gr. 3) (pl. II) era largă la gură, circulară în plan, cu pereții drepecți, finalizați în stratul argilos. Fără amenajări speciale și nearsă, groapa conținea puțin material arheologic și avea dimensiuni reduse: diametru – 1,00 m; adâncimea – 0,95 m (între – 0,45 - 1,40 m).

---

bibliografică), a fost atribuită corect nivelului mai timpuriu al așezării, de unde ajunsese în umplutura locuinței amintite (vezi a doua trimitere bibliografică).

² În așezarea dacilor liberi au fost descoperite două obiecte, unul din sticlă, iar altul din lut. Primul, din sticlă având forma unei calote aplatizate, cu marginile rotunjite, de culoare neagră-verzuie (înălțimea – 6,8 mm; diametrul – 17 mm), a fost găsit în campania anului 1964, în locuința L. 21 (pentru detalii consultă ambele note bibliografice). Al doilea este din inventarul locuinței L. XI (săpături 1964) și a fost modelat la mână, din pastă fină, de culoare cărămizie, acoperit cu angobă roșie-orange negricioasă. De forma unei calote are baza ușor concavă (înălțimea – 11 mm; diametrul – 20 mm) (pentru amănunte vezi a doua notă bibliografică).

³ Obiect din sticlă descoperit cu prilejul unei periegeze, în anul 1973 (de N. Zaharia), pe suprafața sitului menționat. De forma unei calote aplatizate, piesa are o culoare oliv-verzuie (vezi nota bibliografică).

Identificat în secțiunea IX, complexul a fost suprapus de martorul stratigrafic și de o parte din peretele sudic al secțiunii X (pl. I/2).

Ceramica găsită are fragmente din ambele categorii de vase locale:

1. Ceramică modelată cu mâna: două fragmente de vase borcan, o buză de culoare cărămidie (pl. III/1 b), decorată cu alveole (pl. III/1 a; V/10) și un fragment de corp care avea un brâu alveolat (pl. III/2; V/11).
2. Ceramică lucrată la roată: reprezentată prin următoarele tipuri de vase, de culoare cenușie: amforete (o buză și un fund, ultimul ornamentat cu linii vâlvurite incizate – pl. III/4, 7; V/8, 9), o cană (buză) (pl. III/5; V/7) și un capac (buză) (pl. III/6; V/6). În amestec s-a găsit și o piatră de râu, plată, arsă parțial (pl. III/3; V/12), posibil din structura unei instalații de foc.

Inventarul se remarcă prin trei piese de joc din lut, decupate din vase lucrate la roată. Obiectele erau utilizate la jocuri, fiind două cenușii și unul cărămiziu, de dimensiuni apropiate.

- a) *jetoane cenușii*: în număr de două, piesele au fost decupate aproximativ egal din pereții aceluiași vas, întrucât au aceeași grosime și aspect. Diferența este dată de faptul că doar unul are marginile rotunjite (pl. IV/1 a, b; V/1), celălalt fiind decupat inegal (pl. IV/2 a, b; V/2). Mici, subțiri, plate, obiectele au diametrul – 18 mm (cel inestetic) și 19 mm (cel cu marginile rotunjite) și grosimea – 5 mm (ambele piese).
- b) *jeton cărămiziu*: o singură piesă decupată din peretele unui vas, similar la grosime celor anterioare, doar că acesta era de culoare cărămidie și a fost acoperit cu angobă roșie (pl. IV/3 a, b; V/3), asemenea jetonului din lut găsit în inventarul locuinței L. XI de la Băiceni - Cucuteni (punctul *Siliște*) (Ioniță, Șovan, 2014, p. 145, 149, n. 10, fig. 1/6). De dimensiuni mai mici, comparativ cu precedentele, acesta nu are marginile finisate la rotund și are următoarele dimensiuni: diametrul – 13 mm și grosimea – 5 mm.

Cele trei jetoane au fost găsite la un loc, situație ce indică faptul că erau folosite la jocuri, de cel puțin două persoane. Probabil, puteau servi unui joc asociat cu zaruri sau pentru o placă (tablă de joc), majoritatea lucrate din blocuri de piatră, grosiere, pe care erau incizate carioaje. Cunoscute în mediul dacic, jetoanele erau uneori însoțite și de plăci de joc, care amintesc de actualul țintar. Plăci singulare sau asociate cu jetoane din sticlă, lut, os s-au descoperit pe teritoriul Daciei romane, în Moesia Inferior și ulterior pe teritoriul dacilor liberi (Mihăilescu-Bîrliba, 2016, p. 33-56, pl. I-V).

Jetoanele cenușii erau împreună, iar exemplarul cărămiziu la mică distanță de ele, la o adâncime cuprinsă între - 0,60 - 0,80 m. Pentru prima oară putem semna un mod de socializare a membrilor comunității de la Roșiori.

În aceeași groapă am găsit și două fragmente de amfore romane cu semne, vestigii întâlnite și în ultimele campanii de săpături (Hânceanu, 2016, p. 61-88; 2018, p. 363-383).

a) Primul fragment este din componența gâtului unei amfore, de tip *Šelov C*, de culoare albicioasă, care prezintă litera „Z”, pictată cu o culoare roșie (*tituli picti*) (pl. IV/4; V/4). Litera este foarte elegant pictată, marginile fiindu-i întoarse. Dimensiuni fragment: lungimea – 38 mm; lățimea – 42 mm; grosimea – 10-12 mm; dimensiuni literă: lungimea – 15 mm; lățimea – 10 mm. Din totalul descoperirilor de amfore fragmentare sau întregi cu semne pictate, incizate sau ștamplate, de pe teritoriul actual al Moldovei (Alexianu, 1988, p. 105-116), singurul fragment care mai are trecută litera „Z”, tot pictată, este cel de la Săbăoani (punctul *Bisericuța II*) (Ursachi, 2007, p. 170, 485, fig. 216/2; Hânceanu, 2015, p. 69, 102, 113, pl. X/9, fig. 5/3), doar că este în asociere cu litera „L”. Aceeași literă este întâlnită mai des pe vase locale, fiind incizată de cele mai multe ori după ardere. Dintre siturile care au astfel de vestigii semnalăm Poiana (punctul *Siliște*) (Bichir, 1973, p. 339, 343, pl. CXXIII/5, 6; CXXVII/1, 2; Hânceanu, 2015, p. 64, 99, pl. VII/1), Săbăoani (punctul *La Izlaz*) (Ursachi, 2007, p. 130, 139, 332, 341, pl. 63/7; 72/10; Hânceanu, 2015, p. 68, 102, 111, pl. X/3, 6, fig. 3/6), Văleni (punctul *La Moară*) (Hânceanu, 2015, p. 72, 110, fig. 2/2, 4), dar și Roșiori (punctul *Țarina Veche*) (Hânceanu, 2015, p. 66, 101, 114, pl. IX/8, fig. 6/3). Cu siguranță, diferența este dată nu doar de locul provenienței vaselor, ci mai degrabă de valoarea semnelor. Dacă pentru cele dacice nu avem o explicație sigură, pentru amforele romane litera „Z” avea semnificație cantitativă (7).

b) Cel de-al doilea fragment este un fund de amforă, de culoare cărămizie. Scobit, fundul aparține tot unei amfore, de tip *Šelov C* (pl. IV/5 a). În apropiere de scobitură se observă o linie scurtă, incizată orizontal, anterior arderii (pl. IV/5 b; V/5), probabil având tot scop cantitativ. Dimensiuni fragment: lungimea – 60 mm; diametrul bazei – 35 mm; grosimea – 5 mm; dimensiuni semn: lungimea – 10 mm. Liniile scurte orizontale ori verticale sunt mai des întâlnite pe amforele romane din spațiul dacilor liberi, uneori fiind pictate.

Întrucât amforele de tipul menționat au circulat în mediul dacic din a doua jumătate a secolului al II-lea și până în prima jumătate a secolului al III-lea p. Chr., considerăm obiectele din inventarul gropii Gr. 3 ca fiind utilizate doar o anumită perioadă din largul interval amintit.

Comparativ cu inventarul altor gropi menajere din așezarea dacilor liberi de la Roșiori, acesta surprinde prin cantitatea mică de fragmente ceramice descoperită. De asemenea, dimensiunile ei sunt medii, de maxim 95cm adâncime și cu o deschidere de circa 1 m. Cele menționate, la care se adaugă obiectele din inventar, sunt argumente în atribuirea unui rol special gropii. Prin urmare, numărul redus al fragmentelor ceramice și prezența jetoanelor pot sugera o utilizare exclusivă a gropii de către cei care practicau jocuri și păstrau la un loc respectivele piese, împreună cu vasele folosite pe parcursul destinderii jucătorilor (pentru băuturi, servit fructe și alte alimente). Poate, campania anului următor, cu secțiuni ce urmează să fie deschise în apropierea gropii, vor oferi și alte informații suplimentare.

Bibliografie

- Alexianu, M. (1988)**, *Răspândirea amforelor cu inscripții în teritoriul dacic liber din estul României*, în *Arheologia Moldovei*, XII, p. 105-116.
- Bichir, Gh. (1973)**, *Cultura carpică*, Editura Academiei Române, București, 412 p.
- Boțan, S.P. (2015)**, *Vase de sticlă în spațiul dintre Carpați și Prut (secolele II a.Chr. - II p.Chr.)*, Mega Publishing House, Cluj Napoca, 364 p.
- Boțan, S.P.; Chiriac, C. (2011)**, *Considerații privind vasele de sticlă editate provenind din așezările dacice de la est de Carpați (secolele II î. Hr. - II d. Hr.)*, în *Arheologia Moldovei*, XXXIV, p. 151-176.
- Chiriac, C.; Boțan, S.P. (2011)**, *Vasele de sticlă din așezările dacice de la est de Carpați*, în **Sanie, S.; Marin, T.E. (eds.)**, *Geto-dacii dintre Carpați și Nistru (secolele II a. Chr. - II p. Chr.)*, vol. I, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 548-574.
- Hânceanu, G.D. (2015)**, *Vase dacice și de import cu semne și inscripții, din siturile secolelor II-III p. Chr., descoperite în județul Neamț, în Ciupercă, B. (coord.)*, *Arheologia Mileniului I p. Chr. Nomazi și autohtoni în mileniul I p. Chr.*, IV, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, p. 57-117.
- Hânceanu, G.D. (2016)**, *O locuință cu fragmente de amfore romane din așezarea dacilor liberi de la Roșiori-Neamț*, în **Ciupercă, B. (coord.)**, *Arheologia Mileniului I p. Chr. Identități și schimburi culturale*, V, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, p. 61-88.
- Hânceanu, G.D. (2018)**, *Un nou complex arheologic cu amforă șampilată de la Roșiori (jud. Neamț)*, în **Munteanu, L.; Nicola, C.-D.; Talmațchi, G.M. (eds.)**, *Studia numismatica et archaeologica. In honorem magistri Virgilii Mihăilescu-Bîrliba oblata, Honoraria, 12, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XXXIX*, Editura Academiei Române - Editura „Constantin Matasă”, București – Piatra-Neamț, p. 363-383.
- Ioniță, I. (1982)**, *Din istoria și civilizația dacilor liberi. Dacii din spațiul est-carpatic în secolele II-IV e.n.*, Editura Junimea, Iași, 126 p.
- Ioniță, I.; Șovan, O.L. (2014)**, *Jetoane de sticlă romane descoperite în așezări ale dacilor liberi din Moldova*, în *Acta Musei Tutovensius*, IX-X, p. 145-150.
- Mihăilescu-Bîrliba, V. (2016)**, *Games and gamers in Dacia*, în *Arheologia Moldovei*, XXXIX, p. 33-56.
- Teodor, S. (1975)**, *Săpăturile de la Cucorăni (jud. Botoșani)*, în *Arheologia Moldovei*, VIII, p. 121-201.
- Teodor, S.; Chiriac, C. (1994)**, *Vase de sticlă din așezarea geto-dacică de la Poiana (jud. Galați)*, în *Arheologia Moldovei*, XVII, p. 183-222.
- Ursachi, V. (1995)**, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, *Bibliotheca Thracologica*, X, București, 590 p.

- Ursachi, V. (2007), *Săbăoani. Monografie arheologică*, vol. I, Casa Editorială „Demiurg”, Iași, 586 p.
- Vulpe, R.; Teodor, S. (2003), *Piroboridava. Așezarea geto-dacică de la Poiana*, *Bibliotheca Thracologica*, XXXIX, București, 736 p.
- Vulpe, R.; Vulpe, E. (1933), *Les fouilles de Poiana. Campagne de 1927*, în *Dacia*, III-IV (1927-1932), p. 253-351.

**BOARD GAME PIECES AND MARKED AMPHORAE FRAGMENTS
FROM AN ARCHAEOLOGICAL COMPLEX OF THE FREE DACIANS
IN ROȘIORI (NEAMȚ COUNTY)**

Keywords: board game pieces, tokens, amphorae with signs, free dacians, trash pit, Roșiori.

Abstract

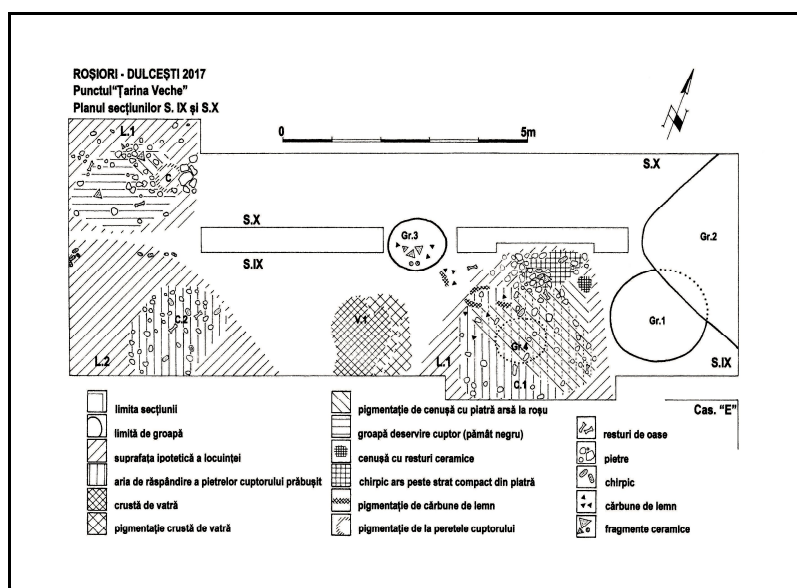
During the 2017 archaeological campaign – in a trash pit (Gr. 3), section IX – we found the first board game pieces belonging to the free dacians community from Roșiori (Dulcești commune, Neamț County). The small sized, rounded pieces were cut out from the walls of several wheel made ceramic vessels. Two of the tokens are red and have similar dimensions while another is brick-red and a little smaller. In addition to the already mentioned tokens we found a reduced amount of fragmentary vessels, wheel and handmade, such as jars, small amphorae, a cup and a lid. Worth mentioning the two fragments of roman amphorae, Șelov C type – a brick-red base which presents an incised horizontal line realized before the burning process and a whitish fragment of a neck which keeps a red painted „Z” letter (probable related to a quantitative interpretation – number 7).

LIST OF ILLUSTRATIONS

- Pl. I.** *Roșiori-„Țarina Veche”*: 1 – plan of the section IX (S. IX) and the pit 3 (Gr. 3) in profile; 2 – plans of the sections IX and X and of the pit 3 (Gr. 3) (1 – photo: G.D. Hânceanu; 2 – drawing: D. Spătariu).
- Pl. II.** *Roșiori-„Țarina Veche”*: 1 – general view of the pit 3 (Gr. 3) in the profile of the section IX (S. IX); 2, 3 – details of the pit 3 (Gr. 3) in the sections IX and X (S. IX, X) (1-3 – photo: G.D. Hânceanu).
- Pl. III.** *Roșiori-„Țarina Veche”*: 1 a-b, 2 – fragmentary jar-vessels; 3 – stone; 4, 7 – base and rim of amphoriskos; 5 – rim of cup; 6 – fragmentary lid (1-7 – photo: G.D. Hânceanu).
- Pl. IV.** *Roșiori-„Țarina Veche”*: 1-3 a-b – board game pieces (tokens); 4 – neck of a roman amphora with painted „Z” letter; 5 a-b – base of a roman amphora with an incised sign (1-5 – photo: G.D. Hânceanu).

1

2

Pl. I. Roșiori-„Țarina Veche”:

- 1 – planul secțiunii IX (S. IX) și al gropii 3 (Gr. 3) în profil;
2 – planurile secțiunilor IX și X (S. IX, X) și al gropii 3 (Gr. 3.)
(1 – foto: G.D. Hânceanu; 2 – desen: D. Spătaru).

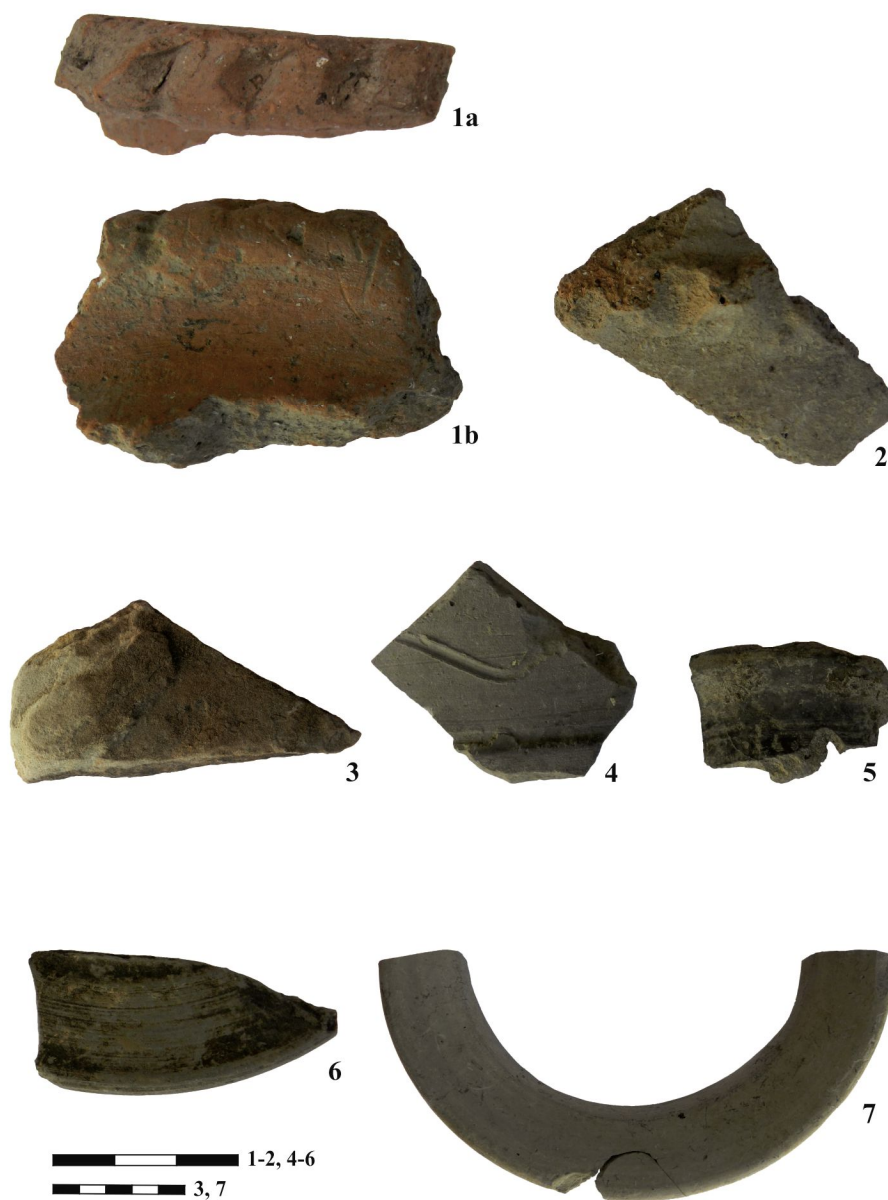
Pl. II. Roșiori-„Țarina Veche”:

1 – vedere generală asupra gropii 3 (Gr. 3) în profilul secțiunii IX (S. IX);

2, 3 – detaliu asupra gropii 3 (Gr. 3) în secțiunile IX și X (S. IX, X)

(1-3 – foto: G.D. Hânceanu).

Pl. III. Roșiori-„Țarina Veche”:

*1 a-b, 2 – vase-borcan fragmentare; 3 – piatră; 4, 7 – fund și buză de amforete;
5 – buză de cană; 6 – fragment de capac
(1-7 – foto: G.D. Hânceanu).*

Pl. IV. Roșiori-„Țarina Veche”:

1-3 a-b – piese de joc (jetoane); 4 – gât de amforă romană cu litera „Z” pictată;
5 a-b – fund de amforă romană cu semn incizat
(1-5 – foto: G.D. Hânceanu).

VÂRFURI DE LANCE MEDIEVALE

DESCOPERITE LA BURUIENEȘTI - DOLJEȘTI

(JUDEȚUL NEAMȚ)

George Dan Hânceanu

***Cuvinte-cheie:** vârfuri de lance, evul mediu, Siret, Buruienești, Doljești, Ștefan cel Mare.*

Locul descoperirii armelor

În anul 2015 am fost informați cu privire la descoperirea întâmplătoare a două vârfuri de lance în apa râului Siret, de pe lângă satul Buruienești, comuna Doljești, județul Neamț (pl. I/1). Persoana în cauză¹ nu a dorit să doneze piesele, motiv pentru care au fost achiziționate², pentru colecția medievală a Muzeului de Istorie Roman.

După o discuție avută anterior achiziționării obiectelor, am aflat că armele au fost descoperite în albia Siretului, motiv pentru care s-au „lipit” în timp, întrucât au stat într-un mediu neprielnic pieselor din metal. Prinse între ele, la exterior aveau un strat cu pietre mici. Descoperitorul a încercat să le desfacă, acțiune care a condus la câteva deteriorări și la pierderea părții lemnoase dintr-o lance.

Prin verificarea locației descoperirii armelor (la intrarea în satul Buruienești) (pl. I/2), am observat că erau într-un perimetru larg și liber, aflat

---

¹ Cetățeanul Cătălin Aienășoaiei.

² Prin bunăvoința fostului director al Muzeului de Istorie din Roman, Dr. Vasile Ursachi, piesele au fost achiziționate din fonduri proprii, motiv pentru care dorim să îi mulțumim pentru înțelegere și pentru efortul financiar.

oarecum în cădere, care permitea apei să aibă viteză, debit și adâncime. Aceste condiții puteau permite „deplasarea” obiectelor, cu ajutorul apei, pe distanță mare. Locația armelor, la circa 4-5 km sud-vest de presupusul loc al bătăliei de la Doljești (pe Pârâul Hresca), pentru înscăunarea domnului Moldovei, Ștefan cel Mare, sugerează o posibilă legătură între eveniment și artefactele găsite.

De altfel, pe teritoriul satului Buruienești au mai fost găsite vestigii medievale importante, care indică o intensă locuire a zonei. Totodată, satul actual se află în prelungirea celui de la Doljești, vârfurile de lance fiind găsite în aval față de locul în care unii istorici consideră că s-a consumat lupta pentru înscăunarea voievodului Ștefan cel Mare, din 12 aprilie 1457.

Revenind la descoperirile medievale găsite pe raza satului Buruienești amintim cunoscutul tezaur din secolul al XIV-lea, descoperit în anul 1985, în punctul *Calvar*, compus din 1786 de piese din argint: obiecte de podoabă (cercei, brățară), lingouri și 1751 de monede, dintre care 1738 monede moldovenești, una din Țara Românească și 12 occidentale (Petrișor, 1986, p. 171-191; Ciubotaru, 2005, p. 160, 161, nr. 41, fig. 60/1, 2; 2007, p. 158, 159, nr. 41, fig. 60/1, 2).

Descrierea armelor

Încă din momentul intrării în posesia celor două vârfuri de lance am constatat că erau într-o stare relativ bună de conservare, dacă ne raportăm la mediul depozitării lor (care a provocat și procesul de lipire) (pl. II/1 a, b), pe parcursul mai multor secole. Intențiile descoperitorului de a le desprinde și perioada expunerii la contactul cu aerul le-a degradat pe alocuri. Întrucât, pe muchii se observa o exfoliere în straturi a metalului, s-a optat pentru restaurarea și conservarea pieselor la comun, fără a le desface, întrucât riscam să le deteriorăm complet³. Din vergelele, în vârfurile care au fost înmănușate, s-au păstrat doar două fragmente, rupte la limita înmănușării fiecărei arme, dintre care una s-a pierdut (pl. II/1 c), în perioada cât piesele au fost în posesia descoperitorului.

Armele au fost confecționate prin turnare și batere. De dimensiuni mari, piesele sunt identice, cu vârfurile și muchiile ascuțite. În privința formei, obiectele au lamele înguste și foliforme (pl. IV/1, 2). Ambele vârfuri de lance sunt prevăzute cu tuburi de înmănușare (pl. III/1 a, b), care în interior mai păstrează resturi de lemn de la vergele (pl. III/1 c). De asemenea, dispun de perforații transversale pentru fixarea cu nit a armelor de vergelele din lemn. Niturile nu s-au păstrat în timp. Dimensiuni: lungimea totală – 335 mm; lungimea lamei – 225 mm; lățimea lamei – 40 mm; lungimea tubului de înmănușare – 110 mm; diametrul tubului de înmănușare – 20 mm.

³ Mulțumim restauratorului și expertului pe metal, Dr. Otilia Mircea, din cadrul Laboratorului Muzeului de Istorie Roman, pentru atenția și răbdarea acordată tratării obiectelor.

Armele de la Buruienești nu sunt identice cu alte vârfuri de lance medievale, însă au elemente asemănătoare cu exemplarele găsite la Vulturești (punctul *Grădina lui Ignat*) (Ciubotaru, 1983-1984, p. 380, fig. 16/3), Moara Jorii - Hănești (punctul *Pe Podiș*), (Diaconu, 2010, p. 36, 158, nr. 23, fig. 40/7) și Gutinaș - Ștefan cel Mare (punctul *La Siliște*) (Vasiliu, 2012, p. 219, 220, 227, pl. II/4), dar cu datări diferite.

*

Cum menționam anterior, poate fi o legătură între cele două arme albe și bătălia de la Doljești, ele fiind posibile vestigii rămase, din a doua jumătate a secolului al XV-lea, în albia Siretului. În lipsa unei datări cu radiocarbon la restul de lemn de la vergea, rămas din vechime într-unul din tuburile de înmănușare, ne rămâne doar să semnalăm plauzibilă ipoteza propusă. Colecția Muzeului de Istorie Roman mai conține și alte piese de armament din vremea domniei voievodului Ștefan cel Mare, descoperite cu prilejul cercetării Cetății Noi a Romanului, de pe malul stâng al Siretului. Dintre armele albe din fier enumerăm sulițe, vârfuri de săgeți și o halebardă, iar de la armele de asediu au rămas doar ghiulele din piatră.

Bibliografie

- Ciubotaru, E. (2005),** *Monumente istorice din județul Neamț. Situri arheologice*, vol. 1, ed. I, Editura Crigarux, Piatra-Neamț, 276 p., 3 h.
- Ciubotaru, E. (2007),** *Monumente istorice din județul Neamț. Situri arheologice*, vol. 1, ed. a II-a, Editura Timpul, Iași, 304 p., 3 h.
- Ciubotaru, Gr. (1983-1984),** *Cercetări arheologice de suprafață în comuna Vulturești (jud. Vaslui)*, în *Acta Moldaviae Meridionalis*, V-VI, p. 345-380.
- Diaconu, V. (2010),** *Hănești - Botoșani. Mărturii arheologice și istorice*, *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*, XXV, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, 164 p.
- Petrișor, E. (1986),** *Date preliminare asupra tezaurului medieval de la Buruienești, comuna Doljești, județul Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XII-XIV (1980-1982), p. 171-191.
- Vasiliu, I. (2012),** *Piese de armament medieval din colecțiile Muzeului de Istorie Onești*, în *Memoria Antiquitatis*, XXVIII, p. 213-228.

**MEDIEVAL SPEARHEADS
DISCOVERED AT BURUIENEȘTI - DOLJEȘTI
(NEAMȚ COUNTY)**

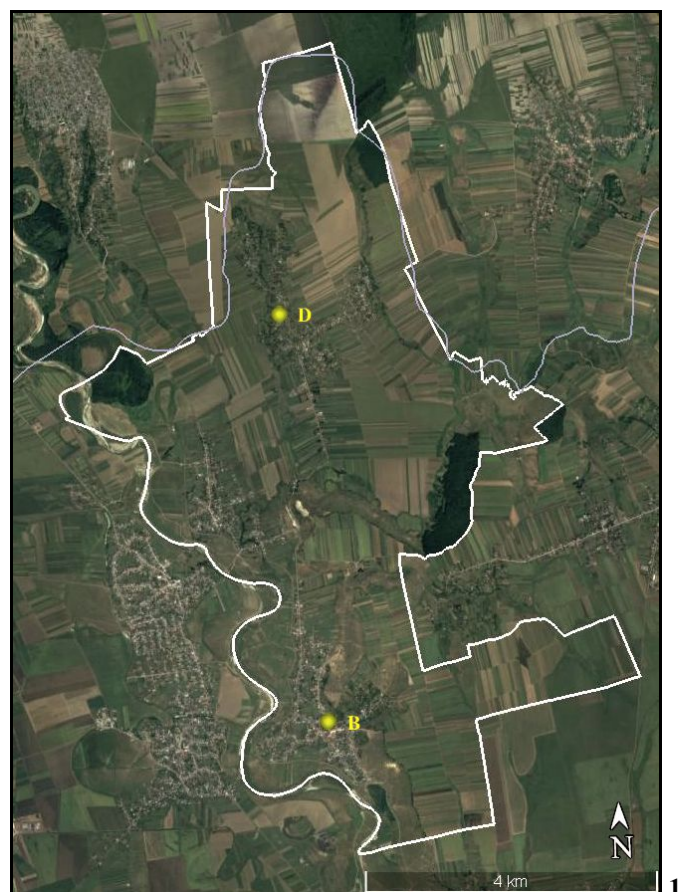
Keywords: *spearheads, Ștefan the Great, Middle Age, Siret, Buruienești, Doljești.*

Abstract

In 2015 were discovered by chance, in the Siret River bed, two medieval, iron spearheads. The objects were identified near the Buruienești village, Doljești commune, Neamț County. The pieces, kept together are very well preserved. After their acquisition they were restored and conserved. The weapons have a thin and leaf-shaped blade which ends with a socket that keeps traces of the wooden shafts. The place of the discovery indicates a possible connection with the battle that brought Ștefan the Great to the throne of Moldova (April 14th, 1457).

LIST OF ILLUSTRATIONS

- Pl. I.** *Position of the Buruienești (B) and Doljești (D) villages on the Siret terrace (1); place of the discovery of these two spearheads (2) (1 – map: Google Earth, 2018; 2 – photo: G.D. Hânceanu).*
- Pl. II.** *Obverse (1 a) and reverse (1 b) image of the spearheads before the restoration; detail of the fragments of the wooden shafts (1 c) before restoration (photo: O. Mircea).*
- Pl. III.** *Obverse (1 a) and reverse (1 b) image of the spearheads after the restoration; detail of the fragments of the wooden shafts (1 c) after restoration (photo: O. Mircea).*
- Pl. IV.** *Detail of the joined blades of the spearheads (1), after restoration; the two spearheads (2) after restoration (1 – photo: O. Mircea; 2 – drawing: D. Spătariu).*

Pl. I. Localizarea satelor Buruienești (B) și Doljești (D) pe terasa Siretului (1);
 locul descoperirii celor două vârfuri de lance (2)
 (1 – hartă: Google Earth, 2018; 2 – foto: G.D. Hânceanu).

Pl. II. *Aversul (1 a) și reversul (1 b) vârfurilor de lance înainte de restaurare; detaliu asupra vergelelor de lemn fragmentare (1 c) înainte de restaurare (foto: O. Mircea).*

Pl. III. Aversul (1 a) și reversul (1 b) vârfurilor de lance după restaurare;
detaliu asupra vergelelor de lemn fragmentare (1 c) după restaurare
(foto: O. Mircea).

Pl. IV. Detaliu asupra vârfulilor de lance lipite după restaurare (1);
cele două vârfuli de lance după restaurare (2)
(1 – foto: O. Mircea; 2 – desen: D. Spătariu).

CERCETĂRI ARHEOLOGICE DE SUPRAFAȚĂ ÎN COMUNA GHINDĂOANI (JUDEȚUL NEAMȚ)

Silviu-Constantin Ceașu,
Alexandru Gafincu,
Vasile Diaconu,
Constantin Preoteasa

Cuvinte-cheie: *eneolitic, Cucuteni, epoca bronzului, epoca fierului, Hallstatt, La Tène, antichitate, carpi, epoca migrațiilor, Sântana de Mureș, evul mediu, epoca modernă, perioada contemporană, Subcarpații Moldovei, Depresiunea Neamț (Ozana - Topolița), satul Ghindăoani, comuna Ghindăoani, județul Neamț, repertoriu arheologic.*

Introducere

În anul 2017 specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț au efectuat cercetări arheologice de suprafață pe întreg teritoriul comunei Ghindăoani, cu scopul de a realiza Studiul Istoric General aferent noului Plan Urbanistic General al acestei unități administrativ-teritoriale.

Cu acest prilej au fost identificate siturile arheologice și monumentele istorice de pe teritoriul localității (fig. 2), fiind totodată delimitate și zonele lor de protecție, în conformitate cu prevederile legale în vigoare. Au fost recoltate artefacte aparținând mai multor epoci și civilizații care reflectă evoluția habitatului din zona investigată, aceasta fiind în mod direct și decisiv influențată de resursele naturale existente (apă, sare, lemn, diferite categorii de roci sedimentare, terenuri agricole, pășuni, elemente floristice și faunistice utile comunităților umane). Cercetările noastre au produs descoperiri inedite și, în

același timp, confirmă unele date publicate anterior, dar le și infirmă pe altele. Vestigiile descoperite (în general fragmentate și corodate) se află în colecțiile Complexului Muzeal Județean Neamț.

Repere geografice

Comuna Ghindăoani a fost reînființată în anul 2003, în urma unui referendum, fiind compusă în prezent din satul-reședință omonim¹.

Localitatea are o suprafață de aproximativ 25 km², fiind situată în partea nord-estică a județului Neamț, în Depresiunea Neamț (Ozana - Topolița) a Subcarpaților Moldovei (fig. 1, 2).

Ea se învecinează la nord și nord-vest cu comuna Bălțătești, la vest și sud-vest cu comuna Crăcăoani, la sud-est cu comuna Bodești, iar la est cu comuna Grumăzești.

În jumătatea sudică relieful său este foarte fragmentat, fiind constituit dintr-o alternanță de dealuri și văi, ocupate pe suprafețe mari de păduri de foioase și pășuni, în timp ce în jumătatea nordică se regăsesc văi și interfluvii mai largi, acoperite de terenuri agricole. Vatra satului Ghindăoani este concentrată în partea central-vestică a comunei.

Istoricul cercetărilor arheologice

Cercetările arheologice efectuate de-a lungul timpului pe actualul teritoriul al comunei Ghindăoani de către Constantin Matasă, Dan Monah, Ștefan Cucoș, Dragomir-Nicolae Popovici, Gheorghe Dumitroaia și Vasile Diaconu sunt reprezentate în general de investigații de suprafață și sondaje, ale căror rezultate au fost publicate îndeosebi prin intermediul diferitelor repertorii ce au avut la bază criterii de clasificare fizico-geografice, administrativ-teritoriale și cultural-cronologice (Matasă, 1940 a, p. 36, nr. 54, 55, tab. 1, h. 1; 1940 b, p. 38; Monah, Popovici, 1985, p. 98, 201, nr. 446, 447, fig. 3; Cucoș, 1992, p. 8, nr. 3.1.a-g, h. 1; 1999, p. 179, 229, nr. 23, fig. 1; Dumitroaia, 1992 a, p. 71, 72, nr. II.14-17; Popovici, 2000, p. 156, nr. 28.3.1.1, fig. 10; Ciubotaru, 2005, 36, 37, 50, 91, 99, 139, 151, 155, 162, 218, 219, h. 1-3; 2007, p. 38, 50, 91, 99, 137, 149, 153, 160, 202-203, h. 1-3; Weller *et alii*, 2007, p. 122, 124, 125, 127, 128, 181, 182, fig. 1, 2, 5, 40, 41; Diaconu, 2010, p. 418, 420, 434, nr. 4, tab. 1, fig. 1; 2012, p. 34, 35, 51, 207-213, 215, nr. 25-29, tab. 2, fig. 1-7, 9; Garvăn, 2013, p. 38, 141, 142, 149, nr. 95, h. 1, 2, 9).

În lucrările semnate de Dan Monah, Ștefan Cucoș, Gheorghe Dumitroaia și Dragomir-Nicolae Popovici se întâlnește vechea apartenență a satului

---

¹ Legea nr. 407 din 17.10.2003 pentru înființarea comunei Ghindăoani prin reorganizarea comunei Bălțătești, județul Neamț.

Ghindăoani la comuna Bălățești, corespunzătoare unor realități administrativ-teritoriale anterioare anului 2003.

Din păcate, nu toate informațiile publicate în lucrările menționate reflectă realitățile actuale. Acest lucru se datorează probabil faptului că o parte din autorii repertoriilor (Elena Ciubotaru și Daniel Garvăn) nu au efectuat cercetări de teren proprii, limitându-se în a prelua informațiile de la predecesorii lor, perpetuând astfel lacunele și inadvertențele.

Astfel, deși în literatura de specialitate se face referire la existența unor situri arheologice pluristratificate aflate pe teritoriul localității Ghindăoani, pe *Dealul Ivașcu* (Dumitroaia, 1992 a, p. 71, 72, nr. II.16; 1994, p. 517, nr. 9; Popovici, 2000, p. 156, nr. 28.3.1.1, fig. 10; Ciubotaru, 2005, p. 36, 37, 218, h. 1; 2007, p. 38, 203, h. 1; Diaconu, 2012, p. 34, 51, 209, nr. 28, tab. 2, fig. 3), *Dealul Brașov(e)anului* (Matasă, 1940 b, p. 38; Monah, Popovici, 1985, p. 98, 201, nr. 446, fig. 3; Cucos, 1992, p. 8, nr. 3.1.b, h. 1; 1999, p. 179, 229, nr. 23, fig. 1; Diaconu, 2012, p. 34, 51, nr. 25, tab. 2) și vatra satului Ghindăoani (*toponim neprecizat*) (Monah, Popovici, 1985, p. 98, 201, nr. 447, fig. 3; Cucos, 1992, p. 8, nr. 3.1.d; Diaconu, 2012, p. 34, 51, nr. 27, tab. 2), în realitate este vorba de una și aceeași stațiune, situată pe *Dealul Ivașcu* (fig. 3), confirmată de cercetările noastre din anul 2017.

În plus, în toate referințele bibliografice situl de aici a fost atribuit exclusiv satului Ghindăoani, deși aproximativ jumătate din suprafața sa se află pe teritoriul satului Crăcăoani din comuna Crăcăoani.

Stațiunea pluristratificată, cu vestigii aparținând fazelor Cucuteni A și B, de pe *Dealul Ivașcu* a beneficiat de săpături arheologice sistematice, efectuate în 1993 de către Gheorghe Dumitroaia (Dumitroaia, 1994, p. 517, nr. 9) (fig. 4) și de investigații interdisciplinare neinvazive (prospecțiuni geofizice, fotografii aeriene cu drona și modelare digitală a terenului), coordonate în 2018 de către Carsten Mischka (Institutul de Pre- și Protoistorie al Universității „Friedrich-Alexander” din Erlangen-Nürnberg, Germania) și Constantin Preoteasa (fig. 3), acestea din urmă având în prezent caracter inedit.

Tot cercetări arheologice interdisciplinare – investigații etnoarheologice (2005) și analize chimice (2007) (tab. 4) – au fost realizate de o echipă mixtă, franco-română, și în cazul izvorului de apă sărată Ghindăoani-*Slatina* (Weller *et alii*, 2007, p. 122, 124, 125, 127, 128, 181, 182, fig. 1, 2, 5, 40, 41).

În ceea ce privește inadvertențele din literatura de specialitate, precizăm faptul că stațiunea arheologică de la Ghindăoani-*Solomonești* (fig. 9) a fost menționată în momentul descoperirii sub numele de Ghindăoani-*Siliște* (Cucos, 1992, p. 8, nr. 3.1.e, h. 1; Dumitroaia, 1992 a, p. 71, nr. II.14), iar ulterior sub numele de Ghindăoani-*Pe Șes* (Diaconu, 2010, p. 418, 420, nr. 4, fig. 1).

Existența presupusului sit arheologic de la Ghindăoani-*Dealul Mogoaiiei* (Matasă, 1940 a, p. 36, nr. 55, tab. 1, h. 1; Cucos, 1992, p. 8, nr. 3.1.c, h. 1;

Dumitroaia, 1992 a, p. 71; Ciubotaru, 2005, p. 99, 151, 219, h. 2, 3; 2007, 99, 149, 203, h. 2, 3; Diaconu, 2012, p. 34, 51, nr. 26, tab. 2; Garvăn, 2013, p. 38, 141, 142, 149, nr. 95, h. 1, 2, 9) nu a fost confirmată de cercetările noastre recente.

Stațiunea arheologică Ghindăoani-*La Iezătură* (fig. 6) a fost atribuită inițial satului Valea Seacă din comuna Bălățești, sub numele de Valea Seacă-*La Iezătură* (Diaconu, 2007, p. 88, 99, 117, nr. 11, tab. 1, fig. 1; 2012, p. 33, 51, 207, 210, 212, nr. 21, tab. 2, fig. 1, 4, 6), deși ea se află integral pe teritoriul localității Ghindăoani.

De asemenea, situl arheologic situat pe *Dealul Caina* (fig. 8) a fost mai întâi atribuit exclusiv satului Grumăzești din comuna Grumăzești (Diaconu, 2010, p. 418, 420, 421, nr. 5, fig. 1; 2012, p. 35, 51, 212, nr. 31, tab. 2, fig. 6), deși aproximativ jumătate din suprafața sa se află pe teritoriul localității Ghindăoani.

În schimb, localității Ghindăoani i-a fost atribuită în mod eronat descoperirea realizată de Ioan Mitrea pe *Dealul Dumbrăvioara* (Mitrea, 1969, p. 453-456; Cucoș, 1992, p. 8, nr. 3.1.f, h. 1; Dumitroaia, 1992 a, p. 71; Ciubotaru, 2005, p. 91, 219, h. 2; 2007, 91, 203, h. 2), care se situează de fapt pe teritoriul satului Oșlobeni din comuna Bodești.

Alte lucrări fac referire la importante descoperiri numismatice de la Ghindăoani, realizate întâmplător de către localnici sau în urma unor sondaje arheologice. Monedele alcătuiau probabil două tezaure, ele fiind găsite separat în punctul *Leontești* (Mitrea, 1968, p. 170, 178, nr. 62, fig. 1), precum și pe *Dealul Ghindău* (Mihăilescu-Bîrlița, 1969, p. 426, 427, 431, nr. 9, fig. 5; 1980, p. 265, 266; Poenaru-Bordea *et alii*, 1969, p. 597-611).

Din păcate, monografia comunei Ghindăoani, semnată în anul 1985 de Mihai David-Ghindăoani, nu a mai văzut lumina tiparului ca urmare a decesului autorului, aceasta regăsindu-se însă sub forma unui manuscris la școala din localitate, care îi poartă numele în semn de omagiu.

Repertoriul descoperirilor

În cele ce urmează vom prezenta obiectivele arheologice descoperite în satul Ghindăoani din comuna Ghindăoani în ordine cronologică.

1. *Ghindăoani-„Dealul Ivașcu”*

Situl este introdus în Repertoriul Arheologic Național (cod RAN: 121260.01) (<http://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=ghindaoani-ghindaoani-neamt-asezarea-culturii-cucuteni-de-la-ghindaoani-dealul-ivascu-cod-sit-ran-121260.01>) (tab. 3), dar nu și în Lista Monumentelor Istorice. Însă cartarea pe site-ul aferent Repertoriului Arheologic Național este eronată, stațiunea fiind amplasată în totalitate pe teritoriul satului Ghindăoani.

Situl pluristratificat are suprafața păstrată de aproximativ 1,5 ha, fiind situat la sud de satul Ghindăoani și la est de satul Crăcăoani, pe un promontoriu al Dealului Ivașcu (fig. 2, 4). Acesta a fost afectat de-a lungul timpului de alunecările de teren, precum și de lucrările agricole.

Stațiunea a fost descoperită și sondată de către Constantin Matasă înainte de anul 1938 (Matasă, 1940 b, p. 38). Ulterior, Gheorghe Dumitroaia a întreprins cercetări arheologice de suprafață, în 1988 (Dumitroaia, 1992 b, p. 290, nr. 14), și sistematice, în 1993 (Dumitroaia, 1994, p. 517, nr. 9) (fig. 3). În anul 2018 au fost întreprinse prospecțiuni geofizice, fotografiile aeriene cu drona și modelarea digitală a terenului, sub coordonarea lui Carsten Mischka și Constantin Preoteasa (fig. 4), rezultatele fiind în curs de publicare.

În urma cercetărilor arheologice sistematice amintite au fost identificate resturile a trei locuințe de suprafață, o vatră și cinci gropi menajere, al căror inventar constă în artefacte fragmentare și corodate, în special din categoria ceramicii și a utilajului litic cioplit și șlefuit (Dumitroaia, 1994, p. 517, nr. 9). Cercetările de suprafață efectuate recent de noi confirmă datele arheologice anterioare, cu acest prilej fiind găsite resturi de chirpici arși proveniți de la construcțiile eneolitice, precum și fragmente ceramice cucuteniene corodate.

Investigațiile interdisciplinare neinvazive din anul 2018 au evidențiat inclusiv existența a două șanțuri de apărare dispuse spre nord-vest, vest și sud-vest, înspre nord-est, est și sud-est așezările fiind protejate natural de pantele abrupte ale dealului.

Vestigiile descoperite sunt databile în fazele Cucuteni A (fig. 5/1, 2) și Cucuteni B (fig. 5/3-8) (Dumitroaia, 1994, p. 517, nr. 9). În prezent acestea se află în colecția Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

2. *Ghindăoani-„La Iezătură”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Stațiunea are suprafața de aproximativ 2 ha, aceasta aflându-se în extremitatea nordică a satului, în apropiere de limitele cu comunele Bălățești și Grumăzești, pe panta lină a Dealului Buga, în stânga Pârâului Netezi (Zâmbrești) (fig. 2, 6). În prezent suprafața sa este afectată de lucrările agricole.

Situl a fost descoperit în anul 2005 în urma cercetărilor de suprafață realizate de Vasile Diaconu și verificată ulterior de același specialist în 2009 și 2012 (Diaconu, 2012, p. 33, 51, 207, 210, 212, nr. 21, tab. 2, fig. 1, 4, 6).

Cu aceste prilejuri au fost găsite fragmente ceramice corodate care pot fi atribuite epocii bronzului, primei epoci a fierului (Hallstatt) și culturii Sântana de Mureș (secolele IV-V d.H.) (Diaconu, 2007, p. 88, 99, 117, nr. 11, tab. 1, fig. 1; 2012, p. 33, 51, 207, 210, 212, nr. 21, tab. 2, fig. 1, 4, 6). Aceste rezultate au fost confirmate de investigațiile noastre de dată recentă.

Vestigiile descoperite aici se află în prezent la Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț și la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

3. *Ghindăoani-„Locul Școlii”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Stațiunea arheologică are o suprafață de aproximativ 2 ha și este situată în partea de est a satului, în apropiere de limita cu comuna Grumăzești, la poalele Dealului Corneului, pe partea stângă a Pârâului Valea Mare, care o delimitează spre vest (Diaconu, 2012, p. 35, 51, 207, 211, nr. 29, tab. 2, fig. 1, 5) (fig. 2). În prezent suprafața sa este afectată de lucrările agricole.

Situl a fost identificat în urma cercetărilor de suprafață realizate de către Vasile Diaconu în 2011, prilej cu care au fost descoperite materiale ceramice corodate care pot fi atribuite cronologic, în sens larg, celei de-a doua epoci a fierului (La Tène) (Diaconu, 2012, p. 35, 51, 207, 211, nr. 29, tab. 2, fig. 1, 5). Investigațiile efectuate de noi în anul 2017 confirmă aceste date.

Vestigiile descoperite aici se află în prezent la Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț și la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

4. *Ghindăoani-„Leontești”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

În acest punct, situat în partea de nord-vest a satului (fig. 2, 7), au fost găsiți în 1958 doi denari romani imperiali, de argint, emiși de împărații Hadrianus și Commodus. Probabil că în aceeași zonă, în anul 1936, au mai fost găsite patru sau cinci monede similare. Aceste descoperiri întâmplătoare sugerează posibila existență aici a unui tezaur (Mitrea, 1968, p. 170, 178, nr. 62, fig. 1).

Cercetările de suprafață efectuate de noi în această zonă, care în prezent este afectată de lucrările agricole, nu au condus la identificarea altor vestigii.

5. *Ghindăoani-„Dealul Ghindău / Hindău”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Probabil în perioada 1956-1959 s-au găsit întâmplător de către locuitorul Simion Gheorghe, pe proprietatea sa de pe Dealul Ghindău (Hindău) (fig. 2, 8) – la sud de sat, spre limita cu comuna Crăcăoani – 29 de denari romani imperiali, dintre care 25 se află în colecția Muzeului de Istorie și Etnografie Târgu Neamț, iar alți patru în colecția particulară a lui Ion Necșoiu, din Agapia (Mihăilescu-Bîrliba, 1969, p. 426, 427, 431, nr. 9, fig. 5; 1980, p. 265, 266).

Ulterior, în anul 1968, în urma unui sondaj arheologic, Gheorghe Poenaru-Bordea și Virgil Mihăilescu-Bîrliba au descoperit alți nouă denari

romani imperiali, ce făceau parte probabil din același tezaur, care se află în prezent tot în colecția Muzeului de Istorie și Etnografie Târgu Neamț (Poenaru-Bordea *et alii*, 1969, p. 597-611).

Monedele, realizate din argint, au fost emise în perioada 134-193 d.H. de către împărații Traianus (1), Hadrianus (5), Sabina (1), Antoninus Pius (10), Faustina I (1), Divus Antoninus (2), Marcus Aurelius (5), Lucius Verus (1), Faustina II (2), Commodus (6), Pertinax (1) și Clodius Albinus (1). Alte două piese sunt neidentificabile (Mihăilescu-Bîrliba, 1969, p. 426, 427, 431, nr. 9, fig. 5; 1980, p. 265, 266; Poenaru-Bordea *et alii*, 1969, p. 597-611).

Cercetările noastre de suprafață nu au condus la identificarea altor vestigii în zonă, în prezent aceasta fiind afectată de lucrările agricole.

6. *Ghindăoani-„Dealul Caina / Cacaina”*

Situl este introdus în Repertoriul Arheologic Național sub numele Grumăzești-Dealul Caina (cod RAN: 122917.02) (<http://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=grumazesti-grumazesti-neamt-asezarea-de-epoca-daco-romana-de-la-grumazesti-dealul-caina-cod-sit-ran-122917.02>) (tab. 3), dar nu și în Lista Monumentelor Istorice. Însă cartarea pe site-ul aferent Repertoriului Arheologic Național este eronată, stațiunea fiind amplasată în totalitate pe teritoriul comunei Ghindăoani.

Stațiunea are suprafața de aproximativ 1,5 ha, fiind situată la nord-est de satul Ghindăoani și la vest de satul Grumăzești, la baza pantei sud-vestice a Dealului Caina, pe partea stângă a Pârâului Temnic, în imediata apropiere a confluenței sale cu un alt pârâu (fig. 2, 9). În prezent suprafața sa este afectată de lucrările agricole.

Situl a fost descoperit în urma cercetărilor de suprafață realizate de Vasile Diaconu în anul 2007 (Diaconu, 2010, p. 418, 420, 421, nr. 5, fig. 1; 2012, p. 35, 51, 212, nr. 31, tab. 2, fig. 6).

În urma investigațiilor de suprafață efectuate aici, inclusiv a celor de dată recentă, au fost găsite resturi de chirpici și fragmente ceramice corodate, de culoare cenușie, lucrate la roată, care aparțin dacilor liberi (carpilor) (secolele II-IV d.H.) și culturii Sântana de Mureș (secolele IV-V d.H.) (Diaconu, 2010, p. 418, 420, 421, nr. 5, fig. 1; 2012, p. 35, 51, 212, nr. 31, tab. 2, fig. 6).

Vestigiiile se află în prezent la Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț și la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

7. *Ghindăoani-„Solomonești”*

Situl este introdus în Repertoriul Arheologic Național sub numele Ghindăoani-Pe Șes (cod RAN: 121260.02) (<http://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=ghindaoani-ghindaoani-neamt-asezarea-medievala-de-la-ghindaoani-pe-ses-cod-sit-ran-121260.02>) (tab. 3), dar nu și în Lista Monumentelor Istorice.

Stațiunea are suprafața de aproximativ 2,5 ha, fiind situată în partea de nord-est a satului, pe malurile Pârâului Siliște (Temnic), la confluența acestuia cu Pârâul Solomonești (fig. 2, 10). În prezent suprafața sa este afectată de lucrările agricole.

Situl a fost descoperit în urma cercetărilor de suprafață efectuate de către Constantin Matasă, dar a fost introdus în literatura de specialitate abia în anul 1992, când sunt amintite descoperiri de vestigii medievale ce au fost atribuite secolelor XV-XVI (Cucoș, 1992, p. 8, nr. 3.1.e, h. 1), precum și posibila existență aici a fostului sat Solomonești (azi dispărut), menționat în documente încă din secolul al XV-lea (Dumitroaia, 1992 a, p. 71, nr. II.14). Alte investigații perieghetice au fost efectuate ulterior de către Vasile Diaconu (Diaconu, 2010, p. 418, 420, nr. 4, fig. 1).

În urma recentelor cercetări de suprafață efectuate de noi au fost descoperite fragmente ceramice caracteristice culturii Sântana de Mureș (secolele IV-V d.H.) și evului mediu (secolele XIV-XVII) (fig. 11/1-7).

Prin această identificare, de fapt se atestă și din punct de vedere arheologic „satul lui Solomon” / Șolomonești / Solomonești, menționat pentru prima dată probabil la 12 februarie 1400 (Gorovei, 2011, p. 74, 83, 84). Lipsa materialelor ceramice de epocă modernă (secolele XVIII-XIX), coroborată cu dispariția numelui din documentele vremii, confirmă încetarea locuirii în acest punct probabil la sfârșitul secolului al XVII-lea.

Vestigiile descoperite aici se află în prezent la Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț și la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

8. *Ghindăoani-„Siliște I”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Așezarea, cu o suprafață de aproximativ 4 ha, a fost descoperită în anul 2017, în urma cercetărilor efectuate de colectivul Complexului Muzeal Județean Neamț.

Aceasta este situată în partea de nord a satului, pe terasa inferioară din stânga Pârâului Siliște (Temnic), care se continuă spre sud până la confluență cu Pârâul Hotarului, în imediata apropiere a punctului *Siliște II* (fig. 2, 12).

Fragmentele ceramice recoltate aparțin, din punct de vedere cronologic, evului mediu (secolele XIV-XVI) (fig. 14/1-6).

Cât privește identificarea acestei așezări, trebuie să fie vorba de vechiul sat Hindău, numele fiind legat de stăpânitorul acestuia, Șerb Hindău, căruia la 12 februarie 1400 i se întărește satul lui Solomon, Muntenii și Pânteceștii (Gorovei, 2011, p. 71, 74, 83, 84).

În secolul al XVI-lea locuirea de aici încetează. Abandonarea și mutarea vetrei satului este confirmată de situl *Siliște II*. Nici pe harta militară austriacă realizată în anul 1790 de lui Hora von Otzellowitz zona nu mai apare ca fiind locuită.

Vestigiile descoperite se află în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

Așezarea este afectată în prezent de un drum comunal, de existența unor gospodării și de lucrările agricole.

9. Ghindăoani-„Dealul Țintirimului / Țântirimului”

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Necropola are o suprafață de aproximativ 0,25 ha și este situată în partea de nord a satului, pe Dealul Țintirimului (fig. 2, 13). În prezent suprafața sa este afectată de lucrările agricole.

Situl a fost identificat întâmplător în anul 1968, cu prilejul construirii unui bazin de apă. Investigațiile noastre recente nu au dus la descoperirea de vestigii arheologice.

În ceea ce privește încadrarea cronologică a necropolei, situația este incertă. În baza unor cercetări de suprafață efectuate în 1969, și nu a inventarului mormintelor, autorul propune ca perioadă de funcționare secolele XVII-XVIII (Cucuș, 1992, p. 8, nr. 3.1.g, h. 1). Ulterior, se propune ca datare perioada secolelor XV-XVI (Ciubotaru, 2005, p. 139, 218, h. 3; 2007, p. 137, 202, h. 3). În opinia noastră, această ultimă ipoteză este mai aproape de adevăr, căci unele elemente converg spre plasarea necropolei într-o perioadă mai timpurie. Argumentăm acest punct de vedere prin faptul că cimitirul este vizibil din zona în care a fost identificată așezarea medievală ce a dăinuit în secolele XIV-XVI, distanța dintre cele două puncte fiind de aproximativ 0,2 km. În evoluția sa satul mai cunoaște încă trei necropole, una amplasată tot pe Dealul Țintirimului, la 1,2 km sud-est de primul cimitir, alta în zona Bisericii „Sfântul Ierarh Nicolae”, la 1,5 km sud, și o alta care trebuie să fi existat în jurul actualei Biserici „Adormirea Maicii Domnului”, aflată la circa 1,8 km sud-est. Astfel, considerăm că amplasamentul acestor ultime trei necropole poate corespunde arealelor consacrate locuirii din secolele XVII-XIX, în timp ce necropola identificată pe versantul nordic al Dealului Țintirimului este mai timpurie, fiind în strânsă legătură cu prima vatră a satului Ghindăoani.

Vestigiile descoperite aici se află în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

10. Ghindăoani-„Siliște II”

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Așezarea, cu o suprafață de aproximativ 5 ha, a fost descoperită în anul 2017 în urma cercetărilor de teren efectuate de colectivul Complexului Muzeal Județean Neamț.

Aceasta se află în partea de nord a satului, pe terasa inferioară din dreapta Pârâului Siliștea, la poalele Dealului Țintirimului, în imediata apropiere a punctului *Siliște I* (fig. 2, 15).

Materialul ceramic recoltat indică o locuire în această zonă din evul mediu (secolul al XVII-lea) (fig. 16/1-4) și epoca modernă.

Referitor la evoluția de ansamblu a așezării Ghindăoani, precizăm că acest punct continuă așezarea de secolele XIV-XVI (*Siliște I*) identificată în aval, pe același pârâu. Conform hărții militare austriece, întocmită de Hora von Oztellowitz în 1790, acest punct este situat la periferia satului existent la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Vestigiile descoperite aici se află în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

Așezarea este afectată în prezent de un drum comunal și de lucrările agricole.

11. Ghindăoani-Biserica „Adormirea Maicii Domnului”

Monumentul nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Biserica actuală se află în partea centrală a localității (fig. 2, 17), fiind ridicată între anii 1875-1888 sub păstorirea preotului Vasile Gheorghiescu. Construit din piatră pe locul unei biserici mai vechi edificate în perioada 1824-1828, se pare că lăcașul de cult a urmat planul întocmit de starețul Mănăstirii Almaș, Ermoghen Buhuș, fiind alcătuită din altar, naos, pronaos și pridvor (David-Ghindăoani, 1985, *manuscris*).

În anii 1936, 1984 și din 2017 biserica a beneficiat de lucrări de renovare.

Biserica din prima jumătate a secolului al XIX-lea continuă existența unui alt edificiu de cult, construit din lemn prin anii 1750-1760 (David-Ghindăoani, 1985, *manuscris*) și care figurează pe izvorul cartografic din 1790.

12. Ghindăoani-Ansamblul „Sfântul Nicolae”

Ansamblul de cult creștin-ortodox nu este inclus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Biserica de lemn, ce datează din prima jumătate a secolului al XIX-lea, se află în centru actual al localității, în zona cunoscută sub numele de Conta (fig. 2, 18), fapt ce conduce la ideea că a fost ridicată de populația venită din Transilvania și așezată la periferia de la acea dată a satului Ghindăoani.

Lăcașul de cult descrie un plan treflat, cu altar, naos, pronaos și pridvor, fiind realizat din lemn pe o temelie de piatră. Biserica este deservită de un turn-clopotniță de piatră, cu adaosuri recente de beton. Aici se află un clopot turnat în anul 1832. Alături de biserică și clopotniță se află și cimitirul.

13. Ghindăoani-„Slatina”

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Izvorul de apă sărată este situat în partea vestică a satului, pe cursul unui pârâu, la baza versantului Dealului Osoiu, la limita dintre comunele Ghindăoani, Crăcăoani și Bălătești (fig. 2, 19).

Slatina – exploatată și în prezent – este captată într-un puț, amenajat din bârne masive de lemn, dispuse rectangular, pe o suprafață de aproximativ 5 m² (2,50 x 2 m). Pentru a evita căderea animalelor în izvor, deasupra acestuia au fost puse bârne și scânduri (fig. 19). Izvorul are o capacitate estimată de aproximativ 10000 l și se află pe o platformă situată la cca. 4 m deasupra nivelului pârâului care curge prin apropiere (Weller *et alii*, 2007, p. 127, 128, fig. 5).

În imediata vecinătate a sursei de apă sărată, pe o suprafață de 0,1 ha au fost identificate numeroase fragmente ceramice moderne (fig. 20/1-4), dar și fragmente de cărămidă care pot fi puse în legătură cu existența unor instalații simple, folosite pentru a se obține huscă, prin recristalizare (Weller *et alii*, 2007, p. 127).

Investigațiile noastre recente nu confirmă informația din literatura de specialitate (Weller *et alii*, 2007, p. 127) conform căreia, în amonte de puț, la aproximativ 40 m, ar exista resturi de cărbuni și fragmente ceramice corodate, de factură preistorică (eneolitică).

Izvorul de apă sărată beneficiază și de o analiză chimică, efectuată în anul 2007 pe baza unor eşantioane prelevate în 2005 (Weller *et alii*, 2007, p. 124, 125, 127, fig. 2) (tab. 4).

Vestigiile descoperite aici (fig. 20/1-4) se află în prezent la Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț și la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

Zona în care se află punctul de exploatare a sării, caracterizată de existența unui relief fragmentat și a unor pante abrupte, este afectată în prezent de numeroase alunecări de teren.

Concluzii

În urma cercetărilor arheologice efectuate de-a lungul timpului în comuna Ghindăoani au fost identificate 13 situri arheologice (majoritatea pluristratificate) (fig. 2), dintre care trei sunt introduse în Repertoriul Arheologic Național (*Dealul Ivașcu*, *Dealul Caina* și *Solomonești*) (tab. 3), iar zece urmează a fi introduse în respectivul corpus (*La Iezătură*, *Leontești*, *Dealul Ghindău*, *Locul Școlii*, *Siliște I*, *Dealul Țintirimului*, *Siliște II*, *Biserica „Adormirea Maicii Domnului”*, *Ansamblul „Sfântul Nicolae”* și *Slatina*).

Două dintre ele au fost descoperite în urma investigațiilor de suprafață efectuate în anul 2017 de către specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț (*Siliște I* și *Siliște II*), informațiile referitoare la acestea având caracter inedit (fig. 12; 14/1-6; 15; 16/1-4).

După caracteristicile lor, stațiunile arheologice de aici se împart în cinci categorii: așezări (*Dealul Ivașcu, La Iezătură, Locul Școlii, Dealul Caina, Solomonești, Siliște I și Siliște II*), necropolă (*Dealul Țintirimului*), lăcașe de cult (*Biserica „Adormirea Maicii Domnului” și Ansamblul „Sfântul Nicolae”*), puncte cu descoperiri monetare (*Leontești și Dealul Ghindău*) și punct de exploatare a sării (*Slatina*) (tab. 1).

Din punct de vedere cronologic și cultural, siturile arheologice din Ghindăoani pot fi atribuite eneoliticului – culturii Cucuteni (*Dealul Ivașcu*), epocii bronzului (*La Iezătură*), primei epoci a fierului – Hallstatt (*La Iezătură*), celei de-a doua epoci a fierului – La Tène (*Locul Școlii*), antichității (*Leontești, Dealul Ghindău și Dealul Caina*), epocii migrațiilor – culturii Sântana de Mureș (*Dealul Caina și Solomonești*), evului mediu (*Solomonești, Siliște I, Dealul Țintirimului, Siliște II și Biserica „Adormirea Maicii Domnului”*), epocii moderne (*Siliște II, Biserica „Adormirea Maicii Domnului”, Ansamblul „Sfântul Nicolae” și Slatina*) și perioadei contemporane (*Biserica „Adormirea Maicii Domnului”, Ansamblul „Sfântul Nicolae” și Slatina*) (tab. 2).

Deocamdată, nici unul dintre cele 13 obiective arheologice din Ghindăoani nu este inclus în Lista Monumentelor Istorice.

Bibliografie

- Ciubotaru, E. (2005)**, *Monumente istorice din județul Neamț. Situri arheologice*, vol. 1, ed. I, Editura Crigarux, Piatra-Neamț, 276 p., 3 h.
- Ciubotaru, E. (2007)**, *Monumente istorice din județul Neamț. Situri arheologice*, vol. 1, ed. a II-a, Editura Timpul, Iași, 304 p., 3 h.
- Cucoș, Șt. (1992)**, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XVIII, p. 5-61.
- Cucoș, Șt. (1999)**, *Faza Cucuteni B în zona subcarpatică a Moldovei*, *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*, VI, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, 304 p.
- David-Ghindăoani, M. (1985)**, *Ghindăoani. O veche localitate istorică (Studiu monografic)*, *manuscris*.
- Diaconu, V. (2007)**, *Recunoașteri arheologice de suprafață în zona orașului Târgu Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XXIV, p. 87-119.
- Diaconu, V. (2010)**, *Noi situri arheologice în zona de nord-est a județului Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XXV-XXVI (2008-2009), p. 417-435.
- Diaconu, V. (2012)**, *Depresiunea Neamț. Contribuții arheologice*, *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*, XXVIII, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, 306 p.
- Dumitroaia, Gh. (1992 a)**, *Materiale și cercetări arheologice din nord-estul județului Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XVIII, p. 63-143.

- Dumitroaia, Gh. (1992 b)**, *Săpături și cercetări arheologice de suprafață în județul Neamț (1987-1991)*, în *Memoria Antiquitatis*, XVIII, p. 287-297.
- Dumitroaia, Gh. (1994)**, *Săpături și cercetări arheologice de suprafață în județul Neamț (1992-1993)*, în *Memoria Antiquitatis*, XIX, p. 509-521.
- Garvăn, D. (2013)**, *Contribuții la cunoașterea culturii Precucuteni*, *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*, XXX, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, 264 p.
- Gorovei, S. Șt. (2011)**, *Genealogii pierdute, sate uitate (I)*, în *Studii și Materiale de Istorie Medie*, XXIX, p. 71-89.
- Matasă, C. (1940 a)**, *Cercetări din preistoria județului Neamț*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, 97 (1938), Așezământul Tipografic „Datină Românească”, Vălenii de Munte, 46 p.
- Matasă, C. (1940 b)**, *Săpături de preistorie în județul Neamț*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, XXXIII, 103, p. 38-42.
- Mihăilescu-Bîrliba, V. (1969)**, *Descoperiri de monede antice și bizantine*, în *Memoria Antiquitatis*, I, p. 423-433.
- Mihăilescu-Bîrliba, V. (1980)**, *La monnaie romaine chez les Daces Orientaux*, *Bibliotheca Historica Romaniae, Monographies*, XXIII, Editura Academiei, București, 312 p.
- Mitrea, B. (1968)**, *Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în Republica Socialistă România*, în *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, 19, 1, p. 169-182.
- Mitrea, I. (1969)**, *Un pumnal scitic descoperit la Ghindăoani (com. Bălțătești, jud. Neamț)*, în *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, 20, 3, p. 453-456.
- Monah, D.; Cucos, Șt. (1985)**, *Așezările culturii Cucuteni din România*, Editura Junimea, Iași, 220 p.
- Monah, D.; Popovici, D.N. (1985)**, *Corpus-ul descoperirilor*, în **Monah, D.; Cucos, Șt.**, *Așezările culturii Cucuteni din România*, Editura Junimea, Iași, p. 52-167, 199-202, fig. 1-4.
- Poenaru-Bordea, Gh.; Mihăilescu-Bîrliba, V.; Artimon. Al. (1968)**, *Un mic tezaur de denari romani imperiali descoperit la Ghindăoani (jud. Neamț)*, în *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, 19, 4, p. 597-611.
- Popovici, D.N. (2000)**, *Cultura Cucuteni. Faza A. Repertoriul așezărilor (I)*, *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*, VIII, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, 358, p., 12 fig.
- Weller, O.; Brigand, R.; Alexianu, M. (2007)**, *Cercetări sistematice asupra izvoarelor de apă sărată din Moldova. Bilanțul explorărilor din anii 2004-2005 efectuate în special în județul Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XXIV, p. 121-190.

<http://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=ghindaoani-ghindaoani-neamt-asezarea-culturii-cucuteni-de-la-ghindaoani-dealul-ivascu-cod-sit-ran-121260.01> (accesat: 15.03.2019).

<http://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=grumazesti-grumazesti-neamt-asezarea-de-epoca-daco-romana-de-la-grumazesti-dealul-caina-cod-sit-ran-122917.02> (accesat: 15.03.2019).

<http://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=ghindaoani-ghindaoani-neamt-asezarea-medievala-de-la-ghindaoani-pe-ses-cod-sit-ran-121260.02> (accesat: 15.03.2019).

SURFACE ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES IN GHINDĂOANI COMMUNE (NEAMȚ COUNTY)

Keywords: Chalcolithic, Cucuteni, Bronze Age, Iron Age, Hallstatt, La Tène, Antiquity, carps, Migration Period, Sântana de Mureș, Middle Age, Modern Age, Contemporary Period, Moldavian Subcarpathians, Neamț (Ozana - Topolița) Depression, Ghindăoani village, Ghindăoani commune, Neamț County, archaeological repertory.

Abstract

In 2017 the archaeologists of the Neamț County Museum Complex carried out surface archaeological researches on the entire territory of Ghindăoani commune, in order to carry out the General History Study related to the new General Urban Plan of this administrative-territorial unit.

Ghindăoani commune (with an area of about 25 km²) is located in the north-eastern part of Neamț County, in the Neamț (Ozana - Topolița) Depression of the Moldavian Subcarpathians, and includes only the homonym residence.

Our investigations has produced new discoveries and, at the same time, confirms some previously published data, but it also denies others. The artefacts (generally fragmented and corroded) are currently in the collections of the Neamț County Museum Complex.

As a result of the archaeological investigations carried out over time in Ghindăoani commune, 13 archaeological sites were identified (the majority of its are multilayers sites), of which three are introduced already in the National Archaeological Repertory („Dealul Ivașcu”, „Dealul Caina” and „Solomonești”) and ten will be included soon in this corpus („La Iezătură”,

„Leontești”, „Dealul Ghindău”, „Locul Școlii”, „Siliște I”, „Dealul Țintirimului”, „Siliște II”, Biserica „Adormirea Maicii Domnului”, Ansamblul „Sfântul Nicolae” and „Slatina”).

Two of these sites are new discoveries („Siliște I” and „Siliște II”).

According to their characteristics, the archaeological sites from Ghindăoani can be divided into five different categories: settlements („Dealul Ivașcu”, „La Iezătură”, „Locul Școlii”, „Dealul Caina”, „Solomonești”, „Siliște I” and „Siliște II”), necropolis („Dealul Țintirimului”), churches (of Orthodox-Christian rite) („Adormirea Maicii Domnului” Church and „Sfântul Nicolae” Ensemble – with church, bell-tower and cemetery), points with numismatic discoveries („Leontești” and „Dealul Ghindău”) and point of salt exploitation („Slatina”).

From the chronological and cultural point of view, the archaeological sites of Ghindăoani can be attributed to: Chalcolithic – Cucuteni culture („Dealul Ivașcu”), Bronze Age („La Iezătură”), First Iron Age – Hallstatt („La Iezătură”), Second Iron Age – La Tène („Locul Școlii”), Antiquity – Carps culture („Leontești”, „Dealul Ghindău” and „Dealul Caina”), Migration Period – Sântana de Mureș culture („Dealul Caina” și „Solomonești”), Middle Age („Solomonești”, „Siliște I”, „Dealul Țintirimului”, „Siliște II” and „Adormirea Maicii Domnului” Church), Modern Age („Siliște II”, „Adormirea Maicii Domnului” Church, „Sfântul Nicolae” Ensemble and „Slatina”) and the Contemporary Period („Adormirea Maicii Domnului” Church, „Sfântul Nicolae” Ensemble and „Slatina”).

So far, none of these 13 archaeological objectives from Ghindăoani is included in the List of Historical Monuments.

LIST OF TABLES

Tab. 1. Ghindăoani. Types of archaeological sites.

Tab. 2. Ghindăoani. Cultural and chronological framing of the archaeological sites.

Tab. 3. Ghindăoani. Archaeological sites included in the National Archaeological Repertory (apud <http://www.cimec.ro/>).

Tab. 4. Ghindăoani-„Slatina”. Results of the chemical analysis of the salt spring (apud Weller et alii, 2007, p. 124, 125, fig. 2).

LIST OF ILLUSTRATIONS

- Fig. 1.** *Neamț County. The limits of Ghindăoani commune (marked with white) and Ghindăoani village (marked with black) (map: Google Earth, 2018).*
- Fig. 2.** *Ghindăoani commune. Archaeological sites (settlements – yellow; necropolis – red; churches – black; numismatic discoveries – white; salt spring – blue): 1 – „Dealul Ivașcu”; 2 – „La Iezătură”; 3 – „Locul Școlii”; 4 – „Leontești”; 5 – „Dealul Ghindău”; 6 – „Dealul Caina”; 7 – „Solomonești”; 8 – „Siliște I”; 9 – „Dealul Țintirimului”; 10 – „Siliște II”; 11 – „Adormirea Maicii Domnului” Church; 12 – „Sfântul Nicolae” Ensemble; 13 – „Slatina” (map: Google Earth, 2018).*
- Fig. 3.** *Ghindăoani-„Dealul Ivașcu”. Aerial photography in 2018 (photo C. Mischka).*
- Fig. 4.** *Ghindăoani-„Dealul Ivașcu”. Aspects of the systematic archaeological researches in 1993 (photo: Gh. Dumitroaia).*
- Fig. 5.** *Ghindăoani-„Dealul Ivașcu”. Potsherds: 1, 2 – Cucuteni A; 3-8 – Cucuteni B (1-8 – drawings: S. Trăistariu).*
- Fig. 6.** *Ghindăoani-„La Iezătură”. General view (photo: V. Diaconu).*
- Fig. 7.** *Ghindăoani-„Leontești”. General view (photo: C. Preoteasa).*
- Fig. 8.** *Ghindăoani-„Dealul Ghindău”. General view (photo: C. Preoteasa).*
- Fig. 9.** *Ghindăoani-„Dealul Caina”. General view (photo: C. Preoteasa).*
- Fig. 10.** *Ghindăoani-„Solomonești”. General view (photo: S.-C. Ceașu).*
- Fig. 11.** *Ghindăoani-„Solomonești”. Potsherds from Middle Age (1-7) (1-7 – drawings: S. Trăistariu).*
- Fig. 12.** *Ghindăoani-„Siliște I”. General view (photo: S.-C. Ceașu).*
- Fig. 13.** *Ghindăoani-„Dealul Țintirimului”. General view of the water basin (now decommissioned) (photo: S.-C. Ceașu).*
- Fig. 14.** *Ghindăoani-„Siliște I”. Potsherds from Middle Age (1-6) (1-6 – drawings: S. Trăistariu).*
- Fig. 15.** *Ghindăoani-„Siliște II”. General view (photo: S.-C. Ceașu).*
- Fig. 16.** *Ghindăoani-„Siliște II”. Potsherds from Middle Age (1-4) (1-4 – drawings: S. Trăistariu).*
- Fig. 17.** *Ghindăoani-„Adormirea Maicii Domnului” Church. General view (photo: C. Preoteasa).*
- Fig. 18.** *Ghindăoani-„Sfântul Nicolae” Ensemble. General view of the church, the bell-tower and the cemetery (photo: C. Preoteasa).*
- Fig. 19.** *Ghindăoani-„Slatina”. General view of the salty water catchment (photo: C. Preoteasa).*
- Fig. 20.** *Ghindăoani-„Slatina”. Potsherds from Modern Age (1-4) (1-4 – drawings: S. Trăistariu).*

NR. CRT.	SIT ARHEOLOGIC	TIPURI				
		AȘEZARE	NECROPOLĂ	LĂCAȘ CULT	PUNCT DESCOPERIRE NUMISMATICĂ	PUNCT EXPLOATARE SARE
1	<i>Dealul Ivașcu</i>					
2	<i>La Iezătură</i>					
3	<i>Locul Școlii</i>					
4	<i>Leontești</i>					
5	<i>Dealul Ghindău</i>					
6	<i>Dealul Caina</i>					
7	<i>Solomonești</i>					
8	<i>Siliște I</i>					
9	<i>Dealul Țintirimului</i>					
10	<i>Siliște II</i>					
11	<i>Biserica „Adormirea Maicii Domnului”</i>					
12	<i>Ansamblul „Sfântul Nicolae”</i>					
13	<i>Slatina</i>					

Tab. 1. Ghindăoani. Tipuri de situri arheologice.

NR. CRT.	SIT ARHEOLOGIC	CRONOLOGIE								
		ENEOLITIC CUCUTENI	EPOCA BRONZULUI	EPOCA FIERULUI HALLSTATT	EPOCA FIERULUI LA TENE	ANTICHITATE CARPI	EPOCA MIGRAȚIILOR SÂNTANA DE MUREȘ	EVUL MEDIU	EPOCA MODERNĂ	EPOCA CONTEMPORANĂ
1	<i>Dealul Ivașcu</i>									
2	<i>La Iezătură</i>									
3	<i>Locul Școlii</i>									
4	<i>Leontești</i>									
5	<i>Dealul Ghindău</i>									
6	<i>Dealul Caina</i>									
7	<i>Solomonești</i>									
8	<i>Siliște I</i>									
9	<i>Dealul Țintirimului</i>									
10	<i>Siliște II</i>									
11	<i>Biserica „Adormirea Maicii Domnului”</i>									
12	<i>Ansamblul „Sfântul Nicolae”</i>									
13	<i>Slatina</i>									

Tab. 2. Ghindăoani. Încadrarea cultural-cronologică a siturilor arheologice.

COD RAN	DENUMIRE	CATEGORIE	TIP	JUDEȚ	LOCALITATE	CRONOLOGIE
121260.01	Așezarea culturii Cucuteni de la Ghindăoani-Dealul Ivașcu.	locuire civilă	așezare	Neamț	Ghindăoani, com. Ghindăoani	Eneolitic Cucuteni A Cucuteni B
121260.02	Așezarea medievală de la Ghindăoani-Pe Șes. Situl se află pe malul stâng al Pârâului Temnic, afluent al Pârâului Valea Mare, la poalele versantului de NV al Dealului Ghindău și la circa 2 km NE de biserica din Ghindăoani.	locuire civilă	așezare	Neamț	Ghindăoani, com. Ghindăoani	epoca medievală sec. XV-XVI
122917.02	Așezarea de epocă daco-romană de la Grumăzești-Dealul Caina, pe malul stâng al Pârâului Temnic, afluent al Pârâului Valea Mare, pe panta de sud a Dealului Caina, la 1,5 km sud-vest de biserica din satul Grumăzești.	locuire	așezare	Neamț	Grumăzești, com. Grumăzești	epoca romană sec. II-IV

Tab. 3. Ghindăoani. Siturile arheologice incluse în Repertoriul Arheologic Național (apud <http://www.cimec.ro/>).

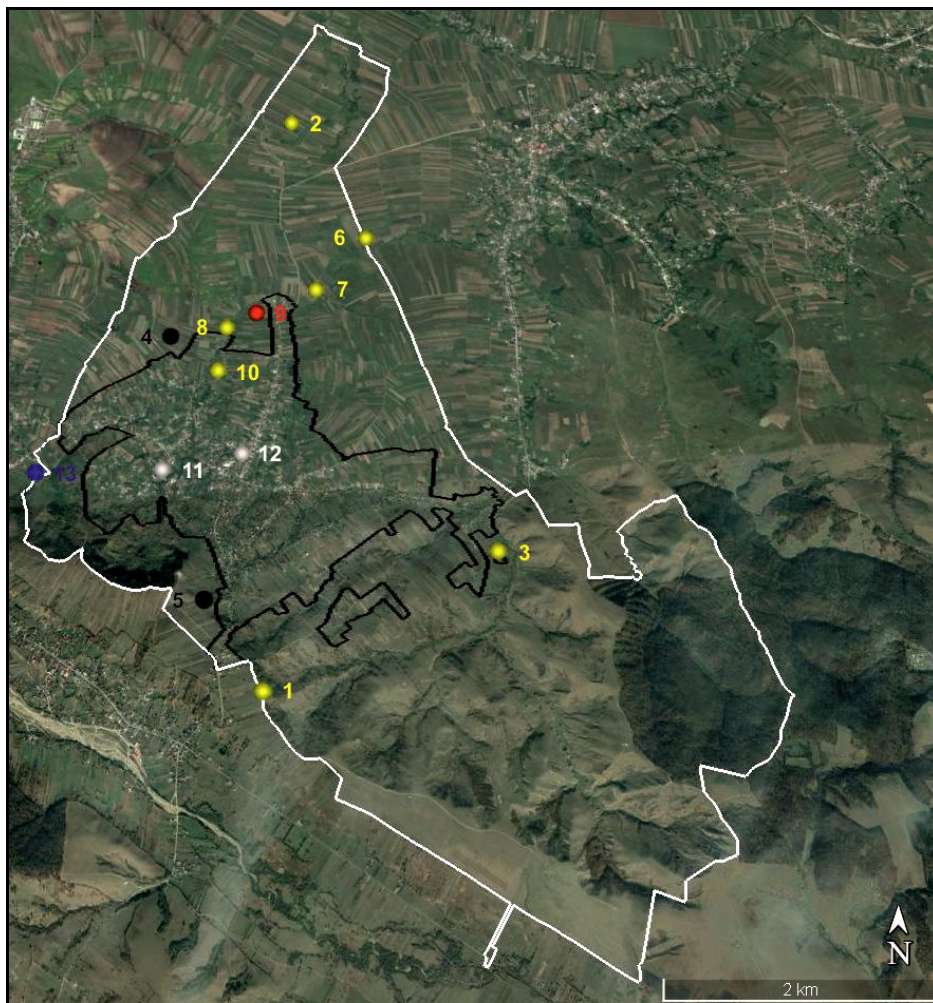
ANIONI					CATIONI			
F (mg / l)	Br (mg / l)	Cl (g / l)	NO ₃ (mg / l)	SO ₄ (g / l)	Ca (g / l)	Na (g / l)	Mg (g / l)	K (g / l)
0	307,3	136,56	0	8,29	1,43	76	2,51	3,6

Tab. 4. Ghindăoani-„Slatina”. Rezultatele analizei chimice a izvorului de apă sărată (apud Weller et alii, 2007, p. 124, 125, fig. 2).

Fig. 1. Județul Neamț. Limitele comunei Ghindăoani (marcate cu alb) și ale intravilanului satului Ghindăoani (marcate cu negru) (hartă: Google Earth, 2018).

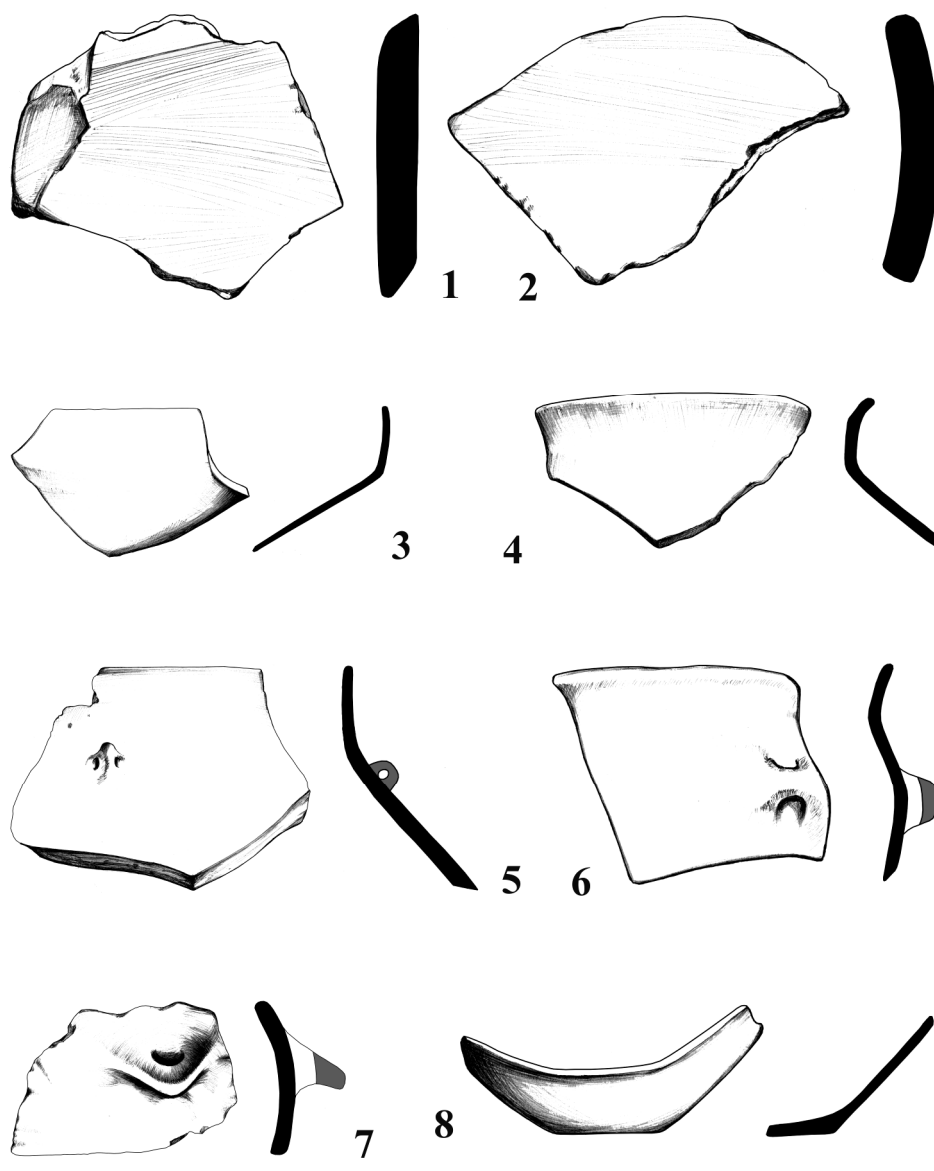
Fig. 2. Comuna Ghindăoani. Situri arheologice (așezări – galben; necropolă – roșu; lăcașe de cult – negru; descoperiri numismatice – alb; izvor de apă sărată – albastru):
 1 – „Dealul Ivașcu”; 2 – „La Iezătură”; 3 – „Locul Școlii”; 4 – „Leontești”;
 5 – „Dealul Ghindău”; 6 – „Dealul Caina”; 7 – „Solomonești”; 8 – „Siliște I”;
 9 – „Dealul Țintirimului”; 10 – „Siliște II”; 11 – Biserica „Adormirea Maicii Domnului”;
 12 – Ansamblul „Sfântul Nicolae”; 13 – „Slatina”
 (hartă: Google Earth, 2018).

Fig. 3. *Ghindăoani-„Dealul Ivașcu”*. Fotografie aeriană din anul 2018
(foto: C. Mischka).

Fig. 4. *Ghindăoani-„Dealul Ivașcu”*.
Aspecte ale cercetărilor arheologice sistematice din anul 1993
(foto: Gh. Dumitroaia).

Fig. 5. Ghindăoani-„Dealul Ivașcu”. Fragmente ceramice:
 1, 2 – Cucuteni A; 3-8 – Cucuteni B
 (1-8 – desene: S. Trăistariu).

Fig. 6. *Ghindăoani-„La Iezătură”*. Vedere generală
(foto: V. Diaconu).

Fig. 7. *Ghindăoani-„Leontești”*. Vedere generală
(foto: C. Preoteasa).

Fig. 8. *Ghindăoani-„Dealul Ghindău”*. Vedere generală
(foto: C. Preoteasa).

Fig. 9. *Ghindăoani-„Dealul Caina”*. Vedere generală
(foto: C. Preoteasa).

Fig. 10. *Ghindăoani-„Solomonești”*. Vedere generală
(foto: S.-C. Ceașu).

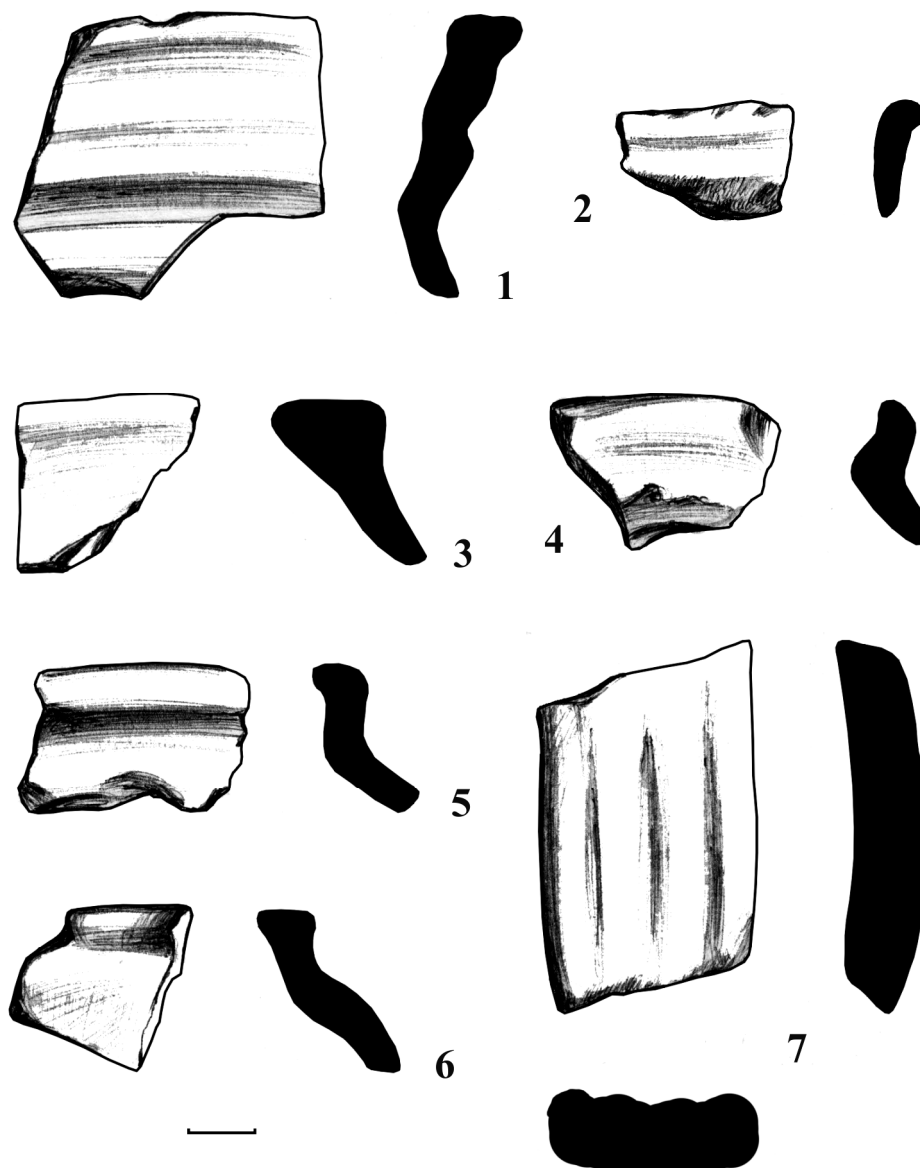

Fig. 11. Ghindăoani-„Solomonești”. Fragmente ceramice medievale (1-7)
(1-7 – desene: S. Trăistariu).

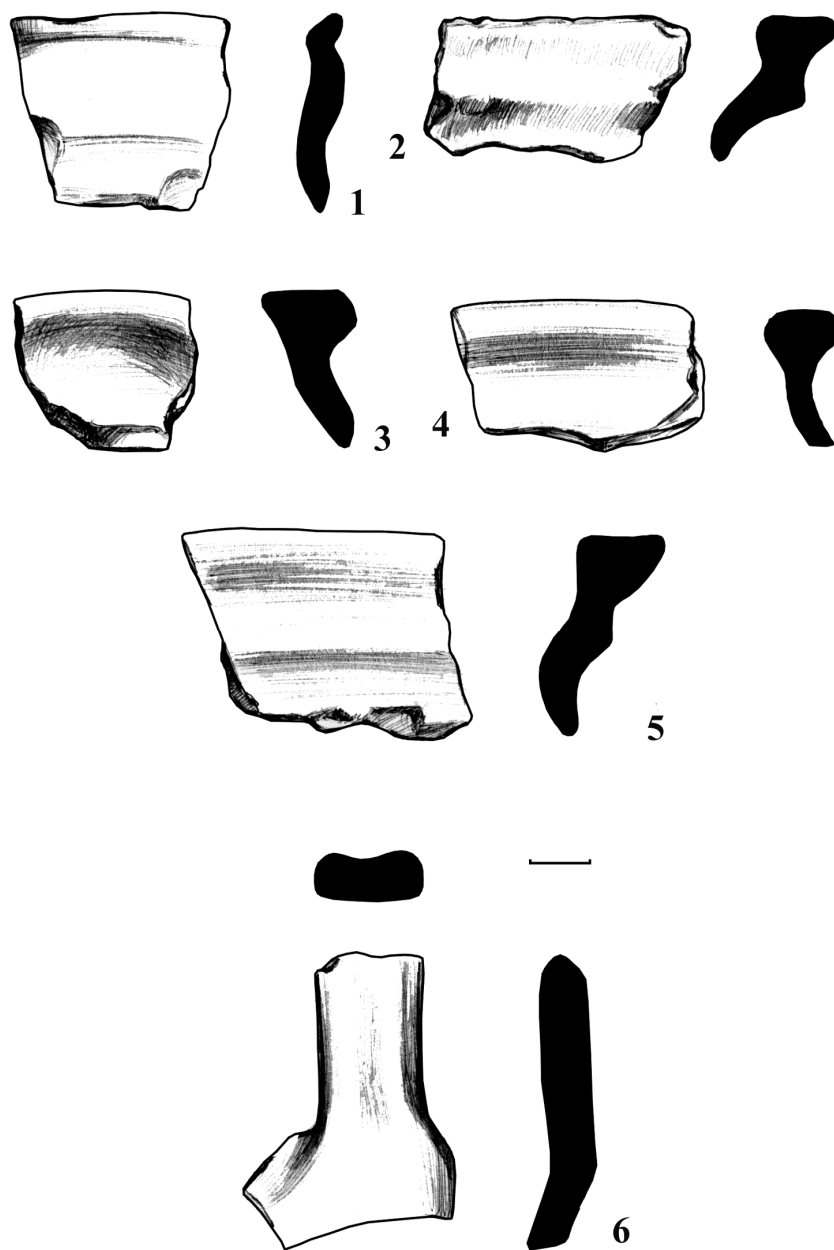

Fig. 12. *Ghindăoani-„Siliște I”*. Vedere generală
(foto: S.-C. Ceașu).

Fig. 13. *Ghindăoani-„Dealul Țintirimului”*.
Vedere generală asupra bazinului de apă (acum dezafectat)
(foto: S.-C. Ceașu).

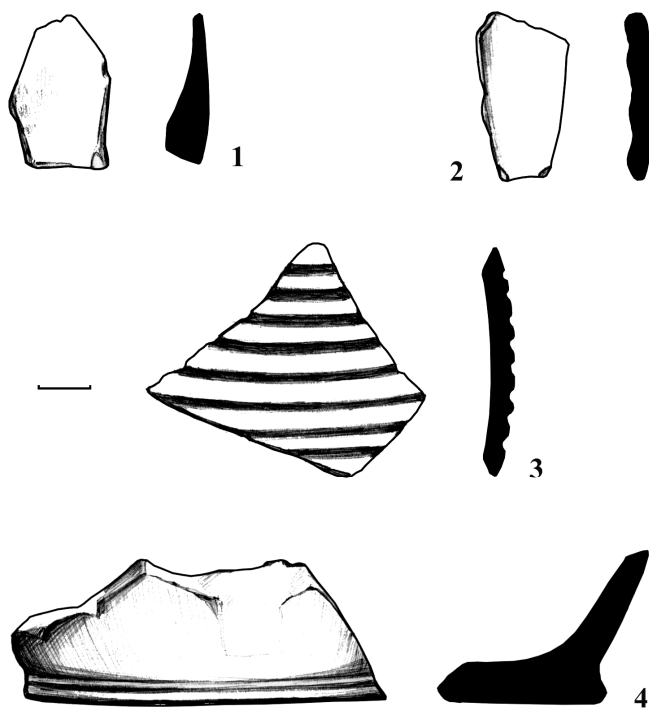

Fig. 14. *Ghindăoani-„Siliște I’”. Fragmente ceramice medievale (1-6)*
(1-6 – desene: S. Trăistariu).

Fig. 15. *Ghindăoani-„Siliște II”.* Vedere generală
(foto: S.-C. Ceașu).

Fig. 16. *Ghindăoani-„Siliște II”.* Fragmente ceramice medievale (1-4)
(1-4 – desene: S. Trăistariu).

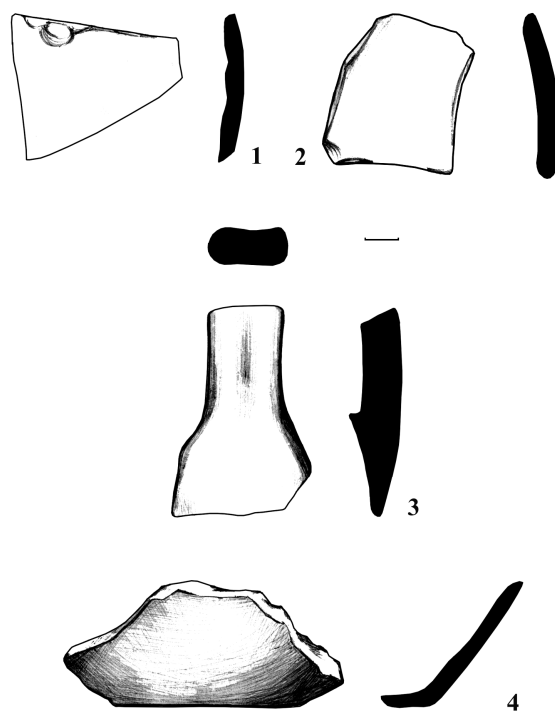
Fig. 17. Ghindăoani-Biserica „Adormirea Maicii Domnului”. Vedere generală (foto: C. Preoteasa).

Fig. 18. Ghindăoani-Ansamblul „Sfântul Nicolae”. Vedere generală asupra bisericii, turnului-clopotniță și cimitirului (foto: C. Preoteasa).

Fig. 19. *Ghindăoani-„Slatina”. Vedere generală asupra captării de apă sărată (foto: C. Preoteasa).*

Fig. 20. *Ghindăoani-„Slatina”. Fragmente ceramice moderne (1-4) (1-4 – desene: S. Trăistariu).*

CERCETĂRI ARHEOLOGICE DE SUPRAFAȚĂ ÎN COMUNA BÎRA (JUDEȚUL NEAMȚ)

Alexandru Gafincu,
Silviu-Constantin Ceașu
Vasile Diaconu,
Constantin Preoteasa

Cuvinte-cheie: *preistorie, eneolitic, Cucuteni, epoca bronzului, epoca fierului, Hallstatt, La Tène, antichitate, carpi, epoca migrațiilor, Sântana de Mureș, evul mediu, epoca modernă, perioada contemporană, Podișul Moldovei, Podișul Sucevei, satul Bîra, satul Negrești, satul Rediu, comuna Bîra, județul Neamț, repertoriu arheologic.*

Introducere

În anul 2017 specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț au efectuat cercetări arheologice de suprafață pe întreg teritoriul comunei Bîra (fig. 1), în vederea realizării Studiului Istoric General aferent noului Plan Urbanistic General al acestei unități administrativ-teritoriale.

Astfel, au fost identificate siturile arheologice și monumentele istorice de pe teritoriul localității (fig. 2), fiind delimitate și zonele lor de protecție, în conformitate cu prevederile legale în vigoare. Investigațiile noastre au permis recoltarea de artefacte ce aparțin mai multor epoci și civilizații care reflectă evoluția habitatului din zona investigată, aceasta fiind influențată nemijlocit de bogatele resurse naturale existente. Ca urmare a acestor cercetări au fost descoperite noi situri arheologice și au fost confirmate sau infirmate unele din informațiile deja publicate privind celelalte obiective arheologice. Vestigiile

descoperite (în general fragmentate și corodate) se află în prezent în colecțiile Complexului Muzeal Județean Neamț.

Repere geografice

Actuala structură administrativ-teritorială a comunei Bîra, alcătuită din satele Bîra (reședința), Negrești și Reditu, a fost decisă în urma unui referendum organizat în 2004 și a fost oficializată un an mai târziu¹.

Localitatea are o suprafață de aproximativ 23 km², fiind situată în partea estică a județului Neamț, în extremitatea sudică a Podișului Sucevei, subunitate a Podișului Moldovei (fig. 1).

Ea se învecinează la nord cu județul Iași (comuna Oțeleni), la vest cu comuna Doljești, la sud cu comuna Sagna, la sud-est cu comuna Stănița și la nord-est cu comuna Boghicea.

Relieful localității este caracterizat de existența unor platouri structurale largi, ocupate în mare parte de terenuri agricole. Doar o mică parte din suprafața sa este acoperită de păduri de foioase.

Vetrele satelor componente se află în partea centrală (Bîra), sud-vestică (Reditu) și sud-estică (Negrești) a comunei, în timp ce arealul nordic este nelocuit.

Istoricul cercetărilor arheologice

Cercetările arheologice efectuate de-a lungul timpului pe actualul teritoriu al comunei Bîra au constat în periegheze și sondaje, rezultatele obținute fiind destul de inconsistente și oferind astfel o imagine diferită în raport cu realitățile surprinse de noi în teren. Datele au fost publicate de autorii cercetărilor indeosebi prin intermediul repertoriilor, ce au avut la bază criterii de clasificare fizico-geografice, administrativ-teritoriale și cultural-cronologice. Ulterior, informațiile au fost preluate și de alți specialiști, fără însă a se mai face verificări în teren.

Relativ recent a fost publicată și o lucrare monografică a comunei, în care sunt prezentate o serie de date referitoare la istoria sa din epocile medievală, modernă și contemporană (Ursu-Nădejde, 2011, 340 p.).

Deși numărul punctelor arheologice identificate în comuna Bîra în urma investigațiilor arheologice efectuate anterior celor realizate de noi în 2017 este foarte mic, adeseori au fost inserate în literatura de specialitate informații incomplete sau chiar eronate, ce pot genera confuzii.

Astfel, deși în cuprinsul unor lucrări se face referire la siturile arheologice Bîra - *La Sud de Sat* (Zaharia *et alii*, 1970, p. 284, 626, nr. 224, pl. CCL/7-9, 12; Popovici, 2000, p. 156, nr. 28.7.1.1, fig. 10; Diaconu, 2016, p. 30, 79, nr.

---

¹ Legea nr. 214 din 12.07.2005 pentru înființarea comunei Boghicea prin reorganizarea comunei Bîra, județul Neamț.

13, tab. 1, h. 4) și Bîra-*Toponim neprecizat* (Monah, Popovici, 1985, p. 62, 199, nr. 95, fig. 1; Cucos, 1992, p. 9, nr. 7.1, h. 1), cărora li s-a atribuit același amplasament și vestigii din aceleași epoci, cercetările de teren efectuate recent de noi evidențiază faptul că avem de-a face cu una și aceeași stațiune arheologică pluristratificată, respectiv Bîra-*Siliște* (fig. 4), publicată însă diferit. Totodată, precizăm faptul că eventuala prezență în cuprinsul acestui sit a unor vestigii cucuteniene (presupuse de autorii citați) nu se confirmă.

În ceea ce privește stațiunea arheologică publicată drept Satu Nou - *La Est de Sat* (Zaharia *et alii*, 1970, p. 294, nr. 253) sau Rediu - *La Est de Satu Nou* (Monah, Cucos, 1985, p. 139, nr. 879; Popovici, 2000, p. 156, nr. 28.7.6.1, fig. 10), căruia autorii citați îi atribuie aceeași localizare, precum și vestigii aparținând aceluiași perioade de timp și civilizații, menționăm faptul că investigațiile noastre nu confirmă prezența sa în teren.

Cel mai important sit arheologic din zona investigată – în care sunt incluse o așezare fortificată și o așezare deschisă – este cel menționat în literatura de specialitate drept Bîra-*La Cetate* (Butnariu, 1999, p. 32, nr. 1, n. 4) (fig. 12/1-3) și respectiv Oțeleni-*Movila lui Ștefan cel Mare* (Chirica, Tanasachi, 1985, p. 295, nr. LIII.1.B). Acesta se află atât pe teritoriul satului Bîra din comuna Bîra (județul Neamț), cât și pe teritoriul satului Oțeleni din comuna Oțeleni (județul Iași). În aceste condiții, asocierea sa cu satul Rediu este în mod evident eronată. Informații confuze – referitoare inclusiv la atribuirea cultural-cronologică a vestigiilor – sunt incluse atât în Repertoriul Arheologic Național (<http://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=rediu-bira-neamt-situl-arheologic-de-la-rediu-la-cetate-cod-sit-ran-121448.01>; <http://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=oteleni-oteleni-iasi-situl-arheologic-latene-de-la-oteleni-movila-lui-stefan-cel-mare-cod-sit-ran-98319.02>), cât și în Lista Monumentelor Istorice a Județului Neamț (<https://patrimoniul.gov.ro/images/lmi-2015/LMI-NT.pdf>) și respectiv Lista Monumentelor Istorice a județului Iași (<https://patrimoniul.gov.ro/images/lmi-2015/LMI-IS.pdf>), ambele din anul 2015.

Din păcate, numeroasele erori științifice publicate despre descoperirile de la Bîra de către Elena Ciubotaru – care nu a verificat în teren existența siturilor arheologice – fac informațiile din cele două ediții ale volumului său neinteligibile și, pe cale de consecință, inutilizabile (Ciubotaru, 2005, p. 32, 89, 127, 146, 196, h. 1-3; 2007, p. 33, 89, 125, 144, 180, h. 1-3).

De asemenea, în literatura de specialitate sunt făcute referiri și la descoperirea întâmplătoare a unui tezaur numismatic medieval la Rediu (Mihăilescu, 2004, p. 407-418) (fig. 26).

Repertoriul descoperirilor

În cele ce urmează vom face o prezentare a siturilor arheologice descoperite în comuna Bîra, grupându-le pe sate, iar în cadrul acestora ordonându-le din punct de vedere cronologic.

Bîra

1. Bîra-„Dealul Românilor”

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Stațiunea are suprafața de aproximativ 1 ha și se află la circa 1 km sud de centrul satului, în extremitatea nord-vestică a Dealului Românilor, la marginea terasei înalte de pe partea dreaptă a unui pârâu, care curge prin zona numită *Gropana Mare*. Aceasta este afectată în prezent de lucrările agricole (fig. 2, 3).

Situl a fost descoperit în urma cercetărilor de suprafață desfășurate în 2017 de către specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț.

Cu acest prilej au fost recoltate fragmente ceramice corodate care aparțin perioadei eneolitice (cultura Cucuteni).

Vestigiile identificate aici se află în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

2. Bîra-„Siliște”

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Stațiunea are o suprafață de 10 ha și se află la circa 1 km sud-est de centrul satului, pe panta Dealului Siliștei, până la confluența unor pâraie. Aceasta este în prezent afectată de lucrările agricole (fig. 2, 4).

Situl a fost descoperit în urma cercetărilor realizate de Neculai Zaharia în anul 1955 și publicată sub numele *Bîra-La sud de sat* (Zaharia *et alii*, 1970, p. 284, nr. 224).

În urma investigațiilor noastre recente au fost descoperite materiale arheologice care aparțin epocii bronzului (cultura Noua), antichității (cultura carpică), epocii migrațiilor (cultura Sântana de Mureș), evului mediu (secolele XVII-XVIII) și epocii moderne (fig. 28/1-9; 32/1-5), însă nu au fost identificate materiale care să poată fi atribuite perioadei eneolitice (fazei Cucuteni A), așa cum se menționează în literatura de specialitate (Zaharia *et alii*, 1970, p. 284, 626, nr. 224, pl. CCL/7-9, 12; Monah, Popovici, 1985, p. 62, 199, nr. 95, fig. 1; Cucoș, 1992, p. 9, nr. 7.1, h. 1; Popovici, 2000, p. 156, nr. 28.7.1.1, fig. 10; Diaconu, 2016, p. 30, 79, nr. 13, tab. 1, h. 4).

Materialele descoperite de noi se află în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

3. *Bîra-„Dealul Molicseri”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Stațiunea are o suprafață de aproximativ 3 ha și se află la circa 1 km sud de drumul județean (DJ 60) care traversează comuna și la aproximativ aceeași distanță spre sud-vest față de intrarea în sat dinspre Sagna, fiind amplasat la baza Dealului Molicseri, pe dreapta unui pârau, care formează în aval Pârâul Valea Pârloagelor / Torica / Reditu. Pe cursul pârâului fără nume, aflat la sud de sit, a fost realizat un iaz, prin bararea cursului de apă (fig. 2, 5).

Stațiunea, afectată în prezent de lucrările agricole, a fost descoperită în anul 2017 în urma cercetărilor de suprafață realizate de specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț.

Materialele corodate descoperite pot fi atribuite, în sens larg, epocii bronzului, acestea aflându-se în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

4. *Bîra-„Dealul Smeul”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Stațiunea are suprafața de aproximativ 1 ha și se află în extremitatea nordică a comunei Bîra, pe terasa de pe partea stângă a Pârâului Bezede, într-o zonă protejată spre nord-vest, nord și nord-est de pante abrupte. În prezent aceasta este afectată de lucrările agricole (fig. 2).

Așezarea a fost descoperită în anul 2017, în urma cercetărilor de suprafață efectuate de către specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț.

Fragmentele ceramice corodate identificate pot fi atribuite epocii bronzului (fig. 32/6-8), ele aflându-se în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

5. *Bîra-„Gropana Mare”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Acesta are suprafața de circa 1,5 ha și se află la 700 m sud de zona centrală a satului, pe panta lină a Dealului Gropana Mare, pe partea stângă a unui pârau fără nume, affluent de stânga al Pârâului Albîia / Stănița. În prezent este afectată de lucrările agricole (fig. 2, 6).

Stațiunea a fost descoperită în anul 2017, în timpul cercetărilor de suprafață efectuate de către specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț.

Cu acest prilej au fost găsite fragmente ceramice corodate, care pot fi atribuite, în sens larg, preistoriei (fig. 29/3-5).

Acestea se află în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

6. *Bîra-„Dealul Severinului”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Stațiunea are suprafața de 5 ha și este amplasată pe o pantă lină, la extremitatea sudică a Dealului Severinului, în partea dreaptă a zonei de confluență dintre pârâul care curge dinspre Negrești și Pârâul Albăia / Stănița. Aceasta este afectată în prezent de lucrările agricole (fig. 2, 7).

Stațiunea a fost descoperită în anul 2017, în urma cercetărilor de suprafață efectuate de către specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț.

În urma acestor investigații au fost descoperite fragmente ceramice corodate, ce pot fi atribuite, în sens larg, preistoriei, cât și materiale ce datează din antichitate (cultura carpică), epoca migrațiilor (cultura Sântana de Mureș) și epocii moderne.

Vestigiile se află în prezent la Muzeu de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

7. *Bîra-„Dealul Bulgăriei”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Stațiunea, cu suprafața de circa 3 ha, este situată la 1 km est de centrul satului Bîra, în extremitatea sud-estică a Dealului Bulgăriei, pe un teren în pantă, care coboară spre zona de confluență a unui pârâu ce curge dinspre Negrești cu Pârâul Albăia / Stănița. În prezent aceasta este afectată de lucrările agricole (fig. 2, 8).

Situl a fost descoperit în anul 2017 de specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț.

În urma acestor investigații au fost identificate fragmente ceramice corodate ce pot fi atribuite, în sens larg, preistoriei, precum și altele, lucrate la roată, ce datează din evul mediu și epoca modernă (secolele XVII-XIX) (fig. 29/6-11).

În apropiere, pe partea dreaptă a unui pârâu, au fost găsite materiale ceramice care atestă o locuire din secolul XV. Tot aici, în aval de locuirea medievală, în apropierea unei fântâni cu ghizdele sculptate dintr-o lespede de gresie sarmațiană, au apărut cărămizi și materiale ceramice moderne, din secolele XIX-XX, precum și o monedă de la Carol al II-lea, emisă în anul 1930. Conform informațiilor localnicilor, în acest perimetru a existat o locuință până la mijlocul secolului XX.

Materialele descoperite recent de noi se află în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

8. *Bîra-„Iazul Morii”*

Situl nu este introdus nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Acesta are suprafața de aproximativ 1 ha și se află în partea de vest a Dealului Severinului, pe terasa inferioară de pe partea dreaptă a Pârâului Albîia / Stănița, în zona unui pârâiaș secăt, la circa 700 m sud de drumul județean (DJ 207 A). În prezent este afectată de lucrările agricole (fig. 2).

Stațiunea a fost descoperită în anul 2017, în urma cercetărilor de suprafață efectuate de către specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț.

Cu acest prilej au fost identificate fragmente ceramice preistorice corodate, precum și altele, alături de resturi de cărămizi, din perioada modernă.

Vestigiile se află în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

9. *Bîra - „Nord-Vest de Sat”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Acesta are o suprafață de 3 ha și este amplasat pe un promontoriu cu pante abrupte spre nord și vest, la circa 100 m vest de drumul județean (DJ 280) ce leagă localitățile Bîra și Oțeleni, la ieșirea din sat. În prezent este afectat de lucrările agricole (fig. 2, 9).

Stațiunea a fost descoperită în anul 2017 de către specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț.

În urma investigațiilor noastre au fost găsite fragmente ceramice specifice primei epoci a fierului (Hallstatt), antichității (carpilor) și evului mediu (fig. 30/7, 8).

Vestigiile se află în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

10. *Bîra-„La Cetate”*

Situl este înscris atât în Repertoriul Arheologic Național (cod RAN: 121448.01), cât și în Lista Monumentelor Istorice din județul Neamț (cod LMI: NT-I-s-B-10532), însă este eronat arondat satului Rediu, din comuna Bîra (tab. 3, 4).

Totodată, stațiunea este înscrisă și în Repertoriul Arheologic Național (cod RAN: 98319.02) și în Lista Monumentelor Istorice din județul Iași (cod LMI: IS-I-s-B-03627), sub numele de Oțeleni-Movila lui Ștefan cel Mare (tab. 3, 4).

Jumătate din suprafața sitului se află pe teritoriul satului Bîra din comuna Bîra (județul Neamț), iar cealaltă jumătate se află pe teritoriul satului Oțeleni din comuna Oțeleni (județul Iași).

Stațiunea se află la circa 600 m nord-vest față de ieșirea din satul Bîra spre Oțeleni, pe stânga drumului care leagă cele două localități. Așezarea fortificată începe la marginea nordică a platoului Dealului La Cetate și continuă pe Dealului Buruenoasa. Stațiunea se întinde pe o suprafață de circa 12 ha și este delimitat spre nord, nord-est și nord-vest de pante abrupte, spre est și sud-est de o structură rectangulară sub forma unui val și șanț, de mari dimensiuni, iar spre sud-vest și vest de pante cu o înclinare moderată, de șanț și val. La marginea platoului, spre

nord, nord-est și nord-vest, este vizibilă o zonă înălțată, ce poate reprezenta restul unui val de apărare, parțial distrus de alunecările de teren (fig. 2; 12/1-3).

Acest sit este menționat și în repertoriul arheologic al județului Iași, fiind descoperit în urma unei cercetări realizate de către Vasile Chirica și Marcel Tanasachi în anul 1983. Aici punctul este numit „Movila lui Ștefan cel Mare” și este arondat satului Oțeleni, fiind localizat „... la limita dintre județele Iași și Neamț, la circa 3 km SE de Oțeleni și la 1 km N de Bîra”, cu precizarea că există două așezări apropiate, dintre care una fortificată și alta deschisă (Chirica, Tanasachi, 1985, p. 295, nr. LIII.1.B).

Stațiunea, cunoscută în literatura de specialitate și ca Bîra-*La Cetate*, a fost identificată și sondată în anul 1990 de către Ștefan Scorțanu și Emil Moscalu, cu acest prilej fiind trasate două secțiuni, cu dimensiunile de 15 x 1 m, în cuprinsul cărora s-au descoperit o locuință cu vatră, o vatră exterioară și o groapă menajeră, alături de ceramică și unelte specifice secolelor V-III î.H. (Scorțanu, 1990, *manuscris*). Informația a fost preluată ulterior și în alte surse bibliografice, fiind menționate fortificația de pământ și materialele ceramice aparținând secolelor V-III î.H., însă sunt amintite și fragmente ceramice aparținând eneoliticului (cultura Cucuteni) și evului mediu (Dumitroaia, 1992, p. 287, nr. 2). În 1998 Relu Butnariu a realizat o cercetare de suprafață în zonă, identificând în teren așezarea fortificată, „... în partea de nord a satului Bîra, în marginea cătunului Balomirești”. Alături de acest sit el menționează existența unei alte așezări, pe care o arondează punctului *La Livadă*, aflat „... la 1,5 km de fortificație”, unde a descoperit ceramică lucrată cu mâna, atribuită primei epoci a fierului (Hallstatt) (Butnariu, 1999, p. 32). Denumirea utilizată de către Relu Butnariu indică existența la acea vreme a unei livezi, care astăzi este distrusă, păstrându-se doar câțiva pomi fructiferi, ceea ce ne face să credem că este vorba de fapt despre unul și același sit arheologic, cel din punctul *La Cetate*.

Cercetarea de suprafață efectuată de noi în anul 2017 s-a soldat cu descoperirea de materiale arheologice ce pot fi atribuite celei de-a doua epoci a fierului (La Tène – secolele V-III î.H.), răspândite pe întreaga suprafață a sitului, dar concentrate mai ales în zona promontoriului dinspre nord-vest, precum și a altora ce datează din antichitate (cultura carpică) (fig. 30/1-6). Prezența vestigiilor de factură eneolitică, aparținând culturii Cucuteni, nu se confirmă.

Materialele descoperite cu acest prilej se află în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

În ultimii ani situl a fost afectat de lucrările agricole, de plantarea unei livezi, precum și de exploatarea lutului prin intermediul unei gropi de mari dimensiuni, care este în prezent umplută cu deșeuri menajere.

11. Bîra-„După Vie”

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Având o suprafață de aproximativ 0,5 ha, acesta se află în zona centrală a satului, pe un platou din imediata proximitate a terenului de sport și a școlii. În prezent este afectată de lucrările agricole (fig. 2).

Stațiunea a fost descoperită în anul 2017 de specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț.

Cu acest prilej au fost descoperite fragmente ceramice antice (carpice) (fig. 29/1, 2), chirpici și fragmente de cărămidă cu urme de mortar, ce datează din perioada modernă, care ar putea proveni de la un conac de secol XIX, astăzi distrus.

Vestigiile se află în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

12. Bîra-„Balomirești”

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Acesta are o suprafață de 0,5 ha și se află în imediata apropiere a vetrei satului, la circa 700 m nord-vest de școală, pe stânga unui pârâu care se varsă în Pârâul Mitoc. În prezent este afectată de lucrările agricole (fig. 2, 10).

Așezarea a fost descoperită în anul 2017 de către specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț.

Fragmentele ceramice identificate datează din evul mediu (secolele XIV-XVII) (fig. 31/1-3). Este posibil ca în acest caz să avem de-a face în fapt cu vatra fostului sat Balomirești, atestat documentar în 1428 (*DRH*, I, p. 116, 117, nr. 79). În 1925 satul Balomirești a fost înglobat în satul Bîra, situație existentă și astăzi.

În prezent vestigiile descoperite de noi se află la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

13. Bîra-„Mitoc”

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Așezarea are o suprafață de circa 2 ha și se află la 1 km nord-vest de centrul satului Bîra, în zona centrală a platoului numit *În Cotul Ciobanului*. În prezent ea este afectată de lucrările agricole (fig. 2, 11).

Stațiunea a fost descoperită în anul 2017 de către specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț.

Materialele identificate aparțin evului mediu (secolul XVIII) și epocii moderne (secolul XIX) (fig. 31/4-10), acestea aflându-se în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

14. Bîra-Biserica „Sfinții Împărați Constantin și Elena”

Monumentul nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Acesta se află în partea centrală a satului, în imediata apropiere a drumului județean (DJ 280) ce traversează localitatea (fig. 2).

Actuala biserică de zid, de rit creștin-ortodox, compusă din altar, naos, pronaos și pridvor (fig. 13), a fost ridicată, așa cum o atestă pisană, în anii 1902-1903 de locuitorii satelor Bîra și Balomirești. Însă, aceasta continuă viața unei alte biserici de lemn, mai vechi, conform mențiunilor aceleiași pisanii: „... pe locul și în locul vechei bisericiuți de lemn, ridicatu-s-a această sfântă biserică”. După alte informații, vechea biserică, ridicată pe la 1803, s-ar fi aflat la nord de actualul lăcaș de cult (Ursu-Nădejde, 2011).

Dintre odorele mai vechi ale bisericii amintim un Apostol din 1794, un Ceaslov din 1802, un Penticostar din 1808, un Liturghier din 1834 și un Octoih din 1836 (Ursu-Nădejde, 2011).

*Negrești***15. Negrești-„Dealul Ulucilor”**

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Așezarea, cu suprafața de circa 2,5 ha, se situează la 750 m est de biserică satului, pe un promontoriu al Dealului Ulucilor, pe partea dreaptă a unui pârâu, afluent de stânga al Pârâului Albîia / Stănița. O parte din suprafața sa este delimitată spre nord, est și vest de pante relativ abrupte, iar la cercetarea în teren și pe imaginile satelitare a fost observată, spre sud și sud-est, o mică denivelare ce ar putea reprezenta un șanț de apărare. În prezent aceasta este afectată de lucrările agricole (fig. 2, 14).

Stațiunea a fost descoperită în 2017, în urma cercetărilor de suprafață efectuate de specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț.

În teren au fost identificate fragmente ceramice corodate și chirpici arși proveniți de la construcțiile eneolitice care aparțin culturii Cucuteni.

Vestigiile se află în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

16. Negrești-„Dealul Sărișeu”

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Stațiunea, cu o suprafață de circa 5 ha, se află pe platoul Dealului Sărișeu, bine delimitat natural de pante abrupte, la aproximativ 700 m nord-vest de biserică satului. Aceasta este în prezent afectată de lucrările agricole (fig. 2, 15).

Situl a fost descoperit în urma cercetărilor de suprafață desfășurate de către specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț în anul 2017.

Din zona cea mai înaltă a platoului au fost recuperate fragmente de chirpic și ceramică corodată, ce aparțin culturii Cucuteni, iar în extremitatea sud-vestică a sa, de pe un mic promontoriu, au fost găsite fragmente ceramice atipice, care ar putea data din epoca bronzului.

Vestigiile se află în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

17. *Negrești-„Iazul Negrești”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Acesta are suprafața de aproximativ 4,5 ha, fiind situat la 200-300 m nord-est de barajul fostului iaz Negrești, pe partea dreaptă a unui pârau fără nume, afluent de stânga al Pârâului Albîia / Stănița. În prezent este afectat de lucrările agricole (fig. 2, 16).

Așezarea a fost descoperită în anul 2017 de către specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț.

Cu acest prilej au fost găsite fragmente ceramice ce aparțin antichității (carpilor) (fig. 35/4-9), aflate în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

18. *Negrești - „Nord-Est de Sat”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Acesta are suprafața de aproximativ 3 ha și se află la circa 700 m est de biserica satului, pe pantele line ale unui deal și la 400 m sud de pădurea Bîra, pe partea stângă a unui pârau, afluent de stânga al Pârâului Albîia / Stănița. În prezent este afectat de lucrările agricole (fig. 2, 17).

Așezarea a fost descoperită în anul 2017, în timpul cercetărilor de suprafață efectuate de către colectivul de specialiștii din cadrul Complexului Muzeal Județean Neamț.

Vestigiile descoperite cu acest prilej aparțin culturii Sântana de Mureș (fig. 35/1-3) și se află în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

19. *Negrești-„Cimitirul Evreiesc”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Acesta are o suprafață de aproximativ 0,5 ha și se situează pe panta lină a Dealului Trăncălăul, în apropierea drumului județean (DJ 280) care leagă satele Bîra și Negrești, la jumătatea distanței dintre cele două localități (fig. 2; 20/1).

În cuprinsul cimitirului se găsesc mai multe pietre funerare evreiești, realizate în secolul XX, cu inscripții în limbile română și ebraică. Unele dintre acestea se află în prezent în stare precară de conservare sau deplasate din locul lor inițial, necropola fiind, la rândul său, abandonată și acoperită de vegetația spontană (fig. 20/2).

Rediu

20. *Rediu-„Între Rădoare”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Acesta are o suprafață de aproximativ 6 ha și se află pe un promontoriu care se desprinde spre nord din platoul pe care se află satul Rediu (Satul Nou), fiind delimitat natural la nord, est și vest de versanții pâraielor Valea Brăileanu și Nitocului / Mitocului. Spre sud limita așezării preistorice ajunge până în apropierea locuințelor actuale. Zona se află la nord de satul Rediu (Satul Nou), având limita sudică la circa 500 m față de șoseaua care traversează satul și circa 350 m față de Biserica Catolică. În prezent este afectată de lucrările agricole (fig. 2, 18).

Stațiunea a fost descoperită în anul 2017 în urma cercetărilor arheologice de suprafață efectuate de către specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț.

Pe întreaga suprafață a așezării au fost găsite numeroase vestigii eneolitice specifice fazei Cucuteni B (fig. 33/1-12), aflate în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

21. *Rediu-„Dealul Podișului I”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Acesta are o suprafață de aproximativ 3,5 ha și este localizat la marginea nord-vestică a Dealului Podișului, în imediata apropiere a pădurii Rediu și la circa 500 m nord-vest de școala din localitate. În prezent este afectată de lucrările agricole (fig. 2).

Stațiunea a fost descoperită în anul 2017 în urma investigațiilor de teren realizate de specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț.

Cu acest prilej au fost descoperite fragmente ceramice ce pot fi atribuite primei epoci a fierului (Hallstatt).

Vestigiiile se află în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

22. *Rediu-„Dealul Podișului II”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Acesta are suprafața de 4 ha și se află în partea central-estică a Dealului Podișului, la circa 1 km nord-est de școală. În prezent este afectată de lucrările agricole (fig. 2, 19).

Stațiunea a fost descoperită în anul 2017 de către specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț.

Materialele arheologice identificate pot fi atribuite, în sens larg, preistoriei, dar și antichității (carpilor). Acestea se află în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

23. *Rediu-„La Siliște”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Acesta are o suprafață de 3 ha și este amplasat pe pantele estice ale Dealului La Siliște, la circa 800 m sud-vest de Biserica Ortodoxă a satului, pe terasa inferioară a unui pârau fără nume, afluent al Pârâului Rediu. Jumătate din stațiune se află pe teritoriul satului Rediu din comuna Bîra, iar cealaltă jumătate se află pe teritoriul satului Buruienești din comuna Doljești. În prezent este afectată de lucrările agricole (fig. 2, 21).

Situl a fost descoperit în anul 2017, în urma cercetărilor de suprafață efectuate de către specialiștii din cadrul Complexului Muzeal Județean Neamț.

Fragmentele ceramice identificate datează din prima epocă a fierului (Hallstatt), antichitate (cultura carpică) și evul mediu (secolele XV-XVIII) (fig. 34/7-12).

Vestigiile se află în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

24. *Rediu-„La Steag”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Așezarea, cu o suprafață de 1 ha, se află la circa 700 m nord de Biserica Catolică din Bîra (Satul Nou), pe terasa de pe partea dreaptă a pârâului ce curge prin Valea Nitocului / Mitocului. În prezent aceasta este afectată de lucrările agricole (fig. 2, 22).

Stațiunea a fost descoperită în anul 2017 de specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț.

Materialele ceramice corodate și fragmentele de chirpici identificate pot fi atribuite celei de-a doua epoci a fierului (La Tène) (fig. 32/9, 10), acestea aflându-se în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

25. *Rediu-„La Cimitir”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Stațiunea are o suprafață de aproximativ 1,5 ha și se află la 300-400 m nord-vest de Biserica Catolică din Bîra (Satul Nou), pe terasa din stînga pârâului ce trece prin Valea Nitocului / Mitocului. În prezent aceasta este afectată de lucrările agricole (fig. 2, 23).

Situl a fost descoperit în anul 2017 în urma cercetărilor arheologice de suprafață realizate de specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț.

Fragmentele ceramice descoperite cu acest prilej datează din antichitate (cultura carpică) și epoca migrațiilor (cultura Sântana de Mureș), în prezent ele aflându-se la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

26. *Rediu-„Dealul La Turici”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Stațiunea, cu o suprafață de peste 5 ha, este amplasată la sud de drumul comunal (DC 60), în imediata apropiere a gospodăriilor satului, pe terasele de pe ambele maluri ale pârâului care curge în apropiere. În prezent aceasta este afectată de lucrările agricole (fig. 2, 24).

Situl a fost descoperit în anul 2017 de către specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț.

Din cuprinsul său au fost recuperate fragmente ceramice care aparțin culturii Sântana de Mureș (fig. 34/1-6). Acestea se află în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

27. *Rediu-„Dealul Prisacei”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Acesta are o suprafață de 0,5 ha și se află la 1 km nord-vest de Biserica Catolică din cartierul Satu Nou și 1 km nord-est de școala din Rediu, în zona înaltă aflată la sud de Valea Prisacei, de unde pornesc izvoarele pârâului care străbate valea spre Pârâul Albîia / Stănița. În prezent este afectată de culturile agricole (fig. 2, 25).

Stațiunea a fost descoperită în 2017 de către specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț.

Fragmentele ceramice identificate în teren aparțin culturii Sântana de Mureș, iar în prezent se află la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

28. *Rediu-„Dealul Bisericii”*

Situl nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Acesta se află la circa 100 m vest de Biserica Ortodoxă din satul Rediu, pe terasa înaltă de pe stânga Pârâului Rediu / Torica. În prezent zona este afectată de lucrările agricole (fig. 2, 26).

În anul 1999 aici a fost descoperit întâmplător un tezaur monetar medieval, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Acesta conține 153 de piese, cu o greutate totală de 3,470 kg (Mihăilescu, 2004, 407-418), ce se află în prezent la Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

29. *Rediu-Biserica „Sfinții Voievozi”*

Monumentul nu este introdus deocamdată nici în Repertoriul Arheologic Național, nici în Lista Monumentelor Istorice.

Biserica veche de rit creștin-ortodox, alcătuită din altar, naos și pronaos, se află în partea de sud-vest a satului Rediu, la extremitatea nordică a Dealului Radului, în zona vechii vetre a localității (fig. 2, 27).

Începuturile sale se situează undeva în prima jumătate a secolului al XIX-lea, fiind luați în calcul anii 1838-1839 sau 1843 (Ursu-Nădejde, 2011), cu precizarea că în primul caz ar fi vorba de o ctitorie a unor proprietari greci, iar în al doilea caz de un anume Vidrașcu și enoriașii locului. Însă arhitectura lăcașului de cult trădează puternice influențe neoclasiche, acestea susținând cea dintâi ipoteză de lucru. Numeroase argumente pledează pentru existența unei biserici mai vechi în acest punct, cel mai probabil de lemn, ce a funcționat cel puțin în ultimele trei decenii ale secolului al XVIII-lea.

Inventarul bisericii atestă o prezență consistentă a icoanelor din anii 1780-1798, respectiv Penticostar din 1780, Triod din 1780, Apostol din 1781, două icoane din 1795 și un clopot turnat la Viena în anul 1798 (Ursu-Nădejde, 2011). Toate acestea puteau face parte din zestrea unui lăcaș de cult mai vechi.

De asemenea, harta militară a lui Hora von Oztellovitz, din 1790, redă o biserică în acest loc. Totodată, precizăm că memoria locului păstrează amintirea unei biserici de lemn în imediata apropiere a actualului lăcaș de cult (Ursu-Nădejde, 2011).

Concluzii

În urma cercetărilor arheologice efectuate în comuna Bîra au fost identificate 29 de situri arheologice (majoritatea pluristratificate), dintre care 14 în satul Bîra (*Dealul Românilor, Siliște, Dealul Molicseri, Dealul Smeul, Gropana Mare, Dealul Severinului, Dealul Bulgăriei, Iazul Morii, Nord-Vest de Sat, La Cetate, După Vie, Balomirești, Mitoc și Biserica „Sfinții Împărați Constantin și Elena”*), cinci în satul Negrești (*Dealul Ulucilor, Dealul Sărișeu, Iazul Negrești, Nord-Est de Sat și Cimitirul Evreiesc*) și zece în satul Rediu (*Între Rădoare, Dealul Podișului I, Dealul Podișului II, La Siliște, La Steag, La Cimitir, Dealul La Turici, Dealul Prisacei, Dealul Bisericii și Biserica „Sfinții Voievozi”*) (tab. 1).

Dintre acestea, 26 au fost descoperite de către specialiștii Complexului Muzeal Județean Neamț în urma investigațiilor de suprafață efectuate în anul 2017 (*Bîra-Dealul Românilor*, *Bîra-Dealul Molicseri*, *Bîra-Dealul Smeul*, *Bîra-Gropana Mare*, *Bîra-Dealul Severinului*, *Bîra-Dealul Bulgăriei*, *Bîra-Iazul Morii*, *Bîra-Nord-Vest de Sat*, *Bîra-După Vie*, *Bîra-Balomirești*, *Bîra-Mitoc*, *Bîra-Biserica „Sfinții Împărați Constantin și Elena”*, *Negrești-Dealul Ulucilor*, *Negrești-Dealul Sărișeu*, *Negrești-Iazul Negrești*, *Negrești-Nord-Est de Sat*, *Negrești-Cimitirul Evreiesc*, *Rediu-Între Rădoare*, *Rediu-Dealul Podișului I*, *Rediu-Dealul Podișului II*, *Rediu-La Siliște*, *Rediu-La Steag*, *Rediu-La Cimitir*, *Rediu-Dealul La Turici*, *Rediu-Dealul Prisacei* și *Rediu-Biserica „Sfinții Voievozi”*), informațiile despre ele având caracter inedit.

După caracteristicile lor, siturile arheologice de aici se împart în patru categorii: așezări (*Bîra-Dealul Românilor*, *Bîra-Siliște*, *Bîra-Dealul Molicseri*, *Bîra-Dealul Smeul*, *Bîra-Gropana Mare*, *Bîra-Dealul Severinului*, *Bîra-Dealul Bulgăriei*, *Bîra-Iazul Morii*, *Bîra-Nord-Vest de Sat*, *Bîra-La Cetate*, *Bîra-După Vie*, *Bîra-Balomirești*, *Bîra-Mitoc*, *Negrești-Dealul Ulucilor*, *Negrești-Dealul Sărișeu*, *Negrești-Iazul Negrești*, *Negrești - Nord-Est de Sat*, *Rediu-Între Rădoare*, *Rediu-Dealul Podișului I*, *Rediu-Dealul Podișului II*, *Rediu-La Siliște*, *Rediu-La Steag*, *Rediu-La Cimitir*, *Rediu-Dealul La Turici* și *Rediu-Dealul Prisacei*), necropolă (*Negrești-Cimitirul Evreiesc*), lăcașe de cult (*Bîra-Biserica „Sfinții Împărați Constantin și Elena”* și *Rediu-Biserica „Sfinții Voievozi”*) și punct cu descoperiri monetare (*Rediu-Dealul Bisericii*) (tab. 1).

Din punct de vedere cronologic și cultural, stațiunile arheologice din Bîra pot fi atribuite preistoriei (*Bîra-Gropana Mare*, *Bîra-Dealul Severinului*, *Bîra-Dealul Bulgăriei*, *Bîra-Iazul Morii* și *Rediu-Dealul Podișului II*), eneoliticului – culturii Cucuteni (*Bîra-Dealul Românilor*, *Negrești-Dealul Ulucilor*, *Negrești-Dealul Sărișeu* și *Rediu-Între Rădoare*), epocii bronzului (*Bîra-Siliște*, *Bîra-Dealul Molicseri*, *Bîra-Dealul Smeul* și *Negrești-Dealul Sărișeu*), primei epoci a fierului – Hallstatt (*Bîra-Nord-Vest de Sat*, *Rediu-Dealul Podișului I* și *Rediu-La Siliște*), celei de-a doua epoci a fierului – La Tène (*Bîra-La Cetate* și *Rediu-La Steag*), antichității (*Bîra-Siliște*, *Bîra-Dealul Severinului*, *Bîra - Nord-Vest de Sat*, *Bîra-La Cetate*, *Bîra-După Vie*, *Negrești-Iazul Negrești*, *Rediu-Dealul Podișului II*, *Rediu-La Siliște* și *Rediu-La Cimitir*), epocii migrațiilor – culturii Sântana de Mureș (*Bîra-Siliște*, *Bîra-Dealul Severinului*, *Negrești - Nord-Est de Sat*, *Rediu-La Cimitir*, *Rediu-Dealul La Turici* și *Rediu-Dealul Prisacei*), evului mediu (*Bîra-Siliște*, *Bîra-Dealul Bulgăriei*, *Bîra - Nord-Vest de Sat*, *Bîra-Balomirești*, *Bîra-Mitoc*, *Rediu-La Siliște*, *Rediu-Dealul Bisericii* și *Rediu-Biserica „Sfinții Voievozi”*), epocii moderne (*Bîra-Siliște*, *Bîra-Dealul Severinului*, *Bîra-Dealul Bulgăriei*, *Bîra-Iazul Morii*, *Bîra-După Vie*, *Bîra-Mitoc*, *Bîra-Biserica „Sfinții Împărați Constantin și Elena”*, *Negrești-Cimitirul Evreiesc* și *Rediu-Biserica „Sfinții Voievozi”*) și perioadei contemporane (*Bîra-*

Dealul Bulgăriei, Bîra-Biserica „Sfinții Împărați Constantin și Elena”, Negrești-Cimitirul Evreiesc și Rediu-Biserica „Sfinții Voievozi”) (tab. 2).

Deocamdată, doar unul dintre punctele arheologice din comuna Bîra este inclus în Repertoriul Arheologic Național și în Lista Monumentelor Istorice – Bîra-La Cetate –, atât în județul Neamț – sub numele Rediu-La Cetate (cod RAN: 121448.01; cod LMI: NT-I-s-B-10532) (<http://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=rediu-bira-neamt-situl-arheologic-de-la-rediu-la-cetate-cod-sit-ran-121448.01>; <https://patrimoniu.gov.ro/images/lmi-2015/LMI-NT.pdf>), cât și în județul Iași – sub numele Oțeleni-Movila lui Ștefan cel Mare (cod RAN: 98319.02; cod LMI: IS-I-s-B-03627) (<http://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=oteleni-oteleni-iasi-situl-arheologic-latene-de-la-oteleni-movila-lui-stefan-cel-mare-cod-sit-ran-98319.02>; <https://patrimoniu.gov.ro/images/lmi-2015/LMI-IS.pdf>) (tab. 3, 4).

Bibliografie

- Butnariu, R. (1999)**, *Noi cercetări de suprafață efectuate de Muzeul de Istorie din Roman, în Carpica*, XXVIII, p. 31-36.
- Chirica, V.; Tanasachi, M. (1984)**, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, vol. I, București, 260 p.
- Chirica, V.; Tanasachi, M. (1985)**, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, vol. II, București, 294 p.
- Cihodaru, C.; Caproșu, I.; Șimanschi, L. (1975)**, *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, Volumul I (1384-1448)*, Editura Academiei, București, 662 p.
- Ciubotaru, E. (2005)**, *Monumente istorice din județul Neamț. Situri arheologice*, vol. 1, ed. I, Editura Crigarux, Piatra-Neamț, 276 p., 3 h.
- Ciubotaru, E. (2007)**, *Monumente istorice din județul Neamț. Situri arheologice*, vol. 1, ed. a II-a, Editura Timpul, Iași, 304 p., 3 h.
- Cucoș, Șt. (1992)**, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XVIII, p. 5-61.
- Diaconu, V. (2016)**, *Repertoriul descoperirilor atribuite epocii bronzului din județul Neamț*, *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*, XXXVI, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, 126 p., 86 fig., 3 a.
- Dumitroaia, Gh. (1992)**, *Săpături și cercetări arheologice de suprafață în județul Neamț (1987-1991)*, în *Memoria Antiquitatis*, XVIII, p. 287-297.
- Mihăilescu, D. (1994)**, *Un tezaur de monede medievale târzii de la Rediu, com. Bâra, jud. Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XXIII, p. 407-418.
- Monah, D.; Cucos, Șt. (1985)**, *Așezările culturii Cucuteni din România*, Editura Junimea, Iași, 220 p.
- Monah, D.; Popovici, D.N. (1985)**, *Corpus-ul descoperirilor*, în **Monah, D.; Cucos, Șt.**, *Așezările culturii Cucuteni din România*, Editura Junimea, Iași, p. 52-167, 199-202, fig. 1-4.

- Popovici, D.N. (2000)**, *Cultura Cucuteni. Faza A. Repertoriul așezărilor (I)*, *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*, VIII, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, 358, p., 12, fig.
- Scorțanu, Șt. (1990)**, *Șantierul arheologic com. Bîra, locul La Cetate. Raport de activitate*, Arhiva Muzeului de Artă Eneolitică Cucuteni Piatra-Neamț, *manuscris*.
- Ursu-Nădejde, C. (2011)**, *Monografia comunei Bîra*, 340 p.
- Zaharia, N.; Petrescu-Dîmbovița, M.; Zaharia, Em. (1970)**, *Așezări din Moldova. De la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, Editura Academiei, București, 664 p.

<https://patrimoniu.gov.ro/images/lmi-2015/LMI-IS.pdf>

<https://patrimoniu.gov.ro/images/lmi-2015/LMI-NT.pdf>

<http://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=oteleni-oteleni-iasi-situl-arheologic-latene-de-la-oteleni-movila-lui-stefan-cel-mare-cod-sit-ran-98319.02>

<http://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=rediu-bira-neamt-situl-arheologic-de-la-rediu-la-cetate-cod-sit-ran-121448.01>

SURFACE ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES IN BÎRA COMMUNE (NEAMȚ COUNTY)

Keywords: prehistory, Chalcolithic, Cucuteni, Bronze Age, Iron Age, Hallstatt, La Tène, Antiquity, carps, Migration Period, Sântana de Mureș, Middle Age, Modern Age, Contemporary Period, Moldavian Plateau, Suceava Plateau, Bîra village, Negrești village, Rediu village, Bîra commune, Neamț County, archaeological repertory.

Abstract

In 2017 the archaeologists of the Neamț County Museum Complex carried out surface archaeological researches on the entire territory of Bîra commune, in order to carry out the General History Study related to the new General Urban Plan of this administrative-territorial unit.

Bîra commune (with an area of about 23 km²) is located in the eastern part of Neamț County, in the Suceava Plateau of the Moldavian Plateau, and includes three villages: Bîra (as residence), Negrești and Rediu.

Our investigations has produced new discoveries and, at the same time, confirms some previously published data, but it also denies others. The artefacts (generally fragmented and corroded) are currently in the collections of the Neamț County Museum Complex – History and Archaeology Museum of Piatra-Neamț.

As a result of the archaeological investigations carried out in Bîra commune, 29 archaeological sites were identified (the majority of its are multilayers sites), of which 14 sites in Bîra village („Dealul Românilor”, „Siliște”, „Dealul Molicseri”, „Dealul Smeul”, „Gropana Mare”, „Dealul Severinului”, „Dealul Bulgăriei”, „Iazul Morii”, „Nord-Vest de Sat”, „La Cetate”, „După Vie”, „Balomirești”, „Mitoc” and „Sfinții Împărați Constantin și Elena” Church), five sites in Negrești village („Dealul Ulucilor”, „Dealul Sărișeu”, „Iazul Negrești”, „Nord-Est de Sat” and „Cimitirul Evreiesc”) and ten sites in Rediu village („Între Rădoare”, „Dealul Podișului I”, „Dealul Podișului II”, „La Siliște”, „La Steag”, „La Cimitir”, „Dealul La Turici”, „Dealul Prisacei”, „Dealul Bisericii” and „Sfinții Voievozi” Church).

A number of 26 of these sites are new discoveries (Bîra-„Dealul Românilor”, Bîra-„Dealul Molicseri”, Bîra-„Dealul Smeul”, Bîra-„Gropana Mare”, Bîra-„Dealul Severinului”, Bîra-„Dealul Bulgăriei”, Bîra-„Iazul Morii”, „Bîra-Nord-Vest de Sat”, Bîra-„După Vie”, Bîra-„Balomirești”, Bîra-„Mitoc”, Bîra-„Sfinții Împărați Constantin și Elena” Church, Negrești-„Dealul Ulucilor”, Negrești-„Dealul Sărișeu”, Negrești-„Iazul Negrești”, Negrești-„Nord-Est de Sat”, Negrești-„Cimitirul Evreiesc”, Rediu-„Între Rădoare”, Rediu-„Dealul Podișului I”, Rediu-„Dealul Podișului II”, Rediu-„La Siliște”, Rediu-„La Steag”, Rediu-„La Cimitir”, Rediu-„Dealul La Turici”, Rediu-„Dealul Prisacei” and Rediu-„Sfinții Voievozi” Church).

According to their characteristics, the archaeological sites from Bîra commune can be divided into four different categories: settlements (Bîra-„Dealul Românilor”, Bîra-„Siliște”, Bîra-„Dealul Molicseri”, Bîra-„Dealul Smeul”, Bîra-„Gropana Mare”, Bîra-„Dealul Severinului”, Bîra-„Dealul Bulgăriei”, Bîra-„Iazul Morii”, Bîra-„Nord-Vest de Sat”, Bîra-„La Cetate”, Bîra-„După Vie”, Bîra-„Balomirești”, Bîra-„Mitoc”, Negrești-„Dealul Ulucilor”, Negrești-„Dealul Sărișeu”, Negrești-„Iazul Negrești”, Negrești-„Nord-Est de Sat”, Rediu-„Între Rădoare”, Rediu-„Dealul Podișului I”, Rediu-„Dealul Podișului II”, Rediu-„La Siliște”, Rediu-„La Steag”, Rediu-„La Cimitir”, Rediu-„Dealul La Turici” and Rediu-„Dealul Prisacei”), necropolis (Negrești-„Cimitirul Evreiesc”), churches (of Orthodox-Christian rite) (Bîra-„Sfinții Împărați Constantin și Elena” Church and Rediu-„Sfinții Voievozi” Church) and point with numismatic discoveries (Rediu-„Dealul Bisericii”).

From the chronological and cultural point of view, the archaeological sites of Bîra commune can be attributed to: prehistory (Bîra-„Gropana Mare”, Bîra-„Dealul Severinului”, Bîra-„Dealul Bulgăriei”, Bîra-„Iazul Morii” and

Rediu-„Dealul Podișului II”), Chalcolithic – Cucuteni culture (Bîra-„Dealul Românilor”, Negrești-„Dealul Ulucilor”, Negrești-„Dealul Sărișeu” and Rediu-„Între Rădoare”), Bronze Age (Bîra-„Siliște”, Bîra-„Dealul Molicseri”, Bîra-„Dealul Smeul” and Negrești-„Dealul Sărișeu”), First Iron Age – Hallstatt (Bîra-„Nord-Vest de Sat”, Rediu-„Dealul Podișului I” and Rediu-„La Siliște”), Second Iron Age – La Tène (Bîra-„La Cetate” and Rediu-„La Steag”), Antiquity – Carps culture (Bîra-„Siliște”, Bîra-„Dealul Severinului”, Bîra-„Nord-Vest de Sat”, Bîra-„La Cetate”, Bîra-„După Vie”, Negrești-„Iazul Negrești”, Rediu-„Dealul Podișului II”, Rediu-„La Siliște” and Rediu-„La Cimitir”), Migration Period – Sântana de Mureș culture (Bîra-„Siliște”, Bîra-„Dealul Severinului”, Negrești-„Nord-Est de Sat”, Rediu-„La Cimitir”, Rediu-„Dealul La Turici” and Rediu-„Dealul Prisacei”), Middle Age (Bîra-„Siliște”, Bîra-„Dealul Bulgăriei”, Bîra-„Nord-Vest de Sat”, Bîra-„Balomirești”, Bîra-„Mitoc”, Rediu-„La Siliște”, Rediu-„Dealul Bisericii” and Rediu-„Sfinții Voievozi” Church), Modern Age (Bîra-„Siliște”, Bîra-„Dealul Severinului”, Bîra-„Dealul Bulgăriei”, Bîra-„Iazul Morii”, Bîra-„După Vie”, Bîra-„Mitoc”, Bîra-„Sfinții Împărați Constantin și Elena” Church, Negrești-„Cimitirul Evreiesc” and Rediu-„Sfinții Voievozi” Church) and the Contemporary Period (Bîra-„Dealul Bulgăriei”, Bîra-„Sfinții Împărați Constantin și Elena” Church, Negrești-„Cimitirul Evreiesc” and Rediu-„Sfinții Voievozi” Church).

So far, just one of these 29 archaeological objectives from Bîra commune (Bîra-„La Cetate”) is included in the National Archaeological Repertory and in the List of Historical Monuments, in Neamț County – as Rediu-„La Cetate” (NAR code: 121448.01; LHM code: NT-I-s-B-10532) and in Iași County – as Oțeleni-„Movila lui Ștefan cel Mare” (NAR code: 98319.02; LHM code: IS-I-s-B-03627).

LIST OF TABLES

Tab. 1. *Bîra. Types of archaeological sites.*

Tab. 2. *Bîra. Cultural and chronological framing of the archaeological sites.*

Tab. 3. *Bîra - Oțeleni. Archaeological site included in the National Archaeological Repertory (apud <http://www.cimec.ro/>).*

Tab. 4. *Bîra - Oțeleni. Archaeological site included in the List of Historical Monuments (apud <https://patrimoniul.gov.ro/>).*

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Neamț County. The limits of Bîra commune (marked with white) (map: Google Earth, 2018).

Fig. 2. Bîra commune. Villages (marked with black) and archaeological sites (settlements – yellow; necropolis – red; churches – white; numismatic discoveries – blue): B – Bîra; N – Negrești; R – Rediu; 1 – Bîra-„Dealul Românilor”; 2 – Bîra-„Siliște”; 3 – Bîra-„Dealul Molicseri”; 4 – Bîra-„Dealul Smeul”; 5 – Bîra-„Gropana Mare”; 6 – Bîra-„Dealul Severinului”; 7 – Bîra-„Dealul Bulgăriei”; 8 – Bîra-„Iazul Morii”; 9 – Bîra - „Nord-Vest de Sat”; 10 – Bîra-„La Cetate”; 11 – Bîra-„După Vie”; 12 – Bîra-„Balomirești”; 13 – Bîra-„Mitoc”; 14 – Bîra-„Sfinții Împărați Constantin și Elena” Church; 15 – Negrești-„Dealul Ulucilor”; 16 – Negrești-„Dealul Sărișeu”; 17 – Negrești-„Iazul Negrești”; 18 – Negrești - „Nord-Est de Sat”; 19 – Negrești-„Cimitirul Evreiesc”; 20 – Rediu-„Între Rădoare”; 21 – Rediu-„Dealul Podișului I”; 22 – Rediu-„Dealul Podișului II”; 23 – Rediu-„La Siliște”; 24 – Rediu-„La Steag”; 25 – Rediu-„La Cimitir”; 26 – Rediu-„Dealul La Turici”; 27 – Rediu-„Dealul Prisacei”; 28 – Rediu-„Dealul Bisericii”; 29 – Rediu-„Sfinții Voievozi” Church (map: Google Earth, 2018).

Fig. 3. Bîra-„Dealul Românilor”. General view (photo: Al. Gafincu).

Fig. 4. Bîra-„Siliște”. General view (photo: Al. Gafincu).

Fig. 5. Bîra-„Dealul Molicseri”. General view (photo: Al. Gafincu).

Fig. 6. Bîra-„Gropana Mare”. General view (photo: Al. Gafincu).

Fig. 7. Bîra-„Dealul Severinului”. General view (photo: Al. Gafincu).

Fig. 8. Bîra-„Dealul Bulgăriei”. General view (photo: Al. Gafincu).

Fig. 9. Bîra - „Nord-Vest de Sat”. General view (photo: S.-C. Ceaușu).

Fig. 10. Bîra-„Balomirești”. General view (photo: Al. Gafincu).

Fig. 11. Bîra-„Mitoc”. General view (photo: Al. Gafincu).

Fig. 12. Bîra-„La Cetate”. General views (1-3) (1-3 – photo: Al. Gafincu).

Fig. 13. Bîra-„Sfinții Împărați Constantin și Elena” Church. General view (photo: S.-C. Ceaușu).

Fig. 14. Negrești-„Dealul Ulucilor”. General view (photo: Al. Gafincu).

Fig. 15. Negrești-„Dealul Sărișeu”. General view (photo: Al. Gafincu).

Fig. 16. Negrești-„Iazul Negrești”. General view (photo: Al. Gafincu).

Fig. 17. Negrești - „Nord-Est de Sat”. General view (photo: Al. Gafincu).

Fig. 18. Rediu-„Între Rădoare”. General view (photo: Al. Gafincu).

Fig. 19. Rediu-„Dealul Podișului II”. General view (photo: Al. Gafincu).

Fig. 20. Negrești-„Cimitirul Evreiesc”. General view (1) and detail with funerary monuments (2) (1, 2 – photo: S.-C. Ceaușu).

- Fig. 21.** *Rediu-„La Siliște”. General view* (photo: S.-C. Ceașu).
- Fig. 22.** *Rediu-„La Steag”. General view* (photo: Al. Gafincu).
- Fig. 23.** *Rediu-„La Cimitir”. General view* (photo: Al. Gafincu).
- Fig. 24.** *Rediu-„Dealul La Turici”. General view* (photo: Al. Gafincu).
- Fig. 25.** *Rediu-„Dealul Prisacei”. General view* (photo: Al. Gafincu).
- Fig. 26.** *Rediu-„Dealul Bisericii”. General view* (photo: Al. Gafincu).
- Fig. 27.** *Rediu-„Sfinții Voievozi” Church. General view* (photo: S.-C. Ceașu).
- Fig. 28.** *Bîra. Artefacts discovered in 2017: 1-9 – „Siliște”* (1-9 – photo: Al. Gafincu; drawings: A. Drob).
- Fig. 29.** *Bîra. Artefacts discovered in 2017: 1, 2 – „După Vie”; 3-5 – „Gropana Mare”; 6-11 – „Dealul Bulgăriei”* (1-11 – photo: Al. Gafincu; drawings: A. Drob).
- Fig. 30.** *Bîra. Artefacts discovered in 2017: 1-6 – „La Cetate”; 7, 8 – „Nord-Vest de Sat”* (1-8 – photo: Al. Gafincu; drawings: A. Drob).
- Fig. 31.** *Bîra. Artefacts discovered in 2017: 1-3 – „Balomirești”; 4-10 – „Mitoc”* (1-10 – photo: Al. Gafincu; drawings: A. Drob).
- Fig. 32.** *Artefacts discovered in 2017. Bîra: 1-5 – „Siliște”; 6-8 – „Dealul Smeul”. Rediu: 9, 10 – „La Steag”* (1-10 – photo: Al. Gafincu; drawings: A. Drob).
- Fig. 33.** *Rediu. Artefacts discovered in 2017: 1-12 – „Între Rădoare”* (1-12 – photo: Al. Gafincu; drawings: A. Drob).
- Fig. 34.** *Rediu. Artefacts discovered in 2017: 1-6 – „Dealul La Turici”; 7-12 – „La Siliște”* (1-12 – photo: Al. Gafincu; drawings: A. Drob).
- Fig. 35.** *Negrești. Artefacts discovered in 2017: 1-3 – „Nord-Est de Sat”; 4-9 – „Iazul Negrești”* (1-9 – photo: Al. Gafincu; drawings: A. Drob).

NR. CRT.	LOCALITATE	SIT ARHEOLOGIC	TIPURI			
			AȘEZARE	NECROPOLĂ	LĂCAȘ CULT	PUNCT DESCOPERIRE NUMISMATICĂ
1	Bîra	<i>Dealul Românilor</i>				
2	Bîra	<i>Siliște</i>				
3	Bîra	<i>Dealul Molicseri</i>				
4	Bîra	<i>Dealul Smeul</i>				
5	Bîra	<i>Gropana Mare</i>				
6	Bîra	<i>Dealul Severinului</i>				
7	Bîra	<i>Dealul Bulgăriei</i>				
8	Bîra	<i>Iazul Morii</i>				
9	Bîra	<i>Nord-Vest de Sat</i>				
10	Bîra	<i>La Cetate</i>				
11	Bîra	<i>După Vie</i>				
12	Bîra	<i>Balomirești</i>				
13	Bîra	<i>Mitoc</i>				
14	Bîra	<i>Biserica „Sfinții Împărați Constantin și Elena”</i>				
15	Negrești	<i>Dealul Ulucilor</i>				
16	Negrești	<i>Dealul Sărișeu</i>				
17	Negrești	<i>Iazul Negrești</i>				
18	Negrești	<i>Nord-Est de Sat</i>				
19	Negrești	<i>Cimitirul Evreiesc</i>				
20	Rediu	<i>Între Rădoare</i>				
21	Rediu	<i>Dealul Podișului I</i>				
22	Rediu	<i>Dealul Podișului II</i>				
23	Rediu	<i>La Siliște</i>				
24	Rediu	<i>La Steag</i>				
25	Rediu	<i>La Cimitir</i>				
26	Rediu	<i>Dealul La Turici</i>				
27	Rediu	<i>Dealul Prisacei</i>				
28	Rediu	<i>Dealul Bisericii</i>				
29	Rediu	<i>Biserica „Sfinții Voievozi”</i>				

Tab. 1. Bîra. Tipuri de situri arheologice.

NR. CRT.	SIT ARHEOLOGIC	CRONOLOGIE									
		PREISTORIE	ENEOLITIC CUCUTENI	EPOCA BRONZULUI	EPOCA FIERULUI HALLSTATT	EPOCA FIERULUI LA TENE	ANTICHITATE CARPI	EPOCA MIGRAȚIILOR SÂNTANA DE MUREȘ	EVUL MEDIU	EPOCA MODERNĂ	EPOCA CONTEMPORANĂ
15	Negrești <i>Dealul Ulucilor</i>										
16	Negrești <i>Dealul Sărișeu</i>										
17	Negrești <i>Iazul Negrești</i>										
18	Negrești <i>Nord-Est de Sat</i>										
19	Negrești <i>Cimitirul Evreiesc</i>										
20	Rediu <i>Între Rădoare</i>										
21	Rediu <i>Dealul Podișului I</i>										
22	Rediu <i>Dealul Podișului II</i>										
23	Rediu <i>La Siliște</i>										
24	Rediu <i>La Steag</i>										
25	Rediu <i>La Cimitir</i>										
26	Rediu <i>Dealul La Turici</i>										
27	Rediu <i>Dealul Prisacei</i>										
28	Rediu <i>Dealul Bisericii</i>										
29	Rediu <i>Biserica „Sfinții Voievozi”</i>										

Tab. 2. Bîra. Încadrarea cultural-cronologică a siturilor arheologice.

COD RAN	DENUMIRE	CATEGORIE	TIP	JUDEȚ	LOCALITATE	CRONOLOGIE
98319.02	Situl arheologic Latene de la Oțeleni-Movila lui Ștefan cel Mare, la 2,5 km sud-est de sat.	locuire	cetate așezare	Iași	Oțeleni, com. Oțeleni	La Tène geto-dacică
121448.01	Situl arheologic de la Rediu-La Cetate, la 3 km est de cătunul (înglobat) Satu Nou, pe traseul drumului Iași - Roman.	locuire civilă	așezare cetate de pământ	Neamț	Rediu, com. Bîra	Eneolitic Cucuteni Hallstatt Epoca daco-romană sec. IV Epoca medievală târzie sec. XVIII

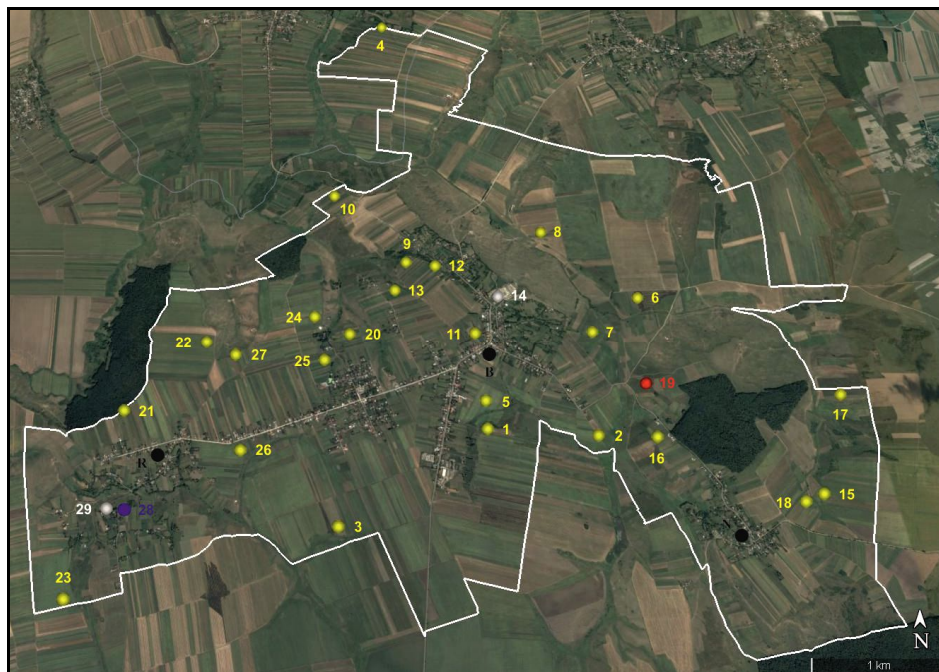
Tab. 3. Bîra - Oțeleni. Situl arheologic inclus în Repertoriul Arheologic Național (apud <http://www.cimec.ro/>).

NR. CRT.	COD LMI	DENUMIRE	LOCALITATE	ADRESĂ	JUDEȚ	DATE
571	IS-I-s-B-03627	Situl arheologic de la Oțeleni, punct „Movila lui Ștefan cel Mare”	sat Oțeleni, com. Oțeleni	„Movila lui Ștefan cel Mare”, la 2,5 km sud-est de sat	Iași	
572	IS-I-s-B-03627.01	Cetate	sat Oțeleni, com. Oțeleni	„Movila lui Ștefan cel Mare”, la 2,5 km sud-est de sat	Iași	Latène
573	IS-I-s-B-03627.02	Așezare	sat Oțeleni, com. Oțeleni	„Movila lui Ștefan cel Mare”, la 2,5 km sud-est de sat	Iași	Latène
117	NT-I-s-B-10532	Situl arheologic de la Rediu, punct „La Cetate”	sat Rediu, com. Bîra	„La Cetate”	Neamț	
118	NT-I-s-B-10532.01	Cetate de pământ	sat Rediu, com. Bîra	„La Cetate”	Neamț	sec. XVIII
119	NT-I-s-B-10532.02	Așezare	sat Rediu, com. Bîra	„La Cetate”	Neamț	sec. IV
120	NT-I-s-B-10532.03	Așezare	sat Rediu, com. Bîra	„La Cetate”	Neamț	Hallstatt
121	NT-I-s-B-10532.04	Așezare	sat Rediu, com. Bîra	„La Cetate”	Neamț	Eneolitic Cucuteni

Tab. 4. Bîra - Oțeleni. Situl arheologic inclus în Lista Monumentelor Istorice (apud <https://patrimoniul.gov.ro/>).

Fig. 1. Județul Neamț. Limitele comunei Bîra (marcate cu alb)
(hartă: Google Earth, 2018).

Fig. 2. Comuna Bîra. Sate (marcate cu negru) și situri arheologice (așezări – galben; necropolă – roșu; lăcașe de cult – alb; descoperire numismatică – albastru):

B – Bîra; N – Negrești; R – Rădău;

- 1 – Bîra-„Dealul Românilor”; 2 – Bîra-„Siliște”; 3 – Bîra-„Dealul Molicișeri”;
 4 – Bîra-„Dealul Smeul”; 5 – Bîra-„Gropana Mare”; 6 – Bîra-„Dealul Severinului”;
 7 – Bîra-„Dealul Bulgăriei”; 8 – Bîra-„Iazul Morii”; 9 – Bîra - „Nord-Vest de Sat”;
 10 – Bîra-„La Cetate”; 11 – Bîra-„După Vie”; 12 – Bîra-„Balomirești”;
 13 – Bîra-„Mitoc”; 14 – Bîra-Biserica „Sfinții Împărați Constantin și Elena”;
 15 – Negrești-„Dealul Ulucilor”; 16 – Negrești-„Dealul Sărișeu”;
 17 – Negrești-„Iazul Negrești”; 18 – Negrești - „Nord-Est de Sat”;
 19 – Negrești-„Cimitirul Evreiesc”; 20 – Rădău-„Între Rădoare”;
 21 – Rădău-„Dealul Podișului I”; 22 – Rădău-„Dealul Podișului II”;
 23 – Rădău-„La Siliște”; 24 – Rădău-„La Steag”; 25 – Rădău-„La Cimitir”;
 26 – Rădău-„Dealul La Turici”; 27 – Rădău-„Dealul Prisacei”;
 28 – Rădău-„Dealul Bisericii”; 29 – Rădău-Biserica „Sfinții Voievozi”
 (hartă: Google Earth, 2018).

Fig. 3. *Bîra-„Dealul Românilor”*. Vedere generală
(foto: Al. Gafincu).

Fig. 4. *Bîra-„Siliște”*. Vedere generală
(foto: Al. Gafincu).

Fig. 5. *Bîra-„Dealul Molicseri”*. Vedere generală
(foto: Al. Gafincu).

Fig. 6. *Bîra-„Gropana Mare”*. Vedere generală
(foto: Al. Gafincu).

Fig. 7. *Bîra-„Dealul Severinului”*. Vedere generală
(foto: Al. Gafincu).

Fig. 8. *Bîra-„Dealul Bulgăriei”*. Vedere generală
(foto: Al. Gafincu).

Fig. 9. *Bîra - „Nord-Vest de Sat”. Vedere generală*
(foto: S.-C. Ceașu).

Fig. 10. *Bîra-„Balomirești”. Vedere generală*
(foto: Al. Gafincu).

Fig. 11. *Bîra-„Mitoc”. Vedere generală*
(foto: Al. Gafincu).

1

2

3

Fig. 12. *Bîra-„La Cetate”*. *Vederi generale (1-3)*
(1-3 – foto: Al. Gafincu).

Fig. 13. *Bîra-Biserica „Sfinții Împărați Constantin și Elena”. Vedere generală (foto: S.-C. Ceașu).*

Fig. 14. *Negrești-„Dealul Ulucilor”*. Vedere generală
(foto: Al. Gafincu).

Fig. 15. *Negrești-„Dealul Sărișeu”*. Vedere generală
(foto: Al. Gafincu).

Fig. 16. *Negrești-„Iazul Negrești”*. Vedere generală
(foto: Al. Gafincu).

Fig. 17. *Negrești - „Nord-Est de Sat”. Vedere generală*
(foto: Al. Gafincu).

Fig. 18. *Rediu-„Între Rădoare”. Vedere generală*
(foto: Al. Gafincu).

Fig. 19. *Rediu-„Dealul Podișului II”. Vedere generală*
(foto: Al. Gafincu).

1

2

Fig. 20. *Negrești-„Cimitirul Evreiesc”.*
Vedere generală (1) și detaliu cu monumentele funerare (2)
(foto: S.-C. Ceașu).

Fig. 21. *Rediu-„La Siliște”*. Vedere generală
(foto: S.-C. Ceașu).

Fig. 22. *Rediu-„La Steag”*. Vedere generală
(foto: Al. Gafincu).

Fig. 23. *Rediu-„La Cimitir”*. Vedere generală
(foto: Al. Gafincu).

Fig. 24. *Rediu-„Dealul La Turici”*. Vedere generală
(foto: Al. Gafincu).

Fig. 25. *Rediu-„Dealul Prisacei”*. Vedere generală
(foto: Al. Gafincu).

Fig. 26. *Rediu-„Dealul Bisericii”*. Vedere generală
(foto: Al. Gafincu).

Fig. 27. Rădăuți-Biserica „Sfinții Voievozi”. Vedere generală
(foto: S.-C. Ceașu).

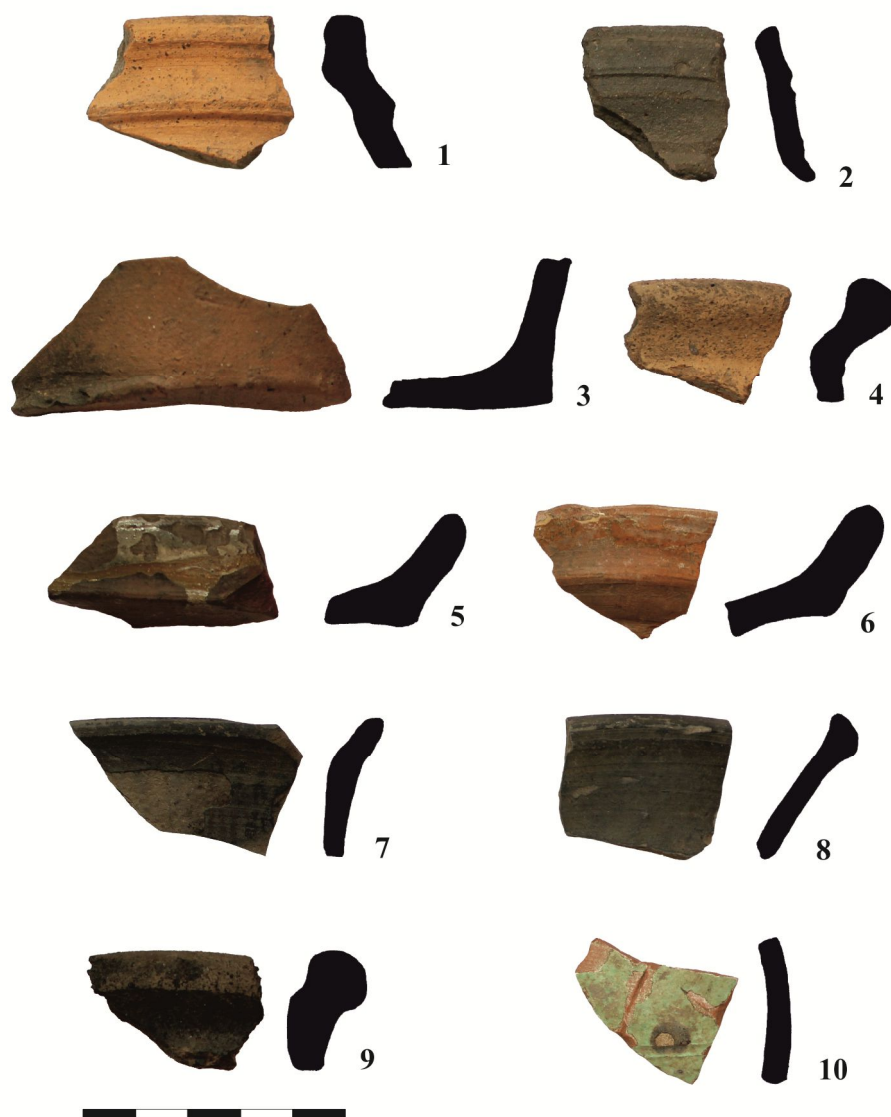
Fig. 28. Bîra. Artefacte descoperite în anul 2017:
1-9 – „Siliște”
(1-9 – foto: Al. Gafincu; desene: A. Drob).

Fig. 29. *Bîra. Artefacte descoperite în anul 2017:*
 1, 2 – „După Vie”; 3-5 – „Gropana Mare”; 6-11 – „Dealul Bulgăriei”
 (1-11 – foto: Al. Gafincu; desene: A. Drob).

Fig. 30. Bîra. Artefacte descoperite în anul 2017:
1-6 – „La Cetate”; 7, 8 – „Nord-Vest de Sat”
(1-8 – foto: Al. Gafincu; desene: A. Drob).

Fig. 31. *Bîra. Artefacte descoperite în anul 2017:*
1-3 – „Balomirești”; 4-10 – „Mitoc”
(1-10 – foto: Al. Gafincu; desene: A. Drob).

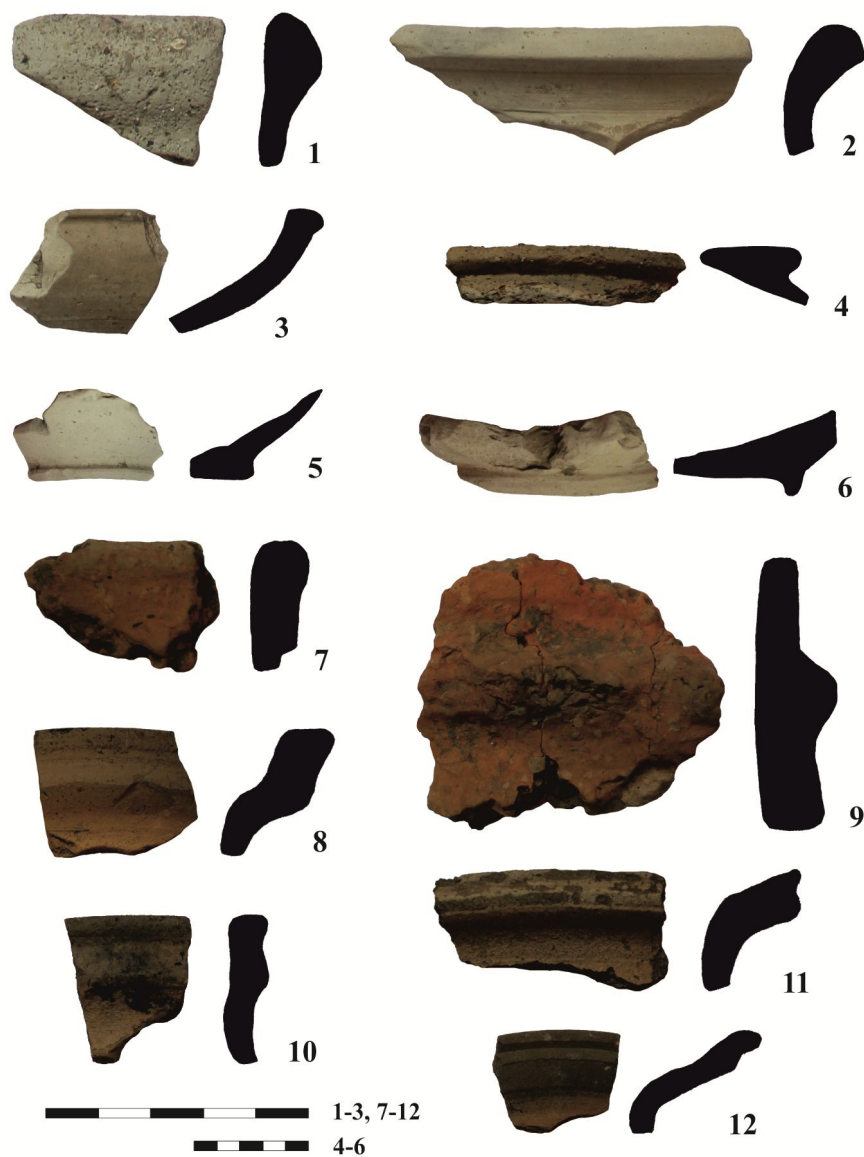

Fig. 32. Artefacte descoperite în anul 2017.
Bîra: 1-5 – „Siliște”; 6-8 – „Dealul Smeul”.
Rediu: 9, 10 – „La Steag”
(1-10 – foto: Al. Gafincu; desene: A. Drob).

Fig. 33. Rediu. Artefacte descoperite în anul 2017:
 1-12 – „Între Rădoare”
 (1-12 – foto: Al. Gafincu; desene: A. Drob).

Fig. 34. Rediu. Artefacte descoperite în anul 2017:
 1-6 – „Dealul La Turici”; 7-12 – „La Siliște”
 (1-12 – foto: Al. Gafincu; desene: A. Drob).

Fig. 35. *Negrești. Artefacte descoperite în anul 2017:*
 1-3 – „Nord-Est de Sat”; 4-9 – „Iazul Negrești”
 (1-9 – foto: Al. Gafincu; desene: A. Drob).

DINCOLO DE ARHEOLOGIE.
DATE ISTORICE
DESPRE CEA MAI VECHĂ EXPLOATARE
DE APĂ SĂRATĂ DIN EUROPA:
LUNCA - POIANA SLATINEI

Vasile Diaconu

In memoriam Dr. Gheorghe Dumitroaia

Cuvinte-cheie: izvor sărat, analize chimice, Lunca-„Poiana Slatinei”, V.C. Buțureanu.

Situl arheologic de la Lunca-Poiana Slatinei (jud. Neamț) este considerat drept cea mai veche exploatare a unei surse de apă sărată din Europa, iar cercetările efectuate aici mai bine de două decenii au pus în evidență o situație arheologică foarte complexă, care atestă o frecventare a stațiunii din neoliticul timpuriu până în perioada modernă (Dumitroaia, 1987, p. 253-258; 1994, p. 7-82; 2001, p. 31-40; 2015, p. 60, 61; Dumitroaia *et alii*, 2002, p. 190, 191; Dumitroaia *et alii*, 2003, p. 183, 184; Dumitroaia *et alii*, 2004, p. 95-97; Chapman *et alii*, 2004, p. 34-48; Weller, Dumitroaia, 2005, p. 11-18; Munteanu, 2006, p. 64-66; Weller *et alii*, 2008, p. 205-230; Weller *et alii*, 2010, p. 21-39).

Dacă vestigiile legate de recristalizarea sării sunt relativ bine cunoscute ca urmare a săpăturilor arheologice sistematice, istoria mai recentă a acestui

izvor a fost totuși prea puțin aprofundată. Spre exemplu, în literatura de specialitate apărută în ultimii ani, s-a considerat că singurele analize chimice ale slatinei din izvorul menționat au fost efectuate în anul 2004 (Weller *et alii*, 2004, p. 167, fig. 2), dar astfel de demersuri s-au făcut cu mult timp în urmă. O serie de lucrări din secolul XIX ne indică interesul existent atunci pentru acest izvor sărat și despre care vom face unele referiri în cele ce urmează. Calitățile apei din această emergență au fost apreciate nu doar în scop alimentar ci și terapeutic, motiv pentru care mai mulți medici și chimiști au făcut determinări asupra compoziției apei pe parcursul sec. XIX.

Având în vedere importanța științifică deosebită pe care o prezintă acest izvor, ca epicentru al unei exploatare de mai bine de opt milenii, am considerat util să completăm stadiul documentării cunoscute în prezent, pentru a crea un tablou cât mai complex al acestui sit arheologic reprezentativ pentru preistoria europeană.

În anul 1856, din inițiativa Comitetului sanitar al Moldovei, s-a dispus studierea proprietăților apelor minerale din zona vestică a Principatului, sarcină care a revenit medicilor Th. Stener și L. Steege. Cu acel prilej au fost investigate 17 izvoare, dintre care majoritatea se află în județul Neamț. Astfel, s-au făcut analize asupra mai multor emergențe, după cum urmează: șase izvoare la Bălțătești, două surse saline lângă Târgu Neamț, un izvor de apă sulfuroasă din apropierea Mănăstirii Neamț, două izvoare la Șarul Dornei, un izvor la Borca, două izvoare la Hangu și trei izvoare sulfuroase la Strunga. Observațiile și analizele respective nu au fost publicate atunci, dar o parte din ele i-au fost încredințate doctorului A. Fătu, care le-a inclus într-o lucrare dedicată apelor minerale din Moldova și Muntenia (Fătu, 1874; Diaconu, 2016). În studiul amintit se precizează faptul că în apropierea orașului Târgu Neamț, la circa o oră distanță, se găsesc două izvoare sărate, situate pe versanții de est și de vest ai unui munte. Conform datelor menționate de A. Fătu, una din cele două emergențe, notată „Isvorulu N I” sau „La venătoru”, se afla pe versantul apusean al unui munte, iar apa era exploatată de călugării de la Mănăstirea Neamț ca înlocuitor pentru sarea gemă. De altfel, în vecinătatea mănăstirii amintite se găsea un alt izvor mineral, dar cu apă sulfuroasă, care nu putea fi întrebuințată în scop alimentar: Deci, pare mult mai probabilă identificarea „Isvorului N I” cu cel de la Lunca-Poiana Slatinei. Autorul menționat anterior precizează că fântâna de apă sărată are o adâncime de trei stânjani, iar debitul era de ... *una palmă cubică într-ua jumătate de ora*. De asemenea, apa era ... *cu totul limpede, gustulu ei foarte saratu, mirosu nu are de locu. Reacțiunea ei este neutrăle. Temperatur'a apei este = +13 ° Cels. și greutate'a ei specifică = 1,21397* (Fătu, 1874, p. 358). Analiza chimică a apei sărate a evidențiat prezența sodiului, a potasiului, a magneziului, a acidului clorhidric, precum și vagi urme de fier, iod și aluminiu. Din punct de vedere cantitativ situația se prezenta astfel:

	1000 PĂRȚI DE APĂ CONȚINU	7680 GRAME DE APĂ CONȚINU
Sulfatu de potasă	0,009	0,069
Sulfatu de sodă	3,882	29,814
Sulfatu de calce	3,063	23,524
Chloruru de magneziu	0,420	3,226
Chloruru de sodiu	258,165	1982,707
Carbonatu de calce	0,149	1,144
Carbonatu de magnesia	0,006	0,046
Carbonatu de protoxydu de ferru	urme	urme
Acidu silicicu	urme	urme
Suma părților compacte	265,694	2040,530
Substanțele ce se află în apă în cantități imponderabili	Ferru, iodul și acidu silicicu	
Acidu carbonicu liberu	0,666	5,115
Acidu carbonicu socotitu în volume la 1000 volume de apă și la temperatura surselei	423,01	13,53

La inițiativa prefectului de Neamț, C.V. Andrieș, în anul 1892 a fost trimis Institutului de Chimie din Iași un eșantion de apă sărată provenit din izvorul de la Vânători, cu scopul obținerii unor informații despre elementele constitutive ale saturei din această sursă. În anul următor, profesorul V.C. Buțureanu (fig. 1/1)¹ s-a deplasat la izvorul sărat, atât iarna, cât și vara, de unde a prelevat apă pentru alte analize chimice (Istrati, 1894, p. 21, n. 1), publicate ulterior sub forma unei broșuri (Buțureanu, 1899; Sărac, 2016, p. 118) (fig. 3). De altfel, datele întâlnite în respectiva lucrare au fost preluate și de către C.D. Gheorghiu (Gheorghiu, 1904, p. 29-45) și republicate apoi în monografia comunei Vânători-Neamț (Gheorghiu, 1909, p. 86-103).

¹ V.C. Buțureanu s-a născut la 5 decembrie 1858 la Dorohoi. A urmat cursurile primare la Școala Trei Ierarhi din Iași, iar cele secundare la Academia Mihăileană și Liceul Național din același oraș. Studiile universitare le-a început la Facultatea de Științe a Universității din Iași și le-a terminat la Paris, unde a obținut licența în științe fizice (1886) și doctoratul în științe (1889). În anul 1889 revine în țară, fiind numit profesor de științe fizico-chimice la Liceul Național din Iași apoi a fost numit profesor suplinitor la Catedra de mineralogie și petrografie a Universității din Iași, devenind ulterior profesor titular. A fost și director al Institutului de Chimie. A efectuat împreună cu colaboratorii săi un număr de peste 6000 de analize de ape minerale, de produse naturale și artificiale, iar rezultatele au fost consemnate în 11 lucrări și numeroase rapoarte; vezi Berlescu, 1996, p. 76.

Studiul semnat de V.C. Buțureanu este unul complex, cu foarte multe detalii privitoare la compoziția chimică a apei sărate din izvorul aflat în comuna Vânători-Neamț, dar sunt și câteva informații despre localizarea și istoricul acestei emergente, pe care le vom reproduce aici pentru a argumenta că este vorba doar despre sursa de la Lunca-Poiana Slatinei:

Pour arriver à cette source il faut d'abord se rendre à Tîrgu Neamțului soit par Pașcani soit par Piatra. De Tîrgu Neamțului on suit la chaussée qui mène au Monastère de Neamț et après avoir passé par la commune Vinătorii on arrive à l'endroit où la chaussée est tout près du ruisseau Ozana qu'on doit traverser, ainsi que le Nemțișoru et après avoir traversé le hameau Lunca on arrive à la base des montagnes au haut desquels se trouve la Cetatea Neamțului.

A partir d'ici nous pouvons suivre le chemin à droite à côté du moulin de la Sasca par où le voyage est plus long mais on peut aller en chariot, ou on peut aller directement par les montagnes de la Lunca et de la Slatina, par où le voyage ne peut se faire qu'à pied, le chemin étant très difficile surtout au commencement, à cause des ravins faits par les eaux des torrents. Arrivés au haut de ces montagnes, d'où on a une très jolie vue vers les montagnes d'Agapia, on entre dans une forêt qu'on traverse en partie, jusqu'à une clairière dont le terrain est incliné vers le nord, et au bord inférieur de cette clairière se trouve la fontaine qui nous intéresse.

Cette fontaine, d'après les relations des paysans des environs, est connue depuis longtemps, et a servi pour alimenter avec de l'eau salée, les paysans des environs pour les besoins de la cuisine, ainsi que les habitants de Tîrgu Neamț et de la Monastirea Neamț pour les bains. Elle avait alors une profondeur de 8 mètres, mais, depuis l'année 1887 à la suite d'un ordre supérieur on l'a fermé, en jetant de la terre, des branches d'arbres, du foin et toutes sortes d'ordures, ainsi que l'eau n'a plus que 2 mètres de profondeur, ce qui n'empêche pas que la source soit très abondante.

A cause que les environs sont complètement recouverts par le gazon ainsi que par la forêt nous n'avons pas eu la possibilité de faire quelques études sur la nature géologique du terrain d'où provient cette eau (Buțureanu, 1899, p. 3, 4).

C.D. Gheorghiu amintește și faptul că la partea superioară a poienii în care se găsea sursa de sare, la circa 30 m față de fântână, existau două izvoare abundente, feruginoase, care urmau să fie studiate din punctul de vedere al compoziției chimice (Gheorghiu, 1904, p. 31; 1909, p. 89).

În ceea ce privește rezultatele analizelor asupra apei sărate nu vom insista cu foarte multe detalii, mai ales că acestea se găsesc în lucrarea profesorului V.C. Buțureanu, dar merită să amintim complexitatea metodelor folosite. Au fost urmărite în principal două direcții mai importante: analiza calitativă și analiza cantitativă a apei sărate. Din punct de vedere calitativ s-a observat că apa nu emana nici un tip de gaze și s-a constatat prezența anhidridei carbonice,

a clorului, a sodiului, precum și a unor cantități de calciu, magneziu, fier, brom, iod. Sub aspect cantitativ s-a urmărit stabilirea următorilor vectori: determinarea substanțelor solide totale, dozarea clorului, bromului și iodului, separarea și determinarea iodului și a bromului, dozarea anhidridei sulfurice, dozarea anhidridei carbonice, dozarea anhidridei silicice, separarea și dozarea sodiului și a potasiului, separarea și dozarea litiului, separarea și dozarea fierului, aluminului, calciului și magneziului, precum și dozarea anhidridei fosforice (Buțureanu, 1899).

Densitatea apei a fost analizată atât cu picnometrul, cât și cu aerometrul. În primul caz, la temperatura de 17 °C, densitatea era de 1,206, iar în a doua situație, la temperatura de 20 °C, densitatea înregistrată a fost de 1,203.

Pentru o imagine mai amplă asupra compoziției chimice a apei saline de la Vânători-Neamț, V.C. Buțureanu a publicat date comparative, între care se regăsesc și rezultatele similare pentru probe analizate din emergențe de la Băltătești și Oglinzi (Buțureanu, 1899, p. 12, 13), așa cum se vede în tabelul alăturat:

	BĂLTĂTEȘTI (CAROL I)	OGLINZI	VÂNĂTORI
Chlorure de sodium	215,6312	252,7194	309,4240
Chlorure de magnésium	19,0261	–	–
Bromure de magnésium	0,3509	0,0309	0,0970
Iodure de magnésium	0,1191	–	–
Sulfate de potassium	0,4380	1,2815	0,9800
Sulfate de sodium	39,0746	11,2229	4,9919
Sulfate de calcium	1,3408	3,0217	1,7675
Sulfate de magnésium	–	1,0825	1,2180
Carbonate de magnésium	0,0140	–	–
Carbonate de fer	0,0035	0,0016	0,0050
Carbonate de lithium	–	0,0042	0,0024
Carbonate de calcium	–	0,0752	0,2304
Phosphate d'aluminium	0,0054	0,0007	0,0104
Carbonate de manganése	0,0105	–	–
Anhydride carbonique libre	0,1180	0,1485	0,6312
Anhydride silicique	0,0052	0,0067	0,0860
Matières organiques	0,0136	–	0,1440
Somme des matières fixes	276,1509	259,5958	319,0878

C.D. Gheorghiu precizează că izvorul de la Slătioara Vânătorilor (n.a. – Lunca-Poiana Slatinei) a fost închis în anul 1881 de către Ministerul Domeniilor, ca urmare a sesizărilor făcute de medicul Dimitrie Cantemir, proprietarul băilor de la Băltătești. După o scurtă perioadă a fost redeschis, dar în 1903 a fost din nou interzis accesul la această sursă de slatină. Având în vedere calitățile acestor ape, C.D. Gheorghiu recomanda îndeplinirea unor obiective care să faciliteze accesul la această resursă: efectuare unor studii și sondaje pentru a se cunoaște debitul real pe care-l avea izvorul, amenajarea sursei și construirea unui stabiliment balnear, precum și prelungirea căii ferate Pașcani-Târgu Neamț (Gheorghiu, 1904, p. 44, 45; 1909, p. 102, 103).

În *Marele Dicționar Geografic al României* există o mențiune referitoare la izvorul sărat de la Lunca, de pe teritoriul comunei Vânători-Neamț: ... *situate într-o pădure de stejari din localitatea numită Slătioara-Vânătorilor, pe proprietatea statului din com. Vânători-Neamțului, pl. De-Sus-Mijlocul. Sunt situate la o oră depărtare de Târgul-Neamțu, cu trăsura, pe o înălțime de 379 m deasupra nivelului Mărei* (Lahovari et alii, 1902, p. 702).

Informații succinte despre emergența salină de la Lunca și despre compoziția chimică a apelor de acolo au fost publicate și într-o monografie a spitalului din Târgu Neamț, doar că autorii respectivei lucrări au făcut o confuzie între izvorul de la *Poiana Slatinei* și izvorul sulfuros de la Mănăstirea Neamț (Constantinescu et alii, 1972, p. 39, 40).

În paginile anterioare am adus în discuție o serie de date care completează stadiul cunoștințelor actuale despre izvorul sărat de la Lunca-Poiana Slatinei, accentul fiind pus pe studiile realizate asupra acestei emergențe saline în sec. XIX. Merită subliniat faptul că această sursă de apă sărată a fost printre primele analizate din puncte de vedere chimic pe teritoriul Moldovei. Faptul că au fost realizate mai multe determinări asupra compoziției slatinei din acest izvor constituie o bază temeinică pentru studii comparative, dacă ne raportăm și la analize mai recente sau dacă avem în vedere mai multe surse de slatină din zona subcarpatică.

Bibliografie

- Berlescu, E. (1996)**, *Enciclopedia de balneoclimatologie*, ed. a II-a, Editura All, București.
- Buțoreanu, V.C. (1899)**, *L'analyse de l'eau minérale saline de „Vânătorii Neamțului”*, Iași.
- Chapman, J.; Dumitroaia, Gh.; Monah, D. (2004)**, *The earliest salt exploitation in the World: excavation at Lunca-Poiana Slatinei, Neamț County, Moldavia, Romania*, în *Archaeological Reports for Durham & Newcastle the 2002, 2003 / 2004*, p. 34-48.

- Constantinescu, D.; Grigorescu, V.; Grigorescu, A.; Miron, S. (1972)**, *Din trecutul istoric al spitalului din Tg. Neamț și al ospiciului de alienați din Mănăstirea Neamț*.
- Diaconu, R. (2016)**, *Câteva date, mai puțin cunoscute, despre unele izvoare sărate și sulfuroase din nord-estul județului Neamț. Amenajări, exploatare, analize chimice*, în *Cercetări Istorice*, XXXV, p. 251-273.
- Dumitroaia, Gh. (1987)**, *La station archéologique de Lunca - Poiana Slatinii*, în **Petrescu-Dîmbovița, M.; Ursulescu, N.; Monah, D.; Chirica, V. (eds.)**, *La civilisation de Cucuteni en context européen. Session scientifique dédié au centenaire des premières découvertes de Cucuteni (Iași-Piatra Neamț, 24-28 septembre 1984)*, *Bibliotheca Archaeologica Iassiensis*, I, Iași, p. 253-258.
- Dumitroaia, Gh. (1994)**, *Depunerile neo-eneolitice de la Lunca și Oglinzi, județul Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XIX, p. 7-82.
- Dumitroaia, Gh. (2001)**, *Stațiunea Lunca, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț*, în **Cavruc, V.; Dumitroaia, Gh. (coord.)**, *Cultura Costișa în contextul epocii bronzului din România*, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, p. 31-40.
- Dumitroaia, Gh. (2015)**, *Archaeological Research in the Salt Springs Area of Lunca and Oglinzi (Neamț County, Romania)*, în **Caliniuc, Șt.; Asăndulesci, M.; Curcă, R.G.; Alexianu, M.T. (eds.)**, *First International Congress on the Anthropology of Salt. 20-24 August 2015, „Al. I. Cuza” University of Iași, Romania. Programme and Abstracts*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 60, 61.
- Dumitroaia, Gh.; Munteanu, R.; Nicola, D.; Preoteasa, C.; Monah, D.; Chapman, J.; Weller, O. (2003)**, *Lunca, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț, punct: Poiana Slatinei*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2002*, p. 183, 184.
- Dumitroaia, Gh.; Munteanu, R.; Nicola, D.; Preoteasa, C.; Weller, O. (2004)**, *Lunca-„Poiana Slatinei”, le plus ancien point d'exploitation du sel de l'Europe*, în **Dumitroaia, Gh.; Preoteasa, C.; Munteanu, R.; Nicola, D. (red.)**, *Rezumatele comunicărilor colocviilor internaționale Cucuteni - 120 de ani de cercetări. Timpul bilanțului și Arheologia pre- și protoistorică a sării*, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, p. 95-97.
- Dumitroaia, Gh.; Nicola, D.; Preoteasa, C.; Chapman, J. (2002)**, *Lunca, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț, punct: Poiana Slatinei*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2001*, p. 190, 191.
- Fțetu, A. (1874)**, *Descriere'a și întrebuințare'a apei commune și a apelor minerali din România: Moldavia și Muntenia*, Iași.
- Gheorghiu, C.D. (1904)**, *Ape minerale. Locuri istorice. Monastiri, stațiuni balneare și climaterice, etc. din județul Neamț*, Piatra-Neamț.

- Gheorghiu, C.D. (1909)**, *Comuna Vânătoarii-N. Monografie*, Editura Matilde & C.D. Gheorghiu, Piatra-Neamț.
- Istrati, C.I. (1894)**, *Sarea din sarnițele României*, București.
- Lahovari, Gh. I.; Brătianu, C.I.; Tocilescu, Gr. G. (1902)**, *Vânători, izvoare minerale*, în *Marele dicționar geografic al României*, vol. V, București.
- Munteanu, R.E. (2006)**, *Lunca, com. Vânătoarii-Neamț, jud. Neamț. Punct: Poiana Slatinei*, în **Cavruc, V.; Chiricescu, A. (ed.)**, *Sarea, timpul și omul*, Editura Angustia, Sfântu Gheorghe, p. 64-66.
- Sărac, E.C. (2016)**, *Din istoriografia balneologiei la români în secolele XVIII-XIX*, în *Transilvania*, 4-5, p. 111-115.
- Weller, O.; Brigand, R.; Alexianu, M. (2007)**, *Cercetări sistematice asupra izvoarelor de apă sărată din Moldova. Bilanțul explorărilor din anii 2004-2007 efectuate în special în județul Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XXIV, p. 121-190.
- Weller, O.; Dumitroaia, Gh. (2005)**, *The earliest salt production in the world: an early Neolithic exploitation in Poiana Slatinei - Lunca, Romania*, în *Antiquity*, vol. 79, nr. 306, decembrie 2005, p. 1-4.
<http://www.antiquity.ac.uk/projgall/weller306/>
- Weller, O.; Dumitroaia, Gh.; Sordoillet, D.; Dufraisse, A.; Gauthier, E.; Munteanu, R. (2008)**, *Première exploitation de sel en Europe. Techniques et gestion de l'exploitation de la source sale de Poiana Slatinei à Lunca (Neamț, Roumanie)*, în **Weller, O.; Dufraisse, A.; Pétrequin, P. (eds.)**, *Sel, eau et forêt d'hier à aujourd'hui*, Collection *Les cahiers de la Mshe Ledoux*, 12, Série „Homme et Environnement”, 1, Presses Universitaires de Franche-Comté, Besançon, p. 205-230.
- Weller, O.; Dumitroaia, Gh.; Sordoillet, D.; Dufraisse, A.; Gauthier, E.; Munteanu, R. (2010)**, *Poiana Slatinei (jud. Neamț): cel mai vechi sit de exploatare a sării din preistoria europeană*, în *Arheologia Moldovei*, XXXII (2009), p. 21-39.

<http://digitool.dc.bmms.ro:8881/R>, accesat: 25.09.2017.

<http://mapire.eu/en/map/firstsurvey>, accesat: 25.09.2017.

**BEYOND ARCHAEOLOGY.
HISTORICAL DATA ON THE EARLIEST SALT-WATER EXPLOITATION
IN EUROPE: LUNCA-POIANA SLATINEI**

Keywords: salt spring, chemical analyzes, Lunca-„Poiana Slatinei”, V.C. Buțureanu.

Abstract

The article contains a series of historical data about the oldest brine exploitation in Europe from the spring from Lunca-„Poiana Slatinei”. Here have been identified, consistent archaeological remains have been identified, covering a chronological range of almost eight millennia. Although the first archaeological research in this site began in the 1980s, the brine spring has been in the attention of scientists since the mid-nineteenth century. Considering the use of brine for nutrition as well as for therapeutic purposes, several physicians and chemists have analyzed the brine from this source. The first analyzes were carried out in 1856, and they included other sources for the Neamț County, such as those from Bălățești, the Neamț Monastery and Oglinzi; the results were published in A. Fătu’s work from 1874. A large set of chemical analyzes were carried out in 1893 by Professor V.C. Buțureanu, and the results were published in a booklet edited in French, in 1899. The measurements of V.C. Buțureanu were very complex for that period and they pursued both the physical parameters and the chemical composition of the brine.

All these data, that are among the few dedicated to brine sources in Moldavia, represent benchmarks for comparative studies that may include recent chemical analyzes of the Lunca spring and others in the Moldavian Subcarpathians.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Professor Dr. V.C. Buțureanu (1858-1941).

Fig. 2. The approximate location of the brine spring from Lunca (Vânători Neamț) on the map from 1790 (apud <http://mapire.eu/en/map/firstsurvey>).

Fig. 3. Front page of the booklet dedicated to the chemical analyzes of brine waters from Vânători-Neamț (după <http://digitool.dc.bmms.ro:8881/R>).

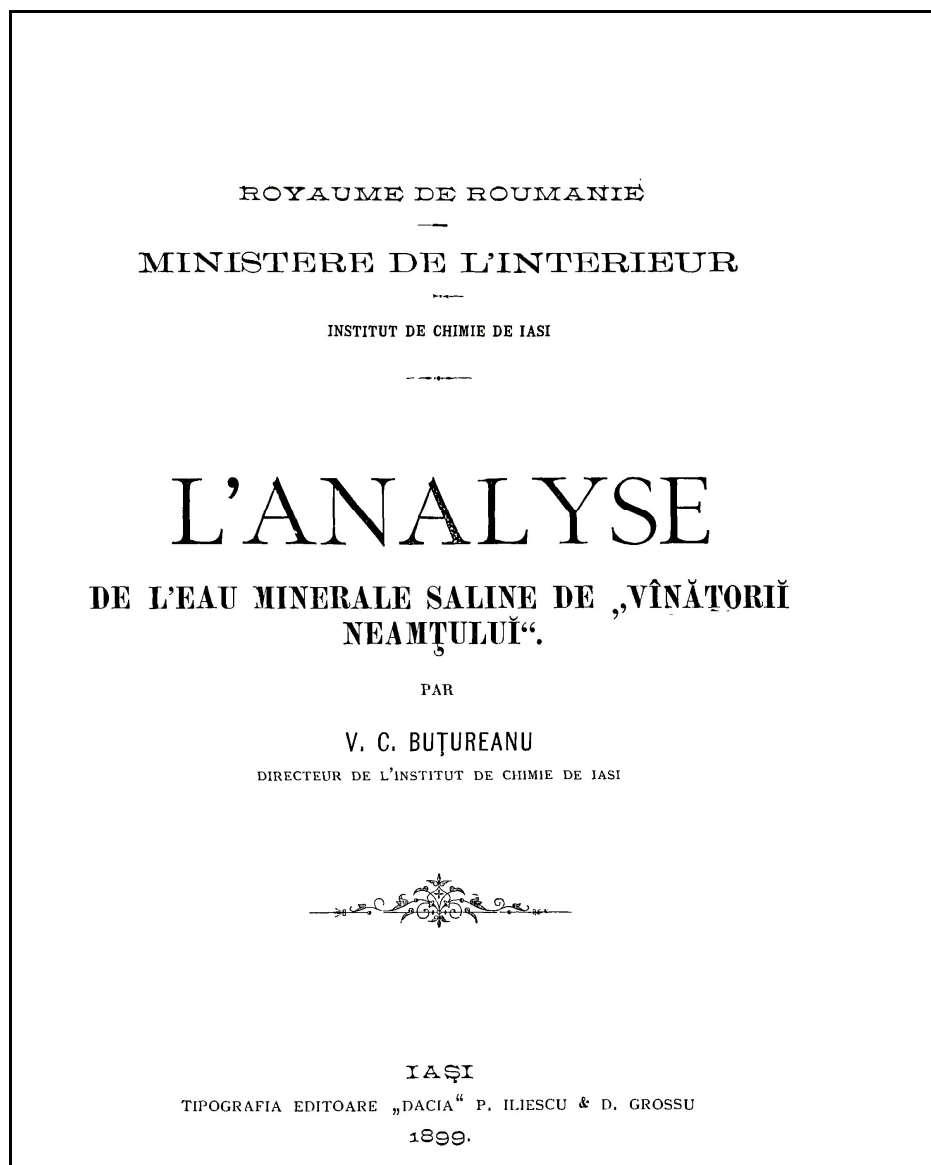

Fig. 1. *Prof. Dr. V.C. Buțureanu (1858-1941).*

Fig. 2. *Localizarea aproximativă a izvorului sărat de la Lunca (Vânători-Neamț) pe harta din 1790 (apud <http://mapire.eu/en/map/firstsurvey>).*

Fig. 3. Prima pagină a broșurii dedicate analizelor chimice ale apelor sărate de la Vânători-Neamț (apud <http://digibool.dc.bmms.ro:8881/R>).

MEDICINA POPULARĂ DIN JUDEȚUL NEAMȚ

ÎN SECOLUL AL XIX-LEA.

STUDIU DE CAZ:

CHESTIONARUL DR. NICOLAE LEON

Florentina Buzenschi

Cuvinte-cheie: medicină populară, județul Neamț, chestionar, Dr. Nicolae Leon.

Începutul secolului al XXI-lea, deși marcat de descoperiri medicale importante, cunoaște o întoarcere la metode tradiționale de tratament, multe „leacuri băbești” fiind considerate soluții pentru maladiile actuale. Bibliografia de specialitate este vastă și cuprinde volume bine documentate științific, rezultate ale noilor cercetări sau ale practicii îndelungate, dar și numeroase cărți de medicină populară. În acest sens, considerăm utilă întoarcerea la începuturile unor astfel de lucrări, care au legătură cu cercetarea etnografică.

În secolul al XIX-lea apar preocupările pentru studiul culturii populare în principalele state europene, iar apoi în România. Ca modalitate de studiu, premergătoare cercetărilor de teren ample, au fost anchetele indirecte realizate prin metoda chestionarelor. Această metodă de culegere a datelor cu ajutorul corespondenților a fost prima dată aplicată la noi de Bogdan Petriceicu Hașdeu, prin cele două chestionare de mari dimensiuni: *Obiceiurile juridice ale poporului român. Programa*, apărut în 1878 și *Programa pentru adunarea datelor privitoare la limba română* în 1884-1885; apoi de Nicolae Densușianu, cu al său *Cestionariu despre tradițiunile istorice și anticitățile țărilor locuite de români*, publicat în două volume (I și II), în 1893, respectiv 1895.

Un demers asemănător, mai puțin cunoscut, a fost întreprins de doctorul Nicolae Leon (1862-1931) în anul 1897, specialist în zoologie, întemeietorul catedrei de parazitologie de la Universitatea din Iași. Activitatea – care l-a pus în contact mai mult cu lumea satului, cu prejudecățile țaranului român, dar și cu medicina populară – a fost legată de învățământ. *În noiembrie 1896 am fost numit inspector al școlilor particulare din țară și am lucrat cu miniștrii G. Mârzescu, S. Haret, Take Ionescu, Dr. Istrate, C. Arion până la 1 septembrie 1899 când am revenit titular la catedra ce ocup la universitatea din Iași* (Leon, 1925, p. 97). Până în anul 1908, când s-a retras definitiv din inspectorat și s-a dedicat exclusiv laboratorului său, cercetării și învățământului superior, a mai fost inspector pentru învățământul secundar sau profesional (1900-1901, 1905-1908).

Argumentul și modul de realizare ale chestionarului reies din adresa nr. 3662 / august 1897 a Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcțiunea învățământului primar și secundar, către revizorul școlar al județului Neamț: *Dr. N. Leon propunându-și să facă o lucrare etnografică de istoria naturală medicală a poporului român, a alcătuit acest chestionar în scop de a aduna științele ce-i sunt necesare la lucrarea sa. Din acest chestionar Ministerul vă trimite 150 exemplare, cu invitare să le distribuiți tuturor învățătorilor din județul Dv., cu ordin să le completeze cu răspunsurile necesare și apoi să vi le înapoieze, iar Dv. primindu-le pe toate, le veți înainta cu raport Ministrului* (SJNAN, f. 291). Documentul era semnat de ministrul Spiru Haret. Revizor școlar de Neamț era Titus Mărdărăscu.

Ceea ce l-a determinat pe reputatul profesor să se ocupe de acest domeniu, adiacent preocupărilor sale, este dorința de a completa lipsa informațiilor asupra *prejudițiilor medicale și asupra întrebuirii corpurilor din natură ca leacuri de către populațiunea rurală*. (Leon, 1902-1903, p. 171), pe care le considera dăunătoare din punct de vedere medical, dar de însemnătate etnografică.

Realizarea chestionarului s-a bazat pe buna cunoaștere a mentalităților românilor: *bolile, ca și moartea, sunt concepute de poporul nostru ca duhuri răutăcioase și pizmărețe pe viața omului* (Ciașanu, 2007, p. 184). În lupta împotriva bolilor sunt menționați rar medicii (medicina românească era oricum la început¹); în schimb, *pentru a scoate bolile din om și animale, este nevoie de o întreagă diplomatie magică. De aceea vracii, descântătorii, magii sunt priviți de popor cu o evlavie amestecată cu teamă* (Leon, 1902-1903, p. 186).

Chestionarele au fost completate până în octombrie. Cele din județul Neamț, care s-au păstrat, cuprind 40 de localități, în timp ce dosarul înaintat la București era mai amplu, după cum rezultă din adresa nr. 3560 / 24 oct. 1897 către Ministerului Instrucțiunii Publice, care arată că au fost înaintate 45 de exemplare *completate de învățătorii școlilor primare rurale din acest județ*

---

¹ Vezi Bărbulescu, 2015.

(SJNAN, f. 288). Probabil această diferență are ca explicație existența unui singur exemplar, și acela trimis la București. Satele și cătunele unde a fost aplicat chestionarul au fost: Bicaz, Bistricioara, Bodești-Precista, Căciulești, Călugăreni, Cârliși, Mănăstirea Bistrița, Crăcăoani, Dobreni, Galu, Gârcina, Girov, Gura Hangului, Șerbești, Cut, Bârgăoani, Ruginoasa, Budești, Climești, Budeștii-Ghicăi, Făurei, Dragomirești, Agapia, Grumăzești, Mărgineni, Păstrăveni, Țibucanii de Sus, Petricani, Pipirig, Talpa, Timișești, Urecheni, Marginea, Totoești, Uscăți (acum Războieni), Vânători-Neamț, Buhuși, Mastacăn, Epai (comuna Mastacăn), Podoleni, Bârjoveni (comuna Siliștea), Căndești, Socea, Tazlău. Cele cinci exemplare lipsă se referă la Climești, Budeștii-Ghicăi, Țibucanii de Sus, Totoești și cătunul Epai.

În urma colectării și analizării răspunsurilor trimise de revizoratele școlare din țară chiar pe adresa din București a doctorului Nicolae Leon, acesta a realizat lucrarea *Istoria naturală medicală a poporului român*, publicată în *Analele Academiei Române*, seria II, tomul XXV, 1902-1903, respectiv *Memoriile secțiunii științifice*, p. 171-331.

În text apar câteva informații din județul Neamț, fără a menționa localitatea, cu excepția Buhușului (cele mai complete răspunsuri găsite și de noi), singurul informator cunoscut care apare fiind G.T. Kirileanu². De altfel, lista de izvoare inedite a lucrării nu cuprinde nici o mențiune, localitate sau informator din județul Neamț. Totuși, considerăm necesară această restituire arhivistică deoarece la redactarea tomului căruia i-au servit chestionarele sunt foarte puține informații din această zonă. Fără a considera că răspunsurile în cauză ar fi putut schimba/îmbunătăți fundamental conținutul volumului, credem că este utilă această incursiune în mentalitatea țăranului din județul Neamț de la sfârșitul secolului al XIX-lea, care poate veni ca o anexă la lucrarea respectivă.

Trebuie menționate și deficiențele completării răspunsurilor, unele dintre acestea lipsind, altele fiind scurte și/sau lacunare, în timp ce se vede că unii învățători s-au inspirat, în completare, de la alții. Ideea de la care s-a pornit a fost folosirea cadrelor didactice ca intermediari care trebuiau să consemneze răspunsurile date de țărani, ei cunoscând cel mai bine obiceiurile (învățătorii neprovenind întotdeauna din aceeași localitate).

Pentru înțelegerea credințelor, superstițiilor legate de medicina populară și a leacurilor folosite de locuitorii județului Neamț, dar și a modului de realizare a acestor cercetări etnografice indirecte, am ales să redăm întocmai

---

² G.T. Kirileanu (1872-1960) a fost editor al scrierilor lui Ion Creangă și Mihai Eminescu, bibliofil, bibliotecar al Palatului Regal, membru al Academiei Române. A scris, împreună cu A. Popovici, *Descrierea moșiei regale Broșteni, județul Suceava*, Carol Gobl, București, 1906, unde acordă un loc important ocupațiilor, portului și stării de sănătate a țăranilor de aici.

întrebările chestionarului; pentru răspunsuri am făcut o sinteză a celor mai interesante sau mai des întâlnite, reproducând unele dintre ele ca exemple, transcrise din documentele de arhivă. Chestionarul a fost structurat în două părți: prima, referitoare la **boli**, cuprinde 20 de întrebări; cealaltă, referitoare la **medicamente**, are 17 întrebări.

Conținutul întrebărilor dovedește o bună cunoaștere a lumii rurale românești, care considera că bolile sunt *o manifestățiune cu totul aparte a unor spirite răutăcioase, necurate, cari pun stăpânire pe organism* (Leon, 1902-1903, p. 173).

Bolile

1. Care sunt bolile produse de demoni, draci, zmei și alte duhuri rele ?

Majoritatea respondenților consideră că este vorba de boli psihice, ca epilepsia („ducă-se pe pustii” sau „spasmuri”), diverse forme de nebunie, frica de întuneric, coșmaruri. „Luatul de Iele” (reumatismul) sau diferite alte boli psihice, au aceeași cauză; Ielele, care – conform tradiției populare – îi pedepsesc pe oamenii răi, cei care nu le respectă ziua sau dorm afară în perioadele nefaste (Ghinoiu, 1997, p. 187). Demonii, zmeii sau dracii sunt, de cele mai multe ori, sinonime, și mai rar *smeii nu sunt draci ci oameni (...)* *fermeceți*. – la Tazlău (SJNAN, f. 284).

2. Ce idee își face baba și în general țăranul despre zmei, draci, strigoi și celelalte arătări ?

3. Cum i-ar desena cu un creion pe o bucată de hârtie ?

Răspunsurile la aceste întrebări sunt asemănătoare. Cu înfățișare antropomorfă sau zoomorfă, uneori numai duh rău, dracul este o prezență constantă în mentalul popular (desenat negru, cu coarne și coadă), la fel și zmeii. Reprezentarea strigoilor este limitată la omul cu coadă, de cele mai multe ori femeie, majoritatea amintind de noaptea strigoilor, de usturoi și de practicile de „destrigoizare”, prin înfigerea unei țepușe în inima omului presupus a fi fost strigoi. *Zmeii cred că sunt niște ființe cu aripi foarte mari, se pot sui până la cer și fură fetele. Strigoii sunt niște oameni care ies din morminte, după ce mor, au coadă numai și umblă până la cântarea cocoșilor. Dracii sunt niște ființe negre cu coarne, cu coadă în formă de săgeată și care se bagă în oameni pentru a-i chinui*. – la Crăcăoani (SJNAN f. 183).

4. Când îl prinde necuratul sau ducă-se pe pustii pe român ?

Relele se prind de om atunci când acesta trece sau stă în locuri necurate sau la răspântii de drum sau/și noaptea, mai ales între miezul nopții și primul cântat al cocoșilor, perioadă considerată ca fiind un timp nefast. *Îl prinde*

necuratul pe român din scârbă îndelungată, din bucurie prea mare, din frică, din jurământ fals, din spaimă. – la Buhuși (SJNAN f. 265).

5. *Cum se vindecă ?*

Cel mai adesea, împotriva dracului oamenii luptau apropiindu-se de Dumnezeu și preoți, mai rar *cu ajutorul științei medicale, cum și cu babele. – la Căndești (SJNAN, p. 278).* Ca ultimă soluție, moartea este un mod de vindecare.

6. *Care sunt bolile produse de sufletele celor morți ?*

Cu puține excepții, nu se cunosc astfel de boli sau nu sunt puse pe seama celor morți, chiar dacă aceștia devin strigoi, ci vin ca o pedeapsă abătută asupra supraviețuitorilor care nu au respectat rânduielile pomenirilor. Anumite practici pot avea urmări asupra celor rămași. *Când nevasta unui om moare și dacă rudele moartei pun păr din capul omului în sicriu, el nu se poate însura până la dezgropare și e foarte abătut. – la Făurei (SJNAN, f. 221).*

7. *Cum intră unele animale, ca șerpi, în trupul omului și cum se vindecă de ele ?*

Credința referitoare la șarpele casei este larg răspândită în întreaga lume, iar ceea ce se consideră a fi atracția reptilei către laptele dulce este, probabil, o reminiscență a unor vechi ofrande care i se aduceau (Olteanu, 1998, p. 309-315). *Șerpia intră în om prin gură, când omul doarme cu gura căscată după ce a mâncat lapte dulce. Îl vindecă spânzurându-l pe om cu capul în jos, deasupra unui ceaun cu lapte dulce, cald. Șerpia trag la lapte. În nopțile de vară când dormi afară și dacă ai mâncat lapte dulce, îi bine să se mânânce foi de ceapă sau usturoi. Solomâzdrile: bând ceva, apă ori vin, cu ouă de solomâzdră, și se umple stomacul de lighioi. Dacă te pui cu șezutul pe scrob (groapă în care se adună apa, formând o băltoacă; gheață formată deasupra zăpezii – n.n), scapi de ele. Dacă lighioile năvălesc pe gură, arareori scapi de ele. – la Buhuși (SJNAN, f. 265).*

8. *Cum se vără în trup duhurile necurate și cum trec din corpul unuia în corpul altuia?*

Țăranul face o distincție între a intra în corp și a se lipi de om, așa procedând duhurile rele, iar cum acestea produc boli, contactul cu persoana afectată poate duce la contaminare. Nu este exclusă nici varianta acțiunii indirecte, prin intermediul fermecătorilor, și nici posibilitatea de a fi rezultat al spaimelor sau al jurământului fals. Un singur chestionar consemnează egalitatea între duhurile necurate și Necuratul pe care omul crede că îl pune în slujba sa. *Omul pe duhul necurat îl cumpără, ca să-i meargă bine, și-i merge. De la un timp, Necuratul începe a-l munci pe om. Atunci omul vinde pe Necuratul la alt om, care și acela tot așa pățește. – la Buhuși (SJNAN, f. 265).*

9. *Când se prind bolile din blestem și când nu ?*

Blestemul se prinde, în primul rând, de copil, când este trimis de părinți sau de cel care se face vinovat de fapta pentru care este blestemat. Inelul reprezintă o barieră protectoare împotriva invocării și trimiterii urgiei divine (Gorovei, Ciaușanu, 2012, p. 130). *Când cel ce blestemă are o verigă sau un inel pe deget, atunci nu se prinde blestemul.* – la Poiana Teiului (SJNAN, f. 174).

10. *Ce fel de boli vin din farmece ?*

Farmecele pot aduce toate tipurile de boli, începând cu afecțiunile psihice, beția, orbirea, bube de tot felul, până la ursita văzută ca moarte grabnică și inexplicabilă. *Nebunia, bubele, durerea de picioare, bolile îndelungate, fără leac, damblaua zis săgetă, zis și trimisurile.* – la Buhalnița (SJNAN, f. 168). *Săgeți, îmbălăciuni de cap nejustificabile, nepăsare de viață; îi vine să-și lase căminul ori slujba de-o fi având, îi vine să se arunce în prăpastie, ori să șuiere, să urle și noaptea n-are nici un somn regulat, fie cât de obosit.* – la Galu (SJNAN, f. 189).

11. *Bolile provenite din voința sau din pedeapsa lui Dumnezeu și a Maicei Domnului.*

Formele de manifestare a acestora sunt mai ales epidemiile, care se abat asupra întregii comunități. În cazul unei singure persoane, sunt considerate ca pedeapsă pentru săvârșirea unei fapte rele, mai ales a unei crime. *Din voință: lenea, munca prea mare, ridicăturile. Din pedeapsa lui Dumnezeu și a Maicii Domnului sunt bolile numite: lungoare (tifosul), friguri, holera, ciuma, apoi accidente precum trăsnetul, degerarea, friptura, ruperea membrilor (...). Bolile molipsitoare sunt: lungoarea, holera, ciuma, bubele, râia etc.; bolile sifilitice precum frențe, șancăr etc.* – la Mărgineni (SJNAN f. 233).

12. *Molipsirea bolilor.*

În general, țăranii știau care sunt bolile molipsitoare și că intrarea în contact cu persoana bolnavă sau cu obiectele aparținând acesteia contribuie la contaminare. *Dacă se duce la un bolnav se umple și acela. Însă să-și aducă aminte să puie mânele subsuori și să dea apoi pe la nas, că n-are nimic.* – la Mastacăn (SJNAN f. 269).

13. *Vânturile cele rele – ceasul cel rău.*

Sub aceste denumiri apar atât afecțiuni de natură fizică, și atunci este vorba chiar de bolile despre care se consideră că sunt provocate de vânt, cât și de natură psihică. Vânturile rele pot fi paralizia sau bolile care au drept cauză spaima, iar ceasul rău poate fi junghiul sau epilepsia. *Când omul este șui sau*

într-o doagă, ceilalți zic că are vânturi rele, ceas rău este o durere în spate cu un fel de jungghi ce umblă pe sub piele. – la Agapia (SJNAN, f. 227).

14. *Să se afle câte ceva din minunile babelor doftoroaie, vracilor, vrăjitoarelor, pădurarilor, ciobanilor, fermecătoarelor.*

În cazul în care se cunosc „minunile”, acestea pot fi bune sau rele. Oricum, intrăm într-o lume fantastică în care „fermecații” merg pe sus, călare pe prăjină, trestie, băț. De cele mai multe ori nu se face o delimitare între aceste categorii, iar când se face, vrăjitoarele și fermecătorii sunt separați de restul. *Babele doftoroaie lecuiesc prin descântece, legători, scăldători cu diferite buruieni. Vrăjitorii ghicesc din bobi, din cărți, etc. ce i s-a întâmplat sau i se va întâmpla în viitor. Iar fermecătorii tot prin descântece și buruieni ca mătrăguna și farmecă, făcând de dragoste, de urât, să se îmbogățească sau să calicească cel fermecat. – la Mărgineni (SJNAN, f. 233).*

15. *Cum au învățat a lecu.*

Răspunsurile sunt unitare: cei mai mulți au învățat unii de la alții, tinerii de la cei mai în vârstă, *prin moștenire, de la unul la altul. – la Bistricioara (SJNAN, f. 160).*

16. *De la cine și de unde vine darul acesta ?*

În funcție de ceea ce fac și de mijloacele folosite, darul vine de la Dumnezeu sau de la drac, sau *din diferite experiențe și de la spiridușul ce se zice că-l au. – la Mănăstirea Bistrița (SJNAN, f. 181).*

17. *În ce constă puterea lor de a lecu ?*

Dezvăluirea secretului înseamnă pierderea puterii, astfel că mulți refuză să răspundă, iar când răspund, afirmă că puterea lor stă *în descântece și buruieni sau în spiriduș (drac mic) și în buruieni (plante). – la Tazlău (SJNAN, f. 284).*

18. *Locuința lor, ceva din obiceiurile și viața lor, portul lor.*

Cei care lecuiesc sunt mai ales țărani, care nu se remarcă printr-un mod de viață diferit de restul comunității. Când repondentul se referă la vrăjitoare, sunt amintiți țiganii și modul lor diferit de viață. În alte cazuri nu ne dăm seama dacă este vorba de localnici sau alogeni, sau dacă imaginația țaranului sau a învățătorului care a consemnat a intervenit în răspuns: ... *locuința obscură. Nu se duc deloc la biserică și când se duc câteodată la evanghelie și durează, ies afară din biserică. Poartă la gât sau brâu monede vechi și semne cabalistice și pe degete inele. – la Buhalnița (SJNAN, f. 168).*

19. *Cum ghicesc de ce boală suferă cineva ?*

Atunci când vor să dezvăluie prin ce metodă află boala omului, spun că se uită la aspectul lui, îl chestionează, își folosesc cunoștințele și experiența. O altă categorie, *prin citire în cărți de joc, în bobi, în ghioc sau în mâna suferindului*. – la Girov (SJNAN, f. 195).

20. *Onorariul lor, adică cum se răsplătesc de către bolnavi după ce i-au vindecat și le-a scăpat viața.*

Omul dădea ce avea, de cele mai multe ori puțin sau nu plătea deloc. Când era cazul, plata se făcea la final, după săvârșirea „actului medical”. *Plata: lăicere, perne, făină ... bogdaproste, cu tocmeală și fără tocmeală, după cum e de făcut ori de desfăcut*. – la Buhuși (SJNAN, f. 263).

Medicamentele

1. *Cu ce fel de buruieni se lecuiesc unele boli ?*

Cele mai cunoscute plante medicinale erau: rostopasca, iarba mare, sovârful, avrămeasa, urzica, pătlagina, cimbrul, pojarnița, cinci degete, șopârlaița (o specie de busuioc), mușetelul, sulfina, hreanul, teiul, spânzul, dar și măselarița, mătrăguna, la aceasta din urmă cunoscându-se și efectele adverse, care pot duce chiar la nebunie. În multe dintre cazuri, efectul terapeutic al plantelor este potențat de descântece. *Frigurile se lecuiesc cu rostopască, pelin, știr, fierțe cu rachiu, vin sau borș. Tifosul cu brustur, oman, leuștean și oțet făcute cataplasma la dosul copilului și la inimă. Dropica (acumularea de mari cantități de apă în țesuturi n.n.) cu cataplasma următoare: ceapă albă, cartofi albi, sfeclă albă, mintă creată, mintă pipirută, tărațe de grâu, toate la un loc prăjite cu seu de oaie și vacă, unt de oaie și vacă, untdelemn și grăsime de porc, se înfășoară trupul pătimășului, l-a uns cu untdelemn și i-a dat să bea untdelemn cu apă caldă*. – la Buhalnița (SJNAN, f. 169).

2. *Numele buruienilor, unde cresc.*

Cunoscând câteva plante, oamenii știu și pe unde cresc. *Mătrăguna și cele cinci degete cresc prin păduri pe unde sunt tăieturi noi, crăpusnicul (armurariul) – crește pe la bahnă, lunci, pâraie, dumbrăvi*. – la Uscăți (SJNAN, f. 260).

3. *Cum se dau bolnavului ? În rachiu, în unt-de-lemn, în vin, în apă ?*

Pentru a spori puterile vindecătoare, apa (în cazul când se folosea) trebuia să fie neîncepută. În vin se putea adăuga miere. Unele plante se puneau în oțet, altele în lapte, fără a fi precizat care dintre acestea. *Dacă-i boală grea se dau în rachiu, dacă nu în vin*. – la Dobreni (SJNAN, f. 187).

4. *Se fac cu ele alifii, scăldători, se afumă ?*

Plantele cu virtuți terapeutice sunt folosite în toate cele trei moduri. Ca bază pentru alifii putea fi folosit seul de oaie sau de vacă, grăsimea de porc sau untul. Părul diverselor animale era folosit numai la afumat. *Scăldătorile se fac cu stroh de fân, poala Sfintei Marii și cătușnică. Alifii se fac din frunze de tutun și său de oaie și de vacă, piatră vântată, pentru bube dulci.* – la Bistricioara (SJNAN, f. 161).

5. *Ce este salciea ?*

Răspunsurile sunt foarte diferite, fapt determinat, probabil, și de familia numeroasă a acestei plante. Era identificată cu o rădăcină ce trebuia cumpărată din farmacii pentru că provenea din țările mai calde, sau o plantă autohtonă, ce crește pe malul apelor. Nu fac erori nici unii, nici ceilalți, în farmacopeea românească folosindu-se mai ales *smilax sarsaparilla* (o rădăcină adusă din America Centrală), cunoscută ca sarsaparilă (Leon, 1902-1903, p. 234), cât și *salix fragilis*. *O plantă asemănătoare cu vița de vie ce crește pe malul râurilor de munte.* – la Budeștii Ghicăii (SJNAN, f. 222).

6. *Cum se dă salciea mare, salciea mică ?*

Denumirea provine de la cantitatea de lichid în care se fierbe/macerează planta și de la numărul de zile de tratament. Excepțiile sunt rare: *salcia mare se dă cu rachiu sau cu vin, căci apa slăbește pe om* – la Dragomirești (SJNAN, f. 224). *Ea se ia cu rachiu, vin sau apă, după cum o recomandă cel care o dă și după natura bolii. Salcia mare se ia 6 săptămâni (40 de zile). Ea trebuie păzită, să nu mănânce sărat, acru sau piperat, numai mâncare dulce. Cea mică se ia neregulat.* – la Ruginoasa (SJNAN, f. 213).

7. *Pentru ce boli și de ce trebuie să se păzească bolnavul ?*

Perioada în care se face tratamentul presupune o seamă de restricții, cele mai multe fiind alimentare: sărat, piperat, acru, lapte, pește, mai rar băuturi spirtoase, dar și frig, umezeală, supărare. *Pentru boli interne și externe. Să se păzească de mâncăruri acre, sărate și pipărate, de vuiet mare, de împreunări sexuale și băuturi spirtoase.* – la Girov (SJNAN, f. 197).

8. *Cu ce fel de animale se lecuiesc unele boli (cu gândaci, cu turbă, melci, ață de păianjen, grăsime de cal, excremente de câine, sânge de porumb) ?*

Enumerarea nu este întâmplătoare, în cele mai multe sate folosindu-se o parte sau chiar toate aceste „leacuri”. Gândacii de turbă sunt folosiți pentru turbare, iar sângele și inima de porumb(el) pentru bătaie la inimă, ața de păianjen pentru mușcătura acestei insecte. Alte leacuri mai erau: păr de urs, de câine, grăsime de urs, untură de șarpe, carne de vită, piele de iepure, câini mici,

broaște, râme, raci etc. *Durerea de șale se vindecă cu câini, îl culcă pătimașul la șale noaptea, cu gândaci de turbă ce scoate beșica cea rea de la mână, cu excremente de găscă se pun la talpă copt când are trântitură, cu sânge și inimă de porumb să se înghită calde când are bătaie de inimă.* – la Agapia (SJNAN, f. 227). *Căței la os frânt, broasca la angină, păianjen la beșica cea rea și tăieturi, culbeci fără coajă la vătămături, cantaride pentru vite turbate în tărâțe, grăsime de cal, excremente de câine, găscă la anghinare.* – la Bistricioara (SJNAN, f. 160).

9. *Cum se iau acestea ? în rachi, în apă, scăldătoare, se pun pe rană ?*

Pe lângă modurile enumerate mai sus, se foloseau în starea lor naturală, se mai puneau în borș, se fierbeau sau se frigeau, se făceau legători, iar atunci când se folosea păr de urs, câine, lup sau chiar șoareci, cu acestea se afuma. *Ața de păianjen se pune în urină de om pe răni, excremente de câine se presară pe cataplasme și se pun la gât (...), iar grăsimea de urs e bună pentru speriat reumatismul la picioare și pentru îngrășarea copiilor slăbănogi.* – la Bistricioara (SJNAN, f. 160).

10. *Cum și unde se păstrează doctoriile ca să nu se strice și să nu se răsuflă ?*

Se țineau la rece și în locuri uscate, dar de multe ori, când vorbim de leacuri de origine animală, se preparau pe loc, în timp ce alifiile făcute cu grăsime se puteau păstra mai mult timp, în sticlute bine închise. *Babele păstrează buruienile în cârpe, le pun în ladă, dulapuri, fiind uscate și strânse de vara în zile anumite: la Sânziene, Ziua Crucii, etc. și când le strâng se duc pe nemâncate și duc pâine și sare, să fie în curățenie, alifii țin în găvânoase de lut, pahare etc.* – la Agapia (SJNAN, f. 229).

11. *Cum și când e bine să se ia doctoriile ? dimineața, seara, pe inima goală, cu apă neîncepută ?*

Răspunsul se află, în cele mai multe cazuri, în întrebare, dar se lua și de două sau trei ori pe zi, în zilele de post, puteau fi însoțite de un descântec și era bine ca bolnavul să fie liniștit. *Dimineața pe inima goală și seara înainte să mănânce, toate doctoriile ce au nevoie de apă se dau cu apă de la roata morii, neîncepută, cel ce o duce nu are voie să vorbească cu nimeni.* – la Poiana Teiului (SJNAN, f. 174).

12. *Ce fel de plasturi se fac și din ce ?*

Cataplasme se făceau din toate legumele folosite în bucătăria tradițională, plante medicinale, din făină de toate tipurile și din tărâțe, din grăsime, mai ales de animale domestice, uleiuri, ceară, rășină, dar și din găinaț de pasăre, excremente de porc, gândaci de turbă, broaște, căței vii etc. *De durere de șale se*

face un plasture în următorul mod: se ia o bucată de hârtie de culoare albastră, se unge cu spirt de pâine, se presară tămâie albă, piper negru, sacâz și apoi se lipește pe șale. – la Crăcăoani (SJNAN, f. 223).

13. *Ce se dă pentru vărsături, ce fel de scăldători ?*

Cel mai cunoscut remediu era lapte din sămânță de cânepă, apoi lapte dulce, apă caldă, diverse ceaiuri, iar scăldătorile cel mai des folosite se făceau cu stroh. *Chiminichie* (siminichie – era folosit ca diuretic și purgativ), *revent* (rubarbă - rădăcina ca purgativ) *pisat și pus în vin, lapte de cânepă, ceai de mintă.* – la Dobreni (SJNAN, f. 187).

14. *Ce se dă pentru asudat ?*

Pe de o parte considerau că nu trebuie dat nimic, organismul luptând astfel mai bine cu boala, pe de altă parte corpul trebuia ajutat. *Salcie și ceaiuri (...)* *nalbă, tei și trandafir.* – la Girov (SJNAN, f. 196).

15. *Cum se taie cățeei de sub limbă, când cineva e turbat ?*

Aceasta era o practică des întâlnită, despre care se credea că poate salva viața omului. De cele mai multe ori cățeei se ard, iar când se taie se poate folosi un ban. Operația putea fi repetată după trei zile sau nouă zile, până când dispăreau cățeei. *Se taie cu părăluțe de argint, se frig cu vârful acului încălzit la lumânare.* – la Petricani (SJNAN, f. 242).

16. *Cine și cu ce se taie sau ce grijă ?*

Se pricepeau atât femeile (babele doftoroaie), cât și bărbații. *Un om vădov ce a avut 7 feciori sau 7 fete.* – la Poiana Teiului (SJNAN, f. 175).

17. *Ce îngrijire se dă bolnavului ?*

Interdicții sunt consemnate aproape peste tot, cel mai des întâlnite fiind cele alimentare: să nu mănânce acru, sărat, piperat, să nu bea vin sau rachiu. Era bine ca bolnavul să se păzească de vânt, de alții care aveau aceeași boală, să stea în casă și, dacă era cazul, să fie legat. *Nici o îngrijire, afară numai de trei zile să n-audă cântări de lăutari.* – la Dragomirești (SJNAN, f. 226).

*

Într-o lume în care cunoștințele medicale și medicii aproape lipseau, țăranii erau convinși că pot, prin metodele lor, să afle cauzele îmbolnăvirii, să pună diagnosticul și să trateze boala. Principiul de bază pe care îl aplicau era *similia similibus curator*: leacurile având aceeași formă, culoare sau denumire cu organul afectat sau cu boala, pot să vindece. Tămăduirea prin magie, folosirea descântecelor, singure, sau pentru a potența efectul „medicamentelor” era des întâlnită. Uneori practica era corelată cu timpul, anumite zile (cele de

post) sau părți din zi (dimineața) având un rol benefic, la acestea adăugându-se efectul apei neîncepute.

Experiența și știința au demonstrat că multe dintre plantele utilizate chiar au rol terapeutic, proprietățile lor fiind utilizate acum pe scară largă. Desigur, anumite răspunsuri sunt șocante pentru lumea de astăzi, simpla analiză chimică arătând inutilitatea sau chiar efectele adverse ale folosirii unor leacuri. Totuși, pentru secolul al XIX-lea, când țăranii își puneau nădejdea în orice pentru a se vindeca, erau practici curente. Uneori, și în aceste condiții apăreau vindecări miraculoase, recunoscute ca atare de persoanele instruite ale vremii, care credeau în medici. Astfel, învățătorul diriginte V. Butnaru de la Buhuși a consemnat pe marginea chestionarului pe care l-a completat: *asta-i credința țăranilor. Eu știu și asta o știu cu siguranță – există țărani și țărănci care scapă vite și oameni de la moarte; zic „de la moarte”, deoarece doctorii chemați s-au declarat incapabili de a le reda viața, prezicând moartea cu atâta siguranță.* (SJNAN, f. 265, 266).

Bibliografie

- Bărbulescu, C. (2015),** *România medicilor. Medici, țărani și igienă rurală în România de la 1860 la 1910*, Editura Humanitas, București, 356 p.
- Ciașanu, Gh. F. (2007),** *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și noi*, Editura Saeculum I.O., București, 336 p.
- Ghinoiu, I. (1997),** *Obiceiurile populare de peste an. Dicționar*, Editura Fundației Culturale Române, București, 286 p.
- Gorovei, A.; Ciașanu, Gh. F. (2012),** *Credințe și superstiții românești*, Editura Humanitas, București, 324 p.
- Leon, N. (1902-1903),** *Istoria naturală medicală a poporului român*, în *Analele Academiei Române*, II, XXV, *Memoriile secțiunii științifice*, p. 171-331.
- Leon, N. (1922),** *Amintiri*, vol. I, Editura „Viața Românească”, Iași, 246 p.
- Leon, N. (1925),** *Amintiri*, vol. II, Editura „Viața Românească”, Iași, 200 p.
- Leon, N. (1927),** *Amintiri*, vol. III, Editura „Viața Românească”, Iași, 228 p.
- Leon, N. (1933),** *Note și amintiri*, Editura „Cartea Românească”, București, 350 p.
- Olteanu, A. (1998),** *Metamorfozele sacralului. Dicționar de mitologie populară*, Editura Paideia, București, 372 p.
- Serviciul Județean Neamț al Arhivelor Naționale (SJNAN),** *Fond Revizoratul Școlar Neamț*, dosar nr. 418 / 1897.

**19TH CENTURY POPULAR MEDICINE IN NEAMȚ COUNTY.
A CASE STUDY: THE QUESTIONNAIRE OF DR. NICOLAE LEON**

Keywords: *popular medicine, Neamț County, questionnaire, Dr. Nicolae Leon.*

Abstract

The questionnaire applied by Dr. Nicolae Leon in 1897, is less known. It was sent down by county school inspectorates and filled out by village school teachers. The results were sent to Bucharest, to Dr. Leon, who used to be, at the time, the inspector for Romanian private schools. A synthesis of the resulting answers was turned into „The natural medical history of Romanian people”, Bucharest, published in the Annals of Romanian Academy – Memoirs of the scientific section 1902-1903.

45 questionnaires were filled out in Neamț County, but just few of this information was used by Dr. Nicolae Leon in his research. It is from this perspective that the paper brings completions. The questionnaire comprised two sections, the first one regarding illnesses (20 questions) and the second one regarding medication (17 questions). At that time peasants thought diseases were caused by devil, evil spirits, witches etc. Their known medication had vegetal, animal or mineral origin, and its effect could be augmented by magical practice. Of the remedies once known, healing herbs are used nowadays as well, while many others disappeared. The answers to the questionnaire allows us to restore the medical knowledge and the mentality of the late 19th century peasants.

LIST OF ILLUSTRATION

Fig. 1. *Prof. Dr. Nicolae Leon (1862-1931).*

Fig. 1. *Prof. Dr. Nicolae Leon (1862-1931).*

UN LOT DE FOTOGRAFII NECUNOSCU CU CETATEA NEAMŢ

Cătălin I. Nicolae,
Vasile Diaconu

Cuvinte-cheie: Cetatea Neamţ, fotografie istorică, secolul XX, arhivă.

Începuturile constituirii unei arhive fotografice a Muzeului Național de Antichități și ulterior a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”, din București, sunt în continuare nedesluite. În prezent, în condițiile unui demers în desfășurare privind inventarierea, preservarea, conservarea și digitizarea materialului fotografic (Nicolae, 2016), putem afirma că primele fotografii din arhivă datează din perioada cercetărilor lui Grigore Tocilescu la Adamclisi, de la sfârșitul secolului XIX¹.

Arhiva fotografică a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” constă în prezent din cel puțin trei arhive separate, grupate împreună, – arhiva Muzeului Național de Antichități, arhiva Institutului de Arheologie – Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” și arhiva Institutului de Tracologie. Departe de a reprezenta cifrele finale, arhiva fotografică conține în acest moment aproximativ 20000 de negative pe sticlă, în diverse formate, peste 5000 de role de film negativ și pozitiv, majoritar alb-negru, aproximativ 3000 de diapozitive, peste 15000 de fotografii, alb-negru și color în diverse formate și tehnici, cât și numeroase alte piese fotografice. De asemenea, în arhivă există și câteva filme cinematografice. Majoritatea imaginilor au ca subiect arheologia, fie că vorbim de piese fotografiate în studio, pe teren sau în depozite, fie că vorbim de imagini din numeroasele campanii de cercetări desfășurate de membrii institutului.

---

¹ Pentru o imagine mai amplă asupra cercetărilor lui Grigore Tocilescu la Adamclisi vezi Barbu, Schuster, 2005.

Cvasi-totalitatea acestui material acoperă teritoriul României de azi, dar și o bună parte din provinciile sau zonele pierdute ca urmare a ultimei conflagrații mondiale. Există, de asemenea, numeroase imagini cu situri arheologice și monumente istorice din afara granițelor României, o parte din ele putând proveni din materialul didactic de la Seminarul de arheologie al Universității din București². În afara acestor materiale strict arheologice, în cuprinsul arhivei se găsesc și numeroase imagini ce privesc arta religioasă, obiecte de cult, biserici, mănăstiri, fotografiile fiind realizate predominant în perioada 1900-1940 sau mai devreme. De asemenea, mai există și un fond de fotografie etnografică, ilustrând diverse obiceiuri ale țăranilor români, documentate în perioada 1960-1970. Pe lângă aceste trei mari grupe de material fotografic mai există, desigur, numeroase alte imagini care provin fie de la fotografii Institutului, fie din arhivele personale ale cercetătorilor, care ilustrează diverse evenimente personale, călătorii, angajamente comerciale etc.

În ceea ce privește fotografia cu subiect arheologic trebuie subliniat și că o mare parte a imaginilor erau destinate publicării sau expunerii, ceea ce face ca piesele fotografiate să fie aranjate de multe ori în planșe sau să fie decupate și rearanjate apoi în diverse colaje.

Arhiva mai cuprinde și o cartotecă cu aproximativ 11000 de fișe, fiecare dintre acestea corespunzând, în principiu, unui negativ fotografic. Existența cartotecii, care a fost înființată cel mai devreme la mijlocul anilor '60 ai secolului trecut și care își încetează existența la sfârșitul anilor '80, cu sporadice completări în anii '90, reprezintă un mare avantaj în efortul de datare și identificare a imaginilor. Din păcate, majoritatea materialului fotografic nu mai are ambalajul original, nici vreo indicație privind identificarea, localizarea sau datarea, fie că este vorba de piese sau situri arheologice. Până în prezent, putem afirma că majoritatea materialului fotografic realizat înainte de cel de al doilea război mondial nu prezintă nici un detaliu scris privind identificarea.

Starea de conservare a materialelor fotografice este diferită pentru fiecare categorie în parte. Astfel, materialele cele mai fragile, mai afectate de trecerea timpului, de condițiile improprii de ambalare, de numeroasele mutări ale arhivei și de diversele lucrări de amenajare efectuate sunt negativele pe sticlă. Multe din ele sunt sparte sau crăpate, sunt acoperite de praf, dar și de alte substanțe, sunt zgâriate sau în cazurile cele mai grave emulsia fotografică este desprinsă. Toate materialele suferă, de asemenea, datorită expunerii necontrolate la soare, praf și umiditate. Piesele cele mai bine păstrate sunt diapozitivele (majoritar color) și unele serii de fotografii alb-negru din anii '80.

---

² Seminarul a fost înființat de Vasile Pârvan. Este de presupus și că unele materiale fotografice provin și de la Seminarul de preistorie înființat de Ioan Andrieșescu după moartea lui Vasile Pârvan.

Imaginile prezentate în materialul de față sunt rezultatul scanării unor negative pe plăci din sticlă. Digitizarea s-a făcut utilizând un scanner Epson Perfection V850 Pro și ulterior prelucrate cu ajutorul programelor SilverFast 8.6 și Adobe Photoshop CC 2016³.

Negativele pe sticlă au toate dimensiunea de 18 / 24 cm (grosimea – 1 mm), trei dintre plăci având câte un colț spart, restul fiind întregi. Tehnica de realizare a negativelor este aceea a plăcilor uscate cu gelatină (argintată)⁴. Acest procedeu a fost inventat în 1871 de Richard Leach Maddox și îmbunătățit în 1878 (Kennel, 2009), data de la care a început să fie folosit pe scară largă în toată lumea, înlocuind plăcile umede cu gelatină și alte procese folosite încă în epocă⁵. Plăcile uscate au fost folosite cu mult succes până la începutul secolului XX, când au început să fie înlocuite de filmul fotografic flexibil. Cu toate acestea ele au rămas în uz în spațiul românesc până la cel de al doilea război mondial. Pentru uz științific plăcile uscate au fost folosite și după sfârșitul celui de al doilea război mondial, acesta fiind și cazul Institutului de Arheologie, unde acestea au fost folosite până la jumătatea anilor '60⁶. Dimensiunile standard ale plăcilor, precum și calitatea lor pledează pentru originea lor industrială, comerțul cu materiale fotografice fiind dezvoltat în epocă, iar activitatea fotografică bine reprezentată în București, atât prin numărul atelierelor fotografice, cât și al comercianților de articole fotografice⁷.

Deși păstrate timp de mai multe decenii în condiții improprii, negativele sunt în stare bună și imaginile sunt lesne vizibile, iar obiectivele fotografiate ușor identificabile. Remarcăm tehnica bună de fotografiere, alegerea justă a unghiului de fotografiere, justetea expunerii și aprecierii distanțelor, care duc la o bună claritate a imaginilor. Majoritatea negativelor sunt acoperite cu vopsea neagră pe margini, operațiune tipică în epocă în vederea pregătirii pentru transferul imaginilor pe hârtie.

---

³ Procesul de restaurare primară, conservare și scanare a negativelor pe sticlă s-a desfășurat în cadrul proiectului EAP816 *Selective digitization and preservation of the photographic archive of the „Vasile Pârvan” Institute of Archaeology, Bucharest, Romania*, care a fost posibil datorită unui grant oferit de *British Library* în cadrul programului *Endangered Archives Programme*.

⁴ Am adaptat pentru limba română mai cunoscuta denumire din limba engleză – *Gelatin Dry Plate Negative*.

⁵ Avantajele erau substanțiale: timp de expunere scurt, coborând până la 1 secundă, precum și posibilitatea dezvoltării mult ulterioare momentului fotografierii.

⁶ Remarcăm faptul că plăcile folosite după 1947 sunt toate de dimensiuni mai mici de 18 / 24 cm.

⁷ În anul 1900 existau 26 de ateliere fotografice numai în București, numărul lor crescând la 38 până în 1906 și la peste 100 în perioada interbelică (Petcu, f.a.).

Toate negativele discutate aici au fost găsite în aceeași cutie⁸, alături de alte peste 100 de plăci. Nici unul dintre negative nu are elemente de identificare, în afară de un număr de inventar scris cu pixul, de culoare albastră, direct pe emulsie (din păcate), probabil undeva în jurul anului 1975, când a avut loc o operațiune (singura) de inventariere a arhivei fotografice. Singurul element de identificare găsit în cutia în care erau depozitate este o placă având ștampila studioului „Foto Tehnica” aparținând lui Nicolae Țațu, din București. Nicolae Țațu a fost unul dintre fotografii (comerciali) care a colaborat intens cu Vasile Pârvan, dar și cu Ioan Andrieșescu. Din păcate tehnica sa de prelucrare a negativelor era cu totul diferită de cea identificată în cazul plăcilor analizate de noi, așa că nu putem propune această identificare a autorului fotografiilor.

*

Obiectiv militar reprezentativ pentru istoria medievală românească, Cetatea Neamț a fost mereu în atenția cronicarilor și a istoricilor, astfel încât, la ora actuală, sunt cunoscute date consistente despre această fortificație. Deși de la jumătatea secolului XIX au fost realizate un prim plan al Cetății Neamț și câteva litografii, abia la sfârșitul secolului XIX s-au făcut și primele fotografii ale acestui monument medieval. Din datele cunoscute de noi, primele cadre fotografice în care apare fortificația mușatină de lângă Târgu Neamț sunt cuprinse în lucrarea lui Karl A. Romstorfer (Romstorfer, 1899).

În 1901, fotograful Alexandru Antoniu realizează *Albumul Județului Neamț*, care cuprinde 65 de imagini reprezentative ce înfățișau diverse edificii laice și ecleziastice, printre care pot fi observate și două imagini cu Cetatea Neamț, văzută din exterior (Antoniu, 1901).

În primul deceniu al secolului XX sunt făcute publice alte câteva fotografii ale cetății, odată cu editarea unei broșuri trilingve (română, germană, franceză) dedicate acestui important obiectiv istoric (Boerescu, 1906). Tot în acea perioadă, documentându-se în legătură cu starea de conservare a monumentului, arhitectul I. Fakler a solicitat un set de imagini cu Cetatea Neamț, care au fost realizate de către Nerva Hodoș⁹ (Fakler, 1913, p. 85, 86, fig. 1, 2).

Alte imagini cu Cetatea Neamț, sub forma cărților poștale, au circulat în perioada antebelică, dar și după primul război mondial, majoritatea înfățișând monumentul din exterior. Un alt fapt care merită remarcat este acela că o bună parte a acestor ilustrate au fost tipărite color (Pațilea, Nicolau, 2014, p. 49-69).

⁸ Cutia, din carton, fără capac, nu prezenta nici un element de identificare. Modul de confecționare o datează în mod clar ca fiind fabricată după anul 1970, cel mai probabil la *Întreprinderea Decorativa*.

⁹ Bibliograf și bibliolog român (1869-1913).

În perioada interbelică, un set amplu de fotografii ale fortificației mușatine au fost realizate de Adolphe A. Chevallier (1881-1963) și au fost publicate într-un articol semnat de preotul Constantin Matasă (Matasă, 1934; 2017).

Cu toate acestea, încă există imagini vechi care înfățișează Cetatea Neamț, dar care nu au fost publicate, deși valoarea lor istorică și documentară este incontestabilă. Este și cazul unui lot de 12 fotografii aflate în arhiva Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, pe care le introducem în circuitul științific cu acest prilej.

Foto 1

Număr inventar: C48S_00029.

Număr inventar vechi: 1073.

Negativul este întreg, imaginea fiind orientată în plan orizontal¹⁰.

Emulsia fotografică este parțial deteriorată în colțul din stânga jos, fără a atinge câmpul imaginii.

Negativul este acoperit inegal pe margini cu vopsea neagră, mai mult în lateral stânga, cel mai probabil operațiune menită să ascundă un defect al plăcii.

Fotografia a fost realizată în șanțul de apărare al cetății și surprinde zona de nord-est a acesteia, putând fi observate un pilon de la pod, unul dintre bastioanele semicirculare precum și intrarea principală. Se remarcă și vegetația abundentă care acoperea ruinele în acea zonă a cetății (fig. 1/1).

Foto 2

Număr inventar: C48S_00030.

Număr inventar vechi: 1074.

Negativul are colțul din dreapta jos spart, imaginea fiind orientată în plan vertical.

Emulsia fotografică, care nu prezintă aproape nici o deteriorare, nu acoperă în totalitate placa. Marginile nu sunt acoperite cu vopsea, câmpul imaginii este însă delimitat de dungi trasate cu tuș negru.

În acest cadru se observă doar intrarea principală, văzută dinspre exteriorul fortificației, iar un aspect interesant îl constituie gradul de degradare al acesteia și faptul că accesul în incinta monumentului se făcea destul de dificil, datorită obturării cu resturi de zidărie a porții ștefaniene. În dreapta intrării se observă o inscripție pe zid, realizată în tehnica graffiti, cu textul „SORC. R. PREBDIC. DRACIT ARTISTI. 186...” (fig. 2/1).

---

¹⁰ Prin orientare orizontală / verticală înțelegem modul Peisaj / Portret de dispunere a imaginii pe negativ.

Foto 3

Număr inventar: C48S_00031.

Număr inventar vechi: 1046.

Negativul are colțul din stânga jos spart, imaginea fiind orientată în plan vertical.

Emulsia fotografică prezintă deteriorări minore, marginile fiind acoperite cu vopsea neagră.

Fotografia, prezintă intrarea principală, dar văzută din interiorul fortificației. Se observă demantelarea unei bune părți din arcada intrării, iar în dreapta porții de acces se afla un soldat (fig. 3/1).

Foto 4

Număr inventar: C48S_00032.

Număr inventar vechi: 1045.

Negativul este întreg, imaginea fiind orientată în plan orizontal.

Emulsia are mici deteriorări la partea superioară a negativului.

Placa este acoperită în mod egal pe laterale cu vopsea neagră, delimitată de dungă trasată cu tuș negru.

Fotografia are în prim plan zona de sud-est a cetății, respectiv unul dintre turnuri, care se mai păstrează doar parțial. De asemenea, pot fi observate și ziduri ale altor încăperi de pe latura estică a fortificației, acoperite însă, parțial, de vegetație (fig. 3/2).

Foto 5

Număr inventar: C48S_00034.

Număr inventar vechi: 1047.

Negativul este întreg, imaginea fiind orientată în plan orizontal.

Placa este crăpată în colțul din dreapta sus.

Emulsia are deteriorări minime, respectiv desprinderi milimetrice, zgârieturi.

Imaginea nu acoperă tot câmpul plăcii, marginile fiind acoperite masiv cu vopsea neagră, dispusă într-o formă semicirculară la partea superioară, procedeu de mascare comun în epocă.

În fotografie este înfățișat turnul de sud-vest al cetății și o porțiune din încăperile învecinate. Așa cum se observă din imagine, starea de conservare a turnului era una extrem de precară, zidurile fiind acoperite în bună parte cu moloz. Cu toate acestea, respectivul perimetru era destul de frecventat, fapt ilustrat de poteca ce ducea spre turn și care putea oferi o perspectivă largă asupra zonei (fig. 4/1).

Foto 6

Număr inventar: C48S_00035.

Număr inventar vechi: 1048.

Negativul are colțul din stânga jos spart, imaginea fiind orientată în plan orizontal.

Emulsia prezintă deteriorări minime, precum și un fragment de plic lipit la partea superioară.

Placa este vopsită pe margini cu aceeași vopsea neagră, delimitată de dungi trasate cu tuș negru.

Imaginea înfățișează intrarea principală a cetății, văzută dinspre interior. Fiind un cadru mai larg, pot fi observate și ruinele încăperilor adosate turnului de nord-est. Ca și în alte fotografii și aici se observă vegetația care se instalase pe o bună parte din interiorul cetății (fig. 2/2).

Foto 7

Număr inventar: C48S_00036.

Număr inventar vechi: 1053.

Negativul este întreg, imaginea fiind orientată în plan orizontal.

Emulsia prezintă deteriorări minime, iar marginile plăcii sunt acoperite cu vopsea neagră, delimitate de dungi trasate cu tuș negru.

Fotografia ne prezintă un cadru apropiat cu turnul de sud-vest al cetății. Se observă gradul de degradare al acestuia, precum și faptul că a fost creată o „ferastră” prin demantelarea unei bucăți de zid, pe latura de sud a turnului (fig. 4/2).

Foto 8

Număr inventar: C48S_00037.

Număr inventar vechi: 1049.

Negativul este întreg, imaginea fiind orientată în plan orizontal.

Emulsia prezintă deteriorări minime, iar marginile plăcii sunt acoperite cu vopsea neagră, delimitate de dungi trasate cu tuș negru.

În imagine este înfățișată o bună parte din latura vestică a monumentului, văzută din curtea interioară a acestuia. Fotografia ne prezintă și o bună parte a turnului de nord-vest, pe care se mai păstrau la momentul respectiv porțiuni consistente din vechea tencuială. De asemenea, pe zidul de vest pot fi observate urmele bolților de la încăperea aflată la nivelul inferior (fig. 6/2).

Foto 9

Număr inventar: C48S_00038.

Număr inventar vechi: 1054.

Negativul este întreg, imaginea fiind orientată în plan orizontal.

Imaginea nu acoperă tot câmpul plăcii.

Lateralele sunt acoperite inegal cu hârtie subțire, de culoare portocalie, delimitate de dungi de tuș negru. Acest tip de mascare este un alt procedeu tipic epocii. Hârtia provine cel mai probabil de la folia în care era învelit negativul, culoarea portocalie fiind caracteristică negativelor produse de firma *AGFA* în epocă.

Imaginea a fost realizată de pe platoul aflat la nord de cetate, dincolo de șanțul de apărare și ilustrează o vedere de ansamblu a monumentului. Se poate constata că zidul, pe latura nordică, era destul de bine conservat, dar prezenta și unele fisuri destul de accentuate. Vegetația abundentă obtura intrarea veche, mușatină, în cetate, astfel încât nu ne putem da seama de starea de conservare a acesteia (fig. 1/2).

Foto 10

Număr inventar: C48S_00039.

Număr inventar vechi: 1051.

Negativul este întreg, imaginea fiind orientată în plan orizontal.

Emulsia prezintă deteriorări minime. Placa nu este vopsită pe margini și are doar dungi trasate cu tuș negru care delimitează imaginea ce urma să fie tipărită.

Fotografia are în prim plan zona de sud-est a cetății, respectiv unul dintre turnuri, care se mai păstra doar parțial. De asemenea, pot fi observate și ziduri ale altor încăperi de pe latura estică a fortificației, acoperite însă, parțial, de vegetație (fig. 5/1).

Foto 11

Număr inventar: C48S_00040.

Număr inventar vechi: 1052.

Negativul este întreg, imaginea fiind orientată în plan orizontal.

Emulsia prezintă deteriorări minime, iar marginile plăcii sunt acoperite cu vopsea neagră, delimitate de dungi trasate cu tuș negru.

Fotografia înfățișează turnul de sud-est al Cetății Neamț, o porțiune din zidul răsăritean al fortificației, precum și peretele unei încăperi care încă mai păstra urme consistente de tencuială. Turnul păstra crenelurile, iar pe latura sa vestică se observă o fereastră (fig. 5/2).

Foto 12

Număr inventar: C48S_00041.

Număr inventar vechi: 1050.

Negativul este întreg, imaginea fiind orientată în plan vertical.

Emulsia prezintă deteriorări minime, iar marginile plăcii sunt acoperite cu vopsea neagră, delimitate de dungi trasate cu tuș negru.

În cadrul fotografic a fost surprins un plan apropiat cu turnul de nord-vest, văzut însă dinspre sud. Imaginea ilustrează gradul de conservare al elementului arhitectonic care mai păstra, pe unele porțiuni, urme de tencuială, dar existau și zone deteriorate, din care s-a scos piatră. La baza turnului se mai păstrează amprenta unei bolți a unei încăperi din nivelul inferior al cetății (fig. 6/1).

*

Cele 12 fotografii ilustrează aspecte semnificative privitoare la Cetatea Neamț, în sensul că au fost surprinse cadre atât din exteriorul fortificației, cât și din interior, accentul fiind pus pe cele mai importante elemente arhitectonice.

Singurul element de datare prezent în imagini este oferit de soldatul din figura 3 (C48S_00031) care este echipat într-o ținută de lucru, model 1895, și care a fost în uzul armatei române până în anul 1912¹¹. Prezența soldatului nu credem că este întâmplătoare¹², fiind cunoscută relația de colaborare dintre arheologi și militari în epocă. Putem presupune și că soldatul servește drept scară în imagine, pentru a indica mai clar amploarea monumentului, procedeu utilizat frecvent în acea perioadă.

Un amănunt interesant este acela că în figura 2/2, în dreapta intrării în cetate, apare o inscripție al cărei sens nu am reușit să-l descifrăm în totalitate. Cu toate acestea, pe o imagine similară, publicată în monografia lui N. Boerescu (1906), care surprinde exact același cadru, zona în care a existat acel graffiti este acoperită cu textul „Lt. Colonel N. Boerescu 1906”, dar acesta din urmă reprezintă un artificiu al celui care a realizat fotografia. Comparând același cadru cu imagini mai târzii, am putut constata că acel graffiti a existat până în anii '60 ai secolului trecut, așa cum se observă într-o fotografie publicată de R. Popa și realizată de Dumitru Pretor (Popa, 1963). Aceeași imagine, cu tot cu inscripție, este publicată și în lucrarea lui N. Lemnaru, fotografia fiind realizată de G. Vințilă (Lemnaru, 1968, p. 44).

În mod cert fotografiile au fost realizate înainte de începerea primelor cercetări arheologice în cetate, în anul 1939 (Minea *et alii*, 1940; Constantinescu, 1943). Coroborând aceste informații cu cele oferite de tehnica de execuție a negativelor și starea lor de conservare, considerăm că imaginile datează cu siguranță din perioada primului deceniu al secolului XX. Identitatea fotografului, precum și a atelierului unde au fost prelucrate negativele rămân încă în discuție, cercetări ulterioare de arhivă putând aduce noi informații.

---

¹¹ Identificarea uniforme și datarea au fost făcute de către colegul nostru de la *Muzeul Militar Național „Ferdinand”* din București, domnul Dr. Emil Boboescu, căruia îi mulțumim și pe această cale.

¹² Soldatul poate să fi făcut parte din *Regimentul 15 Dorobanți*, care își avea reședința la Piatra-Neamț; vezi *Istoricul Regimentului No. 15 de Dorobanți „Războieni”*, Piatra-Neamț, 1932, p. 19-21.

Lotul de fotografii prezentate în rândurile anterioare are o importantă valoare documentară prin prisma faptului că ilustrează aspecte despre starea de conservare a monumentului, din exterior și, mai ales, din interiorul fortificației până în momentul începerii primelor cercetări arheologice.

Bibliografie

- *** (1932), *Istoricul Regimentului No. 15 de Dorobanți „Războieni”*, Tipografia „Leopold Steinberg”, Piatra-Neamț.
- Antoniou, Al. (1901), *Albumul Județului Neamț*.
- Barbu, V.; Schuster, C. (2005), Grigore G. Tocilescu și „Cestiunea Adamclisi”. *Pagini din istoria arheologiei românești*, Târgoviște.
- Boerescu, N. (1906), *Cetatea Neamțu. Monografie*.
- Constantinescu, D. (1946), *Campania de săpături din anul 1940 de la Cetatea Neamțului*, în *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice pe 1943*, p. 115-178.
- Fakler, I. (1913), *Câteva note despre Cetatea Neamțului. Dintr'o descriere inedită a comunei Neamțul*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, VI, 21, p. 85, 86.
- Kennel, S. (2009), *In the darkroom. An illustrated guide to Photographic Processes before the Digital Age*, „Thames & Hudson”, Londra.
- Lemnar, N. (1968), *Pe o stâncă neagră*, Editura Tineretului, București.
- Matasă, C. (1934), *Cetatea Neamțului*, în *Boabe de grâu*, V, 3, p. 142-157.
- Matasă, C. (2017), *Cetatea Neamțului*, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț.
- Minea, I.; Grigoraș, N.; Cojoc, Gh. (1940), *Din trecutul Cetății Neamțului. În legătură cu campania noastră de săpături din vara anului 1939*, în *Cercetări Istorice*, XIII-XVI, p. 141-210.
- Nicolae, C.I. (2016), *Archaeology and photography. From field to archive*, în *Caiete ARA*, 7, p. 227-238.
- Pașilea, C.; Nicolau, V. (2014), *Târgu Neamț în oglinda timpului. Pretext de studiu cartofil*, Editura „Cetatea Doamnei”, Piatra-Neamț.
- Petcu, M., *Istoria presei române. Istoria publicității românești*, Universitatea din București, Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării, *курс*, București.
- Popa, R. (1963), *Cetatea Neamțului*, Editura Meridiane, București.
- Romstorfer, K.A. (1899), *Schloss Neamțu und einige Klosteranlagen in seiner Umgebung*, Cernăuți.

AN UNKNOWN SET OF PHOTOS OF THE NEAMȚ FORTRESS

Keywords: *Neamț Fortress, historical photo, XXth century, archive.*

Abstract

The article analyses twelve old photos of the Neamț Fortress discovered in the archive of the „Vasile Pârvan” Institute of Archaeology in Bucharest. The images show different aspects both from the interior and the exterior of the mediaeval fortification. Although there are no clear elements to establish the date of this set of photos, we attributed them to first decade of the XXth century.

We are in the presence of a homogenous set of pictures that are among the eldest to present the fortification. The images cover both architectural aspects and the state of preservation of the monument at the beginning of the XXth century.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. *Neamț Fortress. General views: 1 – from the east; 2 – from the north.*

Fig. 2. *Neamț Fortress. View of the main gate: 1 – from the exterior; 2 – from the interior.*

Fig. 3. *Neamț Fortress. General views: 1 – the main gate; 2 – the south-western tower.*

Fig. 4. *Neamț Fortress. General views of the south-western tower (1, 2).*

Fig. 5. *Neamț Fortress. Views of the south-eastern tower (1, 2).*

Fig. 6. *Neamț Fortress. Views of the north-western tower; 1 – general view; 2 – detail.*

Fig. 7. *Neamț Fortress. The main gate (1 – apud Boerescu, 1906; 2 – apud Popa, 1963).*

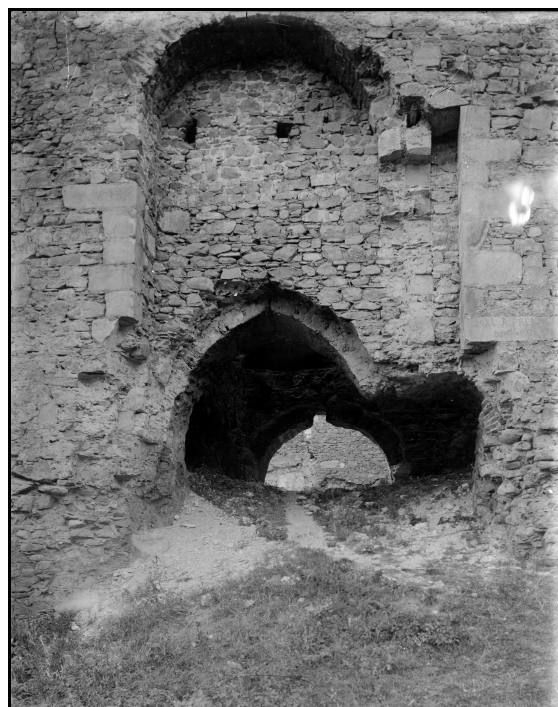

1

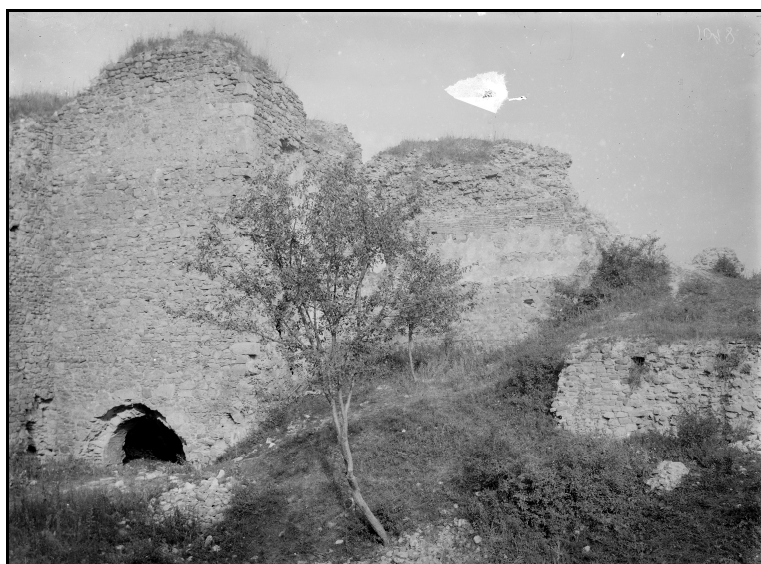

2

Fig. 1. *Cetatea Neamț. Vederi generale: 1 – dinspre est; 2 – dinspre nord.*

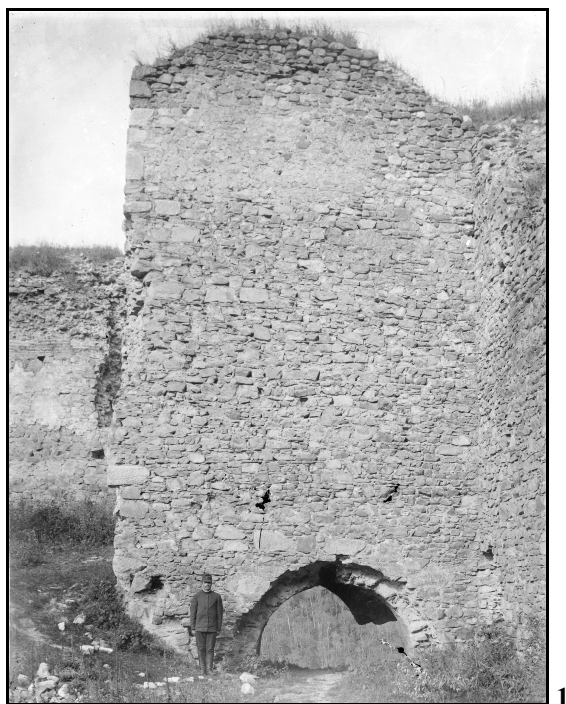

1

2

Fig. 2. Cetatea Neamț. Vedere asupra intrării principale: 1 – din exterior; 2 – din interior.

1

2

Fig. 3. *Cetatea Neamț. Vederi generale: 1 – intrarea principală; 2 – turnul de sud-vest.*

1

2

Fig. 4. *Cetatea Neamț. Vederi generale asupra turnului de sud-vest (1, 2).*

1

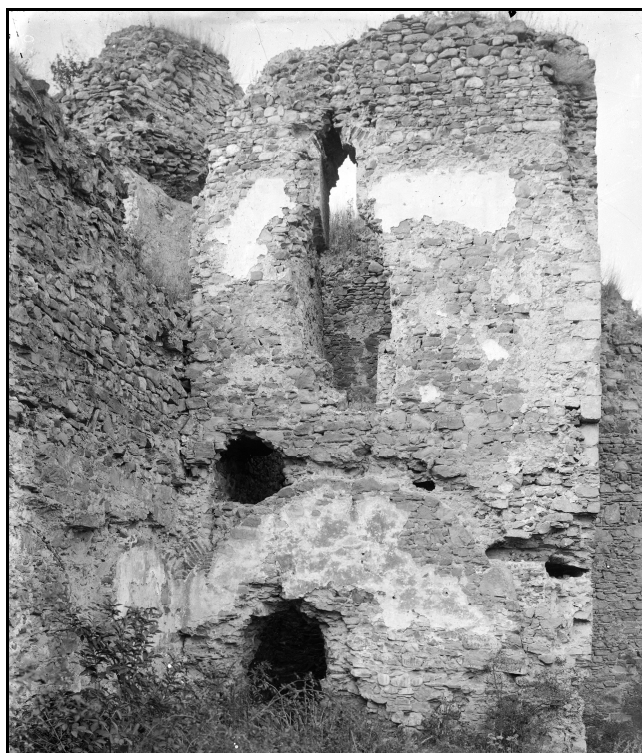

2

Fig. 5. *Cetatea Neamț. Vedere asupra turnului de sud-est (1, 2).*

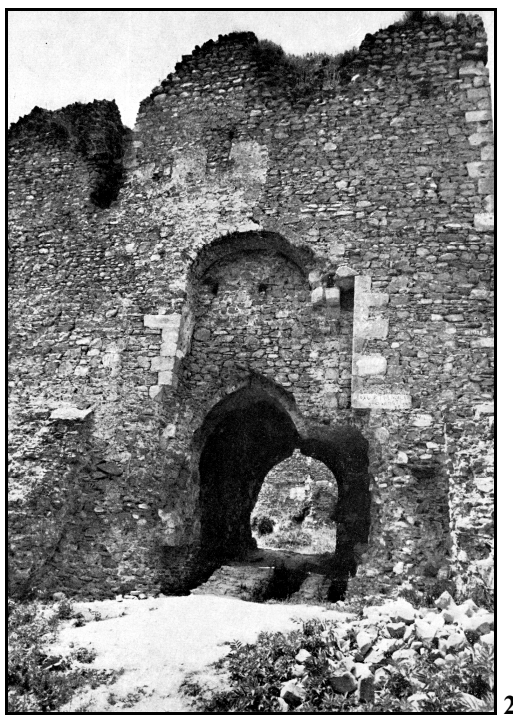

1

2

Fig. 6. Cetatea Neamț. Vederi asupra turnului de nord-vest: 1 – vedere generală; 2 – detaliu.

Fig. 7. *Cetatea Neamț. Intrarea principală*
(1 – *apud Boerescu, 1906*; 2 – *apud Popa, 1963*).

FOOD PREFERENCES OF THE HUMAN COMMUNITIES FROM VORNICENI (BOTOȘANI COUNTY), ANALYSED THROUGH THE DESCRIPTION OF THE SLAUGHTERING TRACES OBVIOUS ON FAUNAL REMAINS OF WILD MAMMALS

Florentina Carmen Oleniuc

Keywords: *prehistory, Chalcolithic, Cucuteni A-B, Bronze Age, Noua, protohistory, Iron Age, Hallstatt, slaughtering, wild mammals, food strategy, Vorniceni-„Pod Ibăneasa”.*

Introduction

Hunting is an auxiliary modality of finding food, not only in the prehistorical times. Some of the ritual and funeral ceremonies that took place in prehistorical community of Vorniceni-*Pod Ibăneasa* (Botoșani County) used bone, antlers, shells belonging to wild fauna (molluscs, fishes, birds, mammals) in order to express a social status or during the daily activities in which were involved in (gatheringman, skinner, fisherman, hunter, butcher). Providing the daily needs of primarily products (meat, lard, bacon, fat) and the necessarily quantity of secondary products (hides, antlers) meant butchering of livestock animals, by using pits, traps and blunt objects.

The traces of slaughtering wild mammals was conducted in order to obtain clothing products and footwear-shoes (by skinning), to get carcasses for barbeques (by disarticulation), or internal organs by evisceration (brain, lungs, heart, kidneys, bone's marrow), big pieces of meat and muscles by fleshing and deboning. For dehydration or preservation processes of big junks of meat or internal organs, the

prehistorical population used salt or smoke. Due to these processes, the faunal remains can be roughly perforated, especially on width bones.

The interpretation of butchering traces obvious on skeletal remains belonging to wild mammals represents the first archaeozoological mention for Cucuteni A-B phase on the territory of Romania. This study compares the slaughtering traces on wild mammals skeleton remains found in archaeological site of Fetești (Suceava County), also belonging to the same cultural aspect. The wild mammals with palaeoeconomical importance for the prehistorical community offered primarily – meat, lard and internal organs and secondly – antlers (used in manufacturing tools or weapons) and hides (used in obtaining footwear, clothing products or covering the dwelling). The wild mammals involved in this study are aurochs (*Bos primigenius*), roe-deer (*Capreolus capreolus*), red-deer (*Cervus elaphus*), boar (*Sus ferrus*), and hare (*Lepus europaeus*).

Geographical context

The archaeological site Vorniceni-*Pod Ibăneasa* is located in eastern Depression Botoșani - Dorohoi and also to the north of Cozancea Hills (at about three kilometers east of the village, which had the same name). The settlement is situated nearby the western edge of the farm Dubina, on the right bank of the Ibăneasa River, on a height of 270 m, having to the north and east slopes more or less steep.

Soils in the archaeological site of Vorniceni are predominantly gray forest type (rich in quartz and poor in humus) associated with clay hard and clay, that have been sighted in terraces, in slopes with more or less steep of Ibănești Hill. In the western of the archaeological site of Vorniceni were identified also patches of compact chernozem (which are rich in humus, having fine texture, low porosity and permeability) (Păunescu *et alii*, 1976, p. 230-236). The archaeological site of Vorniceni-*Pod Ibăneasa* is crossed on the left side by one of the most significant tributary of Jijia River, Ibăneasa River. It has 42 km length and also a permanent course, due to undergroundwater supplies of Hill Ibănești. Sulfat waters are rich in sulfate, sodium magnesium (in the south-east) and bicarbonate (in north and also in west). The settlement has sedimentary stronger facies, with coastal deposits (sandstones and limestones oolitic) and patches of clay infilled microconglomerates siliceous (Tufescu, 1977, p. 260-270), which shaped a haughty relief form.

Archaeological context

The archaeological excavations had been coordinated by Paul Șadurschi in 2000-2003 and then after by Maria Diaconescu, until the end of 2010. At digging researches participated interdisciplinary scientific teams consisting of archaeologists from the Botoșani County Museum (Paul Șadurschi, Daniel

Ciucălău and Eduard Setnic) and the pedological engineer from Nord Project Workshop (Gheorghe Zaharia) (Şadurschi *et alii*, 2004, p. 372-374).

The archaeological and archaeozoological materials, discovered throughout the digging rescue campaigns belonged Chalcolithic period (Cucuteni Culture, phase A-B) Middle Bronze Age (Noua Culture) and also to the Iron Age (Hallstatt). The archaeological researches had lacked of rescue technical methods of sieving and screening and also no means of automated digging materials, which demonstrates the thoroughness and devotion of archaeologists team.

Once again, I express my gratitude to the archaeologists team for accepting me as a member of an interdisciplinary team and providing me continuously skeletal remains and macroscopic botanical remains for archaeobotanical and archaeozoological interpretation.

In ten years of excavation that took place in the archaeological site of Vorniceni-*Pod Ibăneasa*, faunal remains were discovered in Cucuteni A-B level in 13 simple and rectangular dwellings (L. 1-3, 5-8, 11-16), 20 trenches (S. 1-5, 7-9, 11-22), 21 pits (G. 5-7, 12, 16, 21, 22, 25, 27-30, 32-35, 37, 40, 42, AB), three small squares (A-C) and also *passim*. Characteristically for Bronze Age, the faunal remains were found on the base of an oven, which had been fulfilled with ash (well-known as ashtray), due to boiling and grilling meat and internal organs. From the Iron Age (Hallstatt) skeletal elements of wild mammals were found on the ground of a hovel.

Materials and methods

Faunal remains discovered in digging rescue campaigns, which took place between 2000 and 2010 had been brought within the Restorer and Conservative Laboratory of Botoşani County Museum where the skeletal remains had been washed using warm water, liquid soap, soft brushes and anatomical tweezers), thenafter some of them had been followed the consolidation and anatomical reconstruction processes within the Comparative Anatomical Laboratory from Archaeozoology Institute of Gröningen (Holland), under the guidance of Tom Jacobs and Prof. Dr. Wietske Prummel. The accuracy of anatomical identification was based on description of atlases and books of husbandry (Prummel, 1988). Into the processes of ageing, sexing or estimating the height of the withers (von den Driesch, 1976) of the slaughtered osteological remains belonging to wild mammals (Helmer, 1987), which had been recovered in the archaeological site of Vorniceni was taken into account the degree of suture of neurocranium fragments, the stage of eruption and weariness of the teeth (Lauwrier, 1990, p. 118-212), the presence of growing cartilage of the postcranial skeleton elements (Habermehl, 1985), the porosity (Beldiman, 2007, p. 77-157) and metrical data of the antlers (Colibaba, Damian, 1977, p. 22-36; Neacşu *et alii*, 1982, p. 27-32).

Results and discussions

In the archaeological site of Vorniceni-*Pod Ibăneasa* (Botoşani County) had been analysed from archaeozoological point of view between 2000 and 2006 by Sergiu Haimovici and Aurelia Ungurianu. Then after, the osteological material had been analysed by Florentina Carmen Oleniuc. In her paper, Aurelia Ungurianu analysed 3301 mammal osteological remains, out of which 2574 belonged to Cucuteni A-B level and 727 were discovered in the Noua level. The archaeozoological analysis does not take into account the interpretation of the slaughtering traces obvious on the skeletal remains. Between 2009 and 2016 had been interpreted from archaeozoological point of view 4139 faunal remains belonging to Cucuteni A-B phase out of which 4056 mammals remains (97.99%), 3 osteological remains of *Homo sapiens* (0.07%), 15 of birds (0.36%) and 65 of molluscs (1.57%). From Noua Culture were analysed 430 mammals remains (99.30%), one of bird (0.23%) and another two of molluscs (0.46%). In the Hallstatt layer were analysed only 12 osteological mammal remains.

Of the total of 4056 mammals remains discovered in Cucuteni A-B level 3190 belonged to domestic mammals (78.64%) and 866 to the wild one's (21.35%). In the Noua culture (inside of ashtray) 369 osteological remains belonged to domestic mammals (including the horse), representing 85.81% and 61 faunal remains belonged to wild mammals (14.18%), of the total of 430 mammal osteological remains. In the Hallstatt layer only ten faunal remains belonged to domestic mammals and two to wild one's.

Paleoeconomically speaking, only roe-deer and red-deer, aurochs, boar, hare provided to prehistorical communities enough quantity of primarily products (lard, meat, fat) or secondarily products involving also the raw animal materials (hides, antlers, bones, teeth) needed in manufacturing tools and weapons.

In the Cucuteni A-B level were identified 684 faunal remains belonging to the wild mammals with paleoeconomical importance (78.98%), and another 182 hunted accidentally (21.01%). From NISP point of view, the most hunted was the red-deer (51.02%), followed by boar (25.14%), aurochs (12.57%), roe-deer (9.21%) and hare (2.04%). From MNI point of view, the most hunted was red-deer (96 - representing 43.83%), of a total of 219 individuals belonging to wild mammals with importance in paleoeconomy. This rank was followed by boar's (54, with 24.68%), aurochs's (36, with the frequency of 16.43%), roe-deer's (28, representing 12.78%) and hare's (five individuals, which represent 2.28%).

In the Cucuteni A-B level within the wild mammals were identified: 86 osteological remains of aurochs, 349 of red-deer, 63 of roe-deer, 172 of boar, 12 of elk, 14 of hare, three of wild cat and also of beaver, one of red fox and also of forest-marten and two of squirrel. From the MNI, of a total of 274 adult individuals appreciated, 96 belonged to red-deer, 54 to boar, 36 to aurochs, 28

to roe-deer, four to elk, five to hare, two for each of beaver, squirrel, wild cat, one for each of red fox and forest-marten. Of a total of 274, 43 individuals had been estimated to horse (which is considered wild).

From the environmental point of view, 537 osteological remains of wild mammals discovered in the Cucuteni A-B level were typically for forest areas (62%). Those were followed by 323 osteological remains of skirt areas wild mammals (representing 37.29%), and also skirt-forest and aquatic areas wild mammals, 0.34% (having each three faunal remains).

From the nourishing point of view, 510 faunal remains of wild mammals identified in the Cucuteni A-B level, belonged to chewing type 58.89%, 160 were unchewing (18.47%), five were carnivorous (0.57%), 172 were omnivorous (19.86%), 19 were medium size rodents (representing 2.19%).

In the Cucuteni A-B level had been estimated 36 individuals of aurochs (16.82%), 96 of red-deer (44.85%), 28 of roe-deer (13.08%) and 54 of boar (25.23%). The total of wild mammals MNI having paleoeconomical importance is 214 of a total of 274 (78.10%). In the same sample had been appreciated 4 old individuals of elk, five individuals of hare, two individuals (for beaver, squirrel, wild cat) and also one individual for red-fox and forest-marten. In the level Cucuteni had been appreciated 43 individuals of horse. This big size animal is considered wild, which had been justified by the biggest number of skeletal remains recovered (160) and a very few of pathological bones (found in cause effect relationship with husbandry).

The ranks and the frequencies of the wild mammals with paleoeconomical importance in the Cucuteni A-B level are almost the same within the studied sample. In fact, regarding the MNI, first ranks the red-deer (35.05%), followed by boar (19.70%). The third places had been taken by aurochs (13.13%) and thenafter roe-deer (10.21%). For the wild cat, beaver and squirrel, the share is the same (0.72%), as well as for forest-marten and red-fox (0.36%). The elk had a frequency of 1.45%, and the hare a little bit bigger (1.82%). Between wild mammals, the share of horse (15.69%) is nearest to the boar.

In the Noua layer of the site of Vorniceni-*Pod Ibăneasa* were analysed 59 faunal remains belonging to wild mammals, most being hunted for primarily or for secondarily products. Another two osteological remains attributed to wild mammals were accidentally hunted. It were discovered three faunal remains belonging to aurochs, 36 of red-deer, one of roe-deer, hare and squirrel and 19 of boar. In the ashtray, characteristically for Noua culture were estimated 18 old individuals of red-deer, two of aurochs, nine of boar and one for roe-deer, squirrel and hare. In comparison with the Hallstatt layer, the wild fauna was represented by two osteological remains of red-deer, belonging to the same individual.

In the Noua layer, from paleoeconomical point of view and concerning the NISP, the most hunted wild mammal was the red-deer (36 of a total of 59).

This rank had been followed by boar (19 out of 59), aurochs (three out of a total) and roe-deer (one of 59). From prehistorical paleoeconomy point of view, regarding the MNI, 18 of the total of 30 individuals belonged to red-deer, nine to boar, two to aurochs and one to roe-deer. The total faunal remains of wild mammals is 61 and the total number of wild mammals individuals appreciated in this layer is 32.

In the ashtray pointed out in the Noua layer were identified (from environmental point of view) 55 osteological remains of wild mammals. Most of them were characteristically for forest areas, and only four for skirt areas. Regarding the nourishing point of view, the total of 84 faunal remains of wild mammals could be distributed mostly to chewing type (40), followed by unchewing type (23 out of a total), omnivorous (19 out of 84) and two to rodents type.

Paleoeconomically speaking, in the ashtray of the archaeological site of Vorniceni had been estimated 32 individuals of wild mammals. In comparison to Chalcolithic period, the horse is already domesticated in Bronze Age and also used in prehistoric household. In the studied sample had been appreciated 18 individuals of red-deer, 19 of boar, two of aurochs and one roe-deer. Accidentally, in the ashtray of Noua layer had been hunted one individual for each of following species – squirrel and hare. If we take into account the paleoeconomical importance of the wild mammals, the shares and the ranks would be the same as within the sample. Thus, the red-deer ranks first (60%), boar is the second (30%), the aurochs the third (6.66%), and the last, roe-deer (3.34%).

In the hoven of Iron Age (Hallstatt) had been found only two bones of red-deer, providing from the same old individual.

Description of slaughtering traces

The butchering traces found on the skeletal remains of domestic mammals in the archaeological site of Vorniceni are skinning, evisceration, deboning, disarticulation and fleshing. The obvious split of the bones are described from theoretically point of view.

Skining a domestic mammal refers to detachment of the hides obvious on the extremities of the head and also on the fore and hind-legs, involving those bony parts of the body covered by a thin layer of fat and hides. Theoretically, these traces appears as fine lines on neurocranium and viscero-cranium bones (frontal and nasal bone, around the antlers, maxilla, vertical part of mandible), and on the distal or proximal ends of upper and lower zeugopodium (radius, ulna, tibia or fibula). Most of the skinning traces could be viewed on the surface of phalanx, metapodi and tarsi bones).

Eviscerating a domestic mammal means pulling out the internal organs situated inside of cavities: spinal cord and bone (marrow), skull (brain, tongue),

thoracic cage (heart, lungs, thymus) or abdomen (bladder, liver, kidneys, spleen, guts). The split of the bone is very deep and complete. The transversal signs of the evisceration cut-marks could be seen on the extremities of the ribs, sternum or hyoid. The skull and mandible are most of the time eviscerated by using a longitudinal split (right in the middle or behind the antlers).

Deboning and disarticulation of a domestic mammal involves the detachment of the head and also the fore- and hind-legs from the body. The deboning signs appears as fine lines, incomplete and oblique on the occipital bone and on the surface of cervical vertebrae, but also on scapula, pelvis bone and sacrum bones.

Fleshing consists in preparing the big junks of meat and carcasses belonging to wild animals by using a deep and short cut-mark of the bone, due to detachment of the ligaments. These traces could be seen longitudinally on the distal and proximal extremities of the long bones, around the articulation cavities of the scapula and pelvis bone. Also, the short and width skeletal remains have transversal traces of fleshing; most of them obvious on ribs, vertebrae and tarsi bones.

Iron Age (Hallstatt) layer

In the hoven of Iron Age (Hallstatt) layer, discovered in the site of Vorniceni-Pod Ibăneasa had been identified two bones belonging to an old individuals of red-deer with slaughtering traces: a medial phalanx skinned (on the anterior face, having fine scratches along the length of the short bone) and also a metatarsus disarticulated transversally on the posterior face and on distal epiphysis of the long bone).

Bronze Age (Noua culture) layer

In the ashtray of the Bronze Age (Noua culture) layer, discovered in the site of Vorniceni-Pod Ibăneasa had been found 26 skeletal remains of the red-deer, four of the aurochs, 22 of the boar and one of the roe-deer, having butchery traces. Of a total of the 59 bony remains of wild mammals with importance in paleoeconomy of prehistoric community, only 53 had slaughtering traces. Had been identified 8 signs of evisceration, 6 of disarticulation and 12 of fleshing, belonging to red-deer. In the ashtray, for the boar had been identified 5 traces of evisceration, three of skinning, ten of fleshing and 4 of deboning. In the same layer, for the aurochs had been found 3 osteological remains eviscerated and one fleshed. For the roe-deer had been recovered one distal part of metatarsus, which had been transversally disarticulated.

In the ashtray, characteristically for this period had been found 8 bony fragments of red-deer eviscerated (out of which 2 skulls and two antlers had transversal traces of cut-marks, obvious in the middle of frontal bone suture

(needed to pull out the brain). Also belonging to the red-deer, had been analysed three ribs and one cervical vertebrae with evisceration traces. These osteological remains brought us information about the usefulness of spinal marrow and thoracic cage internal organs (heart, lung and thymus) as preference food by prehistorical population. The cut-marks had been done transversally on the dorsal part of vertebrae arch and also nearby the proximal head of the ribs. By gastronomically meaning, the prehistorical population detached the shortloin and the rib. In the ashtray of the Bronze Age layer had been identified 12 bony remains fleshed of red-deer. Had been identified 2 scapulas and one fragment of pelvis bone, femur, humerus, radius, tibia, as well as 3 mandibles and 2 maxillae (within the viscerocranium). The fleshed cut-marks were presented mostly on the sternal part of the shoulder bone and also on its spine (which had been cut off along and from the base) in order to get the chuck. The pelvis bone is represented by acetabulum cavity, which had been scratched around. The ileum and pubis bones had been detached oblique and complete, in order to obtain the sirloin. The femur and humerus bones belonging to old red-deer individuals had been split transversally, in order to pull out the bone marrow. If in the ashtray of the Noua layer had been found the first two-thirds of femoral diaphysis attached to its caput, for humerus had been analysed the last third of diaphysis, including the distal epiphysis. The diaphysis of radius and tibia, belonging to an old individual of red-deer had been detached transversally. The cut-marks had been done completely and intentionally to obtain the bone marrow as well as foreshank and the loin.

The disarticulation and deboning cut-marks involved the distal epiphysis of a metatarsus and five proximal parts of shoulder bone, which belonged to mature individuals of red-deer. On the scapula, the cut-marks could be seen around the cotylod cavity, and also on the neck of shoulder bone, in order to get the breast. Metatarsus had been split transversally.

In the ashtray of the archaeological site of Vorniceni had been analysed 3 ribs attached by sternal cartilage (as a result of evisceration processes) and also one scapula fleshed. All the bony remains belonged to an old individual of aurochs. The ribs had been detached completely and transversally. On the body of scapula had been observed scratches mostly intentionally made, placed on the sternal part in comparison to the upper part of the spine, which had been split. By gastronomically meaning, the cut-marks had been done in order to get the flank and the plate.

In the ashtray of the site of Vorniceni-*Pod Ibăneasa* had been analysed five osteological remains of the boar, with evisceration traces (out of which three were ribs, one skull and a thoracic vertebrae). The ribs had been assigned to anterior face of thoracic cage and had been split transversally in order to obtain internal organs as heart, lungs or thymus. The skull was represented by the

frontal bone fused to parietal and occipital bones. This had been eviscerated by using an oblique split, placed behind the orbital cavity. The thoracal vertebrae had a cut-mark placed on the both sides of spinous apophysis of the vertebrae. The longitudinally split was made in order to obtain the spinal marrow.

The fleshing traces on the bony remains of boar had been observed on three shoulder bones, two fragments of tibia, one of cubits, radius, humerus, femur and mandible. The bones assigned to fore- and hind-leg of the boar were represented only by diaphysis. The cut-marks obvious on the skeletal remains of the old boar were complete and intentionally made, also placed transversally on the both sides of the bones (excepting the tibia). For shoulder bones and tibiae of *Sus ferrus*, the cut-marks were placed longitudinally (along the anterior face). On the sternal part of all shoulder bones were obvious seen fine scratches. The mandible had an incompletely and longitudinally split on both sides, the vestibular and horizontal parts. The cut-mark had been done in order to detach the chewing muscles and the tongue.

The deboning processes had been seen on the surface of four distal parts of metatarsi. The bones belonged to an old individual of boar. Although three of a total of four metatarsi had been completely detached nearby the middle of diaphysis, one of them had had only a scratch above the distal and fused epiphysis.

Chalcolithic (Cucuteni A-B) level

In the Cucuteni A-B level of the site of Vorniceni-*Pod Ibăneasa* had been found many slaughtering traces. These were distributed as follows: 80 on skeletal bones of aurochs (of a total of 86), 310 on bony remains of red-deer (of a total of 349), 59 on skeletal remains of roe-deer and 160 on bony fragments of boar (of a total of 172). Of a total of 670 of skeletal remains assigned to wild mammals with importance for prehistoric communities, only 608 had had traces of slaughtering (which represents 90.74%). The slaughtering and cooking traces obvious on the skeletal remains belonging to the most hunted wild mammals are presented in table 1.

For aurochs, had been identified three bones with spots of black-burning and another two of white burning, which is related to grilling and boiling as the most used methods of preparing meat and internal organs of the slaughtered wild mammals. Only two bones (an astragalus and a plantar part of a calcaneus) had been skinned and other four had the tip of canines teeth on their surface (as a result of reusing waste food material by the carnivorous mammals). In the Cucuteni level of the archaeological site of Vorniceni, aurochs had been slaughtered for internal and smooth organs, located mostly inside of the skull or within the thoracal cage (27 of a total of 80 butchering traces, obvious on skeletal remains of aurochs).

The location and the number of slaughtered bones for each wild mammals with importance in the paleoeconomy within the archaeologic sample are presented as follows: tables 2-5 (for aurochs), tables 6-9 (for red-deer), tables 10-13 (for roe-deer) and tables 14-17 (for boar). The analysis involved the distribution, the frequencies (if and when it is possible to estimate) of the skeletal remains of wild mammals and also the type of blow or cut-mark made by prehistoric population in order to obtain the quantity of daily food.

It had been identified mostly cut-marks made transversally on the skeletal remains of aurochs (12 of the total of 30), followed by the cut-marks applied longitudinally (especially on the bony fragments of thoracic cage (6 of a total of 30). The abdominal organs could be pulled out by cutting of floating ribs and lumbar vertebrae and ileum from pelvis bone in order to remove the bladder, kidneys and the liver. The signs of evisceration was observed on three fragments of neurocranium attached to horn-cores *primigenius type* on their base.

Thirdly within the slaughtering traces obvious on the skeletal remains of aurochs had been placed fleshing. Mostly, this method could be seen on scapula and pelvis. From gastronomically meaning, fleshing of big mammals by the Chalcolithic population involved the detachment of the plate and then breast or chuck. The secondly ranks the proximal fragments of tibia, which is assigned to sirloin (from gastronomically point of view). Foreshank and round belonging to aurochs were not so often used in providing meat and bony marrow as daily food requirement of prehistoric population.

Disarticulation had been seen mainly on the proximal part of the ribs (which refers to the detachment of the left or right side of thoracic cage from the vertebrae). 6 of a total of 11 ribs (of a total of 21 bony remains of aurochs disarticulated) had cut-mark placed transversally. The secondly is placed on tarsi (the calcaneus and astragalus or os maleolare). On the third place ranks the distal part of humeri and body of lumbar vertebrae. The deboning had been seen on the proximal phalanx, mostly on the anterior and lateral faces.

From gastronomically point of view, parts of medium size wild mammals (red-deer and roe-deer and boar) were more often used for lard, meat or internal organs, in comparison to aurochs which were slaughtered primarily for hides. The red-deer and roe-deer had been slaughtered also for hides and antlers needed in prehistoric household for manufacturing tools and weapons. The antlers and the teeth are considered material raw in this fact.

As we can see from the table 6, the Cucuteni A-B population preferred in slaughtering males and mature individuals of red-deers. Transversally cut-marks was often used in evisceration in order to pull out the brain and to remove the antlers from the skull (fig. 1). Secondly ranks the bone remains within the thoracic cage (filled with internal organs as heart, lungs, thymus). Also internal organs as liver, kidneys and spleen (located inside of abdominal cavity) were preferred as

daily food necessity. These smooth organs could be obtained by cutting oblique or transversely the floating ribs and lumbar vertebrae. The tongue could be removed by hyoid fracture. These broken bones represent an old modality of killing, after trapping and falling in a deep pit. Evisceration cut-marks could be seen also in sternum bone of aurochs, comparing to red-deer we found none.

Gastronomically speaking, fleshing bony remains of red-deer (tab. 7) consisted in removing and preparing of breast, plate, flank, round, chuck, sirloin and short loin. More often were analysed fleshed mandibles, followed by pelvis bone. The cutting marks were seen around the acetabulum cavity. Also on the proximal part of femur the fleshing splits were located behind the caput. The cut-marks of shoulder bones were placed in the left side.

By deboning and disarticulation traces, the prehistoric population detached part of wild animals (in this case red-deer, but can be available to roe-deer too), that hadn't so much meat or marrow, but had a bigger quantity of skin, tendons and ligaments. The biggest number of disarticulation traces had been seen on the diaphysis and distal part of tibia (tab. 8), followed by the proximal part of ulna (8 of the total of 41). Less disarticulated bones were the distal part of humerus and the proximal part of the ribs (each with one remain). Deboning had been seen on the distal and proximal epiphysis of the upper and lower metapodals and also on sacrum bone or lumbar vertebrae. The biggest numbers of deboning traces obvious on red-deer bony remains (tab. 9) were seen on proximal end of metacarpi and on distal part of metatarsus, as well as on acropodium (more often on proximal, then after on medial and distal phalanx). On the occipital bone of red-deer had been analysed a transversal traces of deboning, made in order to detach the head from the body.

The roe-deer is placed on the last rank (concerning the NISP, MNI) within the most hunted wild mammals and also as medium size wild animal with importance for paleoeconomy. In the Cucuteni A-B level were found 13 bony remains with evisceration, 15 of fleshing, 12 of disarticulation and 16 of deboning. Their distribution within the archaeological sample had been presented in the following tables. In comparison with evisceration traces obvious on red-deer skeletal remains, for roe-deer was not possible to find the sternum and vertebrae with cutting marks (used for spinal marrow). The biggest number of evisceration traces had been observed on skull (7 of 16) and the smallest number – on internal organs (which were protected in abdominal cavity or thoracic cage – anterior face (each having one bony remain of the total of 16).

The biggest number of fleshing traces obvious on the osteological remains of roe-deer had been seen on the external part of the mandible. The cut-marks were located externally, along the longitudinal axis of movable viscerocranium bone. Secondly ranks the scapula and pelvis bones which had had scratches around the acetabulum and cotyloid cavities. All the bones fleshed

belonged to male and old individuals of roe-deer (this fact been undersigned by the biggest number of the antlers found in the studied sample).

The disarticulation traces obvious on the skeletal remains of roe-deer found to Vorniceni were seen on the proximal and anterior face of the tibia (justifying the detachment of sirloin in procuring daily food). This was followed by pelvis bone and then phalanxs. The secondly as food preference of the Cucuteni A-B population (concerning the most hunted wild mammals) is the roe-deer's round. The proximal fragments of metatarsi had been more often debonned, and this fact is due to obtaining hides and raw material to manufacture the sharpen-point and chisels.

The boar ranks secondly, after the red-deer, concerning the NISP and MNI; also within the group of the most hunted wild mammals. The boar offered a bigger quantity of meat and internal organs. In the Cucuteni A-B level had been found 31 traces of evisceration (tab. 14, fig. 2), 48 signs of fleshing (tab. 15), 11 cut-marks of debonning (tab. 16) and 31 traces of disarticulating (tab. 17).

The biggest number of fleshed signs obvious on boar skeletal elements are represented by horizontal parts of mandibles. For 7 of the total of 11 mandibles, had been seen cut-marks along the longitudinally axe, on the vestibular face of the moveble viscerocranium. For 4 of these, the split had been done on the lingual face of the lower jaws (proving the detachment of maseter, buccinator muscles and two-thirds of the tongue). Secondly within the fleshed traces on skeletal remains of the boar was placed scapula (9 of 48 skeletal bones). This bone had had split underneath the sternal part of the body and also the spine of shoulder bone removed from the base of the scapula.

The debonning and disarticulated traces on skeletal bones of the boar, found in the Cucuteni A-B phase were seen on the os tarsi, os carpi or mostly on proximal epiphysis of ulna (7 of a total of 31). The following ranked the distal fragments of humerus and proximal remains of tibia. Less important for food addicted prehistorical population had had the apophysis of lumbar vertebrae and proximal end of the radius (which is well-known as it is anatomically connected to ulna). Most of the skeletal remains of boar with traces of deboning are represented by ribs. This fact is due to the removal of shortloin and rib in order to procuring needed food in household. If the ribs belonged to the anterior face of the thoracal cage, we discussed from gastronomically point of view, of detaching the plate and flank.

*

As a conclusion, all the osteological remains of wild mammals discovered in the site of Vorniceni-*Pod Ibăneasa* proved that the hunting was the most important secondary modality of procuring food for the Cucuteni A-B population. The wild slaughtered animals were completely used by the human communities, not only for meat, marrow, or internal organs, but for getting raw material (teeth, bones) used in manufacturing tools and weapons for the household.

Bibliography

- Beldiman, C. (2007)**, *Industria materiilor dure animale în preistoria României. Resurse naturale, comunități umane și tehnologie din paleoliticul superior până în neoliticul timpuriu*, Studii de Preistorie, Suplementum, 2, Editura Pro Universitaria, București.
- Colibaba, E.; Damian, G. (1977)**, *Cartea Vânătorului*, Editura Junimea, Iași.
- Habermehl, K.-H. (1985)**, *Alterbestimmung bei Wild- und Pelztieren*, Paul und Parey Verlag, Hamburg - Berlin.
- Helmer, D. (1987)**, *Fiches d'ostéologie animale pour l'archéologie. Série B: Mammifères. No. 1. Fiches descriptives pour les relevés d'ensembles osseux animaux*, Paris.
- Lauwrier, R. (1990)**, *Animals in Roman times in the Dutch eastern river area. Appendix: butchery mark code*, Nederlandse Oudheden, 12, Project Oosterlijke Rivierengebied, I, Amesfoort.
- Neacșu, A.; Popescu, C.; Nicolau, C. (1982)**, *Vânatul cu trofee*, Editura Ceres, București.
- Păunescu, Al.; Șadurschi, P.; Chirica, V. (1976)**, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, București.
- Prummel, W. (1988)**, *Distinguishing features on the postcranial skeletal of cattke – Bos primigenius f. taurus and red-deer – Cervus elaphus*, in *Schriften aus der Archaeologisch – Zoologischen Arbeitsgruppe*, Heft 12, Schleswig - Kiel.
- Șadurschi, P.; Diaconescu, M.; Setnic, E.; Melniciuc, A.; Haimovici, S., Ungureanu, A.; Zaharia, Gh. (2004)**, *Vorniceni, com. Vorniceni, jud. Botoșani, punct: Pod Ibăneasa*, in *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2003*, XXXVIII, p. 372-374.
- Tufescu, V. (1977)**, *Județul Botoșani*, Editura Academiei, București.
- von den Driesch, A. (1976)**, *A guide to the measurement of animal bones from archaeological sites*, Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, 1, Harvard University.

**PREFERINȚELE ALIMENTARE ALE COMUNITĂȚILOR UMANE
DE LA VORNICENI (JUDEȚUL BOTOȘANI),
ANALIZATE PRIN DESCRIEREA
URMELOR EVIDENTE DE MĂCELĂRIRE
DE PE RESTURILE FAUNISTICE ALE MAMIFERELOR SĂLBATICE**

***Cuvinte-cheie:** preistorie, calcolitic, Cucuteni A-B, epoca bronzului, Noua, protoistorie, epoca fierului, Hallstatt, măcelărire, mamifere sălbatice, strategie alimentară, Vorniceni-„Pod Ibăneasa”.*

Rezumat

Această lucrare analizează comparativ preferința alimentară a comunității umane din așezarea de la Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (județul Botoșani), prin descrierea celor 584 urme de măcelărire evidente pe resturile scheletice de la mamiferele sălbatice cu importanță peleo-economică. În nivelul Cucuteni A-B s-au investigat și 94 urme de preparare și conservare culinară (ardere calcinată și neagră, perforare intenționată), din totalul celor 623 resturi faunistice, spre deosebire de cele 6 resturi osoase cu urme de preparare culinară din totalul celor 59, descoperite în cenușarul din epoca bronzului și de cele două identificate în bordeiul din epoca fierului. Mamifere sălbatice erau utilizate de către populația preistorică atât pentru produsele primare (carne, slănină, organe interne), cât și pentru cele secundare (piei, coarne), oase sau dinți, care erau întrebuințate la confecționare obiectelor de îmbrăcăminte, uneltelor și podoabelor.

LISTA TABELELOR

- Tab. 1.** *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B). Urme de măcelărire evidente pe resturile faunistice ale mamiferelor sălbatice.*
- Tab. 2.** *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B). Urme de eviscerare evidente pe resturile scheletice de bour (Bos primigenius).*
- Tab. 3.** *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B). Semne de descărnare evidente pe resturile scheletice de bour (Bos primigenius).*
- Tab. 4.** *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B). Urme de dezarticulare evidente pe resturile scheletice de bour (Bos primigenius).*

- Tab. 5.** *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B). Semne de tranșare evidente pe resturile scheletice de bour (Bos primigenius).*
- Tab. 6.** *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B). Urme de eviscerare evidente pe resturile faunistice de cerb (Cervus elaphus).*
- Tab. 7.** *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B). Semne de descărnare evidente pe resturile faunistice de cerb (Cervus elaphus).*
- Tab. 8.** *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B). Urme de dezarticulare evidente pe resturile faunistice de cerb (Cervus elaphus).*
- Tab. 9.** *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B). Semne de tranșare evidente pe resturile scheletice de cerb (Cervus elaphus).*
- Tab. 10.** *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B). Urme de eviscerare evidente pe resturile faunistice de căprior (Capreolus capreolus).*
- Tab. 11.** *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B). Semne de descărnare evidente pe resturile scheletice de căprior (Capreolus capreolus).*
- Tab. 12.** *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B). Urme de dezarticulare evidente pe resturile scheletice de căprior (Capreolus capreolus).*
- Tab. 13.** *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B). Semne de tranșare evidente pe resturile scheletice de căprior (Capreolus capreolus).*
- Tab. 14.** *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B). Urme de eviscerare evidente pe resturile scheletice de mistreț (Sus ferrus).*
- Tab. 15.** *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B). Semne de descărnare evidente pe resturile faunistice de mistreț (Sus ferrus).*
- Tab. 16.** *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B). Urme de dezarticulare evidente pe resturile faunistice de mistreț (Sus ferrus).*
- Tab. 17.** *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B). Semne de tranșare evidente pe resturile scheletice de mistreț (Sus ferrus).*

LISTA ILUSTRAȚIILOR

- Fig. 1.** *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B). Craniu de cerb cu urme de eviscerare (foto: F.C. Oleniuc).*
- Fig. 2.** *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B). Craniu de mistreț cu urme de eviscerare (foto: F.C. Oleniuc).*

LEVEL		CHALCOLITHIC (CUCUTENI A-B)								
SPECIES		BOUR <i>Bos primigenius</i>		CERB <i>Cervus elaphus</i>		CĂPRIOR <i>Capreolus capreolus</i>		MISTREȚ <i>Sus ferrus</i>		TOTAL
SLAUGHTERING	TRACES	no.	%	no.	%	no.	%	no.	%	no.
	Deboning	n	n	%	n	n	%		n	<i>n</i>
	Skinning	9	53	17.09	11	11	6.87	84	9	53
	Fleshing	2	18	5.80	1	5	3.12	26	2	18
	Disarticulation	11	65	20.96	15	48	30	139	11	65
	Evisceration	21	41	13.22	13	41	25.62	116	21	41
	Total	30	71	22.90	10	31	19.37	142	30	71
COOKING	Black burnt	70	248	80	50	136	85	507	70	248
	White burnt	3	32	10.32	6	8	5	49	3	32
	C. gnawed	2	12	3.87	1	4	2.50	19	2	12
	R. gnawed	4	4	1.29	1	7	4.37	16	4	4
	Total	–	6	1.93	–	3	1.87	9	–	6
	Conservation	79	302	17.42	58	158	13.75	600	79	302

Tab. 1. Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B).
Slaughtering traces obvious on wild mammals skeletal remains.

TYPE BLOW / CUT-MARK	PERFORATION	TRANSVERSALY	LONGITUDINALLY	CUT-MARK LEFT SIDE	CUT-MARK RIGHT SIDE	TOTAL
SKELETAL ELEMENTS						
Skull		3 (G. 34)				3
Hyoid	–	1 (L. 14)	–	–	–	1
Costo-sternal cartilage	–	8 (L. 14) 1 (G. 35)	1 (G. 34) 2 (G. 42)	1 (L. 8) 1 (G. 29)	3 (G. 40)	17
Sternum	1 (G. 28)	–	–	–	1 (G. AB)	2
Abdominal organs	–	2 (G. 40)	1 (G. 34)	1 (G. 29)	–	4
Spinal marrow	–	–	–	1 (L. 8)	–	1
Bony marrow	–	–	1(L14), 1 (gr.35)	–	–	2
TOTAL	1	15	6	4	4	30

Tab. 2. Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B).
Evisceration traces obvious on the skeletal remains of auroch (Bos primigenius).

TYPE BLOW / CUT-MARK	TRANSVERSALY	LONGITUDINALY	CUT-MARK LEFT SIDE	CUT-MARK RIGHT SIDE	TOTAL
SKELETAL ELEMENTS					
Scapula – spine and body	–	1 (G. 22) 1 (passim)	1 (G. 40)	–	3
Humerus proximal	–	1 (G. 29)	–	–	1
Femur – proximal	1 (L. 15)	–	–	–	1
Radius – distal diaphysis	–	–	–	1 (L. 15)	1
Tibia – proximal diaphysis	–	1 (G. 40)	1 (L. 15)	–	2
Pelvis bone – acetabulum	1 (L. 14)	1 (passim)	1 (G. 34)	–	3
TOTAL	2	5	3	1	11

Tab. 3. Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B).
Fleshing traces obvious on the skeletal remains of auroch (*Bos primigenius*).

TYPE BLOW / CUT-MARK	TRANSVERSALY	LONGITUDINALY	CUT-MARK LEFT SIDE	CUT-MARK RIGHT SIDE	TOTAL
SKELETAL ELEMENTS					
Femur – caput femori	–	–	1 (S. 11)	–	1
Humerus – distal	2 (S. 11)	–	–	–	2
Cubitus – proximal	1 (passim)		–	–	1
Tars	1 (L. 7)	–	1 (S. 11)	1 (G. 22)	3
Ribs – proximal	6 (S. 11)	1 (L. 6) 1 (S. 8)	2 (S. 11)	1 (G. 11)	11
Vertebrae body – apophysis	2 (G. 40)	–	–	–	2
Pelvis bone – pubis – ischion	–	1 (S. 11)	–	–	1
TOTAL	12	3	4	2	21

Tab. 4. Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B).
Disarticulation traces obvious on the skeletal remains of auroch (*Bos primigenius*).

TYPE BLOW / CUT-MARK	TRANSVERSALY	LONGITUDINALY	CUT-MARK LEFT SIDE	TOTAL
SKELETAL ELEMENTS				
Metacarpus – distal	1 (G. 33)	1 (L. 15)	–	2
Metatarsus – proximal	1 (<i>passim</i>)	–	–	1
Phalanx	2 (L. 14)	1 (G. 33)	1 (G. 27)	6
	1 (L. 15)	1 (G. 42)		
TOTAL	5	3	1	9

Tab. 5. *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B).*
Deboning traces obvious on skeletal remains of auroch (Bos primigenius).

TYPE BLOW / CUT-MARK	PERFORATION	TRANSVERSALY	LONGITUDINALY	CUT-MARK LEFT SIDE	CUT-MARK RIGHT SIDE	TOTAL
SKELETAL ELEMENTS						
Skull	1 (G. 40) 3 (G. 40)	10 (<i>passim</i>) 1 (S. 11) 1 (L. 11)	–	1 (S. 21) 3 (L. 6) 1 (S. 8) 2 (G. 35)	1 (G. 21) 1 (L. 7) 1 (S. 22)	26
Hyoid	–	1 (L. 11)	–	–	–	1
Costo-sternal cartilage	–	1 (S. 22) 1 (G. 5)	–	7 (L. 8) 1 (G. 27)	2 (L. 6), 6 (L. 8)	18
Abdominal organs	–	–	–	1 (L. 14) 1 (G. AB)	2 (L. 15)	4
Spinal marrow	–	4 (G. AB)	1 (G. 25)	–	–	5
Bony marrow	–	1 (S. 11)	2 (S. 11)	–	2 (G. 32)	5
Antlers	–	4 (S. 11)	2 (L. 3)	1 (L. 2)	1 (S. 2) 4 (L. 14)	12
TOTAL	4	24	5	18	20	71

Tab. 6. Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B).
Eviscerating traces obvious on the skeletal remains of red-deer (*Cervus elaphus*).

TYPE BLOW / CUT-MARK	TRANSVERSALY	LONGITUDINALY	CUT-MARK LEFT SIDE	CUT-MARK RIGHT SIDE	TOTAL
SKELETAL ELEMENTS					
Mandible	1 (G. 22) 1 (G. 25) 1 (G. AB)	2 (S. 8) 3 (L. 14) 2 (G. 34)	2 (L. 1) 1 (L. 14) 1 (G. 35) 2 (G. 37)	1 (Cas. C) 1 (L. 15)	18
Scapula – spine and body	3 (S. 11) 1 (G. 27) 1 (G. 34)	1 (passim) 1 (S. 11)	1 (L. 1)	–	8
Humerus proximal	1 (S. 8) 1 (L. 3)	–	1 (G. 21)	1 (G. 35)	4
Femur – proximal	1 (S. 8) 2 (L. 11) 1 (G. 25)	–	–	–	4
Radius – distal diaphysis	1 (S. 11)	–	1 (G. 35)	–	2
Tibie – proximal diaphysis	3 (G. 25) 1 (G. 42)	–	1 (L. 14)	2 (G. 37)	7
Cubitus – diaphysis	1 (S. 11)	–	–	–	1
Pelvis bone – acetabulum	1 (G. 21) 3 (L. 14) 1 (G. 27)	2 (L. 15) 1 (G. 32)	1 (S. 22) 2 (S. 11)	–	10
TOTAL	24	12	13	5	55

Tab. 7. Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B).
Fleshing traces obvious on the skeletal remains of red-deer (*Cervus elaphus*).

TYPE BLOW / CUT-MARK	TRANSVERSALY	LONGITUDINALY	CUT-MARK LEFT SIDE	CUT-MARK RIGHT SIDE	TOTAL
SKELETAL ELEMENTS					
Vertebres body	–	–	2 (G. 37)	–	2
Ribs – proximal	–	–	1 (S. 11)	–	1
Tarsi and carpi bones	1 (Cas. B) 2 (L. 11)	–	–	–	3
Phalanx	2 (L. 11)	1 (L. 2)	–	–	3
Humerus – distal	–	–	–	1 (Cas. A)	1
Femur – distal – dyaphysis	1 (Cas. A)	1 (Cas. B)	1 (G. 29)	–	3
Radius – distal	–	–	1 (G. 29)	2 (L. 11)	3
Cubitus – proximal	2 (G. 40)	1 (Cas. B) 1 (L. 11)	1 (passim) 1 (L. 7)	1 (S. 8) 1 (G. 37)	8
Tibia – distal – diaphysis	1 (S. 14) 1 (G. 32)	1 (S. 11) 3 (L. 11) 2 (G. 34)	1 (L. 6) 2 (G. 37)	1 (G. 40)	12
Scapula – cavity	–	1 (S. 12)	1 (L. 12)	1 (G. 37)	3
Pelvis bone – ischion	1 (G. 29)	–	–	1 (G. 40)	2
TOTAL	11	11	11	8	41

Tab. 8. Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B).
Disarticulation traces obvious on the skeletal remains of red-deer (*Cervus Elaphus*).

TYPE BLOW/ CUTMARK	TRANSVERSALY	LONGITUDINALLY	CUT-MARKS RIGHT SIDE	CUT-MARK LEFT SIDE	TOTAL
SKELETAL ELEMENTS					
Metacarpus – distal	1 (G. 42)	–	1 (G. 29) 2 (G. 37)	1 (L. 1) 3 (L. 14)	8
Metatarsus – proximal	3 (G. 21) 1 (G. 25) 1 (G. 27)	2 (L. 11) 1 (L. 15) 3 (G. 34)	1 (L. 5) 1 (L. 1) 1 (L. 14) 3 (G. 32)	1 (Cas. C) 1 (S. 14) 1 (G. 37)	20
Phalanx	1 (L. 15) 1 (G. 42)	2 (G. AB) 1 (G. 27)	1 (L. 11) 1 (L. 14) 2 (G. 35)	2 (G. 40)	11
Os tarsi / os carpi	1 (L. 6)	1 (G. AB)	1 (L. 15) 1 (G. 40)	2 (G. 5)	6
Vertebraes	1 (Cas. A)	–	2 (G. 29)	1 (S. 13)	4
Ribs	–	–	3 (G. 35)	–	3
Skull	2 (G. 27)	–	–	–	2
TOTAL	12	10	20	11	53

Tab. 9. *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B).*
Deboning traces obvious on skeletal remains of red-deer (Cervus elaphus).

TYPE BLOW / CUTMARK	PERFORATION	TRANSVERSALY	LONGITUDINALY	CUT-MARK LEFT SIDE	CUT-MARK RIGHT SIDE	TOTAL
SKELETAL ELEMENTS						
Skull	1 (G. 25)	1 (L. 16) 1 (G. 28)	2 (G. 40)	1 (L. 2)	1 (S. 12)	7
Hyoid	–	–	–	–	1 (G. 30) 1 (G. 34)	2
Costo-sternal cartilage	–	–	–	1 (L. 12)	–	1
Abdominal organs	–	1 (G. 25)	–	–	–	1
Bony marrow	–	–	1 (L. 5)	–	1 (G. 28)	2
Antlers	–	1 (G. 25) 2 (G. 40)	–	–	–	3
TOTAL	1	6	3	2	4	16

Tab. 10. Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B).
Eviscerating traces obvious on the skeletal remains of roe-deer (Capreolus capreolus).

TYPE BLOW / CUT-MARK	TRANSVERSALY	LONGITUDINALLY	CUT-MARK LEFT SIDE	CUT-MARK RIGHT SIDE	TOTAL
SKELETAL ELEMENTS					
Mandible	1 (Cas. C) 2 (Cas. A)	1 (G. 35)	1 (S. 11)	2 (G. 33)	7
Scapula – spine and body	1 (S. 2)	1 (S. 11) 1 (G. 29)	–	–	3
Tibia – proximal diaphysis	1 (<i>passim</i>)	–	1 (G. 12)	–	2
Pelvis bone – acetabulum	1 (S. 11)	–	1 (G. 27)	1 (G. 37)	3
TOTAL	6	3	3	3	15

Tab. 11. *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B).*
Fleshing traces obvious on the skeletal remains of roe-deer (Capreolus capreolus).

TYPE BLOW / CUT-MARK	TRANSVERSALY	LONGITUDINALY	CUT-MARK LEFT SIDE	CUT-MARK RIGHT SIDE	TOTAL
SKELETAL ELEMENTS					
Phalanx	1 (L. 11)	1 (G. 29)	–	–	2
Femur – proximal	–	1 (G. 34)	–	–	1
Tibia – proximal	1 (L. 11) 2 (S. 11)	1 (L. 12) 1 (L. 3)	1 (S. 11)	–	6
Pelvis bone – ischion	1 (G. 21)	1 (L. 15) 1 (G. AB)	–	1 (L. 14)	4
TOTAL	5	6	1	1	13

Tab. 12. *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B).*
Disarticulation traces obvious on the skeletal remains of roe-deer (Capreolus capreolus).

TYPE BLOW / CUT-MARK	TRANSVERSALY	LONGITUDINALLY	CUT-MARKS RIGHT SIDE	CUT-MARK LEFT SIDE	TOTAL
SKELETAL ELEMENTS					
Metacarpus – distal	2 (G. 24)	1 (G. 29) 1 (G. 28)	–	1 (L. 15)	5
Metatarsus – proximal	1 (S. 8) 3 (L. 14)	1 (G. 27) 1 (G. 28)	1 (L. 15)	1 (G. 30) 1 (G. AB)	9
Phalanx	1 (G. 34)	–	–	–	1
Vertebrae	1 (G. 21)	–	–	–	1
TOTAL	8	4	1	3	16

Tab. 13. *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B).*
Deboning traces obvious on skeletal remains of roe-deer (Capreolus capreolus).

TYPE BLOW / CUT-MARK	TRANSVERSALY	LONGITUDINALY	CUT-MARK LEFT SIDE	CUT-MARK RIGHT SIDE	TOTAL
SKELETAL ELEMENTS					
Skull	1 (G. 22)	1 (Cas. A)	1 (S. 22) 1 (L. 15)	1 (S. 11)	5
Hyoid	1 (L. 13)	–	–	–	1
Costo-sternal cartilage	1 (Cas. B) 4 (L. 14) 1 (S. 22)	3 (S. 13) 1 (G. 40)	1 (L. 7)	2 (G. 40)	13
Sternum	–	–	1 (G. 34)	–	1
Abdominal organs	1 (L. 8) 1 (L. 15)	–	–	–	2
Bony marrow	2 (S. 11)	2 (Cas. A)	–	3 (S. 11)	7
Spinal marrow	2 (S. 11)	–	–	–	2
TOTAL	14	7	4	6	31

Tab. 14. *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B).
Eviscerating traces obvious on the sketal remains of boar (Sus ferrus).*

TYPE BLOW / CUT-MARK	TRANSVERSALY	LONGITUDINALY	CUT-MARK LEFT SIDE	CUT-MARK RIGHT SIDE	TOTAL
SKELETAL ELEMENTS					
Mandible	1 (S. 21) 1 (L. 11)	2 (gr34), 1 (gr28)	1 (L. 5) 2 (L. 14)	1 (S. 8) 2 (G. 27)	11
Maxilla	1 (S. 11) 1 (L. 11)	–	1 (G. 40)	–	3
Scapula – spine and body	3 (S. 11) 1 (G. 7) 1 (L. 11)	–	2 (S. 11) 1 (G. 40)	1 (G. 22)	9
Pelvis bone – acetabulum	1 (G. 5)	–	1 (L. 8)	–	2
Humerus – proximal	1 (S. 22) 2 (G. 29)	–	1 (L. 8) 3 (L. 14)	1 (G. 22)	8
Femur – distal	1 (G. 29)	2 (G. AB)	1 (L. 6) 1 (G. 40)	–	5
Radius proximal	1 (G. 29)	1 (G. 25)	1 (Cas. C)	–	3
Tibia – proximal diaphysis	1 (G. 29)	1 (G. 22) 2 (L. 11) 1 (G. 25) 1 (G. 34)	–	1 (G. 40)	7
TOTAL	16	11	13	6	48

Tab. 15. *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B).*
Fleshing traces obvious on the skeletal remains of boar (Sus ferrus).

TYPE BLOW / CUT-MARK	TRANSVERSALY	LONGITUDINALY	CUT-MARK LEFT SIDE	CUT-MARK RIGHT SIDE	TOTAL
SKELETAL ELEMENTS					
Vertebrae	1 (G. 28)	–	–	–	1
Femur – proximal	1 (L. 14)	–	1 (G. 35)	1 (L. 15)	3
Humerus – distal	4 (L. 14)	–	2 (G. 35)	–	6
Tibia – proximal	1 (L. 15)	2 (G. 28)	2 (L. 14)	–	5
Radius – proximal	–	–	1 (L. 15)	–	1
Cubitus – proximal	1 (L. 15) 1 (G. 25) 1 (G. 34)	1 (G. 40), 1 (G. 32)	2 (L. 14)	–	7
Peroneu – distal	1 (<i>passim</i>)	1 (S. 14) 1 (G. 27)	–	–	3
Scapula – cavity	1 (L. 15)	–	1 (G. 27)	–	2
Pelvis bone – ischion	1 (Cas. B)	–	–	–	1
Os carpi / os tarsi	1 (L. 14)	1 (L. 15)	–	–	2
TOTAL	14	7	9	1	31

Tab. 16. Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B).
Disarticulation traces obvious on the skeletal remains of the boar (*Sus ferrus*).

TYPE BLOW / CUT-MARK	TRANSVERSALY	LONGITUDINALY	CUT-MARKS RIGHT SIDE	CUT-MARK LEFT SIDE	<i>TOTAL</i>
SKELETAL ELEMENTS					
Mandible	1 (G. 12)	–	–	–	<i>1</i>
Metatarsus – proximal	–	–	–	1 (G. 29)	<i>1</i>
Peroneu proximal	–	–	–	1 (G. 40)	<i>1</i>
Vertebrae	–	1 (S. 11)	–	–	<i>1</i>
Os tasi / os carpi	1 (L. 8)	–	2 (G. 25)	–	<i>3</i>
Ribs	1 (S. 11)	–	2 (S. 11)	1 (S. 11)	<i>4</i>
<i>TOTAL</i>	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>4</i>	<i>3</i>	<i>11</i>

Tab. 17. *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B).*
Deboning traces obvious on skeletal remains of the boar (Sus ferrus).

Fig. 1. *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B).*
Skull of Cervus elaphus with traces of evisceration
(photo: F.C. Oleniuc).

Fig. 2. *Vorniceni-„Pod Ibăneasa” (Cucuteni A-B).*
Skull of Sus ferrus with evisceration traces
(photo: F.C. Oleniuc).

RESTAURAREA UNOR MONEDE DESCOPERITE ÎN CIMITIRUL MEDIEVAL DE LA PIATRA-NEAMȚ - DĂRMĂNEȘTI

Otilia Mircea,
Ion Sandu,
Viorica Vasilache,
Andrei Victor Sandu

Cuvinte-cheie: *evul mediu, necropolă, Piatra-Neamț, monede, restaurare, procese chimice, microscopie optică, SEM-EDX.*

Aspecte generale

Artefactele metalice sunt degradate în mediul de zacere prin mecanisme care se petrec în timp îndelungat și care, în general, sunt diferite în funcție de natura aliajului, de complexitatea tehnologică a piesei, de agresivitatea mediului, de traseul parcurs de la punerea în operă la descoperire și altele.

Transformările fizico-chimice suferite de piesele metalice vechi au loc în mai multe etape: o primă fază, în care sunt generate procesele chimice primare (formarea patinei nobile, sub forma unei pelicule subțiri, uniforme și continue, cu rol pasivant), apoi două faze de tranziție, una în care au loc procesele secundare (conversia patinei nobile în cea săracă – neprotectivă) și alta, cu formarea unui strat mai gros de coroziune, dar cu păstrarea miezului metalic, și, în final, faza de precolaps, sub forma unui *bulk* de coroziune fără miez metalic, acoperit de cea de contaminare, când microstructuri din mediul de zacere și din contact cu alte obiecte sunt monolitizate în structurile de suprafață (Robbiola *et alii*, 1998, p. 2083-2111; Sandu *et alii*, 2002; Robbiola, Portier, 2006, p. 1-12; Sandu, 2008; Mircea, 2010). Adesea au loc procese de segregare a metalelor

mai active din aliaj din miezul metalic spre suprafața acestuia, în structura stratului de coroziune, de unde o parte sunt difuzate în mediul de zacere, în urma proceselor de solvoliză / disoluție, sub influența apelor freatice, meteorice sau din condens. Procesele inverse, dinspre mediul de zacere spre artefact, se opresc adesea până la structurile care, cândva, au fost pasivante, fără a se opri la miezul metalic. Dintre procesele din faza finală, alături de osmoze inverse, difuzii și monolitizări, au loc procese hidrice, de complexare, de ancrasare oxidativă și de mineralizare a incluziunilor organice. Unii cationi metalici polivalenți (ai metalelor tranziționale), în stare de oxidare intermediară sau superioară, cu activitate anti-microbiologică, au conservat bine componenți din materialele organice monolitizate.

Trecerea de la o fază la alta este greu de evidențiat. Totuși, prin analiza microstratigrafică (*cross-section*), cuplată cu dispersia de raze *X* (*SEM-EDX*), spectroscopia micro-*FTIR*, fluorescența de raze *X* și altele, se pot identifica unele caracteristici, care evidențiază anumite contexte sau trasee parcurse de artefact.

Cercetările arheologice sau cele de suprafață oferă cazuistici interesante a unor piese cu stări de conservare atipice. Astfel, se cunosc obiecte din perioadele timpurii care sunt bine conservate, ca de exemplu unele piese din bronz, rămase în faza primară, cea a patinei nobile, datorită prezenței unor medii climatice și chimice protective. Un alt exemplu este cel al pieselor antice de fier, bine conservate datorită siturilor bogate în ioni fosfat. În schimb, se cunosc piese din perioada medievală care s-au degradat mult mai puternic, fiind încadrate în fazele de tranziție sau chiar spre cea finală (Sandu *et alii*, 2005, p. 981-994; Sandu *et alii*, 2010, p. 1054-1058; Mircea, Hânceanu, 2013; Mircea, 2017, p. 129-149).

Mecanismele de degradare a artefactelor metalice se petrec sub influența unor procese de alterarea chimică și / sau microbiologică, prin participarea directă a elementelor din compoziția aliajelor de bază la o serie de reacții chimice, cum ar fi: oxidarea pur chimică (în prezența oxigenului sau a altor oxidanți în medii anhidre), electrochimică (în medii saline umede – reacții electrochimice cu electrod comun și la contactul a două metale cu potențiale de electrod foarte diferite – reacții electrochimice cu doi electrozi), microbiologică sau enzimatică, urmate de reacții acido-bazice și cele de complexare, cu formarea unor congruenți stabili. Pe lângă transformările chimice și fizico-structurale ale unui artefact, la suprafața crustelor de coroziune formate în fazele primare și de tranziție, au loc și procese suplimentare de contaminare, din interacțiunile cationilor elementelor din aliajul de bază cu materialele din mediul de zacere sau a unor obiecte aflate în contact, alături de care au zăcut. De asemenea, în perioada de zacere, sub influența pedologiei solului au loc și procese de deteriorare fizico-structurală și funcțională, dintre care cele mai importante sunt: eroziunea prin frecare sau măcinare, fragmentarea / ruperea, fisurarea / înțeparea, îndoirea / ambutisarea,

pierderea de material etc. (Sandu *et alii*, 2006, p. 39-53; Sandu *et alii*, 2014 a, p. 311-319; Sandu *et alii*, 2014 b, p. 918-927).

În ansamblu, procesele fizico-chimice care au loc succesiv asupra artefactelor metalice în perioada de zacere dau în timp schimbări vizibile, pe suprafețele acestora formându-se patine subțiri, uniforme, cu sau fără rol pasivant asupra aliajului de bază, cruste de coroziune mai mult sau mai puțin groase și rugoase, cu extensie zonală sau generalizate, microescrescențe frumos cristalizate, bulbi rotunzi sau aplatizați reformati structural și diverse efecte de stratificare sau de distribuire în faza de volum. Din acest punct de vedere, artefactele arheologice din metal cunosc diferite tipuri de alterare chimică și deteriorare fizică, atât cele bine conservate, întregi și cu elemente structurale de suprafață (ornamente, inscripții, efigii, plăcări, ancadrame etc.) bine evidențiate, cât și cele fragmentate, aflate în faze avansate de alterare, respectiv complet mineralizate sau aflate în colaps, fără miez metalic (Mircea *et alii*, 2012, p. 893-899; Sandu *et alii*, 2012 a, p. 495-500; Sandu *et alii*, 2012 b, p. 1646-1652; Vasilache *et alii*, 2013, p. 152-157; Vasilache *et alii*, 2015, p. 396-401).

Din acest punct de vedere, artefactele din metal și cele cu componente metalice, descoperite în săpăturile arheologice, constituie materiale importante pentru fixarea contextului istoric (după identificarea caracteristicilor arheometrice și determinarea atributelor de autentificare) și valorificarea lor muzeală (după stabilirea stării de conservare și restaurare).

Lucrarea are drept scop, pe de o parte, stabilirea stării de conservare a două monede descoperite în săpăturile de la Piatra-Neamț - *Dărmănești* din anul 2012 (Garvăn *et alii*, 2015), cu evaluarea mecanismelor de degradare și identificarea unor caracteristici arheometrice, susceptibile a fi utilizate în autentificare, iar pe de altă parte selectarea unor tratamente pentru restaurarea acestora. Analizele s-au efectuat prin microscopie optică și microscopie electronică de baleiaj, cuplată cu spectroscopia de raze X (*SEM-EDX*).

Partea experimentală

În studiu s-au luat două monede lipite (fig. 1), descoperite în urma cercetărilor preventive din cimitirul medieval de la Piatra-Neamț - *Dărmănești* din anul 2012, în mormântul M. 4, alături de care se aflau șase nasturi globulari.

Analizele de suprafață au fost completate cu cele în secțiune, iar rezultatele au fost interpretate în funcție de contextele *abandonului* (pierderea funcțiilor de utilizare prin ritual cultic etc.) și cel al *descoperirii*, respectiv de prezența unor formațiuni morfo-structurale atipice și a componentelor de contaminare provenite din materiale alături de care au stat în perioada de zacere (oase, resturi de lemn, fibre textile etc.). În acest sens au fost analizate în primul rând crustele de coroziune, dar și miezul metalic.

Analizele de microscopie optică s-au realizat la mărimi diferite, cu un aparat tip *Zeiss Imager a1M*, care are atașat un aparat foto *AXIOCAM* și soft specializat, iar pentru evidențierea caracteristicilor structurale și a compoziției elementale s-a utilizat un microscop electronic cu scanare (*SEM*), model *VEGA II LSH*, produs de firma *TESCAN Cehia*, cuplat cu un detector *EDX*, tip *QUANTAX QX2*, produs de firma *BRUKER / ROENTEC* Germania și soft specializat pentru prelucrare date spectrale, capabil să lucreze în regim *BSE* (electroni secundari retrodifuzati sau împrăștiați) și *SE* (electroni secundari).

Analizele de microscopie optică și cele de microscopie electronică (*SEM-EDX*) au fost efectuate în cadrul Laboratorului de Restaurare al Muzeului de Istorie din Roman și în Laboratorul de Investigare Științifică și Conservarea Bunurilor de Patrimoniu Cultural – Platforma Interdisciplinară „Arheoinvest” a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Rezultate și discuții

Analizele de suprafață din zonele de contact au evidențiat neomogenitatea crustelor de coroziune (fig. 2), ca urmare a interacțiunilor reciproce și a dezvoltării compușilor chimici în faza de volum, precum și a microstructurilor integrate prin procesul de monolitizare.

Stratul extern al crustei de coroziune rezultat în urma proceselor de alterare chimică și deteriorare fizică pe moneda mică este discontinuu, contaminat în mare parte de microstructurile din sol (fig. 3). Sub stratul extern de coroziune s-a evidențiat un strat intermediar compus din produșii de coroziune ai cuprului. Aceștia au distribuții neuniforme.

Morfologia crustei de coroziune de pe moneda mare este diferită ca extensie și omogenitate de cea de pe moneda mică, în sensul că este mai subțire fiind ușor de distins efigia acesteia. Stratul de coroziune este discontinuu, cu depozite de congruenți chimici dezvoltati neuniform (fig. 4/a) și cu microstructuri de contaminare din sol (fig. 4/b).

În ansamblu, cu referire la starea de conservare, conform imaginilor preluate prin microscopia optică (fig. 5), cele două monede au cruste de coroziune neomogene, cu depozite din compuși chimici primari, dar și secundari, rezultați din fazele intermediare de alterare chimică, și cu multiple elemente caracteristice proceselor de deteriorare fizică, dintre care fisurile și rețelele de cracluri sunt cele mai semnificative.

Analizele de microscopie electronică de baleiaj cuplate cu spectrometria de raze *X* (*SEM-EDX*) au evidențiat tipul, morfologia și natura structurilor externe și interne ale crustelor de coroziune, precum și elementele din compozițiile chimice ale celor două monede și ale microstructurilor preluate din sol sau a celor din contactul cu alte materiale (oase, nasturii globulari).

În acest sens, imaginile din figura 6 prezintă crusta de coroziune de pe moneda mică, care este discontinuă, cu depozite de compuși chimici primari și secundari dezvoltati în fazele intermediare de alterare. Totodată, acestea redau bine tipul degradării apărut ca urmare a proceselor de deteriorare fizică prin contragere la deshidratare, respectiv fisurile și rețelele de cracluri, golurile și craterele care au contribuit la scăderea rezistenței și fragilizarea monedei, de la suprafață spre miezul metalic.

Elementele care sunt prezente în crusta de coroziune a monedei mici (tab. 1) corespund compoziției chimice, respectiv cupru-argintat (Cu, Ag), elementele din patina formată la suprafața monedei (S) și contaminării cu alte materiale din mediul de zacere, cum ar fi oasele (P, Ca, C, O), aluminosilicați și alte microstructuri din sol (Si, Fe, Al, Mg).

Analizele de microscopie electronică de baleiaj efectuate pe moneda mare au evidențiat o crustă de coroziune discontinuă, caracterizată în special de prezența rețelelor de cracluri rezultate din contragere (fig. 7/a). De asemenea, au fost evidențiate și microstructurile preluate din perioada de zacere, respectiv resturi de lemn, precum și microstructuri din sol (fig. 7/b).

Prezența altor materiale de natură organică sau anorganică (oase, veșminte și accesorii de vestimentație – nasturi globulari, lemn) în mediul de zacere a avut o anumită influență în procesele de alterare chimică și deteriorare fizică, prin interacțiunile cu monedele în timpul perioadei de zacere. Astfel, în profilul de degradare al monedei mari din argint, procesul chimic de degradare a fost activat de stratul de sulfură de argint, Ag_2S , care a imprimat o patină de culoare închisă la suprafața originală. Elementele din mediul de zacere (oxigenul dispersat în sol, alături de anionii clorură, carbonat etc.) au interacționat cu metalele din aliajul de bază, ceea ce a condus la formarea compușilor chimici primari și secundari, sub formă de depozite de coroziune, cu distribuții zonale. De asemenea, din mediul de zacere, în urma contactului cu alte materiale au fost preluate și integrate în stratul extern al crustei de coroziune microstructuri care au condus la discontinuitatea crustei de coroziune.

Din microfotografiile *SEM* ale monedei mari din argint (fig. 8) se observă morfologia și tipul crustei de coroziune, cu elementele caracteristice proceselor de deteriorare (rețele de cracluri) și cu microstructurile integrate din mediul de zacere, respectiv cu resturi de lemn.

Analizele pe toată suprafața activă (fig. 8/a) și respectiv pe anumite zone restrânse (fig. 8/b-d), din imaginea oferită de microscopia electronică de baleiaj, au evidențiat în crustele de coroziune prezența elementelor din compoziția piesei, precum și variația acestora de la o zonă la alta, în funcție de procesele de contaminare. Astfel, s-au evaluat prin *EDX* elementele corespunzătoare compoziției chimice a crustei de coroziune (tab. 2) a monedei mari provenite din

compoziția chimică a piesei (Ag, Cu), din contaminare cu alte material (oase – P și Ca; lemn – C și O) și cele provenite din sol (Si, Fe, Al, Mg și K).

Cantitatea mare de cupru în crusta de coroziune se datorează proceselor de segregare din aliaj, sub influența potențialelor electrochimice (întotdeauna un element cu potențial de electrod mai mic, în cazul nostru cupru, va fi difuzat spre suprafața metalului – aliaj de argint și cupru), unde a suferit procese de oxidare, asistate ulterior de reformări structurale prin procese acid-bază și de complexare.

Restaurarea monedelor luate în studiu

Intervențiile chimice efectuate în vederea restaurării și prezervării celor două monede luate în studiu au fost urmate de două etape importante prin care s-a urmărit eliminarea crustelor de coroziune și desprinderea monedelor, curățarea zonelor de contact, iar apoi pe baza efigiilor s-a făcut autentificarea și integrarea lor culturală. În acest sens, au fost îndepărtați, prin curățare chimică, produșii de coroziune, depunerile de sol și microstructurile incluse în straturile externe.

Analiza vizuală cu lupa de mână a celor două monede curățate, încă înainte de dezlipirea lor (fig. 9), a permis specialistului numismat să facă autentificarea și să se stabilească tehnologia de fabricație. Astfel, moneda mică, de *1/2 Gros*, a fost obținută prin batere din cupru și apoi poleită prin imersie în argint topit, în schimb moneda mare, *Dublu Gros*, este din argint obținută doar prin batere.

O atenție aparte s-a acordat operației de desprindere a celor două monede după curățarea preliminară, care să permită prin analiză microscopică identificarea compușilor rezultați prin procese electrolice în contact (fig. 10), cu elucidarea profilului și dispunerii compușilor de sudură / cimentare. Astfel, în timpul zacerii prin procesele de alterare chimică au rezultat compușii chimici primari pe bază de cupru, iar apoi prin procese electrolice și reformare structural cristalină s-au format cei secundari, care au sudat cele două monede cu compoziții diferite aflate în contact de la îngropare. După desprindere s-a remarcat o conservare mult mai bună a suprafețelor în zona de contact (fig. 10). După îndepărtarea produșilor de coroziune și din zona de contact s-au aplicat pelicule subțiri de lac incolor (fig. 11, 12).

Moneda mare, *Dublu Gros*, este din argint obținută doar prin batere, în schimb moneda mică, *1/2 Gros*, a fost obținută prin batere din cupru și apoi poleită prin imersie în argint topit, ceea ce a fost pus în evidență și prin analizele de suprafață și pe miez după restaurarea piesei (fig. 13/a, b; 14/a, b; tab. 3, 4).

Concluzii

Studiul influențelor reciproce a celor două monede lipite, corelat cu agresivitatea mediului de zacere, respectiv cu natura proceselor chimice care au avut loc sub influența caracteristicilor endogene legate de material (natura aliajului, tehnologia de fabricație, defecte, modul de utilizare etc.), a factorilor și

agenților exogeni (chimici, electrochimici, microbiologici sau enzimatici), în prezența unor procese pedologice, statice sau dinamice, dar și a celor antropici de dinainte de abandon (uzura de utilizare) a permis stabilirea stării de conservare și restaurarea lor. După curățare s-a constatat că moneda mare este un *Dublu Gros*, iar cea mică o *1/2 Gros*, ambele din timpul lui Alexandru cel Bun.

Bibliografie

- Garvăn, D.; Ceașu, S.-C.; Hânceanu, G.-D.; Groza, V.-M.; Munteanu, L. (2015), *Cimitirul medieval de la Piatra-Neamț - Dărmănești. Cercetările preventive din anul 2012*, Biblioteca Mousaios, 12, Editura „Cetatea de Scaun”, Buzău, 214 p.
- Mircea, O. (2010), *Conservarea pieselor arheologice*, Editura Mușatinia, Roman, 182 p.
- Mircea, O. (2017), *Aspecte privind restaurarea și conservarea unor piese descoperite la Roman, punctul „La Bibliotecă”*, în Hânceanu, G.D., *Două ateliere meșteșugărești din târgul medieval al Romanului (secolele XV-XVII)*, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, p. 129-149.
- Mircea, O.; Hânceanu, G.D (2013), *Descoperiri arheologice din târgul medieval al Romanului (Punctul La Bibliotecă). Catalog de expoziție*, Editura Mușatinia, Roman, 138 p.
- Mircea, O.; Sandu, I.; Vasilache, V.; Sandu, A.V. (2012), *Research on atypical formations from corrosion bulks of an ancient Bronze*, în *Revista de Chimie*, 63 (9), p. 893-899.
- Robbiola, L.; Blengino, J.M.; Fiaud, C. (1998), *Morphology and mechanisms formation of natural patinas on archaeological Cu-Sn alloys*, în *Corrosion Science*, 40 (12), p. 2083-2111.
- Robbiola, L.; Portier, R. (2006), *A global approach to the authentication of ancient bronzes based on the characterization of the alloy-patina-environment system*, în *Journal of Cultural Heritage*, 7, p. 1-12.
- Sandu, I. (2008), *Deteriorarea și Degradarea Bunurilor de Patrimoniu Cultural*, vol. I, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 462 p.
- Sandu, I. G.; Sandu, I.; Dima, A. (2002), *Restaurarea și Conservarea Obiectelor din Metal*, Editura Corson, Iași, 664 p.
- Sandu, I.G.; Stoleriu, S.; Sandu, I.; Brebu, M.; Sandu, A.V (2005), *Authentication of ancient bronze coins by the study of the archaeological patina. I. Composition and structure*, în *Revista de Chimie*, 56 (10), p. 981-994.
- Sandu, I.; Măruțoiu, C.; Sandu, I.G.; Alexandru, A; Sandu, A.V. (2006), *Authentication of old bronze coins I. Study on archaeological patina*, în *Acta Universitatis Cibiniensis, Seria F, Chemia*, 9 (1), p. 39-53.

- Sandu, I.; Mircea, O.; Sandu, A.V.; Sârghie, I.; Sandu, I.G.; Vasilache, V. (2010),** *Non-invasive techniques in the analysis of corrosion crust formed on archaeological metal objects*, în *Revista de Chimie*, 61 (11), p. 1054-1058.
- Sandu, I.; Aparaschivei, D.; Vasilache, V.; Sandu, I.G.; Mircea, O. (2012 a),** *The archaeometric characteristics of some ancient medical instruments from the Moesia Inferior Roman Province, revealed by SEM / EDX and μ -FTIR*, în *Revista de Chimie*, 63 (5), p. 495-500.
- Sandu, I.G.; Mircea, O.; Vasilache, V.; Sandu, I. (2012 b),** *Influence of the archaeological environment on ancient copper alloy artifacts*, în *Microscopy Research and Technique*, 75 (12), p. 1646-1652.
- Sandu, I.; Mircea, O.; Sandu, I.G.; Vasilache, V.; Sandu, A.V. (2014 a),** *Study of the liesegang chemical effects in antique Bronze artefacts during their stay within an archaeological site*, în *Revista de Chimie*, 65 (3), p. 311-319.
- Sandu, I.G.; Tencariu, F.A.; Vornicu, D.M.; Sandu, A.V.; Vornicu, A.; Vasilache, V.; Sandu, I. (2014 b),** *Establishing the archaeo-metallurgic ornamentation process of an axe from the Bronze Age by OM, SEM-EDX and micro-FTIR*, în *Microscopy Research and Techniques*, 77 (11), p. 918-927.
- Vasilache, V.; Boghian, D.; Chirculescu, A.I.; Enea, S.C.; Sandu, I. (2013),** *Conservation state assessment and the determination of certain archaeometric characteristics for two bronze items from the early Hallstatt period*, în *Revista de Chimie*, 64 (2), p. 152-157.
- Vasilache, V.; Cotiugă, V.; Sandu, I.; Plăcintă, T.T.; Mircea, O. (2015),** *Study of an old coin set using nondistructive techniques*, în *Key Engineering Materials (Trans Tech Publications)*, 660, p. 396-401.

**RESTORATION OF FEW COINS
DISCOVERED IN THE MEDIEVAL CEMETERY
OF PIATRA-NEAMȚ - DĂRMĂNEȘTI**

Keywords: *Middle Age, necropolis, Piatra-Neamț, coins, restoration, chemical processes, optical microscopy, SEM-EDX.*

Abstract

The paper presents the analyse of two coins discovered during the preventive excavations in Piatra-Neamț - „Dărmănești” site in 2012, in order to establish the conservation status and to select the optimal treatments for their restoration, and then to be introduced into the exhibition circuit. The coins were subjected to optical microscopy and scanning electron microscopy coupled with energy dispersive X-ray analysis (SEM-EDX) to determine the archaeometric characteristics of the corrosion products resulting during the period in which they stayed in the ground.

LIST OF ILLUSTRATIONS

- Fig. 1.** *Piatra-Neamț - „Dărmănești”. The coins discovered in the medieval cemetery.*
- Fig. 2.** *Piatra-Neamț - „Dărmănești”. Surface microstructures in the contact area: a, b – primary and secondary chemical compounds, along with contamination microstructures from the soil.*
- Fig. 3.** *Piatra-Neamț - „Dărmănești”. External layer image: a – discontinuous corrosion layer (a); b – extensive distribution of chemical compounds; c – zonal distribution of primary and secondary chemical compounds.*
- Fig. 4.** *Piatra-Neamț - „Dărmănești”. Distribution of deposits of chemical compounds (a) and soil microstructures (b).*
- Fig. 5.** *Piatra-Neamț - „Dărmănești”. Microphotographs obtained by optical microscopy: a – primary and secondary chemical compounds; b – cracks between crusts; c – crack networks between chemical conglomerates of the corrosion crust.*
- Fig. 6.** *Piatra-Neamț - „Dărmănești”. Corrosion crust of the small coin with differentiated arrangements of chemical conglomerates: a – cracks (200X, BSE); b – cracks networks between congruents (500X, BSE).*

- Fig. 7.** *Piatra-Neamț - „Dărmănești”*. SEM images of the analyzed areas on the big coin: a – cluster networks formed by counterfeiting to dehydration of congruents (200X, BSE); b – microstructures taken from the soil (500X, BSE).
- Fig. 8.** *Piatra-Neamț - „Dărmănești”*. SEM microphotograph of the big silver coin: a – crack networks from contraction, 200X (sample P1); b – microstructures in soil, 500X (sample P2); c – microstructures in soil, 500X (sample P3); d – wood scraps and microstructures in soil, 500X (sample P4).
- Fig. 9.** *Piatra-Neamț - „Dărmănești”*. Clean, but inseparable coins: a – top image; b – side image.
- Fig. 10.** *Piatra-Neamț - „Dărmănești”*. Image of the contact area after detachment: a – small coin; b – big coin.
- Fig. 11.** *Piatra-Neamț - „Dărmănești”*. 1/2 Gros, after restoration and preservation: a – obverse; b – reverse.
- Fig. 12.** *Piatra-Neamț - „Dărmănești”*. Double Gros, after restoration and preservation: a – obverse; b – reverse.
- Fig. 13.** *Piatra-Neamț - „Dărmănești”*. The small coin: a – SEM microphotograph (100X); b – EDX spectrum.
- Fig. 14.** *Piatra-Neamț - „Dărmănești”*. The small coin on the core: a – SEM microphotograph (500X); b – EDX spectrum.

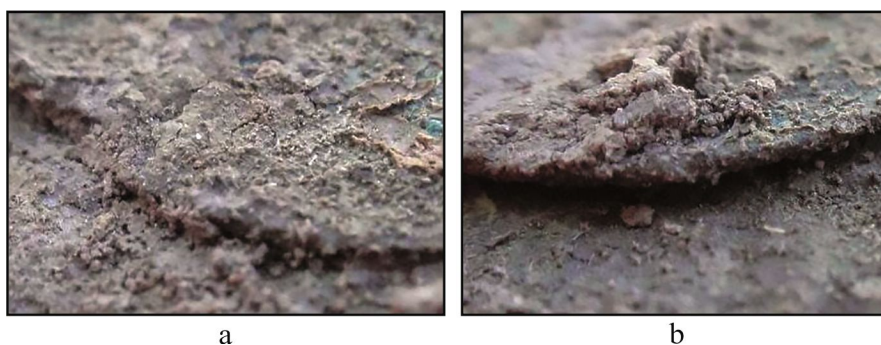
LIST OF TABLES

- Tab. 1.** *Piatra-Neamț - „Dărmănești”*. Chemical composition corresponding to the surface from figure 6.
- Tab. 2.** *Piatra-Neamț - „Dărmănești”*. Chemical composition of the corrosion layer of the big silver coin on the areas marked through samples (P. 1-4) from figure 8.
- Tab. 3.** *Piatra-Neamț - „Dărmănești”*. Chemical composition determined at the surface of the small coin.
- Tab. 4.** *Piatra-Neamț - „Dărmănești”*. Chemical composition determined on the core of the small coin.

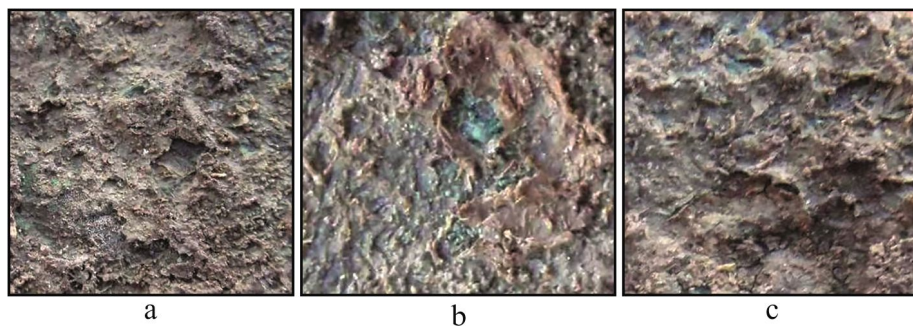
Fig. 1. Piatra-Neamț - „Dărmănești”. Monedele descoperite în cimitirul medieval.

a

b

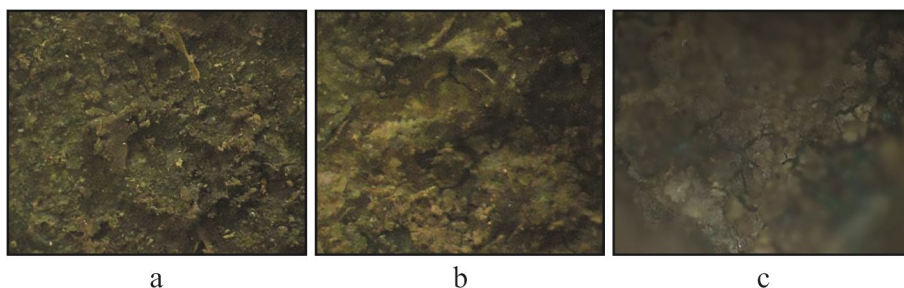
Fig. 2. Piatra-Neamț - „Dărmănești”. Microstructuri de suprafață în zona de contact:
a, b – compuși chimici primari și secundari,
alături de microstructuri contaminare provenite din sol.

Fig. 3. Piatra-Neamț - „Dărmănești”. Imaginea stratului extern:
*a – strat de coroziune discontinuu; b – dispunerea extinsă a compușilor chimici;
 c – dispunerea zonală a compușilor chimici primari și secundari.*

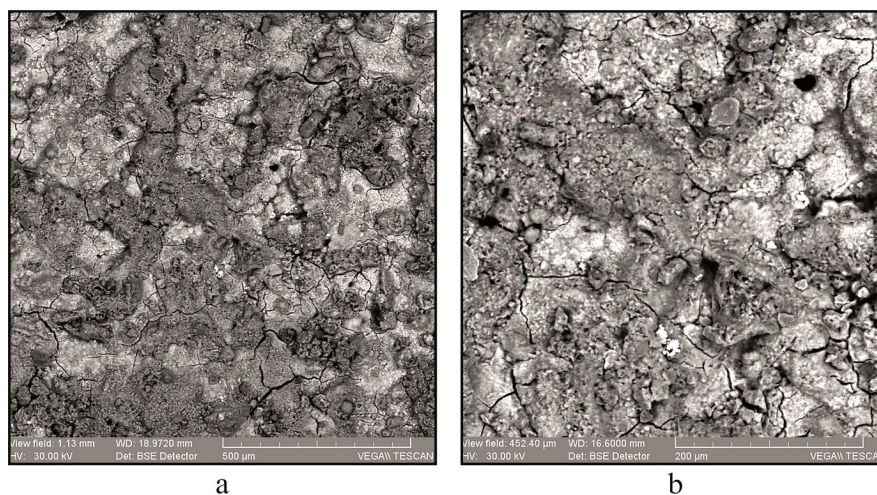

Fig. 4. Piatra-Neamț - „Dărmănești”.
Dispunerea depozitelor de compuși chimici (a) și microstructuri din sol (b).

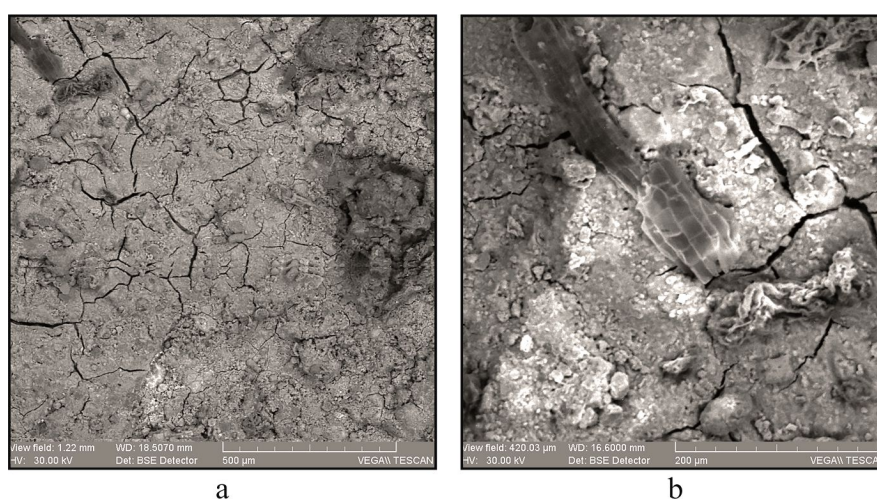
Fig. 5. Piatra-Neamț - „Dărmănești”. Microfotografiile obținute prin microscopie optică:
*a – compuși chimici primari și secundari; b – fisuri între cruste;
 c – rețele de cracluri între congruenți chimici ai crustei de coroziune.*

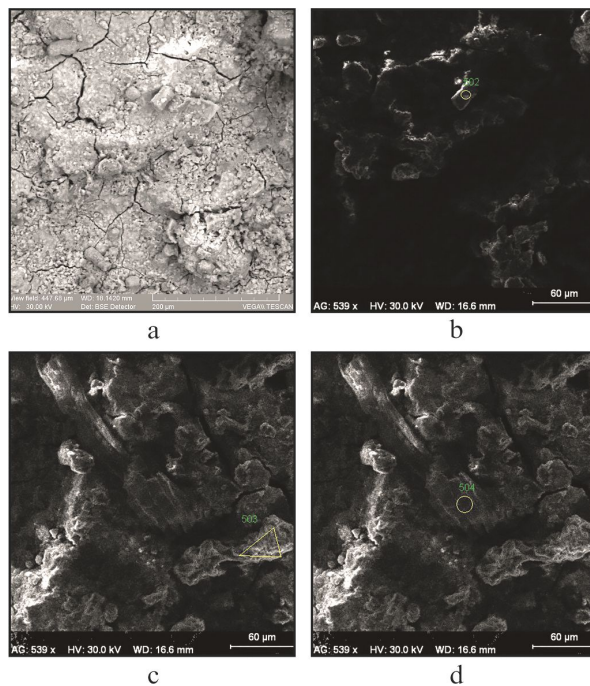

Fig. 6. Piatra-Neamț - „Dărmănești”.

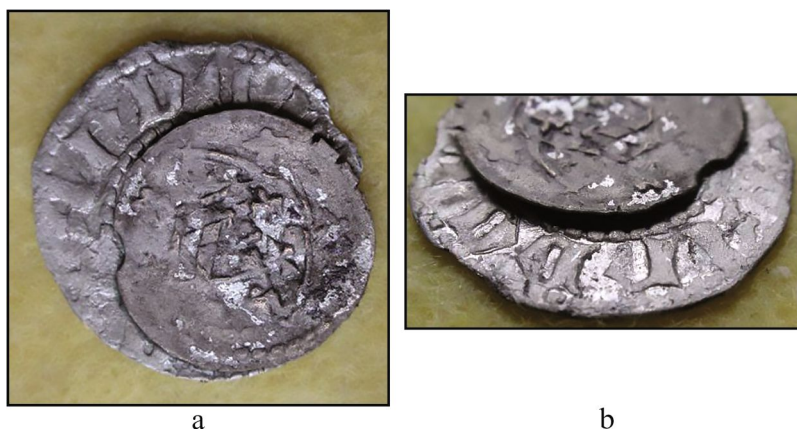
*Crusta de coroziune de pe moneda mică cu dispuneri diferențiate ale congruențelor chimici:
a – fisuri (200X, BSE); b – rețelele de crăchuri inter-congruenți (500X, BSE).*

Fig. 7. Piatra-Neamț - „Dărmănești”. Imagini SEM ale zonelor analizate pe moneda mare:
*a – rețele de crăchuri formate prin contragerea la deshidratare a congruențelor (200X, BSE);
b – microstructuri preluate din sol (500X, BSE).*

Fig. 8. Piatra-Neamț - „Dărmănești”. Microfotografiile SEM ale monedei mari din argint:
a – rețele de cracluri din contragere, 200X (proba P1);
b – microstructuri din sol, 500X (proba P2); *c* – microstructuri din sol, 500X (proba P3);
d – resturi de lemn și microstructuri din sol, 500X (proba P4).

Fig. 9. Piatra-Neamț - „Dărmănești”. Monedele curățate, dar nedezipite:
a – imagine de sus; *b* – imagine din lateral.

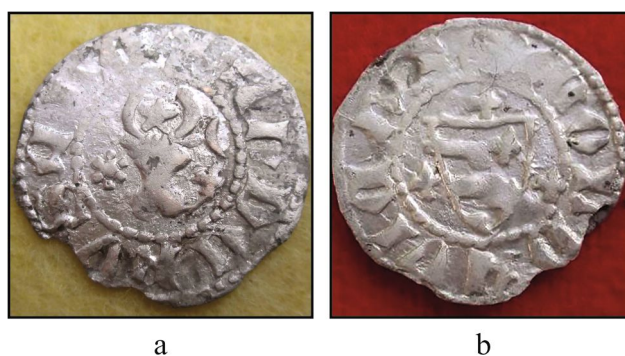

Fig. 10. Piatra-Neamț - „Dărmănești”.

Imaginea zonei aflate în contact după desprindere: a – moneda mică; b – moneda mare.

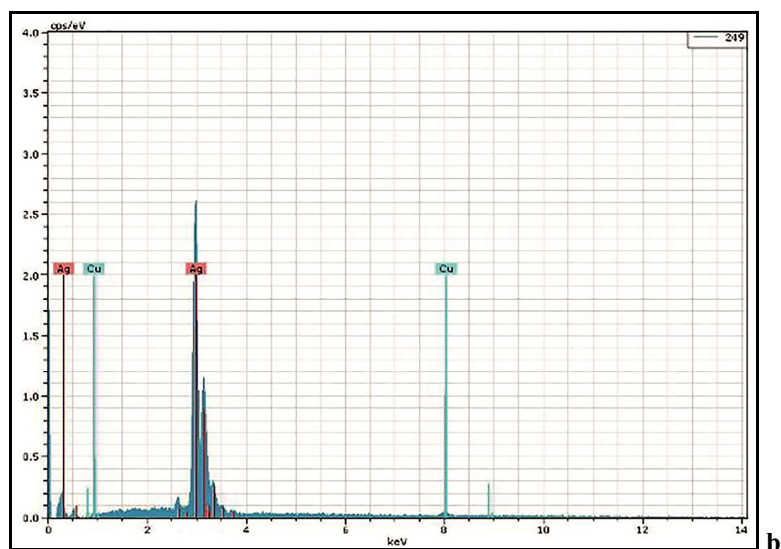
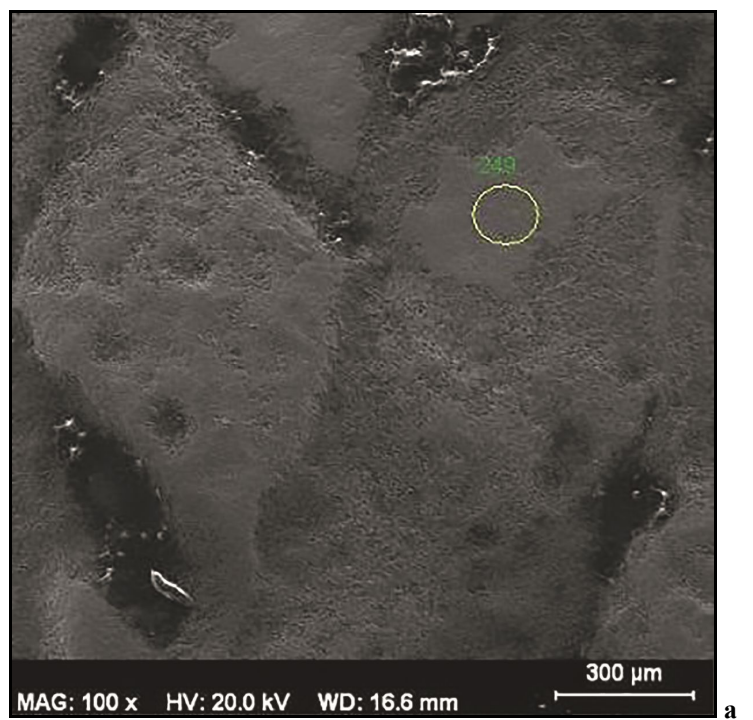

Fig. 11. Piatra-Neamț - „Dărmănești”. 1/2 Gros, după restaurare și preservare:
a – avers; b – revers.

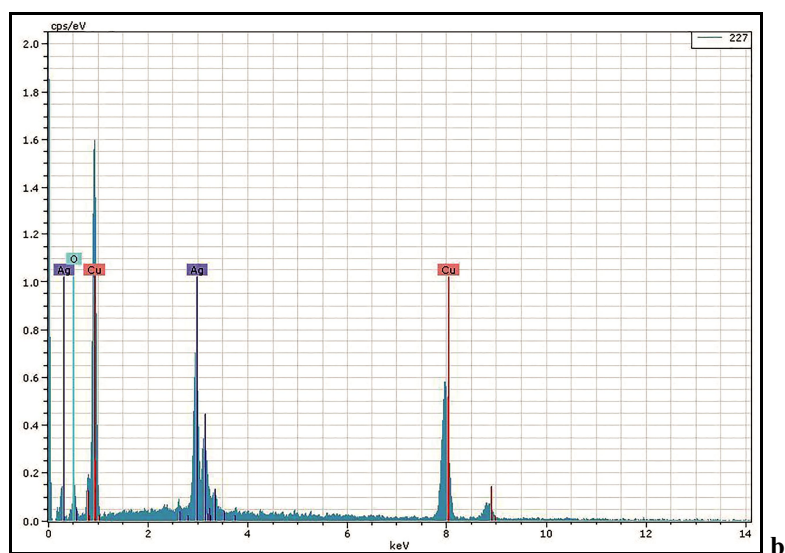
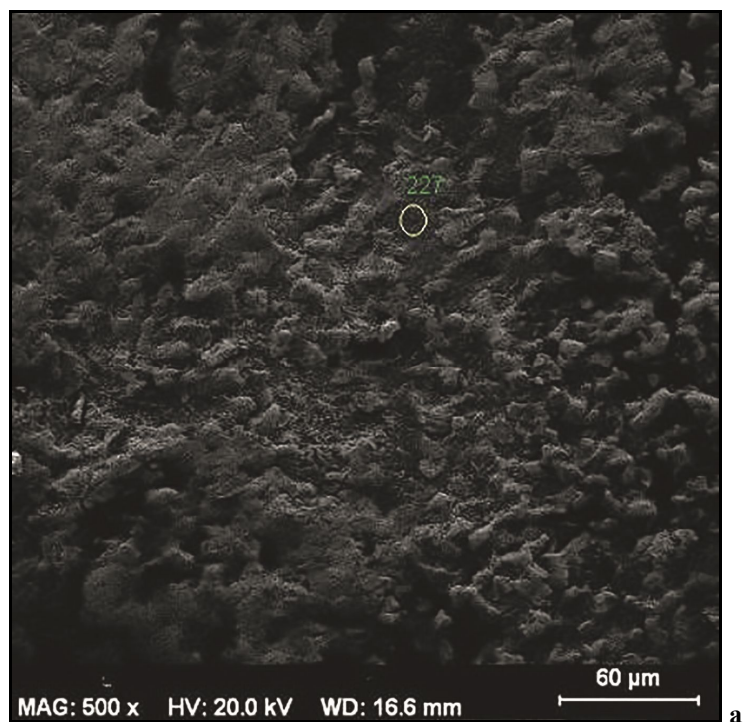

Fig. 12. Piatra-Neamț - „Dărmănești”. Dublu Gros, după restaurare și preservare:
a – avers; b – revers.

Fig. 13. Piatra-Neamț - „Dărmănești”.
Moneda mică: a – microfotografia SEM (100X); b – spectrul EDX.

Fig. 14. Microfotografia SEM (500X) pe moneda mică – miez (a);
Spectrul EDX determinat pe moneda mică – miez (b).

ELEMENT	[NORM. WT.-%]	[NORM. AT.-%]	EROARE ÎN %
Cupru	27,86569	10,77416	0,75834
Argint	2,354538	0,536309	0,143897
Sulf	0,187593	0,143739	0,046453
Fier	1,674772	0,736814	0,098493
Siliciu	15,30706	13,39096	0,736128
Aluminiu	3,048732	2,776223	0,222212
Calciu	3,228658	1,979329	0,152868
Magneziu	0,60164	0,608195	0,098121
Fosfor	3,388314	2,687767	0,198744
Carbon	2,630906	5,381805	0,829699
Oxygen	39,71209	60,9847	6,370273
TOTAL	100	100	

Tab. 1. *Piatra-Neamț - „Dărmănești”.*
Compoziția chimică corespunzătoare suprafeței din figura 6.

INDEX	COMPOZIȚIA ELEMENTALĂ – PROCENTE MASICE (%)											
	Cu	Fe	Ag	O	C	Mg	S	P	K	Ca	Al	Si
P. 1	29,14	1,96	1,42	40,82	2,47	0,61	–	1,97	0,56	2,09	3,05	15,91
P. 2	14,73	1,87	–	44,38	5,58	1,37	–	2,87	0,71	1,27	5,39	21,83
P. 3	13,53	1,99	2,36	50,21	6,61	1,57	0,57	1,11	0,54	2,27	4,62	14,61
P. 4	6,91	1,37	2,34	62,47	15,57	1,05	0,72	0,86	0,31	1,83	1,47	5,10

Tab. 2. *Piatra-Neamț - „Dărmănești”.* *Compoziția chimică a crustei de coroziune a monedei mari, pe zonele notate prin probele P. 1-4 din figura 8.*

ELEMENT	SERII	[NORM. WT.-%]	[NORM. AT.-%]	EROARE ÎN %
Argint	L-series	95,87339	93,19113	3,067316
Cupru	K-series	4,126615	6,808867	0,232789
TOTAL		100	100	

Tab. 3. *Piatra-Neamț - „Dărmănești”.*
Compoziția chimică determinată la suprafața monedei mici.

ELEMENT	SERII	[NORM. WT.-%]	[NORM. AT.-%]	EROARE ÎN %
Argint	L-series	31,63803	17,14156	1,073832
Cupru	K-series	61,04946	56,14707	1,812988
Oxigen	K-series	7,312507	26,71137	1,839764
TOTAL		100	100	

Tab. 4. *Piatra-Neamț - „Dărmănești”.*
Compoziția chimică determinată pe miezul monedei mici.

CONSTANTIN MATASĂ – FONDATORUL COLECȚIEI NUMISMATICE A MUZEULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE PIATRA-NEAMȚ

Dan Mihăilescu

Cuvinte-cheie: Constantin Matasă, istoriografie, numismatică, monede.

Primele descoperiri de comori, cum erau denumite obiectele găsite, sunt menționate în documente de arhivă începând cu anul 1834 când, la Piatra Neamț, pe un delușor numit Coadă Pietrișului, doi copii au descoperit jucându-se o comoară ce „se alcătuie dintr-o căldare cu inele buni și o legătură de bani” (Radu, 1993, p. 7).

Au urmat apoi semnalările din răspunsurile învățătorilor la chestionarul lui Alexandru Odobescu din 1863 (Odobescu, 1871, t. 6), dar au rămas nevalorificate.

Totuși, la Muzeul Național de Antichități, au ajuns în 1880 zece tetradrahme dacice de tip Huși-Vovriești dintr-un tezaur descoperit în comuna Bicaz cu ocazia unor săpături (Știrbu, 1980, p. 168, nr. 269; Mitrea, 2003, p. 263).

De asemenea, în urma unor studii făcute la Arhivele Naționale ale României, numismatul Viorel M. Butnariu a cercetat documente în care se menționează descoperirea la 2 mai 1881 la Zănești (județul Neamț), a unui tezaur de monede (135 la număr), format din taleri, orți și tripli groși (Butnariu, 2003, p. 119, 120).

În ziua de 22 februarie 1913, în parcul conacului de pe moșia Văleni (comuna Văleni, județul Roman), aparținând baronului I. Stârcea, lucrătorul Tanasă Antonov a descoperit un tezaur de 3760 de monede romane imperiale (Mitrea, Mihăilescu-Bîrliba, 2001, p. 64).

În colecțiile Muzeului „Cozla”, înființat în 1920 de profesorul Mihai Stamat, directorul Liceului „Petru Rareș”, s-au inventariat monede (Simionescu, 1937, p. 11, 12; Iftimie, 1969, p. 44).

Paralel cu activitatea arheologică, părintele Matasă a fost preocupat ca muzeul recent înființat să aibă o colecție de numismatică realizată prin donații și achiziții¹, dar și prin cercetări de suprafață, periegeze.

În activitatea de cunoaștere a trecutului spre arheologie și numismatică, părintelui Matasă i-a folosit și faptul că în acea vreme (1910-1940), a deținut, cu mici întreruperi, importante funcții bisericești, îndeosebi cea de protoiereu.

„Mult mi-a folosit în această activitate și faptul că am funcționat într-o vreme ca director al școlii de cântăreți bisericești cu elevi din întreg cuprinsul județului. În desele peregrinări prin județ, ce mi le oferea funcția de protoiereu, luam adesea cu mine și 2-3 elevi din această școală, oronari din satele prin care trebuia să trec. Aveam deci, în elevii acestei școli, ca și în slujitorii bisericii prețioși colaboratori. Informațiile și descoperirile ce le făceam nu proveneau din săpături ci prin cercetări de suprafață, prin descoperiri întâmplătoare” (Matasă, 1969, p. 399, 400; Buzilă, 1986, p. 284).

Cercetările făcute până în 1938, timp de câțiva ani, au dat la iveală pe lângă cele 100 de puncte cu urme străvechi și monede romane republicane și imperiale, pe care părintele le va publica (Matasă, 1938, p. 97).

Totodată, părintele, își exprima nemulțumirea că o serie de tezaure s-au irosit: „Astfel, dintr-un tezaur găsit la mănăstirea Bistrița, am văzut doi denari republicani. Dintr-un tezaur găsit la Dobreni, o parte din monede au intrat în proprietatea lui Leon Bogdan, a cărui soție, Lucia Bogdan, fiica lui Mihail Kogălniceanu, îi dăruia pe la partizanii politici și prieteni sub formă de butoni pentru manșete și ace de cravată. Dintr-un alt tezaur găsit la Costișa, am găsit câteva piese la Scarlat, fostul administrator al moșiei respective, de asemenea am văzut astfel de monede din tezaurele descoperite la Bozieni-Roman, la Racova-Bacău și Frumoasa-Tazlău, apoi la Mărgineni și Nadișa (județul Bacău). Toate aceste comori au fost sustrate studiului, parte din monede intrând pe mâna amatorilor de curiozități iar, cea mai mare parte au ajuns la giuvaergerii unde au fost topite” (Arhiva MIAPN, C. Matasă, *Însemnări pe răbojul unei vieți, manuscris*; Dumitroaia, 2001, p. 93).

Mai norocoasă a fost numismatică cu tezaurul descoperit în 1943 în satul Socea (județul Neamț): „Locuitorul Toader Stan și feciorul său Vasile, găsimu-se

---

¹ Actul de donație prin care părintele Nicolae Capșa, parohul bisericii Precista din Piatra-Neamț, dona Muzeului un număr de 300 de monede care au fost găsite într-o ladă din podul bisericii, ladă care a aparținut părintelui Constantin Matasă (Arhiva Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț, Fondul Constantin Matasă, Dosar Numismatică, din 27 februarie 1978).

la arat, în primăvara anului 1943, pe lotul său de pe țarina de pe Coasta Bărbuțească, a dat de o oală pe care a atins-o cu plugul stricând o parte din gură. Vasul de lut, lucrat la roată din pastă cenușie, plin cu monede, a fost adus acasă de descoperitori. Aflând imediat de la preotul Nicolae Capșa din Căndești despre această descoperire, am solicitat de îndată Legiunea de Jandarmi, care, la rândul ei, n-a întârziat a da ordin ca tezaurul întreg să fie adus la Piatra împreună cu vasul, lucru ce s-a executat întocmai, descoperitorii primind ca despăgubiri de la muzeu suma de 200000 lei. Monetele fuseseră numărate de descoperitori față cu câțiva martori, între care și preotul Lascăr. Nu s-au înstrăinat decât două monete luate de preot și dăruite unor persoane de la care nu s-au mai putut scoate”².

Tot cu sprijinul autorităților și al Legiunii de Jandarmi, la muzeul din Piatra a ajuns și tezaurul medieval de la Turturești, descoperit în anul 1942 de către Ion Păduraru. „Am dat omului ca garanție pentru o eventuală despăgubire din partea statului suma de o mie de lei. Am scris părintelui Negrea de la Gura Văii să ia măsuri spre a nu se înstrăina și irosi monetele găsite de ceilalți oameni” (Arhiva MIAPN, Fond Constantin Matasă, Dosar Numismatică, nepaginat; Mihăilescu, 1999, p. 17).

Sprijinit de autorități, părintele Constantin Matasă a reușit să aducă la Muzeul din Piatra-Neamț tezaurul de monede grecești de la Vișoara (1957), cele de monede romane imperiale de la Vlădiceni (1951) și Bălănești (1958), dar și cele de monede medievale de la Piatra-Neamț și Bahna (1962).

O preocupare deosebită a părintelui a fost modul de etalare a materialului muzeistic. Pentru aceasta, părintele Constantin Matasă a făcut multe drumuri la București, la Muzeul Național de Antichități, unde a luat lecții de restaurare, etalare și organizare a depozitului. Vitrinele au fost construite de inginerul Lengyel, directorul Fabricii de Mucava, după planurile vitrinelor din muzeele străine, într-un timp record, iar materialul lemnos și sticla au fost oferite de Cooperativa Albina din Tarcău, condusă atunci de inginerul Constantin Țurcanu (Dumitroaia, 2001, p. 151, 152).

Deși muzeul avea vitrine bine îngrijite și frumos etichetate, un inventar analitic (Turcu, 1939, p. 16), părintele Matasă, consemnează că tezaurul de la Turturești descoperit în 1942 „se păstrează de director până la facerea unei vitrine speciale” (Arhiva MIAPN, Registrul de inventar, vol. I, p. 265).

---

² Arhiva Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț, registrul de corespondență intrare-ieșire începând cu 1 ian. 1943 (adresa nr. 14 din 30 aprilie 1943 trimisă comandantului Legiunii de Jandarmi Neamț, prin care se cere a se preda Muzeului de Istorie Piatra-Neamț tezaurul descoperit la Socea-Rediu, și adresa prin care Legiunea de Jandarmi Neamț predă la 11 iunie 1943 muzeului un număr de 510 denari romani de argint găsiți în comuna Rediu).

O preocupare constantă a părintelui Matasă a fost aceea de instruire și documentare privind numismatica. Așa se face că într-un interval relativ scurt a cumpărat sau i-au fost donate lucrări de numismatică³.

Deși, părintele s-a străduit să se pună la punct cu bibliografia numismatică, totuși, ca cercetarea în domeniu să fie făcută cu precizie, a apelat la serviciile unor specialiști renumiți.

Astfel, în articolul intitulat „O descoperire arheologică în județul Neamț” după ce prezintă condițiile descoperirii tezaurului de la Căndești, în noiembrie 1946, profesorul Ioan Nestor scria: „Descoperitorul, dându-și seama de importanța tezaurului l-a oferit Muzeului Regional din Piatra-Neamț, condus de părintele Cosntantin Matasă, un cunoscut și neobosit cercetător al regiunii, de unde a primit o răsplată. Pentru identificare, monedele au fost aduse la Muzeul Național de Antichități din București, unde Bucur Mitrea, conducătorul Cabinetului Numismatic, a precizat că toate sunt denari romani imperiali de argint bătuți de împărații Nero și următorii, până în primii ani de domnie a lui Alexandru Sever” (Nestor, 1946, p. 4).

Tot Bucur Mitrea va studia și publica tezaurele de la Vișoara (Mitrea, 1958, p. 27-94), Vlădiceni (Mitrea, 1957, p. 474-476), Racova-Chetriș (Mitrea, 1970, p. 251-280), Bălănești (Mitrea, Mihăilescu-Bîrlița, 2003, p. 199-208).

De asemenea, pentru moneda dacică și romană, va colabora cu cunoscutul numismat Constantin Preda, iar pentru monedele medievale cu distinsul cercetător Octavian Iliescu de la Cabinetul Numismatic al Academiei Române. Acesta din urmă va face și determinările și la monedele medievale de la Bâta Doamnei, dar și la cele descoperite la Curtea Domnească din Piatra-Neamț⁴.

Împreună cu Bucur Mitrea, părintele Constantin Matasă va publica studiul *Câteva tezaure și descoperiri monetare în regiunea Bacău* (Mitrea, Matasă, 1957, p. 474-476), iar în colaborare cu Octavian Iliescu și Virgil Mihăilescu-Bîrlița va publica studiul *Date noi cu privire la circulația monetară din Moldova, sec. XVI-lea* (Matasă et alii, 1972, p. 369-376).

Dar, cu toate acestea, colecția de numismatică a Muzeului din Piatra-Neamț va fi ordonată pe baze științifice de către distinsul cercetător Virgil Mihăilescu-Bîrlița, care – cu meticulozitatea și rigoarea-i recunoscută – o va valorifica și pune în circuitul științific prin numeroase publicații.

³ Printre altele, trebuie menționate volume din revistele *Buletinul Societății Numismatice din România*, *Cronica Numismatică și Arheologică* și alte studii de numismatică (Secășeanu, 1939; 1940; 1941; 1942).

⁴ A se vedea corespondența dintre Octavian Iliescu și Constantin Matasă, în Arhiva MIAPN, Fond Constantin Matasă, Dosar Numismatică.

Bibliografie

- Butnariu, V.M. (2003)**, *Vasile Lupu – Prințul argintului în Moldova*, în **Butnariu, V.M. (ed.)**, *Moldova și economia de schimb europeană. Secolele XIV-XVIII*, Biblioteca Fundației Academice „A.D. Xenopol”, VIII, Editura Pamfilus, Iași, p. 115-120.
- Buzilă, A. (1986)**, *Din activitatea cultural – educativă a lui Constantin Matasă*, în *Memoria Antiquitatis*, XII-XIV (1980-1982), p. 283-288.
- Dumitroaia, Gh. (ed.) (2001)**, *In memoriam Constantin Matasă*, *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*, X, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț.
- Iftimie, Al. (1969)**, *Monografia Liceului Petru Rareș 1869-1969*, Piatra-Neamț.
- Matasă, C. (1940)**, *Cercetări din preistoria județului Neamț*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, XXXI, 97, iulie-septembrie 1938, p. 97-133.
- Matasă, C. (1969)**, *Istoricul Muzeului Arheologic din Piatra Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, I, p. 399-404.
- Matasă, C.; Iliescu, O.; Mihăilescu-Bîrliba, V. (1972)**, *Date noi cu privire la circulația monetară în Moldova în secolul al XVI-lea*, în *Arheologia Moldovei*, VII, p. 369-376.
- Mihăilescu, D. (1999)**, *Tezaurul de monede medievale de la Turturești, jud. Neamț. Date preliminare*, în *Rezumatele Comunicărilor Sesiunii Științifice Piatra Neamț*, 4 noiembrie 1999, p. 17.
- Mitrea, B. (1958)**, *Monedele orașelor Dyrrhachium și Apollonia în Moldova*, în *Studii și Cercetări de Numismatică*, II, p. 27-94.
- Mitrea B. (1970)**, *Începuturile migrației popoarelor în regiunea est carpatică și tezaurul de monede romane imperiale de la Racova-Chetriș, jud. Bacău*, în *Memoria Antiquitatis*, II, p. 251-280.
- Mitrea, B. (2003)**, *Cercetări numismatice. Monedele feudale descoperite pe Valea Bistriței*, în **Petrescu-Dîmbovița, M.; Spinei, V. (coord.)**, *Cercetări arheologice și istorice din zona lacului de acumulare Bicăz*, *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*, XII, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, p. 263-280.
- Mitrea, B., Matasă C. (1957)**, *Câteva tezaure și descoperiri monetare în regiunea Bacău*, în *Studii și Cercetări de Numismatică*, I, p. 474-476.
- Mitrea, B., Mihăilescu-Bîrliba, V. (2001)**, *Un tezaur monetar roman puțin cunoscut: Văleni, jud. Neamț*, în *Simpozion de numismatică dedicat împlinirii a patru secole de la prima unire a românilor sub Mihai Voievod Viteazul, Chișinău, 28-30 mai 2000. Comunicări și note*, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 63-72.
- Mitrea, B., Mihăilescu-Bîrliba V. (2003)**, *Tezaurul de monede romane de la Bălănești, jud. Neamț*, în *Arheologia Moldovei XXIII-XXIV (2000-2001)*, p. 199-208.

- Nestor, I. (1946)**, *O importantă descoperire arheologică în jud. Neamț*, în *Universul*, nr. 290, 10 decembrie 1946, p. 4.
- Odobescu, Al. (1871)**, *Cestionariu sau isvod de întrebările la care se ceri a se da răspunsuri în privința vechilor așezăminte ce se află în deosebitele comune ale României*, Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de Manuscrise - Carte rară, Fondul românesc, t. 6, *manuscris*.
- Radu, Gh. (1993)**, *Începuturile cercetărilor arheologice în județul Neamț. Documente de arhivă*, în *Asachi*, 3, 34, 1-15 ianuarie 1993, p. 7.
- Secășeanu, C. (1939)**, *Numismatica antică. Monede grecești*, Editura Universul, București.
- Secășeanu, C. (1940)**, *Numismatica antică. Monede romane*, Editura Universul, București.
- Secășeanu, C. (1941)**, *Numismatica antică și medievală. Monede bizantine și monedele principilor barbari*, Editura Universul, București.
- Secășeanu, C. (1942)**, *Numismatica medievală și modernă*, Editura Cartea Românească, București.
- Simionescu, I. (1937)**, *Mihai Stamatin*, în *Anuarul Liceului de băieți „Petru Rareș”*, 1935-1936, p. 11, 12.
- Știrbu, C. (1980)**, *Documente inedite din sec. al XIX-lea privind unele descoperiri monetare*, în *Cercetări Numismatice*, III, p. 149-172.
- Turcu, C. (1939)**, *Străvechiul trecut al județului Neamț în lumina arheologiei preistorice*, în *Preocupări de Cultură Regională*, II, p. 5-16.

Arhiva Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

**CONSTANTIN MATASĂ –
CREATEUR DE LA COLLECTION NUMISMATIQUE
DU MUSÉE D'HISTOIRE ET D'ARCHÉOLOGIE DE PIATRA-NEAMȚ**

Mots-clés: Constantin Matasă, historiographie, numismatique, monnaies.

Résumé

Simultanément à l'activité archéologique, le prêtre Constantin Matasă, s'est impliqué à réaliser une collection numismatique de grande valeur, par donation, acquisition et découvertes.

Il a essayé de récupérer la plus grande partie des trésors du Département de Neamț et pas seulement.

Pour que les déterminations soient plus exactes, le prêtre Constantin Matasă a fait appel aux plus renommés spécialistes du domaine numismatique, comme Bucur Mitrea, Octavian Iliescu et Constantin Preda.

Il a créé une école de muséographie à Piatra-Neamț.

AUREL BUZILĂ – O VIAȚĂ DEDICATĂ ARTEI RESTAURĂRII

Loredana Gafincu

***Cuvinte-cheie:** Aurel Buzilă, învățător, restaurator, Muzeul Arheologic Regional Piatra-Neamț, Laboratorul de Restaurare și Conservare, școală de restaurare, ceramica geto-dacică.*

Prin însăși natura sa de administrator al patrimoniului istoric, muzeul are trei obiective principale: conservarea și restaurarea bunurilor imobile, cercetarea și valorificarea științifică și expozițională a acestora și, nu în ultimul rând, instruirea și educarea publicului în spiritul dragostei și grijii față de trecut. De la descoperirea unui obiect pe un șantier arheologic până la expunerea acestuia în vitrina unui muzeu este o cale extrem de lungă și anevoioasă, iar un rol hotărâtor îl au restauratorii de obiecte de patrimoniu. Ei sunt cei care intervin competent cu mijloace adecvate asupra unui bun cultural mobil, cu scopul de a stopa procesele de deteriorare, de a păstra cât mai mult posibil din original și din semnificația inițială a obiectului asupra căruia se intervine. Rândurile prezentului demers îi sunt dedicate lui Aurel Buzilă, restauratorul care și-a împlinit vocația suflând viață asupra obiectelor peste care timpul și-a pus amprenta istorică.

Aurel Buzilă (fig. 1) s-a născut la 6 martie 1924, în casa lui Petru și a Irinei Buzilă, o familie de gospodari bucovineni de pe valea Dornelor, în comuna Șaru Dornei (azi Panaci), din județul Suceava. Studiile primare și le-a început în satul natal, urmând, apoi, cursurile gimnaziului mixt la Vatra Dornei. În anul 1943 a absolvit cursurile Școlii Normale pe care le-a urmat la Bistrița-Năsăud, Piatra-Neamț și Cernăuți, obținând diploma de învățător. A fost elev al Școlii de ofițeri de rezervă-infanterie din Ineu - Arad (Prangati, 1999, p. 38), pe

care a absolvit-o cu gradul de sublocotenent (10 mai 1945). În primele zile de după 23 august 1944 a participat la luptele împotriva trupelor hitleriste și horthyste din Ardealul de nord, fapt pentru care, ceva mai târziu, în anul 1954, a fost decorat cu Medalia „Eliberarea de sub jugul fascist”¹. La 9 mai 1965, prin Decret al Consiliului de Stat, a primit distincția de veteran în războiul antifascist (Alexianu, 1987, p. 306).

Imediat după finalizarea războiului își începe cariera didactică, pentru început în comuna natală (din 16 mai 1945 și până în 1949) și apoi în mai multe localități din județul Neamț (Dumbrava, Tarcău, Bodeștii de Jos) între anii 1950-1954. A îndeplinit pentru o vreme și funcția de director al Școlii primare din Bodeștii de Jos, sat în care se află celebra stațiune cucuteniană *Frumușica*. În anul 1949 Aurel Buzilă suportă domiciliu forțat în Piatra-Neamț, locuind pentru mai mult timp în casa lui G.T. Kirileanu (Prangati, 1999, p. 38). Prin intermediul acestuia, îl va cunoaște pe preotul Constantin Matasă. Întemeietorul Muzeului Arheologic Regional Piatra-Neamț îl remarcă pe tânărul învățător pentru priceperea sa și pasiunea pentru antichități. Astfel că, după 9 ani de învățământ, la 22 noiembrie 1954 este angajat la instituția menționată, pentru început ca restaurator, specializându-se ulterior ca muzeograf-restaurator.

Își începe ucenicia arheologică alături de Constantin Matasă, venerabilul său mentor (fig. 2, 4). Astfel, îl însoțește pe acesta la numeroase cercetările de suprafață în tot cuprinsul județului. În anii 1954-1955 participă la săpăturile arheologice de la Curtea Domnească a lui Ștefan cel Mare din Piatra-Neamț, ocupându-se de întocmirea planurilor și a profilelor arheologice. În anul 1956 ia parte la cercetarea arheologică întreprinsă la Târgu Ocna-*Podei*, condusă de Adrian Florescu de la Filiala Iași a Academiei Române. În 1957 participă la săpăturile arheologice din așezările dacice de la Dărmănești și Lutărie, alături de cercetătorul Anton Nițu. În anii 1958, 1961-1962, 1965-1968, ia parte la campaniile de cercetare arheologică coordonate de Nicolae Gostar în cadrul cetății dacice de la Bâtea Doamnei, fiind responsabil de evidența și împachetarea materialului arheologic recoltat, întocmirea de planuri și profile arheologice pe niveluri culturale, fotografii de șantier (Arhiva MIAPN, Fond Aurel Buzilă, *Memoriu de activitate (1954-1969)*, p. 2). A făcut parte, alături de Constantin Matasă, Eugenia Neamțu și Constantin Scorpan, din colectivul ce a coordonat în anul 1962 săpăturile de salvare efectuate pe latura de est a clădirii Colegiului Național „Petru Rareș”, săpături determinate de diversele lucrări cu caracter gospodăresc de pe locul curților domnești (Neamțu, 1969, p. 229, n.

¹ Arhiva Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț, Fondul Documentar „Aurel Buzilă” (în continuare Arhiva MIAPN, Fond Aurel Buzilă), *Situația nominală cu salariații instituției noastre distinși cu titluri, ordine și medalii RPR (Muzeul Arheologic Regional)*.

16). A descoperit la Bârgăoani (județul Neamț), în iunie 1965, împreună cu muzeograful și numismatul Virgil Mihăilescu-Bîrliba, un important tezaur monetar, compus din 256 de denari imperiali romani de argint, de a cărui restaurare s-a ocupat îndeaproape (Mihăilescu-Bîrliba, 1968, p. 211, n. 1).

În anul 1957 Aurel Buzilă urmează cursurile de perfecționare pentru restauratorii din muzee la București, timp de o lună de zile, conduse de Ministerul Culturii. Pentru a-și ridica nivelul profesional și de calificare, în toamna aceluiași an s-a înscris la cursurile Facultății de Istorie-Filozofie (Secția istorie veche și arheologie) a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (Arhiva MIAPN, Fond Aurel Buzilă, *Memoriu de activitate (1954-1969)*, p. 7), parcurgând doar primul an de studii. Va întrerupe cursurile pentru o vreme, însă în anul 1965 își reia parcursul academic la fără frecvență, finalizându-și studiile în anul 1970, cu media 10 obținută la lucrarea de licență. Lucrarea, realizată sub îndrumarea științifică a prof. univ. dr. Nicolae Gostar, a avut drept subiect ceramica daco-getică din stațiunea arheologică de la Bâta Doamnei, pentru care a manifestat un constant și profund interes (fig. 3). În vederea realizării lucrării de licență, Aurel Buzilă efectuează o vizită de documentare la Institutul de Arheologie al Academiei Române din București în perioada 16-20 aprilie 1969, urmată de o deplasare la Institutul de Istorie și Arheologie al Academiei Române Iași între 30 iunie și 5 iulie 1969 (Arhiva MIAPN, Fond Aurel Buzilă, *Dare de seamă pe anul 1969*), cercetând materialele dacice din diferite așezări cu scopul de a data ceramica dacică de la Bâta Doamnei și a realiza analogii cu aceasta. Într-o scrisoare din anul 1977, Nicolae Gostar îi solicită lui Aurel Buzilă un extras din studiul său privind ceramica dacică lucrată cu roata de la Bâta Doamnei, pe care îl considera *foarte urgent și necesar ... Pe noi ne-a bucurat mult faptul că ai reușit să scrieți atât de bine acest important capitol privind cultura materială din Moldova și specificul ceramicii dacice de pe Bâta Doamnei* (Arhiva MIAPN, Fond Aurel Buzilă, *Corespondență Nicolae Gostar Iași, 16 februarie 1977*).

Aurel Buzilă a fost unul dintre membrii activi ai colegiului de redacție al revistei *Memoria Antiquitatis*, începând cu anul 1969, anul de debut al anuarului Muzeului Arheologic Regional Piatra-Neamț. A lucrat la organizarea expozițiilor permanente în vederea deschiderii muzeelor din Bacău, Târgu Neamț (1969), București (în martie și aprilie 1971) (fig. 5) și a muzeului sătesc din Fărcașa (împreună cu Virgil Mihăilescu-Bîrliba și Ștefan Cucoș). De asemenea, a executat grafica complementară a expoziției permanente a Muzeului Arheologic Regional Piatra-Neamț și, după mutarea în noul sediu, a executat grafica ajutoare compusă din 80 de panouri cu texte explicative și hărți de perete, 68 de texte de vitrină și peste 2000 de etichete explicative (Arhiva MIAPN, Fond Aurel Buzilă, *Memoriu de activitate (1954-1969)*, p. 6). A întocmit ilustrații de cea mai înaltă calitate, contribuind la reușita unor studii

și lucrări publicate în reviste de specialitate de către cercetători de la muzeele din Piatra-Neamț, Roman, Bacău, dar și din cadrul altor instituții din București, Iași, Cluj-Napoca, Ungaria, Italia și Cehoslovacia.

Desfășoară o intensă muncă de popularizare a activității muzeistice (machetarea unor pliante și cărți poștale ilustrate cu fotografii după piese muzeistice; executarea unor mulaje după piese arheologice; executarea unor panouri/fotomontaje așezate în vitrine de stradă amplasate în zona gării, autogării, centrul orașului etc.) și a cercetării arheologice, prin intermediul cotidianului local Ceahlăul (Buzilă, 1980; 1981 a). De asemenea, susține o serie de conferințe axate pe arheologie, în cadrul unor brigăzi științifice și a unor simpozioane, desfășurate la cercurile pedagogice ale profesorilor de istorie, la căminele culturale din Sărata, Văleni, Dărmănești, Cut, Dumbrava Roșie, Brășăuți, Săvinești, Piatra Șoimului, Tarcău, Bodești, Șerbești etc. A desfășurat activități de educație muzeală, având ca public țintă tinerii elevi, atrași de nou și de cunoaștere. Putem exemplifica aici lecțiile teoretice și practice de restaurare și conservare realizate în cadrul cercului de istorie cu elevii de la școala din Zănești (1981), coordonați de către profesorul Dan Mihăilescu (fig. 6).

Activitatea cultural-științifică a lui Aurel Buzilă cuprinde o serie de comunicări, articole și studii însemnate, publicate în reviste de specialitate din țară, în special cu tematică de arheologie (Buzilă, 1970; 1976 a; Buzilă, Hălăucescu, 1972), restaurare (Buzilă, 1976 b; 1981 b; 1981 c; 1985) și muzeologie² (Mihăilescu-Bîrliba *et alii*, 1971). A manifestat o mare prețuire și un profund respect pentru fondatorul și fostul director al Muzeului Arheologic Regional Piatra-Neamț, alături de care a lucrat vreme de aproape 20 ani: *Lui Constantin Matasă îi păstrez o neștearsă amintire. El a fost pentru mine un adevărat sfătuitor și îndrumător, contribuind la formarea mea ca lucrător de muzeu și ca om, avându-l permanent ca model. De la dânsul am învățat să lucrez cu răbdare, să iubesc și să respect oamenii, să îmbin utilul cu frumosul în tot ce fac. Prin ieșirea mea la pensie sper să dispun de timp pentru a mă ocupa de cercetarea vieții și operei sale, pentru a întocmi un studiu ce ar putea vedea, la timpul adecvat, lumina tiparului* (Arhiva MIAPN, Fond Aurel Buzilă, *Scrisoare adresată inginerului Ionel Matasă, Piatra Neamț 17 aprilie 1985*). La 20 decembrie 1984 (Arhiva MIAPN, Fond Aurel Buzilă, *Colocviul „Muzeele - factor activ de educație socialistă a maselor. Cercetarea istorică, permanentă a vieții sociale”*, Piatra Neamț, 20-21 decembrie 1984), cu prilejul sărbătoririi semicentenarului muzeului, Aurel Buzilă susține o comunicare referitoare la activitatea cultural-științifică a preotului Constantin Matasă. Mai mult decât

² C. Matasă, A. Buzilă, *Muzeul Arheologic din Piatra Neamț. Pliant*, Piatra-Neamț, 26 p. (ilustrația pentru acest pliant de prezentare, compusă din 55 de fotografii, a fost întocmită de către restauratorul Aurel Buzilă).

atât, ultimul său articol, apărut *postmortem* în anul 1986, este dedicat memoriei ilustrului preot-arheolog (Buzilă, 1986).

În ceea ce-l privește pe Aurel Buzilă, pasiunea pentru restaurare a prevalat în decursul anilor, determinându-l astfel să se dedice acestui nou domeniu. Urmează cursurile de specializare în domeniul restaurării și conservării, în urma cărora va primi atestatul de expert, devenind totodată și instructor de practică. Va fonda astfel laboratorul de restaurare-conservare al muzeului din Piatra-Neamț, pe care îl va conduce vreme îndelungată (fig. 7/1, 2). Se va ocupa îndeaproape de buna funcționare a laboratorului, făcând deplasări anuale la București și Iași, pentru aprovizionarea laboratorului cu aparatură și soluții chimice, dar și pentru schimbul de experiență și documentație de specialitate cu laboratoarele muzeelor din orașele menționate. În decursul activității sale profesionale a implementat noi metode de restaurare, bine fundamentate științific, dar mai mult decât atât, a reușit să creeze o adevărată școală de restaurare, formând un colectiv de excelenți restauratori la muzeul din Piatra-Neamț (Ecaterina Băbușanu, Violeta Avarvarei, Melania Teodosiu, Paula Chiribuță, Minodora Amariei, Alexandru Blaj, Mircea Răzvan Ciacâru etc.) (fig. 8).

Înzestrat cu talent și multă dăruire, Aurel Buzilă a restaurat aproape toate materialele arheologice descoperite pe șantierul coordonat de specialiștii și colaboratorii instituției. A dat strălucire cu precădere vestigiilor cucuteniene, dar și altor capodopere ale ceramicii preistorice, redând patrimoniului muzeistic obiecte de o excepțională valoare istorică și artistică. Mărturie în acest sens sunt chiar cuvintele restauratorului, cuprinse într-unul dintre memoriile de activitate realizate în decursul anilor petrecuți la muzeul din Piatra-Neamț: *În munca de valorificare muzeistică a pieselor provenite din săpături, cercetări de teren și achiziții, am reușit să întregesc peste 2000 de piese arheologice (ceramică, unelte din piatră, din os și din metal), să restaurez 482 vase ce aparțin mai multor culturi arheologice, să tratez și să conserv peste 236 unelte și arme din os și să curăț, să tratez și să conserv peste 4000 exponate din metal. Circa 98% din exponatele ce constituie patrimoniul muzeului sunt valorificate din punct de vedere muzeistic și științific prin munca mea* (Arhiva MIAPN, Fond Aurel Buzilă, *Memoriu de activitate (1954-1969)*, p. 1).

Pe plan național, a fost convocat de către Direcția Patrimoniului Cultural Național din București, în lunile septembrie și octombrie 1977, pentru a efectua lucrări de restaurare a pieselor din ceramică și porțelan din patrimoniul Muzeului Național de Artă, distruse în urma cutremurului din luna martie a aceluiași an (Arhiva MIAPN, Fond Aurel Buzilă, *Dare de seamă pe anul 1977*). Remarcându-se printr-un profesionalism desăvârșit, a fost numit lector al Centrului de perfecționare a cadrelor de pe lângă Consiliul Culturii și Educației Socialiste, calitate în care și-a adus o contribuție remarcabilă la formarea mai

multor generații de restauratori-conservatori de la diferite muzee din țară (Monah, 1987, p. 298). În luna februarie a anului 1979 este delegat la Sinaia, în calitate de instructor de practică, la cursurile de restauratori în curs de perfecționare, grupa I. De asemenea, coordonează lucrările de restaurare din cadrul laboratorului de metale de la Posada. În perioada 14 mai - 3 iunie 1979 lucrează la laboratorul Muzeului Peleş ca îndrumător de practică pentru restauratorii de la cursurile de calificare. În perioada 16 martie - 1 mai 1980 pregătește, sub atenta sa îndrumare (fig. 9), o altă serie de restauratori din Vaslui, Tulcea, Constanța, Râmnicu Vâlcea, Sinaia, Turnu Severin, Timișoara și Oradea (Arhiva MIAPN, Fond Aurel Buzilă, *Caiet de însemnări „Planuri săptămânale: 1979-1981”*). Desfășoară o nouă practică de restaurare în anul 1984, la care participă restauratori de la muzeele din Botoșani, Bacău, Brăila, Târgu Mureș și Piatra-Neamț.

Din corespondența pe care a purtat-o cu inginerul Ionel Matasă, fiul preotului Constantin Matasă, aflăm că restauratorul Aurel Buzilă își încheie activitatea profesională, pensionându-se în anul 1985. București, 1 aprilie 1985: *Nu-ți imaginezi ce plăcere mi-a făcut scrisoarea ce mi-ai trimis, din 28 martie a.c. Am savurat rândurile dumitale și-ți mulțumesc pentru sentimentele calde privind persoana mea și memoria tatălui meu Constantin Matasă. Plăcere enormă mi-au făcut și fotografiile trimise. Toate mi-au mers la inimă. Mărturisesc însă că am simțit totuși o mare durere în suflet văzând că ultima punte de legătură cu muzeul se năruiește odată cu plecarea dumitale la 15 mai a.c. Mă obișnuisem cu ideea că vei mai rămâne încă. Este o despărțire de muzeu, de viața și activitatea tatălui meu, care sunt sigur că o voi purta încă mulți ani în ființa mea, mai ales totul raportat la vârsta la care mă găsesc* (Dumitroaia, 2001, p. 226); Piatra-Neamț, 22 iunie 1985: *Vă rog să primiți cele mai vii mulțumiri și toată gratitudinea ce v-o port pentru bunele urări ce mi le adresați cu ocazia ieșirii mele la pensie. Încă nu-mi găsesc noul ritm de viață ca pensionar. Nu am depășit criza sufletească în care mă aflu. Am impresia că după ce nu mai ești în activitate nimeni nu-ți mai dă atenție, că societatea nu mai are nevoie de tine, cu alte cuvinte nu mai ești bun la nimic. Acum îmi dau seama cât de fericit a fost părintele Matasă, ilustrul dvs. tată, care a fost în activitate toată viața, până la moarte, ca director de muzeu. El a fost un om de excepție, trăindu-și din plin gloria și prețuirea oamenilor, bine meritate. Va fi prețuit și mai mult de către generațiile viitoare, care vor căuta să cunoască munca și realizările înaintașilor, a oamenilor care au fost* (Dumitroaia, 2001, p. 228).

Aurel Buzilă a încetat din viață la vârsta de 62 de ani, la 5 aprilie 1986, într-un spital din Iași, fiind răpus de o boală necrutătoare. A fost înmormântat în cimitirul Eternitatea din Piatra-Neamț.

A profesat cu pasiune și un neclintit devotament la muzeul nemțean, unde a desfășurat o rodnică activitate, fiind considerat unul din cei mai buni și mai

valoroși muzeografi restauratori din țară. Marius Alexianu, unul dintre cei care a lucrat îndeaproape cu Aurel Buzilă, încheia necrologul scris în memoria distinsului restaurator astfel: *Pentru noi toți, cei care l-am cunoscut, l-am prețuit și l-am iubit, a ilustrat, cu privirile lui albastre, senine și intense totodată, o tradiție activă legată de cultul valorilor strămoșești. Iată de ce AUREL BUZILĂ rămâne, chiar dacă nu mai este !* (Alexianu, 1987, p. 307).

Bibliografie

- Alexianu, M. (1987), *Aurel Buzilă (1924-1986)*, în *Arheologia Moldovei*, XI, p. 306, 307.
- Buzilă, A. (1970), *Despre ceramica daco-getică lucrată cu mâna de la Bâta Doamnei, Piatra Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, II, p. 237-250.
- Buzilă, A. (1976 a), *Despre ceramica daco-getică lucrată cu roata de la Bâta Doamnei, Piatra Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, IV-V (1972-1973), p. 93-113.
- Buzilă, A. (1976 b), *Restaurarea și conservarea unui vas neolitic Cucuteni A-B*, în *Memoria Antiquitatis*, IV-V (1972-1973), p. 295-299.
- Buzilă, A. (1980), *Petrodava 2000. Ceramica dacică*, în *Ceahlăul*, 1 martie 1980, p. 7.
- Buzilă, A. (1981 a), *Comori de artă în muzeele nemțene. Hora de la Frumușica*, în *Ceahlăul*, 1 august 1981, p. 5.
- Buzilă, A. (1981 b), *Restaurarea și conservarea unui pistol cu cremene din colecția de arme a Muzeului Județean de Istorie Piatra-Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, VI-VIII (1974-1976), p. 319-333.
- Buzilă, A. (1981 c), *Cum a fost restaurată și conservată „Hora de la Frumușica”*, în *Memoria Antiquitatis*, VI-VIII (1974-1976), p. 335-339.
- Buzilă, A. (1985), *Metode de restaurare și conservare în laboratorul Muzeului Județean de Istorie din Piatra-Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, IX-XI (1977-1979), p. 719-732.
- Buzilă, A. (1986), *Din activitatea cultural-educativă a lui Constantin Matasă*, în *Memoria Antiquitatis*, XII-XIV (1980-1982), p. 283-288.
- Buzilă, A.; Hălăucescu, P. (1972), *Două morminte din sec. IV e.n. de la Doina-Girov, județul Neamț*, în *Carpica*, V, p. 99-103.
- Dumitroaia, Gh. (ed.) (2001), *In memoriam Constantin Matasă, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*, X, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț.
- Matasă, C.; Buzilă, A., *Muzeul Arheologic din Piatra Neamț. Pliant*, Piatra-Neamț.
- Mihăilescu-Bîrliba, V. (1968), *Noi descoperiri de tezaure imperiale romane la Piatra-Neamț*, în *Carpica*, I, p. 209-231.

- Mihăilescu-Bîrliba, V.; Cucos, Șt.; Buzilă, A. (1971),** *Expoziția „Noi descoperiri arheologice în județul Neamț (1965-1969), în Memoria Antiquitatis, III, p. 561-570.*
- Monah, D. (1987),** *Aurel Buzilă (1924-1986), în Memoria Antiquitatis, XV-XVII (1983-1985), p. 297-299.*
- Neamțu, E. (1969),** *Date istorice și arheologice cu privire la Curtea Domnească din Piatra-Neamț, în Memoria Antiquitatis, I, p. 227-240.*
- Prangati, C. (1999),** *Dicționarul oamenilor de seamă din județul Neamț. De la Grigore Ureche până în zilele noastre, Editura Crigarux, Piatra-Neamț.*

Arhiva Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

AUREL BUZILĂ – A LIFE DEVOTED TO THE ART OF RESTORATION

Keywords: *Aurel Buzilă, teacher, restorer, Regional Archaeological Museum of Piatra-Neamț, Restoration and Conservation Laboratory, restoration school, geto-dacian pottery.*

Abstract

Aurel Buzilă is considered to be the founder of the Restoration and Conservation Laboratory of the Regional Archaeological Museum of Piatra Neamț. He was recruited by the distinguished priest-archaeologist Constantin Matasă. As restoration instructor he made a remarkable contribution to the formation of several generations of conservator-restorers from different museums in the country.

During his thirty-one years of museum activity, he managed to approach and highlight different artifacts. Thanks to its work, the cultural heritage of the museum has enriched with numerous objects of exceptional historical and artistic value.

LIST OF ILLUSTRATIONS

- Fig. 1.** *The portrait of Aurel Buzilă (Archive of the History and Archaeology Museum of Piatra-Neamț).*
- Fig. 2.** *Aurel Buzilă together with his mentor Constantin Matasă (Archive of History and Archaeology Museum of Piatra-Neamț).*
- Fig. 3.** *Virgil Mihailescu-Bîrliba, Silviu Sanie, with his daughter, and Aurel Buzilă at „Bâtca Doamnei” site – July 1982 (Archive of History and Archaeology Museum of Piatra-Neamț).*
- Fig. 4.** *Constantin Matasă, the restorer Aurel Buzilă and the museographer Ioana Zamoșteanu (Archive of History and Archaeology Museum of Piatra-Neamț).*
- Fig. 5.** *Working on the making of the permanent exhibition of the National History Museum of Romania in Bucharest – March 1971 (Archive of History and Archaeology Museum of Piatra-Neamț).*
- Fig. 6.** *At the history and restoration-conservation class together with Zănești School students – April 15th 1981 (Archive of History and Archaeology Museum of Piatra-Neamț).*
- Fig. 7.** *Images from the Restoration and Conservation Laboratory: 1 – in September 5th 1970; 2 – in August 1975 (Archive of History and Archaeology Museum of Piatra-Neamț).*
- Fig. 8.** *The team of Restoration and Conservation Laboratory from the History Museum of Piatra Neamț – March 6th 1984 (Archive of History and Archaeology Museum of Piatra-Neamț).*
- Fig. 9.** *Restorers training courses coordinated by Aurel Buzilă – March 1980 (Archive of History and Archaeology Museum of Piatra-Neamț).*

Fig. 1. *Portret Aurel Buzilă*
(Arhiva Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț).

Fig. 2. *Aurel Buzilă, alături de mentorul său, Constantin Matasă*
(Arhiva Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț).

Fig. 3. *Virgil Mihăilescu-Bîrliba, Silviu Sanie, însoțit de fiica sa, și Aurel Buzilă, pe „Bâta Doamnei” – iulie 1982*
(Arhiva Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț).

Fig. 4. *Constantin Matasă, împreună cu restauratorul Aurel Buzilă și muzeografa Ioana Zamoșteanu*
(Arhiva Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț).

Fig. 5. *Participare la organizarea expoziției
Muzeului Național de Istorie a României din București – martie 1971
(Arhiva Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț).*

Fig. 6. *Cercul de istorie și restaurare-conservare cu elevii școlii din Zănești –
15 aprilie 1981
(Arhiva Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț).*

1

2

Fig. 7. Imagini din cadrul Laboratorului de Restaurare-Conservare:
1 – din 5 septembrie 1970; 2 – din august 1975
(Arhiva Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț).

Fig. 8. *Colectivul Laboratorului de Restaurare și Conservare al Muzeului de Istorie Piatra-Neamț – 6 martie 1984*
(Arhiva Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț).

Fig. 9. *Cursuri de perfecționare a restauratorilor coordonate de Aurel Buzilă – martie 1980*
(Arhiva Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț).

**DANIEL GARVĂN, SILVIU-CONSTANTIN CEAUȘU,
GEORGE-DAN HÂNCEANU, VASILICA-MONICA GROZA,
LUCIAN MUNTEANU,**

Cimitirul medieval de la Piatra Neamț - Dărmănești.

Cercetările preventive din anul 2012,

Biblioteca Mousaios, 12, Editura „Cetatea de Scaun”, Buzău, 2015, 134 p., 72 fig.

ISBN 978-606-537-321-1

Reconstituirea vieții spirituale din Moldova medievală, îndeosebi a credințelor religioase referitoare la viața de după moarte, dar și a tabloului dinamicii demografice, a stării de sănătate și condițiilor de trai a populației, a regimurilor alimentare, reprezintă câteva dintre problemele importante ale arheologiei medievale, care pot fi abordate pe baza vestigiilor recuperate din perimetrul unor necropole. Astfel, în ultimele două decenii, au fost excavate mai multe cimitire medievale pe teritoriul Moldovei, pe ambele maluri ale Prutului, în cadrul unor cercetări arheologice cu caracter preventiv, condiționate de derularea unor proiecte de infrastructură și investiționale, precum cele de la Iași (Groza, 2015; Asăvoaie *et alii*, 2017), Târgu Neamț-Cetatea Neamț (Diaconu, Dumitroaia, 2012), Piatra Neamț-Curtea Domnească (Munteanu *et alii*, 2016 a; 2016 b; 2016 c), Botoșani (Văleanu, Gherman, 2016), Chișinău-Biserica Măzărache (Tentiuc *et alii*, 2012), Lăpușna (Ursu *et alii*, 2014) etc. O bună parte din rezultatele obținute în timpul acestor excavări au fost incluse în circuitul științific, datele contribuind la confirmarea unor observații formulate cu prilejul cercetărilor anterioare și la completarea cu anumite elemente de noutate a „bazei de date” pentru viitoare întregiri ale istoriei vieții spirituale din spațiul est-carpatic.

Volumul prezentat aici reprezintă rodul muncii colectivului de cercetători alcătuit din Daniel Garvăn, Silviu-Constantin Ceaușu, George-Dan Hânceanu (Complexul Muzeal Județean Neamț), Lucian Munteanu (Institutul de Arheologie din Iași), Vasilica-Monica Groza și Angela Simalsik (Centrul de Cercetări Antropologice „Olga Necrasov” din Iași, Academia Română). Acesta cuprinde rezultatele valorificării pluridisciplinare a cercetărilor arheologice desfășurate în regim preventiv în anul 2012 în cuprinsul cimitirului medieval al fostului sat Dărmănești de pe Râul Cuejdi, atestat documentar încă la 1462, în prezent acesta fiind cartier al municipiului Piatra-Neamț.

Prefața volumului este semnată de Alin Frînculeasa, care, după o prezentare succintă a publicației, continuă cu o serie de considerații pe marginea situației actuale a săpăturilor arheologice cu caracter preventiv din România. Arheologia preventivă este considerată drept „o nouă abordare în practica arheologică” de după anii ‘90 ai secolului trecut, iar pentru „cercetarea de salvare” se enunță „o anumită istorie” în România, care însă se pare că este marcată de o „încremenire metodologică”. În final, sunt arătate beneficiile cercetărilor arheologice preventive din ultimii 15 ani, cum ar fi acumularea experienței de către tinerii arheologi.

În *Introducere* (p. 9-12), întocmită de Daniel Garvăn, găsim prezentate proiectul de investiții „Palatul de Justiție Neamț”, în cadrul căruia au fost derulate săpăturile din 2012, cazul sitului din cartierul Dărmănești și problemele întâmpinate la includerea acestuia în Planul Urbanistic General (PUG) sau dificultățile de pe parcursul cercetărilor, componența colectivului

de cercetare, precum și viitoarele intenții de valorificare a materialelor descoperite în ultimii ani.

Partea introductivă a volumului este urmată de capitolul *Săpăturile de la Piatra-Neamț - Dărmănești* (p. 13-23), în care cei trei autori – Daniel Garvăn, Silviu Ceaușu, George Hânceanu – ne prezintă amplasarea sitului de la Dărmănești, istoricul cercetărilor de la identificarea în teren a așezării de către preotul Constantin Matasă în perioada interbelică până la săpăturile arheologice din anul 1968 efectuate de către Victor Spinei, căruia îi aparține analiza temeinică a materialelor descoperite în perimetrul necropolei, axată pe aspecte, precum întinderea necropolei, comportamentul funerar, forma și amenajarea gropilor mormintelor, inventarul funerar, durata de folosire a cimitirului etc. Un subcapitol separat, *Cercetările preventive din 2012*, cuprinde metodologia de cercetare și descrierea casetelor trasate, cu date despre dimensiunile și orientarea suprafeței cercetate, amplasarea, stratigrafia și sumarul materialelor recuperate.

Capitolul următor, *Cimitirul de la Piatra-Neamț - Dărmănești* (p. 25-36) constituie catalogul celor 27 de morminte studiate, precedat de o prezentare sumară, intitulată *Date generale despre cimitir* (p. 25-26), despre numărul de schelete descoperite, gropile funerare, orientarea defuncțiilor, poziția brațelor și vârsta defuncțiilor. Prin urmare, rezultatele obținute în campania din 2012 întregesc datele cercetărilor anterioare în ceea ce privește durata de folosire a cimitirului, perioada stabilită fiind ultimele decenii ale secolului al XIV-lea și primul sfert al secolului al XV-lea. Cimitirul a aparținut unei comunități creștine, fiind identificate practicile funerare proprii ritului creștin de înmormântare a decedaților, depuși în gropi simple, fără sicrie, pe spate în poziție întinsă, cu mâinile de-a lungul corpului, ușor îndoite din cot spre a se sprijini pe oasele bazinului sau pe piept, cu capul spre vest și picioarele spre est. Distribuția gropilor funerare în perimetrul cercetat al necropolei indică înhumarea defuncțiilor la distanțe relativ mici unul de altul. Referindu-se la distribuția mormintelor studiate în campania din 2012, autorii consideră că mormintele nu par a fi dispuse în șiruri, dar presupun, totuși, o „parcelare a spațiului funerar” (p. 109). Menționăm aici și observațiile făcute cu prilejul cercetărilor arheologice anterioare (campania din 1968), când se constata pentru perimetrul studiat dispunerea mormintelor „fără vreo regulă riguroasă” (Spinei, 1969, p. 216). În ceea ce privește vârsta defuncțiilor, iese în evidență mortalitatea infantilă ridicată, situație documentată și la Hudum (județul Botoșani) (Spinei, Popovici, 1988, p. 240), Sadova (Gorodenco, Gukin, 2001), Lozova-La hotar cu Vornicenii (raionul Strășeni, Republica Moldova) (Bacumenco-Pîrnău et alii, 2011; Vornic et alii, 2012; Simalcsik, 2012; Simalcsik, Groza, 2015; Ursu et alii, 2016) și în alte cimitire creștine din secolele XIV-XV.

Capitolul *Inventarul mormintelor cercetate în campania 2012* (p. 37-39) cu descrierea pieselor descoperite în 11 morminte din cele 27 studiate (23 individuale și patru duble) și „alte obiecte de metal descoperite în zona cimitirului”, reprezintă ultima contribuție a grupului de arheologi.

Remarcăm lipsa unei analize a inventarului funerar, care este unul destul de bogat, constând din obiecte de podoabă și piese vestimentare (cercei, mărgel, ine, nasturi globulari, cataram), monede, obiecte de uz casnic etc.

În cuprinsul volumului se distinge contribuția colegului Lucian Munteanu, *Monede descoperite în cimitirul de la Piatra-Neamț - Dărmănești (jud. Neamț)* (p. 41-59). Autorul supune unei analize minuțioase monedele recuperate în timpul celor patru campanii de săpături arheologice din aria acestei necropole, punându-ne la dispoziție inventarul complet al descoperirilor monetare cu descrierea standardizată și contextualizarea celor 13 piese. Considerăm foarte utilă prospectarea literaturii de specialitate aferentă problemelor ridicate de monedele emise de domnii Țării Moldovei, Petru I Mușat (1375-1392) și Alexandru cel Bun (1400-1432), cum ar fi reprezentările de pe avers și revers, cronologia relativă, titlul și compoziția aliajului, evoluția ponderală și identificarea sistemelor monetare care au servit ca model ș.a. Totodată, Lucian Munteanu abordează problema statutului deosebit al monedelor care au făcut parte din complexe funerare medievale în comparație cu cele descoperite în complexe funerare atribuite perioadei greco-romane, urmărind explicarea unor aspecte, cum ar fi relația dintre practica depunerii „obolului lui Charon” cu religia creștină și semnificația lor pentru cel decedat. Aici atrage atenția asupra faptului că în necropola de la Piatra-Neamț - Dărmănești se constată o situație aparte în ceea ce privește procentul destul de ridicat de înhumări (21%) în care au fost găsite monede, în comparație cu alte necropole din mediul rural de pe teritoriul Moldovei atribuite aceluiași interval cronologic. În acest context, este menționată necropola de la Hudum, unde au fost găsite monede doar în șase (reprezentând doar 9%) din cele 64 de morminte descoperite, Liteni (jud. Suceava), care a funcționat în secolele XIV-XVI, unde au fost găsite monede în 16 morminte (reprezentând 16%) din 99 de complexe funerare studiate. O altă situație a fost identificată în cimitirele cercetate din spațiul urban, cum ar fi necropola bisericii „Sf. Dumitru” din Suceava (secolele XV-XVIII) cu un procent de 60% din morminte aparținând primului secol de funcționare și necropola Bisericii „Sf. Sava” din Iași cu un procent mai redus (32%), determinat, probabil, de caracterul său mixt, laic și monahal (p. 49, 50). În continuare, au fost tratate aspecte, precum relevanța depunerii monedei în funcție de sexul și vârsta celor înhumați, poziția banilor în gropile funerare, artefactele asociate etc. Remarcăm discursul consecvent, susținut de o bogată bibliografie, observații pertinente și statistici documentate.

O altă contribuție din cuprinsul acestui volum, intitulată *Date paleoantropologice privind materialul osteologic de la Piatra-Neamț - Dărmănești* (p. 61-108), aparține colegelor Vasilica-Monica Groza și Angela Simalcsik. Autoarele ne oferă un tablou relevant al situației demografice din această zonă spre sfârșitul secolului al XIV-lea și primele decenii ale secolului al XV-lea, punându-ne la dispoziție pentru fiecare schelet studiat (în total 32 de schelete) informații importante despre sexul celor înhumați și vârsta la deces, dentiția, talia, patologiiile, anomaliiile și dispozițiile rare. Textul, elaborat după standardele înalte ale cercetării academice proprii școlii ieșene de antropologie, este însoțit de șapte tabele bine întocmite, care întregesc într-un mod valoros conținutul lucrării cu date privind principalele valori individuale și relative ale craniului facial și neurocraniului la seria masculină și feminină analizată, principalele dimensiuni și indici ale scheletului postcranian la seria masculină și feminină, dimensiunile oaselor lungi la copii etc.

În *Încheiere* (p. 109, 110) găsim obișnuitele considerații finale, fiind evidențiată ideea importanței cercetărilor arheologice pentru creșterea bazei informaționale referitoare la evoluția istorică a așezării medievale de la Dărmănești.

Volumul include două anexe (*Anexa 1* cuprinde descrierea mormintelor descoperite în campaniile din 1957 și 1958, p. 111-114; *Anexa 2* cuprinde descrierea mormintelor cercetate în campania din 1968, p. 115, 116), un rezumat în limba engleză (p. 117-120), lista ilustrațiilor, de asemenea, în limba engleză (p. 121-124), bibliografia (p. 125-132) și lista abrevierilor (p. 133, 134).

Ilustrația volumului este bogată, cuprinzând 72 figuri alb-negru (p. 135-213).

În concluzie, volumul consacrat rezultatelor obținute în perimetrul cimitirului medieval de la Piatra-Neamț - *Dărmănești* în anul 2012 reprezintă o contribuție importantă la completarea bazei de date actuale referitoare la evoluția așezărilor rurale existente în perioada consolidării și dezvoltării statului medieval moldovenesc, fiind deosebit de utilă pentru reconstituirea vieții spirituale, a dinamicii demografice, a modului de viață și a standardului de civilizație atins de către comunitățile creștine de pe teritoriul Moldovei medievale.

LUDMILA BACUMENCO-PÎRNĂU

Bibliografie

- Asăvoaie, C.; Miron, A.; Niță, C. (2017), *Cercetarea arheologică preventivă la biserica „Sfinții Atanasie și Chiril” din Iași*, în Ioan Neculce. *Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei*, Serie Nouă, XXIII, p. 257-266.
- Bacumenco-Pîrnău, L.; Vornic, V.; Ursu, I. (2011), *Descoperiri arheologice în situl medieval de la Lozova*, în *Akademios*, 2 (21), p. 120-122.
- Diaconu, V.; Dumitroaia, G. (2012), *Mormintele medievale de la Cetatea Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XXVIII, p. 229-256.

- Gorodenco, A.; Gukin, V. (2001)**, *Seliștea lui Tigomir*, în *Pyretus*, 1, p. 23-32.
- Groza, V.-M. (2015)**, *Cercetări paleoantropologice privind populația Iașului medieval. Referire specială la necropola din secolul al XVII-lea de la Curtea Domnească*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași.
- Munteanu, R.; Garvăn, D.; Ceașu, S.-C.; Bătrîna, A.; Dumitroaia, Gh. (2016 b)**, *Cercetări arheologice preventive în cadrul proiectului „Restaurări-reabilitări clădiri de patrimoniu” (2010)*, în **Dumitroaia, Gh. (coord.)**, *Piatra-Neamț - Curtea Domnească. Rapoarte arheologice, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XXXV*, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, p. 73-115.
- Munteanu, R.; Garvăn, D.; Ceașu, S.-C.; Bătrîna, A.; Dumitroaia, Gh. (2016 c)**, *Cercetări arheologice preventive în cadrul proiectului „Amenajări urbanistice, pasaj auto și parcaje subterane (2010-2011)”*, în **Dumitroaia, Gh. (coord.)**, *Piatra-Neamț - Curtea Domnească: rapoarte arheologice, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XXXV*, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, p. 117-273.
- Munteanu, R.; Uță, L.; Dumitroaia, Gh. (2016 a)**, *Cercetările arheologice preventive din anii 2005-2006*, în **Dumitroaia, Gh. (coord.)**, *Piatra-Neamț - Curtea Domnească. Rapoarte arheologice, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XXXV*, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, p. 37-72.
- Simalcsik, A. (2012)**, *Analiza antropologică a seriei scheletice descoperite în necropola medievală de la Lozova, secolele XIV-XV*, în *Revista Arheologică, Serie Nouă, VIII*, 1-2, p. 316-343.
- Simalcsik, A.; Groza, V.M. (2015)**, *Necropola medievală de la Lozova. Campania arheologică 2014. Raport antropologic*, în *Revista Arheologică, Serie Nouă, XI*, 1-2, p. 303-322.
- Spinei, V. (1969)**, *Necropola medievală de la Piatra Neamț-Dărmănești*, în *Memoria Antiquitatis, I*, p. 215-225.
- Spinei, V.; Popovici, R. (1988)**, *Săpăturile arheologice din necropola medievală de la Hudum (1987)*, în *Arheologia Moldovei, XII*, p. 233-247.
- Tentiuc, I.; Bubulici, V.; Vasilache, M.; Sîrbu, L. (2012)**, *Rezultatele investigațiilor arheologice de la biserica Măzărache din Chișinău în anul 2010*, în *Tyragetia, Serie Nouă, VI (XXI)*, 1, p. 281-328.
- Ursu, I.; Bacumenco-Pîrnău, L.; Vornic, V.; Ciobanu, I. (2016)**, *Necropola medievală de la Lozova-La Hotar cu Vornicenii. Rezultatele cercetărilor din anii 2014-2015*, în *Revista Arheologică, Serie Nouă, XII*, 1-2, p. 250-271.
- Ursu, I.; Ceban, I.; Heghea, S. (2014)**, *Investigații arheologice preventive în comuna Lăpușna. Observații preliminare*, în *Arheologia preventivă în Republica Moldova, I*, 1-2, p. 133-140.

- Văleanu, M.-C.; Gherman, E. (2016),** *Cercetări arheologice preventive asupra ansamblului bisericii Sf. Gheorghe din Botoșani*, în *Cercetări Istorice*, Serie Nouă, XXXV, p. 85-112.
- Vornic, V.; Ursu, I.; Bacumenco-Pîrnău, L.; Pîrnău, R.; Ciobanu, L. (2012),** *Cercetările arheologice din situl medieval de la Lozova-La Hotar cu Vornicenii. Rezultate preliminare*, în *Revista Arheologică*, Serie Nouă, VIII, 1-2, p. 222-256.

**ALIN FRÎNCULEASA, ANGELA SIMALCSIK,
BIANCA PREDĂ, DANIEL GARVĂN,**
Smeeni-Movila Mare: Monografia unui sit arheologic regăsit,
Biblioteca Mousaios, 13, Editura „Cetatea de Scaun”, Târgoviște, 2017, 518 p.
ISBN 978-606-537-376-1

După mai mult de jumătate de secol de la realizarea cercetării arheologice, *Movila Mare* de la Smeeni a reintrat în atenția specialiștilor. Autorii acestei lucrări au readus la lumină, după lungi investigații în depozite și arhive muzeale, materialele și idei care păreau de mult îngropate.

Colectivului editorial al lucrării are în componență specialiști, care, în ultima perioadă, au avut o aplecare specială asupra cercetării fenomenului tumular din spațiul extracarpatic. Activitatea de teren din ultimii ani face ca autorii să fie cei mai în măsură să (re)publice situația complexă a unei cercetări care „este considerată una de referință în cadrul arheologiei românești, mai ales în ceea ce privește metodologia și strategia de săpătură utilizate în abordarea tumulilor funerari” (p. 14).

Lucrarea, ce se întinde pe mai mult de 500 de pagini, este structurată în două părți, prima fiind legată de aspectele arheologice, în timp ce secțiunea a doua este destinată analizelor antropologice, totul urmat de *Anexa*, rezumat în engleză și rusă, bibliografie și planșe.

Încă de la începutul volumului, în secțiunea *#Smeeni reîncărcat* (p. 7-12), autorii menționează hiatusul dintre momentul cercetării și cel al publicării prezentului volum, prezintă labirintul birocratic și dificultățile întâmpinate în studierea documentației de șantier și a identificării materialelor în colecțiile muzeale. Situația dificilă în care este pus cel care trebuie să caute informații este detaliat prezentată, pentru colecțiile muzeale, în general, și pentru cazul Smeeni, în special.

Săpături după săpătură (p. 13-22) este un „istoric al cercetărilor” în arhive și depozite muzeale, pentru obținerea, verificarea, asocierea și valorificarea fondului documentar păstrat, referitor la cazul Smeeni.

Printre notițe de șantier și explicarea săpăturii practicate de Victor Teodorescu, capitolul *Cazul Smeeni: o introducere în metodologia cercetării unui tumul Iamnaia* (p. 23-36) ilustrează detaliat metodele de săpătură utilizate în situația de la Smeeni și care pot fi utilizate pentru a obține maximum de informație istorică la cercetarea unui astfel de monument. Prezentarea manierei de săpătură pentru tumuli este bine-venită pentru orice arheolog care, pus în fața cercetării unei movile, „rămâne de fiecare dată fără prea multe opțiuni” (p. 31).

Etapele anterioare realizării săpăturii presupun studierea documentație topografice, urmată de realizarea caroiajului, fiind stabilită metoda de săpătură ce va fi adoptată. Realizarea a doi martori magistrali, cu lățimea de 1 m, care se intersectează în mijlocul movilei, și trasarea de secțiuni în interiorul celor patru sferturi este propusă ca soluție optimă (p. 32).

Expunerea a trei metode de săpătură, cu diferite variante, este de bun augur, oferind diferite variante arheologului aflat în impasul alegerii metodei. Dar, deși autorii săpăturii au o experiență în cercetarea monumentelor tumulare,

nici una dintre tehnicile prezentate nu este infailibilă, toate necesitând „intuiția” arheologului și controlul asupra săpăturii (p. 36).

Secțiunea *Valea superioară a râului Călmățui în preistorie: o perspectivă microregională asupra fenomenului tumular* (p. 37-50) oferă informații despre descoperirile anterioare ridicării tumulului de la Smeeni, care aparțin culturilor Boian și Horodiștea-Foltești, dar și o evaluare microregională a fenomenului tumular în bazinul superior al Călmățuiului.

Catalogul mormintelor din Movila Mare de la Smeeni: expresia unor repere identitare (p. 51-69) reprezintă o reconstituire a situației din teren pe baza informațiilor din notițele de șantier, a datelor publicate, studierea planurilor și a documentației grafice. Asocierea tuturor informațiilor le-a fost imperios necesară autorilor pentru a descrie cele 34 de morminte.

Reevaluarea structurii verticale și orizontale a sitului *Movila Mare* a fost realizată în capitolul *Smeeni și modele de evoluție a înmormântărilor într-un tumul* (p. 71-83). Atât de necesară pentru o săpătură mult-citată, această reinterpretare s-a bazat doar pe jurnalul de șantier, informația publicată, planurile și suportul fotografic păstrate în arhiva muzeului. Pe baza acestor date au putut fi stabilite șase etape de înmormântări, dintre care patru preistorice, departajate pe baza stratigrafiei sau doar a unor elemente rituale și/sau constructive caracteristice pentru anumite populații, corelate, acolo unde a fost cazul, cu inventarul mormintelor (p. 74).

Povestea reconstituită a ridicării și utilizării movilei de la Smeeni poate fi împărțită în două etape: primele două faze ale primei etape au presupus, odată cu creșterea numărului de înmormântări, și o evoluție orizontală și verticală a monumentului funerar, în timp ce în fazele ulterioare movila a fost utilizată doar pentru înmormântări secundare (p. 83).

Aspectele legate de încadrarea cronologică și culturală, descrierea ritului și ritualului funerar și a inventarului mortuar se regăsesc în capitolele *Între stepa nord-pontică și Dunărea de Jos: elemente reper și de interpretare în tumul de la Smeeni* (p. 85-108), respectiv *Dincolo de reperatele relative: Smeeniul în arealul vest-pontic* (p. 109-154). Utilizând o serie de repere identificate în *Movila Mare* de la Smeeni a putut fi stabilit că primele două etape de înmormântări aparțin fenomenului Iamnaia, urmate de mormintele cu catacombă în faza a treia și câteva morminte din perioada mijlocie a epocii bronzului în faza a patra. Determinarea culturală și cronologică a materialelor este îmbogățită cu numeroase analogii, după o documentare laborioasă, în vederea stabilirii de asemănări pentru tipurile de morminte, amenajarea movilei (movilelor), orientarea defuncțiilor, gropile mormintelor, cronologie și inventar funerar din spațiul carpato-dunărean și nord-pontic până în Câmpia Tisei. Foarte importante pentru fenomenul înmormântărilor tumulare nord-dunărene sunt cele opt datări radiocarbon, realizate pe oase umane din primele patru faze de

evoluție a movilei. Acestea plasează începutul înmormântărilor undeva la sfârșitul mileniului al IV-lea î.Hr., continuate până la mijlocul mileniului al III-lea î.Hr. După o perioadă de aproape jumătate de secol în care movila de la Smeeni nu a mai fost utilizată, apar și înmormântările din mileniul al II-lea î.Hr. și din perioada creștină.

De remarcat este că autorii, nefiind specialiști pe perioade mai recente, nu tratează aici descoperirile din perioada clasică sau cele din evul mediu, deși în *Catalogul Mormintelor ...* (p. 51-69) aceste morminte sunt menționate.

Secțiunea *Marea movilă de la Smeeni și fenomenul tumular în mileniul al III-lea î.Hr. la Dunărea de Jos* (p. 155-160) urmărește schimbările etno-culturale și modul în care aceste modificări își lasă amprenta asupra tumulului de la Smeeni. Trecerea de la un rit și ritual funerar la altul este marcată, uneori, dar nu întotdeauna, de apariția unor ideologii noi, pătrunse din zona nord-pontică odată cu populațiile nomade. Deși au loc importuri de populație (și de comportament funerar), pare evident, din perspectiva cazului Smeeni, că unele ritualuri coexistă, cel puțin la începutul mileniului al III-lea î.Hr.

Prima parte a lucrării de față se încheie cu un scurt capitol de *Concluzii* (p. 161, 162), unde sunt reluate principalele idei extrase din (re)interpretarea informațiilor arheologice din *Movila Mare* de la Smeeni.

Partea a doua a lucrării, redactată în două secțiuni, *Raportul antropologic asupra scheletelor descoperite la Smeeni. Reevaluare actuală* (p. 163-219), respectiv *Discuții și analogii din perspectivă paleoantropologică* (p. 220-272) este dedicată analizei și interpretării antropologice, punând totodată în valoare o serie de asemănări și deosebiri față de descoperiri similare din spațiul nord-pontic.

Reevaluarea osteologică a reprezentat o sarcină dificilă deoarece se mai păstrează doar o parte dintre schelete, 13 indivizi, la care se adaugă un craniu, pentru restul fiind utilizate doar informații publicate, fișele antropologice și fotografii ale eșantionului osos aflate în arhiva Centrului de Cercetări Antropologice „Olga Necrasov” din Iași. Această operațiune a fost necesară pentru identificarea unor date suplimentare, îmbunătățite prin metode actuale.

Scurta secțiune *Epilog: identitate, elite, ideologie, migrație, interacțiune* (p. 273, 274) are în vedere câteva chestiuni generale legate de interacțiunile dintre stepa nord-pontică și bazinul inferior al Dunării și motivele care au determinat comunitățile pastorale de la începutul epocii bronzului să adopte un asemenea comportament funerar costisitor.

Secțiunea de *Anexe* (p. 275-289) include transcrierile rapoartelor de săpătură și a notițelor realizate de Victor Teodorescu pentru *Movila Mare* de la Smeeni, materiale care au oferit informații pentru reconstituirea situației arheologice din acest sit.

După un amplu rezumat, tradus în engleză (p. 291-305), respectiv rusă (p. 307-324) urmează o *Bibliografie* (p. 325-381) stufoasă, ce conține aproape 800

de titluri în limbile română, engleză, germană, franceză, rusă și bulgară, care au reprezentat baza pentru stabilirea de analogii și compararea descoperirilor de la Smeeni cu alte descoperiri de la Dunărea de Jos, spațiul est-carpatic, zona nord-pontică sau Câmpia Tisei.

Ultima parte a lucrării este rezervată celor 136 de planșe (p. 382-517) care prezintă hărți cu amplasarea sitului, ilustrează complexele și materialele arheologice, prezintă pagini de arhivă, desene și planuri de săpătură, materiale analoge sau material osteologic. Grafica este de bună calitate, color, iar complexele au fost redesenate astfel încât să fie lizibile.

Lucrarea în sine ne arată că autorii au realizat, fără a arde etape, un model de urmat în vederea valorificării patrimoniului muzeul, de multe ori uitat, și care, fără astfel de eforturi heuristice, se va pierde. Mai mult decât monografia unui sit arheologic, acest volum reprezintă un ghid pentru metodele de săpătură ce pot fi utilizate pentru cercetarea unui astfel de monument funerar.

ALEXANDRU GAFINCU

LUCIAN MUNTEANU,
Moneda în așezările Daciei Romane,
Bibliotheca Classica Iassiensis,
Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2017, 352 p. + CD
ISBN 978-606-714-372-0

Coordonator al unor volume colective, autor a numeroase articole și studii științifice publicate în reviste de specialitate românești și străine, membru al colectivului de cercetare a sitului arheologic Slava Rusă (județul Tulcea), Lucian Munteanu este doctor în istorie al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași din anul 2012 și cercetător științific II în cadrul Institutului de Arheologie al Academiei Române, filiala Iași, având ca domenii de cercetare istoria economică a Europei de Est în Antichitate, numismatica antică și medievală și arheologia romană.

Volumul de față, apărut în colecția *Bibliotheca Classica Iassiensis*, coordonată de Alexander Rubel, este o variantă revizuită și adăugită a tezei de doctorat, cu același titlu, susținută în anul 2011 în cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Reprezintă o lucrare de analiză ce aduce noi contribuții la mai buna cunoaștere a circulației monetare din provincia romană de la nordul Dunării de Jos, autorul propunându-și „să identifice și să caracterizeze tiparul descoperirilor monetare din siturile provinciei Dacia” (p. 76). Au fost adunate, înregistrate și interpretate monedele provenind din așezările civile și fortificațiile din cuprinsul Daciei, dintr-o perspectivă arheologică, istorică și numismatică. Pentru a se raporta la contextul general al lumii romane de la granițele septentrionale ale Imperiului, autorul a recurs la listele de monede provenind din siturile reprezentative din provinciile situate în zona limesului dunărean și renan: Pannonia Inferior, Pannonia Superior, Noricum, Raetia, Germania Superior, Germania Inferior și Gallia Belgica.

Conținutul propriu-zis al cărții, repartizat cursiv în patru capitole, minuțios ordonate în numeroase subcapitole, este precedat de *Prefață* (p. 11-14), semnată de Virgil Mihailescu-Bîrliaba și un *Cuvânt înainte* (p. 15-16), fiind succedat de catalogul descoperirilor monetare (p. 161-283), o listă a abrevierilor folosite în text (p. 285-290), bibliografie (p. 291-327), rezumatul în limba engleza (p. 329-339) și o listă a tabelelor și graficelor.

În debutul primului capitol, *Tipuri de așezări din Dacia romană* (p. 17-47), autorul expune aria supusă cercetării, oprindu-se asupra diferitelor etape de organizare teritorială și administrativă prin care a trecut provincia Dacia în timpul împăraților Hadrianus și Marcus Aurelius. Ni se înfățișează o prezentare succintă a siturilor romane, clasificate, după statutul juridico-administrativ și funcționalitatea lor, în așezări civile (urbane – *coloniae* și *municipia*; din mediul rural și militar – *pagi*, *vici*, *castella*, *stationes*, *villaerusticae* și *vicimilitares*) și fortificații militare. Observăm o neconcordanță în textul lucrării, privitoare la numărul de orașe romane identificate și confirmate în cuprinsul Daciei, dar mai cu seamă în enumerarea componenței listei de centre urbane (p. 21-37; 79; 329): „pe teritoriul Daciei romane sunt atestate 11 orașe romane sigure” (p. 21), „... provincia Dacia a cunoscut fenomenul urbanizării de tip roman, fiind atestate nu mai puțin de 11

așezări cu statut municipal superior” (p. 38), „on the territory of Dacia are certified twelve Roman cities (six *coloniae* and six *municipia*)” (p. 329).

Cel de-al doilea capitol, *Cercetarea numismatică a siturilor epocii romane* (p. 49-65), reprezintă o cuprinzătoare expunere a modelelor metodologice și a instrumentelor de lucru menite să faciliteze analiza și interpretarea listelor de monede din siturile arheologice, precum și diferitele problemele ridicate de întocmirea acestora. Autorul și-a focalizat atenția, cu precădere, asupra studiilor a doi numismați britanici, P.J. Casey și R. Reece, zăbovind asupra schemelor și a diferitelor abordări metodologice dezvoltate și aplicate de aceștia descoperirilor monetare din Britannia, dar și din alte provincii occidentale ale Imperiului Roman.

Capitolul al III-lea (p. 67-159) reprezintă una din părțile consistente și esențiale ale lucrării, conținând propriu-zis studiul circulației monetare din Dacia în decursul stăpânirii romane, fiind tratate succesiv descoperirile numismatice din așezările civile și din castrarele militare. Un prim pas este reprezentat de organizarea materialului monetar. Astfel, autorul a eliminat din analiză monedele provenind din tezaure, descoperiri funerare, colecții și monedele cu locul de proveniență neprecizat, acestea având un grad scăzut de relevanță pentru cercetarea de față. În plus, au fost înglobate în analiză doar acele situri în care au fost identificate cu certitudine cel puțin 10 monede. Descoperirile monetare din Dacia au fost analizate atât din perspectiva compoziției acestora, pe metale (aur, argint, bronz) și nominaluri (aurei, denari, antoninieni, sesterți, dupondi, ași etc.), cât și a structurii lor (maniera de organizare internă, pe etape cronologice succesive).

Ultimul capitol al lucrării (p. 153-159) este rezervat concluziilor, autorul trasând în aceste rânduri scenariul apariției și evoluției circulației monetare din zona și în intervalul cronologic studiat. Au fost identificate patru perioade distincte, ce definesc structura cronologică a descoperirilor monetare: începutul și dezvoltarea (98-192), consolidarea (193-238), apogeul (238-249) și etapa finală (249-275) a circulației monetare din Dacia. În linii mari, valorile datelor numismatice înregistrate pentru regiunea de la nordul Dunării de Jos sunt similare cu cele din provinciile romane dunărene și renane. Se observă astfel existența unui tipar monetar regional, ce caracterizează lumea romană de la granițele septentrionale ale Imperiului, într-un interval de timp bine definit. În cazul provinciei Dacia, descoperirile monetare urmează un curs propriu, identificându-se două situații particulare în timpul dinastiei Severilor și a împăratului Philippus Arabs, a cărui domnie este considerată „cea mai prolifică, din punct de vedere monetar, din toată durata de existență a provinciei” (p. 118). Aceste episoade individualizează și conturează tiparul monetar provincial dacic, cu cele două componente ale sale, subtiparul nordic și cel sudic, determinate de poziția geografică a siturilor în interiorul provinciei.

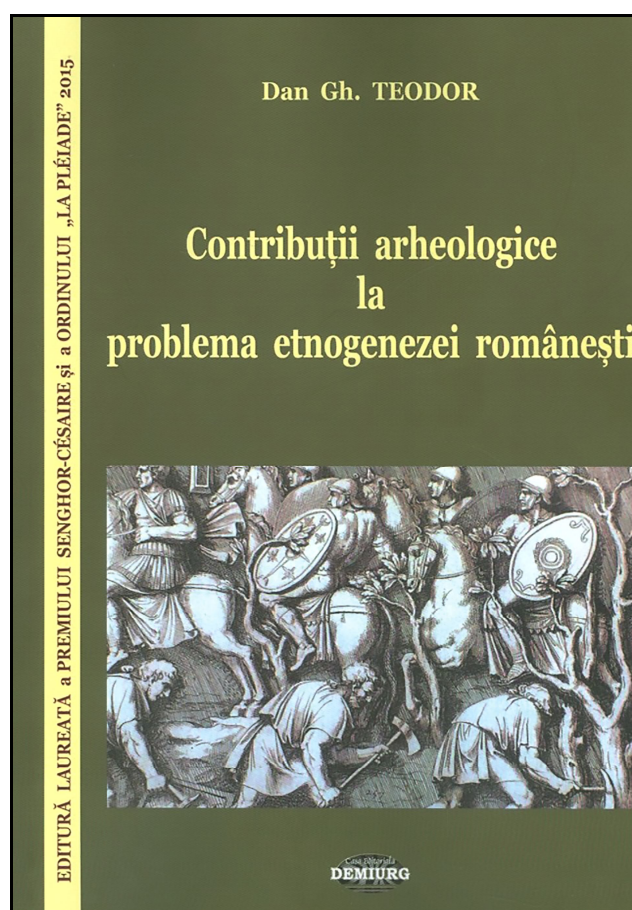
Catalogul descoperirilor (p. 161-283), ce ocupă un loc fundamental în economia lucrării, reprezintă baza documentară a actualei cercetări. Au fost repertoriate un număr de 53 de situri, la care s-a adăugat trei grupuri de așezări rurale din cele trei Dacii, fiind incluse aici monedele provenind din săpături arheologice, descoperiri întâmplătoare, donații particulare, precum și monedele a căror loc de descoperire nu este cunoscut. Ne aflăm în fața unei analize foarte bine documentată, fapt relevat tocmai de bibliografia prezentă în finalul volumului, cuprinzând un număr de peste 800 de titluri de lucrări științifice, multe dintre acestea de dată recentă. În plus, autorul a întocmit liste de monede ale siturilor romane din Dacia, Pannonia Inferior, Pannonia Superior, Noricum, Raetia, Germania Superior, Germania Inferior și Gallia Belgica, însumând peste 200 de pagini, la care se adăugă 39 de tabele și 74 de grafice, toate aceste anexe, ce se regăsesc în suportul CD al lucrării, accentuând considerabil valoarea acesteia.

Privită în ansamblu, prezenta lucrare constituie în sine o contribuție importantă la cunoașterea aprofundată a circulației monetare din Dacia Romană, caracteristică atât mediului civil, cât și celui militar. Prin colectarea aproape exhaustivă a monedelor descoperite în provincia dacică și prin întocmirea riguroasă a bazei de date, prin analiza critică și interpretarea datelor în context social-economic și politic, s-a realizat o lucrare științifică valoroasă, care se adresează atât specialiștilor, cât și celor pasionați de numismatică, și, mai mult decât atât, o lucrare care poate fi considerată un reper bibliografic pentru investigarea acestui domeniu captivant.

LOREDANA GAFINCU

DAN GH. TEODOR,
Contribuții arheologice la problema etnogenezei românești,
Casa Editorială „Demiurg”, Iași, 2018, 187 p., 37 fig.
ISBN 978-973-152-360-6

Mult mediatizata problemă a etnogenezei românești constituie din nou subiectul unui volum de sinteză semnat de reputatul cercetător al mileniului I prof. univ. dr. Dan Gh. Teodor. Cum mai bine de 60 de ani distinsul profesor a răspuns provocărilor „mileniului întunecat”, ale cărui enigme au fost deslușite prin propria activitate științifică și a unei pleiade de intelectuali, era firesc să readucă în discuție problema etnogenezei românești. Actualul volum reia teorii mai vechi, dar actualizate conform noilor descoperiri arheologice și informații documentare.

Colecția *Istorici ieșeni* (coordonată de dr. Alexandrina Ioniță), care include volumul, mai are deja publicate alte patru lucrări, trei de istorie contemporană și una de arheologie, cea din urmă semnată tot de profesorul Dan Gh. Teodor, *Așezarea medievală timpurie de la Suceava-Șipot*, 2013.

Cartea *Contribuții arheologice la problema etnogenezei românești* a apărut la o editură laureată a premiilor Senghor-Césaire și a Ordinului Francofoniei și al Dialogului Culturilor „La Pléiade” (2015) și este structurată pe cinci capitole: I. *Romanitatea de la nordul Dunării de Jos în secolele IV-VII d.Hr.* (p. 11-25); II. *Comunități rurale romanice și vechi românești în primul mileniu al erei creștine* (p. 27-46); III. *Migrațiile în spațiul carpato-dunărean* (p. 47-59); IV. *Realități etno-culturale la nordul Dunării de Jos în secolele VII-X d.Hr.* (p. 61-72); V. *Bizanțul și teritoriile carpato-dunărene în secolele V-XI d.Hr.* (p. 73-85). Lista abrevierilor și introducerea (p. 7-9) prefătează volumul, iar bibliografia (p. 87-102), indicele general (p. 103-114) (redactat de Alexandrina Ioniță) și ilustrația (p. 149-187) încheie lucrarea. Anterior ilustrațiilor sunt două rezumate, în limbile engleză (p. 115-128) și franceză (p. 129-142), traduse de Coralia-Alexandra Costăș și legenda figurilor în limbile engleză (p. 143-145) și franceză (p. 146-148).

Specialiștii cu preocupări privind istoria și arheologia mileniului I pot observa că fiecare capitol al cărții corespunde unei tematici, foarte bine cercetată și temeinic analizată de prof. univ. dr. Dan Gh. Teodor în cuprinsul unor studii și lucrări de sinteză publicate anterior.

După o *Introducere* în care autorul menționează obiectivele avute în vederea elaborării cărții, la fundamentul căreia au stat propriile cercetări efectuate în cele șase decenii de activitate, coroborate cu rezultatele colegilor din țară de pe același segment de timp și o documentare atentă în muzee și institute de profil, se trece la primul capitol, ce se referă la romanitatea de la nordul Dunării de Jos (sec. IV-VII d.Hr.). Dan Gh. Teodor apelează, pe parcursul textului, la izvoarelor scrise din secolele III-IV d.Hr. (practic, punctul de plecare în orice demers istoriografic) pentru a reface tabloul epocii, de după retragerea aureliană. Totodată, îmbină informațiile scrise despre situația politică și socio-economică a vremii cu aspecte ale vieții locale de la nordul Dunării de Jos, relevate prin vestigiile arheologice. La „capitolul contribuții” autorul

amintește investigațiile îndelungate și amănunțite ale specialiștilor ce au permis descoperirea și identificarea culturii populației romanice, denumită convențional *Costișa-Botoșana-Hansca*, după siturile eponime, dar și observarea anumitor aspecte culturale complementare, manifestate în diferite regiuni ale Munteniei (*Cireșanu, Ipotești-Cândești*) și Transilvaniei (*Bratei-Țaga*).

Al doilea capitol are în vedere conturarea cadrului socio-politic ce a permis desfășurarea treptată a procesului de etnogeneză, practic prin schimbările petrecute în interiorul populației romanice, în contact cu factorii externi, se ajunge la desăvârșirea lungului și complexului proces, care permite utilizarea pentru secolele VIII-IX a sintagmei de *populație veche românească*. Autorul explică originea și semnificația unor termeni, precum *sat* (din latinescul *fossatum*, p. 27), *obște*, *romanii populare*, *țări*, *câmpuri*, *codri* și *ocoale* (p. 44).

Prin cercetări proprii ajunge la stabilirea unor zone cu densitate demografică romanică și ulterior veche românească din Moldova, Muntenia și Transilvania și indică preferințele avute de comunități în stabilirea lor (în bazine hidrografice mijlocii și inferioare ale râurilor, p. 32), cele mai întâlnite forme și dimensiuni de locuințe, dispunerea acestora (pe șiruri, în cerc). Rezultatele obținute pe parcurs au condus la ideea că, în astfel de situații, satele (de fapt, obști rurale) cuprindeau aproximativ 30-40 de gospodării. Așezările aflate de-a lungul unor platforme de teren ori în pantă lină aveau sursă de apă, lemn și terenuri agricole în preajmă. Dan Gh. Teodor indică și evoluția demografică, uneori crescătoare, alteori în regres, datorată factorilor politico-economici. O familie putea avea, pentru acele vremuri, maxim trei-patru membri, de unde un total ce varia între 80 și 150 de locuitori pentru un sat (p. 35). Autorul punctează și numărul redus de cimitire și morminte pentru secolele V-VII d.Hr., comparativ cu perioada anterioară, din cultura *dacilor liberi* și cultura *Sântana de Mureș-Cerneahov*. Sunt argumentate aspecte legate de primele forme simple de organizare (obști, sate), de viață cotidiană (practicarea ocupațiilor, unelte și alte tipuri de piese, schimburi comerciale) și viață funerară (pătrunderea creștinismului, rit și ritual de înmormântare). De altfel, autorul explică modul în care, sub impactul valurilor migratoare, se ajunge de la obști la uniuni de obști (considerate și *romanii populare*, după N. Iorga, p. 44), ce permiteau o protecție la nivel zonal și o forță mai mare de rezistență. În ansamblu, Dan Gh. Teodor conturează un tablou al teritoriului carpato-dunărean, pentru secolele V-VIII d.Hr., iar conform așezărilor și necropolelor cercetate observă densitatea și dinamica populației din anumite regiuni.

În capitolul al treilea, Dan Gh. Teodor se referă la triburile migratoare din secolele IV-VII d.Hr. care au pătruns în spațiul carpato-dunărean. Impactul formele de organizare, pe de o parte obștea sătească autohtonă și pe de altă parte, cele migratoare, a demonstrat existența unor diferențe culturale, cea mai vizibilă fiind, prin comparații, regresul stadiului ceramicii triburilor invadatoare în raport

cu olăria locală. De altfel, din text se pot deduce prioritățile diferite pe care le aveau: localnicii preferau agricultura, care se plia pe modul de viață sedentar, iar migratorii au optat pentru creșterea animalelor și vânătoare. Autorul remarcă și posibilele efecte negative răsfrânte asupra autohtonilor, precum starea de nesiguranță, relațiile tensionate și cerințele, sub formă de tribut, impuse de migratori. Sunt specificate etapizat principalele triburi nomade care au pătruns în spațiul carpato-dunărean și impactul avut asupra populației locale, dintre care un aport consistent l-au avut goții, o parte întemeind așezări stabile, iar prin contact cu satele autohtone au demarat un larg proces de aculturație (p. 50, 51). Dan Gh. Teodor limitează și exagerările izvoarelor vremii despre impactul hunilor și avarilor asupra spațiului carpato-dunărean, accentuând mai degrabă rolul avut de pătrunderea slavilor. Această populație sedentară a impus pe alocuri dislocări de populații romanice, determinând o serie de schimbări socio-economice, etno-demografice și culturale, care sunt observate de autor și spre finalul mileniului I d.Hr., în momentul trecerii spre sudul Dunării (prin estul Câmpiei Munteniei) a grupurilor bulgare, ce au întemeiat primul Țarat bulgar, în regiunile nordice ale Peninsulei Balcanice (p. 52-55).

Penultimul capitol este un tablou al realităților etno-culturale din secolele VII-X d.Hr. de la nordul Dunării de Jos. După o scurtă prezentare a situației politice se trece la descoperirile arheologice care au stat la baza identificării culturii vechi, de tip „protoromânesc”, denumită ulterior *Dridu*, convențional, după stațiunea eponimă. Autorul face referire la primele teorii emise după descoperire (ale Mariei Comșa), privind denumirea și atribuirea etnică a respectivei culturi, eronat considerată *balcano-dunăreană* sau *carpato-balcanică* și de origine slavo-bulgară (p. 63-70). Apariția și evoluția culturii vechi protoromânești (în descoperirea și definirea căreia un rol aparte l-a avut Ion Nestor) este ilustrată pe fundalul politic dominat de Imperiul Bizantin și Țaratul Bulgar în regiunea Dunării de Jos, fiind redată și interesele lor economice, politice și religioase la nordul fluviului. Autorul accentuează, o dată în plus, rolul jucat de uniunile de obști în construirea unor „horodiști” (precum la Fundu-Herții, Dersca, Tudora, Oroftiana, Dăbâca, Biharea, Morești, Cluj-Mănăștur), pe fundalul pericolului extern, care au fost premergătoare întemeierii formelor prestatale (voievodate și cnezate).

Importanța Imperiului Bizantin și relațiile cu teritoriile carpato-dunărene, din secolele V-XI d.Hr., sunt analizate în ultimul capitol. Autorul argumentează interesul imperiului pentru regiunile carpato-dunărene, care datorită crizelor economice apelau la mărfurile de la nordul Dunării de Jos, accesibile financiar sau obținute în urma schimburilor comerciale. Sunt punctate situri arheologice cu ateliere de producție locală, principalele tipuri de piese vestimentare și de podoabă tranzitate, de origine slavă (precum fibule) ori bizantină (cum ar fi catarama, cercei și obiecte de cult). În urma raporturilor populației locale cu

reprezentanți ai Imperiului se ajunge treptat la preluarea și adaptarea formelor de organizare teritorială, administrativă și religioasă în spațiul carpato-dunărean. De altfel, potrivit importanței politico-militare, Bizanțul capătă veleități de pavăză militară și religioasă pentru teritoriile nord dunărene, ale căror comunități sunt nevoite să apeleze la aliați în momentele dificile.

Cele cinci capitole își au ideile argumentate și prin intermediul descoperirilor arheologice (locale, precum ceramică, unelte și importuri, cum sunt opaițele, amforele, obiectele de cult, vestimentare și de podoabă, monedele) ilustrate în cele 37 de figuri de la finalul volumului. Bibliografia include principalele studii și monografii apărute în spațiul românesc, dar și titluri în limbi străine, iar rezumatele cuprind esența fiecărui capitol în parte.

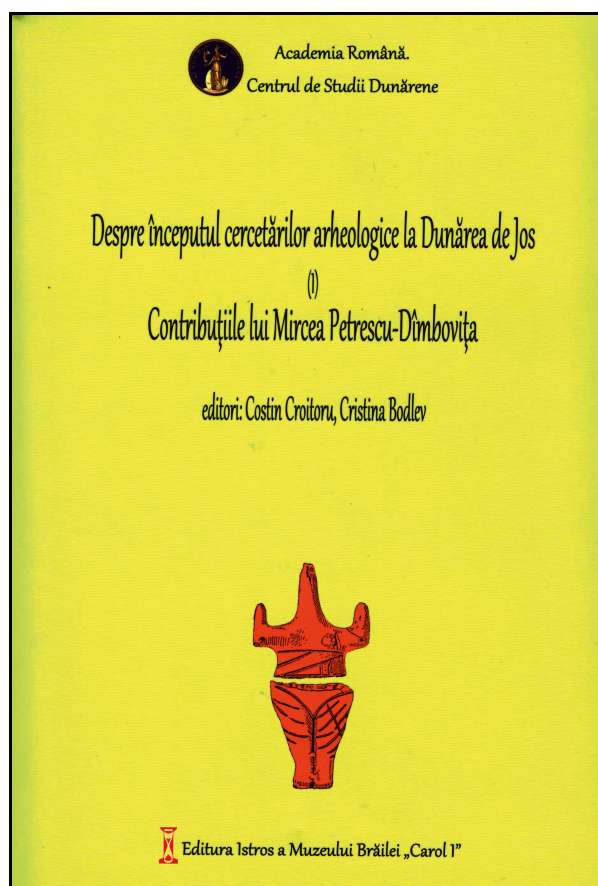
Volumul actual nu trebuie privit ca o reluare a vechilor studii și descoperiri, ci mai degrabă ca pe o sinteză nouă, aprofundată și actualizată, „cernută” prin ochii și experiența unui cercetător dedicat epocii mileniului I, care, cu acribie și devotament științific, a adus contribuții de valoare la deslușirea vieții din „mileniul întunecat”. După o experiență de mai bine de 60 de ani, este meritorie perseverența prof. univ. dr. Dan Gh. Teodor în domeniul care l-a consacrat și modul în care reușește să aducă noutăți privind romanitatea și procesul etnogenezei românești, în paralel cu episodul migrațiilor și al influenței slave. Acest volum este recomandat nu doar specialiștilor, dar și studenților, masteranzilor, doctoranzilor în drumul lor spre perfecționarea profesională.

După o viață dedicată arheologiei mileniului migrațiilor, timp în care ne-a familiarizat cu etapele procesului de romanizare și de etnogenază românească, prin prezentarea raporturilor dintre autohtoni și migratori, autohtoni și bizantini, a artefactelor paleocreștine și creștine, prof. univ. dr. Dan Gh. Teodor revine cu o sinteză utilă prin eleganța stilului și îmbinarea surselor istorice, arheologice și numismatice.

Volumul este o nouă dovadă că putem să-l considerăm, pe bună dreptate, „cel mai aprig cercetător al epocii mileniului I”, ce a strâns în jurul Domniei sale un grup de arheologi cu interese comune, care i-au împărtășit din idei și teorii, preluându-le și valorificându-le pe parcursul activității lor.

GEORGE DAN HÂNCEANU

COSTIN CROITORU, CRISTINA BODLEV (eds.),
Despre începutul cercetărilor arheologice la Dunărea de Jos (I).
Contribuțiile lui Mircea Petrescu-Dîmbovița,
Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, 2018, 634 p.
ISBN 978-606-654-277-7

Personalitate marcantă a arheologiei românești, Mircea Petrescu-Dîmbovița a fost inițiatorul unor cercetări de referință în tot arealul est-carpatic de până la Prut. În câmpul larg al activității sale de teren, zona de sud a Moldovei a reprezentat un spațiu în care a inițiat investigații metodice în situri arheologice de referință. Și din acest motiv, sub auspiciile Muzeului Brăilei „Carol I”, a fost editat prezentul volum, în ale cărui pagini se regăsesc cele mai consistente contribuții ale cercetătorului amintit și care sunt legate de zona Dunării de Jos.

Volumul, a cărui prezentare o schițăm aici, este unul consistent și reunește articole și studii cunoscute sau mai puțin cunoscute ale lui Mircea Petrescu-Dîmbovița, dedicate activității arheologice din teritoriul care, la ora actuală, corespunde județului Galați.

După un *Cuvânt înainte*, semnat de prof. univ. dr. Ionel Cîndea, m.c. al Academiei Române, în care sunt trecute în revistă cele mai importante momente ale arheologiei și muzeologiei de la Dunărea de Jos, urmează o *Notă asupra ediției* prin intermediul căreia sunt explicate temeiurile publicării acestei lucrări. Reținem aici faptul că până la debutul cercetărilor arheologice sistematice realizate de Mircea Petrescu-Dîmbovița în perioada interbelică, în zona de sud a Moldovei au existat mai ales preocupări de colecționare a unor vestigii preistorice și antice.

În ceea ce privește structura volumului, constatăm că diversele contribuții au fost organizate pe patru secțiuni principale: *Studii introductive*, *Cercetări de teren / descoperiri fortuite*, *Cercetări arheologice sistematice*, *Cercetări interdisciplinare* și *Anexă*.

Pentru a putea înțelege într-un context mai larg importanța cercetărilor efectuate de Mircea Petrescu-Dîmbovița la Dunărea de Jos, în unul din studiile introductive, realizat de colegul dr. Costin Croitoru, sunt punctate cele mai importante momente ale activității tânărului arheolog pe atunci, amintit mai sus. Un rol hotărâtor în studierea și gestionarea vestigiilor trecutului din zona sudică a Moldovei l-a avut Rezidența Regală a Ținutului „Dunărea de Jos”, condusă de Constantin C. Giurescu, fapt ce a făcut ca, spre exemplu, în vara anului 1939, în zona respectivă să fie organizate cinci șantiere arheologice importante. De altfel, o parte dintre vestigiile descoperite cu acel prilej, la care s-au adăugat și diferite donații sau descoperiri întâmplătoare, au fost păstrate la cabinetul Rezidenței Regale.

Demn de reținut este și faptul că încă din 1938, la Galați se pun bazele Muzeului „Cuza Vodă”, care s-a constituit pe o colecție a familiei Pașa, îmbogățită ulterior cu diverse bunuri arheologice. La toate acestea se vor adăuga eforturile susținute, mai ales în ceea ce privește cercetarea unor situri preistorice, ale lui Mircea Petrescu-Dîmbovița.

Cel de-al doilea studiu introductiv, semnat de Prof. univ. dr. Nicolae Ursulescu și intitulat *Însemnătatea cercetărilor Profesorului Mircea Petrescu Dîmbovița în zona Galațiului pentru cunoașterea civilizațiilor străvechi de la Dunărea de Jos*, reprezintă, în fond, o sinteză a muncii arheologice depuse de ilustrul cercetător ieșean în zona de sud a Moldovei. Printre altele, sunt evidențiate rezultatele obținute în câteva dintre siturile reprezentative de care se leagă numele lui Mircea Petrescu-Dîmbovița, așa cum sunt cele de la Stoicani, Foltești, Balintești, Tămăoani, Frumușița. Studiul profesorului Ursulescu este completat de o serie de anexe documentare, care cuprind mai multe adrese și scrisori, dintre care unele sunt semnate sau adresate lui Ion Nestor.

Capitolul intitulat *Cercetări de teren / descoperiri fortuite*, cuprinde 4 studii, cunoscute sau mai puțin cunoscute specialiștilor, referitoare la cercetările de teren efectuate de Mircea Petrescu-Dîmbovița în județul Covurlui, la care se adaugă inventarul arheologic de la Rezidența Regală, precum și câteva informații despre descoperirea arheologică de la Frumușița. Remarcăm faptul că unele dintre aceste articole au apărut în publicații cu o circulație limitată, iar republicarea lor în prezentul volum constituie un demers deosebit de util care vine în sprijinul celor interesați de trecutul istoric îndepărtat al zonei de sud a Moldovei.

Cercetările arheologice sistematice reprezintă cea mai consistentă parte a lucrării de față și include nouă studii despre săpăturile din județele Covurlui și Tutova, dar și despre investigațiile sistematice de la Foltești, Stoicani și Tămăoani. Facem precizarea că unele dintre cercetările din siturile menționate mai sus, au adus, la momentul respectiv, evidente elemente de noutate pentru ceea ce înseamnă cunoașterea preistoriei și a perioadelor ulterioare la Dunărea de Jos.

Pentru că a avut un spirit vizionar, Mircea Petrescu-Dîmbovița a înțeles necesitatea studiilor interdisciplinare, astfel că toate contribuțiile de acest fel, privitoare la zona de sud a Moldovei, au fost reunite într-un capitol separat.

Volumul prezentat în rândurile următoare se încheie cu o *Anexă*, care constituie *Repertoriul siturilor arheologice din fostul Ținut Covurlui*.

În încheierea acestei prezentări subliniem utilitatea volumului de față prin aceea că reunește într-un cadru bine structurat mai multe contribuții științifice ale unuia dintre creatorii de școală arheologică din Moldova. Faptul că respectivele studii de arheologie vizează un anumit spațiu geografic, cel al Dunării de Jos, constituie un alt argument pentru ca lucrarea la care facem referire să îți găsească largă întrebuințare printre specialiști.

VASILE DIACONU

LISTA AUTORILOR

Alina-Elena Aparaschivei

Muzeul Bucovinei – Muzeul de Istorie

Suceava

puiu_alina_elena@yahoo.com

Constantin Aparaschivei

Muzeul Bucovinei – Muzeul de Istorie

Suceava

costi_costi0@yahoo.com

Dr. Ludmila Bacumenco-Pîrnău

Academia Română – Institutul de Arheologie

Iași

Institutul Patrimoniului Cultural

Chișinău, Republica Moldova

ludmila.pirnau@gmail.com

Florentina Buzenschi

Complexul Muzeal Județean Neamț – Muzeul de Etnografie

Piatra-Neamț

florentinabuzenschi@yahoo.com

Silviu-Constantin Ceaușu

Complexul Muzeal Județean Neamț – Muzeul de Istorie și Arheologie

Piatra-Neamț

silviu85c@gmail.com

Igor Cetverikov

Universitatea de Stat „T.G. Șevcenco” din Transnistria
Tiraspol, Republica Moldova
chetverikov67@mail.ru

Dr. Costin Croitoru

Muzeul Brăilei „Carol I”
Brăila
costin_croitoru1@yahoo.com

Dr. Vasile Diaconu

Complexul Muzeal Județean Neamț – Muzeul de Istorie și Etnografie
Târgu Neamț
diavas_n82@yahoo.com

Dr. Alexandru Gafincu

Complexul Muzeal Județean Neamț – Muzeul de Istorie și Arheologie
Piatra-Neamț
alexandru.gafincu@yahoo.com

Dr. Loredana Gafincu

Complexul Muzeal Județean Neamț – Muzeul „Curtea Domnească”
Piatra-Neamț
pricoploredana@ymail.com

Dr. George Dan Hânceanu

Complexul Muzeal Județean Neamț – Muzeul de Istorie
Roman
georgehanceanu@yahoo.com

Dan Mihăilescu

Complexul Muzeal Județean Neamț – Muzeul de Istorie
Piatra-Neamț
muzeupn@yahoo.com

Dr. Otilia Mircea

Complexul Muzeal Județean Neamț – Muzeul de Istorie
Roman
otiliamircea@yahoo.com

Dr. Ciprian-Dorin Nicola*Complexul Muzeal Județean Neamț**Piatra-Neamț****dorinnico@gmail.com*****Dr. Cătălin I. Nicolae***Academia Română – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”**București****fotoiavp@gmail.com*****Dr. Florentina Carmen Oleniuc***Muzeul Bucovinei – Muzeul de Științele Naturii**Suceava****carmen_oleniuc@yahoo.com*****Dr. Constantin Preoteasa***Complexul Muzeal Județean Neamț – Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni**Piatra-Neamț****constantin.preoteasa@yahoo.com*****Dr. Andrei Victor Sandu***Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi” – Facultatea de Știința și Ingineria Materialelor**Iași****sav@tuiasi.ro*****Prof. Univ. Dr. Ion Sandu***Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” – Platforma de Cercetări Interdisciplinare ARHEOINVEST**Iași****sandu_io3@yahoo.com*****Dr. Viorica Vasilache***Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” – Platforma de Cercetări Interdisciplinare ARHEOINVEST**Iași****viorica_18v@yahoo.com***

